SOSYAL BİLGİLER

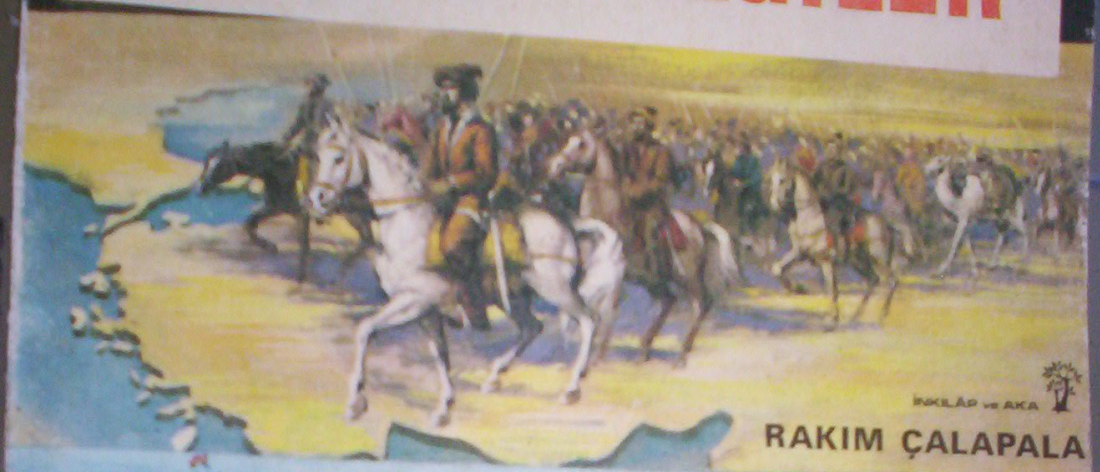

İNKILÂP ve AKA

RAKIM ÇALAPALA

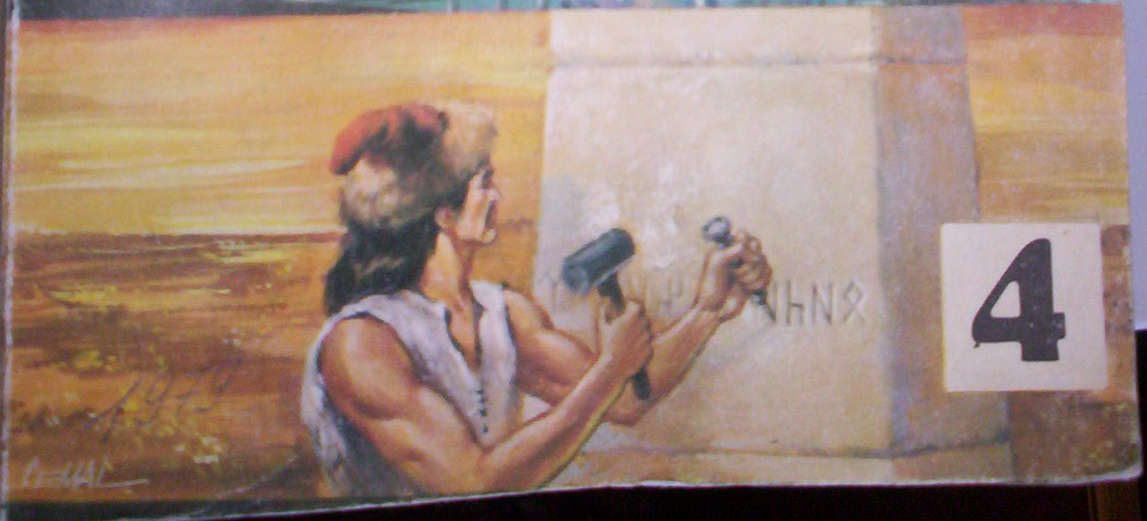

4

RAKIM ÇALAPALA

2310148645

Sosyal Bilgiler

372.83

İLKOKUL : 4

Millî Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 21 ağustos 1970 gün ve 4670 sayılı yazısıyle ilkokulların dördüncü sınıfına yardımcı ders kitabı olarak kabul edilmiştir.

1979 AD 127

MİLLİ KÜTÜPHANE-ANKARA-1946

Mahiye Morgil
2012
Millî Kütüphane
Ankara

İNKILÂP ve AKA
KİTABEVLERİ Koll. Şti.
Ankara Caddesi No. 95 — İstanbul

3659-78
(DM

İÇİNDEKİLER

Ünite: I — İlimiz ve Bölgemiz

İlimiz ve Bölgemiz 3
İlimizin ve Bölgemizin Doğal Durumu 12
İlimizde ve Bölgemizde Yaşayış ... 15
İlimizin Yönetimi 20
İlçemizin Yönetimi 25
Belediyemiz 30
Trafik Kuralları 36
Köylerimiz ve Köylerimizin Yönetimi 42
İlimizin Geçmişi ve İlimizde Turizm 50
Karadeniz Bölgesi 53
Marmara Bölgesi 58
Ege Bölgesi 64
Akdeniz Bölgesi 69
İç Anadolu Bölgesi 74
Doğu Anadolu Bölgesi 79
Güneydoğu Anadolu Bölgesi 85

Ünite: II — Türkiye'miz

Türkiye'miz 90
Yurdumuzda Üç Büyük Tehlike: Deprem, Su Baskını, Toprak Aşınması 99
Okuma: Bir Yanardağın Yok Ettiği Şehir ve Yurdumuzdaki Sönmüş Yanardağlar 103
Denizlerimiz, Kıyılarımız ve Yurdumuzun İklimi 105
Akarsularımız, Göllerimiz ve Yurdumuzun Bitki Örtüsü 109
Okuma: Kuş Cenneti 121
Okuma: Bir Varmış, Bir yokmuş 122
Türkiye'ye Nereden Geldik? 129
Okuma: Oğuz Destanı 137
Okuma: Ergenekon Destanı 139
Okuma: Orhun Yazıtları 141
Eti Uygarlığı 143
Okuma: Urartular ve Van Kalesi 155
Okuma: Frigyalılar ve Kördüğüm Hikâyesi 157
Okuma: Parayı Lidyalılar İcat Etti 159
Okuma: İyonyalılar ve İyon Uygarlığı 161
Okuma: Romalılar Devrinde Anadolu Uygarlığı 163
Okuma: Bizanslılar Zamanında İstanbul ve Anadolu 166

Ünite: III — Yurdumuzda Bugünkü Hayat

Yurdumuzda Yaşayan İnsanlar ... 169
Yurdumuzda Ekonomi 175
Okuma: Rize'de Çay 187
Okuma: Tiftik Keçisi 188
Yurdumuzda Madencilik ve Endüstri 189
Okuma: Türkiye'de Petrol 197
Yurdumuzda Ulaştırma ve Ticaret İşleri 198
Yurdumuz Nasıl Yönetiliyor? 206
Yurdumuzda Sosyal İşler ve Hükümete Yardımcı Kurumlar ... 213
Yurdumuzda Spor 221

Ünite: IV — İslâmlık ve Türklerin İslâmlığı Kabulü

Müslümanlığın Doğuşu ve Yayılışı 228
İslâm İmparatorluğunun Kuruluşu ve Türklerin Müslüman Oluşları 236

Ünite: V — Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi

Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi 243
Anadolu Selçuklu Devleti 248
Okuma: Haçlı Savaşları ve I. Kılıç Arslan 255
Ne Mutlu Türküm Diyene! 259

Kronoloji 265
Ansiklopedik Sözlük 267

Dizgi : Özaydın Matbaası - Baskı : DUR OFSET BASIMEVİ - İSTANBUL

İLİMİZ VE BÖLGEMİZ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yuvamız Ev, Yurdumuz Türkiye.
2 — Yurdumuz Coğrafya Bakımından 7 Bölgeye Ayrılmıştır.
3 — Yön Nedir, Nasıl Bulunur?
4 — Türkiye Haritası, Yurdumuzun Çok Uzaktan Çekilmiş Resmine Benzer.
5 — İlimiz ve Bölgemiz Türkiye'nin Neresinde Bulunuyor?

DERSE HAZIRLIK:

1 — Geçen yıl, Hayat Bilgisi dersinde, yaşadığınız kasaba ve şehir hakkında birtakım bilgiler edinmiştiniz. Bunları hatırlayınız ve kasaba veya şehrinizin hangi il içinde bulunduğunu söyleyiniz.
2 — Haritaya bakarak, yurdumuzun ayrıldığı 7 coğrafya bölgesinin adlarını okuyunuz. Yaşadığınız ilin, bu bölgelerden hangisinde bulunduğunu araştırınız.
3 — Sınıfınızda pusulayı inceleyiniz ve onunla nasıl yön bulunduğunu öğreniniz.
4 — Sınıfınızın planını çiziniz.
5 — Sözlükte «aile, köy, kasaba, şehir, nüfus, muhtar, bucak, bucak müdürü, ilçe, kaymakam, il, vali, yön, anayön, arayön, pusula» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yuvamız Ev, Yurdumuz Türkiye:

Kuşların bir yuvası, hayvanların bir barınağı olduğu gibi, bizim de bir evimiz var. Her akşam, ailece orada toplanırız. Orada otururuz. Çünkü, insanlar toplu halde yaşarlar.

En küçük insan topluluğuna aile diyoruz. Anamız, babamız ve kardeşlerimizle bir aile meydana getiririz. Onun için, eve aile ocağı da denir. Anamızı, babamızı, kardeşlerimizi sevdiğimiz kadar evimizi de severiz. Bütün çalışmalarımız, bu güzel yuvada daha rahat, daha mutlu yaşamak içindir (Resim: 1, 2, 3).

Resim: 1 — Kuşlar yavrularını yetiştirmek ve barındırmak için yuva yaparlar.

Evimizin çevresinde komşu evler vardır. Onlarda da başka aileler barınır. Birkaç yüz ev bir mahalle meydana getirir.

Mahallemiz bir köyde, kasabada yahut şehirde bulunur. İnsanların toplu olarak yaşadıkları yerlerin en küçüğü köy, en büyüğü şehirdir. Kasabalar köyle şehir arası kuruluşlardır.

İnsanlar, önceleri göçebe hayatı yaşıyorlardı. Toprağı ekip biçmeye başlayınca bir yere yerleştiler. Tarımın gelişmesi, üretimin artması köylerin kurulmasıyle başladı. İlk işbölümü, mal ve mülk sahibi olma köylerin kurulmasıyle başlamıştır. İlk yönetim kuruluşu da

Resim: 2 — İnsanlar da anne, baba, büyükanne, büyükbaba ve kardeşleriyle bir evde doğup büyürler, orada barınırlar. İnsanın yuvası evidir. Yukarıdaki resim, büyük şehirlerimizden birinde yaşayan bir ailenin evini gösteriyor.

köyde oldu. Kısacası, insanların köy kurmaya başlamaları toplum hayatında çok önemli bir adım olmuştur.

Bazı köylerin büyüyüp gelişmesiyle kasabalar, kasabaların büyümesiyle de şehirler meydana gelmiştir. İlkel ve göçebe insanlar şehir bilmezler.

Çoğu köy, kasaba ve şehirlerin kuruluşu çok eskidir. Uzun bir geçmişleri vardır. Çeşitli kuruluş hikâyeleri anlatılır. Bunların hepsi gerçek mi, pek bilinemez.

Büyük şehirlerin kendilerine göre birtakım özellikleri olur. Kimi askerlik, kimi ticaret, kimi endüstri, kimi turizm bakımından önemlidir. Kimisi de ünlü bir kültür merkezidir. Bazıları bu özelliklerden birkaçına birden sahiptir. Bazıları da yurt yönetiminde merkez olmuştur. Bunlara başkent denir.

Köylerin nüfusu 2 000'den azdır. Halkının geçimi tarıma dayanır. Kasabaların nüfusu 2 000 ile 20 000 arasındadır. Bunlarda tarımın yanı sıra başka geçim kaynakları da yer alır.

Şehirlerin nüfusu 20 000'den çoktur. Şehirlerde, geçim kaynağı olarak tarım önemsizdir. Ticaret ve endüstri başta yer alır. Bunlarda her türlü sosyal kuruluşlar bulunur.

Türkiye'de kırk bine yakın köy vardır. Köylerin başında, halkın seçtiği bir Muhtar bulunur. Yine halkın seçtiği Köy İhtiyar Meclisi ile birlikte, köyü o yönetir.

Resim: 3 — Yukarıdaki resim köyde yaşayan dört kişilik bir aileyi akşam yemeğinden sonra, evlerinde gösteriyor.

On on beş köy, yönetim bakımından birleştirilerek, bir **bucak** meydana getirilir. Bucak merkezi bu köylerden biridir. Kimi zaman da bir kasabanın, yahut bir şehrin bir semtidir. Bucağın başında **Bucak Müdürü** bulunur. Bucak müdürlerini halk seçmez. Onlar, devletin aylıklı memurlarıdır.

Birbirine komşu birkaç bucak da yine yönetim bakımından birleştirilerek, bir **ilçe** kurulur. İlçe merkezi, o ilçeye bağlı bucak merkezlerinden biridir. Kimi zaman da bir şehrin ayrı ayrı semtlerinde ilçe örgütleri kurulmuştur. Köyün başında Muhtar, bucağın başında Bucak Müdürü olduğu gibi, ilçenin başında da **Kaymakam** bulunur. Yurdumuzda 571 ilçe vardır.

Birbirine komşu ilçeler de yönetim bakımından birleştirilerek, bir **il** meydana getirilir. İl merkezi, o ile bağlı ilçe merkezlerinden biridir. İlin başındaki en büyük devlet memuruna **Vali** diyoruz.

Yurdumuzda 67 il vardır. Yani, Türkiye yönetim bakımından 67 il'e bölünmüştür. Bundan da anlıyoruz ki, köy, bucak, ilçe ve illerimizin hepsi birden güzel yurdumuz Türkiye'yi meydana getirmektedir (Resim: 4).

2 — Yurdumuz, Coğrafya Bakımından 7 Bölgeye Ayrılmıştır:

Yurdumuzun her yanı birbirine benzemez. Kimi yerleri dağlık, kimi yerleri ovalıktır. Kimi yerlerin denize kıyısı vardır, kimi yerler denizden uzaktır. Çok yağışlı, az yağışlı, hatta kurak yerler görülür. Kimi yerler ormanlık, kimi yerler otlak, kimi yerler kırlıktır. Birtakım bölgeleri

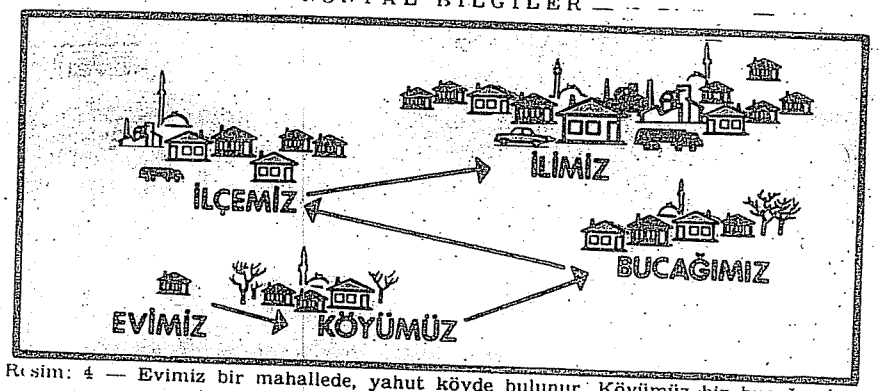

Resim: 4 — Evimiz bir mahallede, yahut köyde bulunur. Köyümüz bir bucağa, bucağımız bir ilçeye, ilçemiz de bir il'e bağlıdır. Türkiye'de 67 il vardır.

kalabalık, birtakımı tenhadır. Kimi yerlerinde tarım, kimi yerlerinde hayvancılık, kimi yerlerinde endüstri gelişmiştir. Sözün kısası, coğrafya bakımından, çeşitli bölgeleri vardır.

Coğrafya, yeryüzünü tanıtan bir bilimdir. Yukarıda saydığımız tabiat olaylarının yeryüzündeki dağılışını ve sebeplerini açıklar. Bilim adamları, saydığımız değişikliklere göre, Türkiye'yi 7 coğrafya bölgesine ayırmışlardır. Bu bölgeler şunlardır:

1 — Karadeniz Bölgesi,
2 — Marmara Bölgesi,
3 — Ege Bölgesi,
4 — Akdeniz Bölgesi,
5 — İç Anadolu Bölgesi,
6 — Doğu Anadolu Bölgesi,
7 — Güneydoğu Anadolu Bölgesi.

Haritada bu bölgelerin bölünüşünü görüyorsunuz (Harita: 1).

Evinizin, okulunuzun hangi mahallede bulunduğunu bilirsiniz. Bu

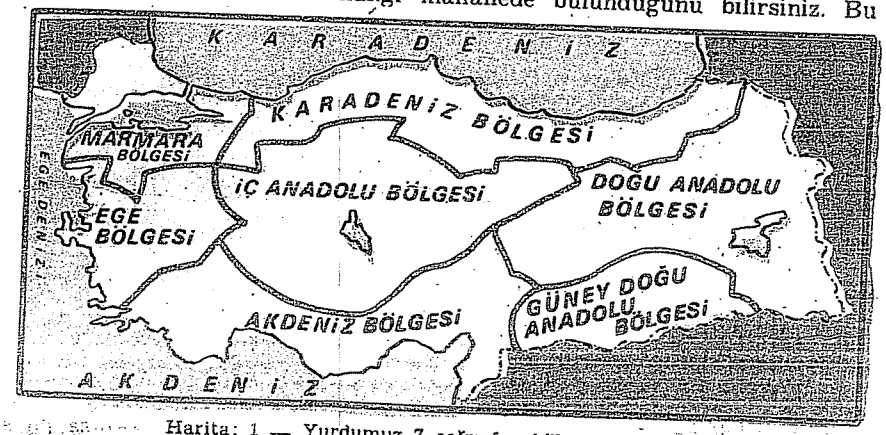

Harita: 1 — Yurdumuz 7 coğrafya bölgesine ayrılır.

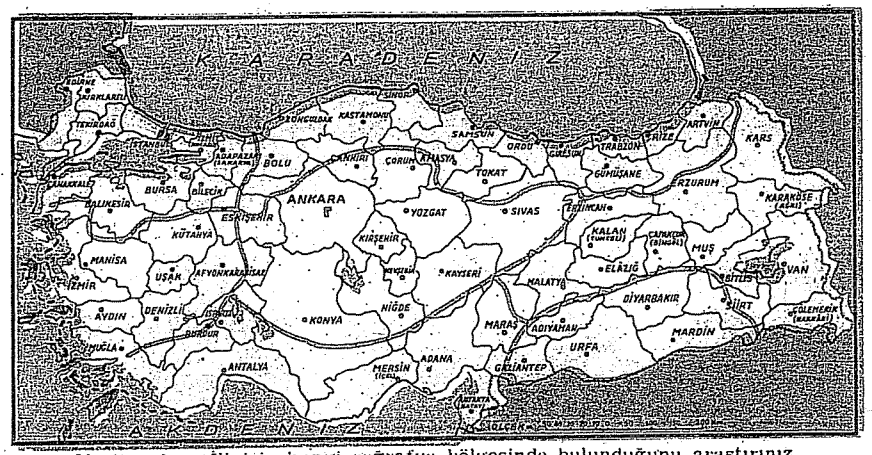

Harita: 2 — İlinizin hangi coğrafya bölgesinde bulunduğunu araştırınız.

mahallenin de hangi köyde, kasabada, yahut şehirde olduğunu söyleyebilirsiniz. Bunların hangi il'e bağlı olduğunu da elbette biliyorsunuz. Şimdi ilinizin bu 7 bölgeden hangisinde bulunduğunu araştırınız (Harita: 2).

3 — Yön Nedir, Nasıl Bulunur?

Şimdi de ilimizin ve bölgemizin Türkiye'nin ne yanında olduğunu araştıralım. İlimizin ve bölgemizin yurdumuzun neresine düştüğünü söyleyebilmek için **yönleri** bilmemiz gerekir. Çünkü, bir yerin başka bir yere göre ne yanda olduğunu anlatmak istediğimiz zaman o yerin yönünü söyleriz. Meselâ:

— İzmir, Ankara'nın batısındadır.
— Erzurum, Ankara'nın doğusundadır.
— Karadeniz, Anadolu'nun kuzeyindedir.
— Akdeniz, Anadolu'nun güneyindedir, deriz.

Bu örneklerde de gördüğünüz gibi, dört yön vardır: **Kuzey, güney, batı, doğu** (Resim: 5).

Bunlara **anayön** denir. Anayönlerin arasında kalan dört tane de **arayön** vardır: **Kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı, güneydoğu.**

Genel olarak, güneşin doğduğu yöne **doğu**, battığı yöne **batı** denir. Güneşin doğduğu yönü sağına alan bir kimsenin önünde **kuzey**, arkasında **güney** yönleri bulunur, denir. Halbuki, yıl boyunca gözlemler yaparsanız, ufukta güneşin doğduğu ve battığı noktaların mevsimlere göre, yavaş yavaş yer değiştirdiğini görürsünüz. Meselâ, haziran ayında güneşin, aralık ayına göre daha kuzeydeki bir noktada battığını anlarsınız. Onun için, güneşin doğduğu yere **doğu** demek kabaca yapılmış bir tanımlamadır.

Yönleri doğru olarak bulmak için **pusula** denilen araçtan yararlanılır. Pusula bir saata benzer. Ortasında, bir çubuk üzerinde kolayca sağa, sola dönen mıknatıslı bir iğne vardır. İğnenin bir ucu mavi boyalı,

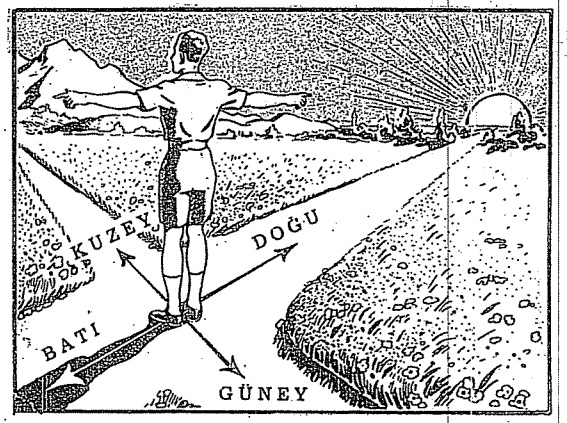

Resim: 5 — Anayönler.

öbür ucu boyasızdır. Pusula yatay tutulduğu zaman, mavi uç her zaman kuzeyi gösterir. Kuzeyi bulduktan sonra da öteki yönler kolayca bulunur (Resim: 6).

Yönleri bulmak için şunlardan da yararlanılır:

a) Karınca yuvalarının kabartılı kenarı kuzeye bakar.

b) Eski duvarların ve yaşlı ağaçların yosun tutmuş yüzleri de kuzeye bakar.

c) Karadeniz bölgesinde kuzey rüzgârları şiddetli eser; genç fidanları güneye doğru eğriltir. Bu yüzden, ağaçlar, yaşlanınca da güneye doğru eğilmiş durumda kalırlar. Çukurova kıyılarında ise ağaçlar, güneyden esen rüzgârlar yüzünden kuzeye doğru eğilir. Amik ovasında da, yine rüzgârların etkisiyle, doğuya doğru eğilme görülür. Geniş bölümlerde hiç bir eğilme görülmez. Demek ki ağaçların eğik duruşlarına bakarak belli bölgelerde yön bulunabilir (Resim: 7).

ç) Namaz kılarken kıbleye dönülür. Kıble, Kâbe'nin bulunduğu yön demektir. Kâbe de Arabistan yarımadasında, Mekke şehrindedir. Yurdumuza göre, yaklaşık olarak, güneye düşer. Demek ki, namaz kılan bir kimseyi görürsek, onun duruşuna göre, yönümüzü anlayabiliriz.

d) Minarelerin şerefelerindeki kapılar da kıbleye doğru açılır. Bu kapılara bakarak da yön bulunabilir.

e) Geceleri de Kutupyıldızı yardımıyle yön bulunabilir. Bu yıldız her zaman kuzeyi gösterir. Kutupyıldızına bakan bir kimsenin sağında doğu, solunda batı, önünde kuzey, arkasında güney yönleri bulunur.

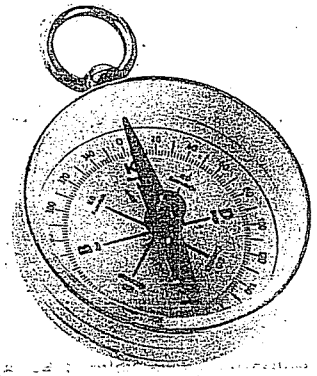

Resim: 6 — Pusula.

Bulutsuz havalarda Kutupyıldızını bulmak kolaydır. Geceleyin gökyüzüne bakarsak yedişer yıldızdan meydana gelmiş, birbirine yakın iki küme görürüz. Bu kümelerden büyüğüne Büyükayı, küçüğüne Küçükayı denir. Kutupyıldızı Küçükayının sağ ucundaki yıldızdır. Bu yıldızı kolayca bulmak için Büyükayı yıldız kümesinden yararlanılır. Büyükayının 6. ve 7. yıldızlarının birleşmesiyle meydana gelen çizginin üzerinde ve bu iki yıldız arasındaki açıklığın tam 5 katı ötesinde parlak bir yıldız görülür. İşte bu yıldız kutup yıldızıdır (Resim: 8). Pusula icat edilmeden önce, gemiciler ve kervan kılavuzları bu yıldıza bakarak yollarını bulurlardı.

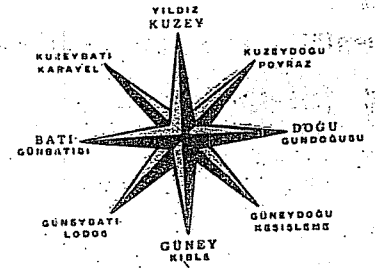

Resim: 7 — Rüzgâr gülü, rüzgârların estikleri yönlere göre aldıkları adları gösterir. Bundan yararlanarak bulunduğunuz yerde en çok esen rüzgârların hangileri olduğunu araştırınız.

4 — Türkiye Haritası, Yurdumuzun Çok Uzaktan Çekilmiş Resmine Benzer:

Sınıfınızın planını çizerken enini, boyunu ölçersiniz. Sonra, meselâ 1 metrelik uzunluğu defterinizde 1 santimetre olarak gösterirsiniz. Böyle bir planda kapı, pencere, sıralar, yazı tahtası gösterilebilir.

Bütün yeryüzünün, yahut bir ülkenin, bir bölgenin dünya üzerindeki görünüşünü belirtmek için de haritalar çizilir. Bu görünüş kuşbakışı, yani tam tepeden görünüştür. Bir uçakla çok yükseklere çıkıp dünyaya tepeden baktığımız zaman yeryüzünü nasıl görürsek harita o şekilde çizilir.

Haritalar da belli bir ölçeğe göre çizilir. Yani, yeryüzündeki gerçek

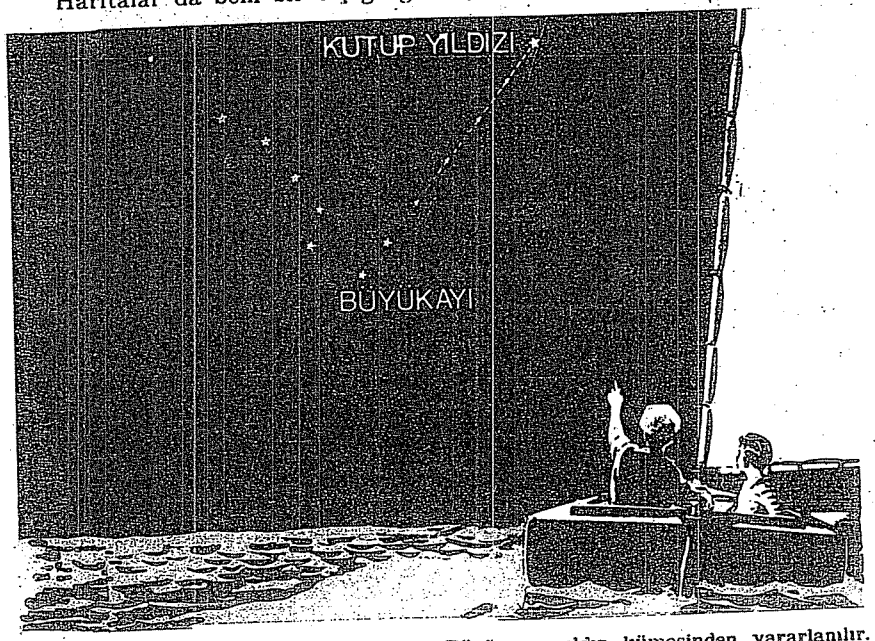

Resim: 8 — Kutupyıldızını bulmak için Büyükayı yıldız kümesinden yararlanılır. Büyükayı'nın 6. ve 7. yıldızlarının birleşmesiyle meydana gelen çizginin üzerinde ve bu iki yıldız arasındaki açıklığın tam 5. katı ötesinde Kutupyıldızı bulunur.

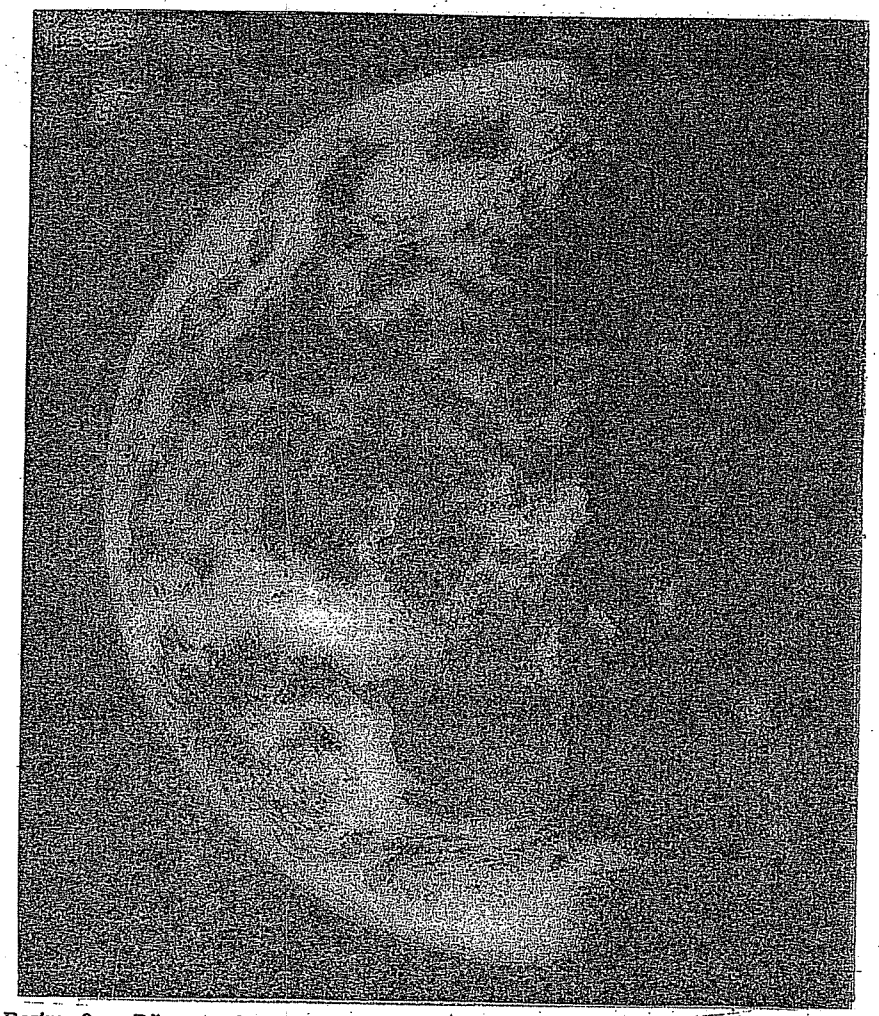

Resim: 9 — Dünyanın bu resmi, aya ilk giden insanlar tarafından çekilmiştir. Artık dünyanın yuvarlak olduğu, resmi çekilerek ispatlanmış bulunuyor. Resimde dünyanın güneşe bakan sol tarafında gündüzdür. Sağ taraf, güneş ışınlarını almadığı için, karanlıkta kalmıştır. Orada gecedir. Resmin sol üst yanında Türkiye'miz, Karadeniz, Akdeniz ve Arap yarımadası çok güzel görünüyor. Aşağıdaki beyazlıklar bulutlardır.

uzunlukların ne ölçüde küçültülerek çizileceği önceden kararlaştırılır ve ona uyulur. Meselâ 1/800 000 ölçekli bir Türkiye haritasında, yeryüzündeki 8 kilometrelik bir uzunluk 1 santimetre olarak gösterilir. Onun için de haritada ancak büyük dağların yerleri gösterilebilir. Kıyıları ve sınırları gösteren çizgiler çizilir. Şehirlerin, kasabaların, birtakım önemli köylerin yerleri belirtilir. Yanlarına da adları yazılır. Koskoca ırmaklar incecik bir çizgi olur.

Bunu bir insanın çok uzaktan çekilmiş resmine benzetebiliriz. Gazetelerde böyle resimler görürsünüz. Bir insanın çok uzaktan çekilmiş resminde yüzünün çizgileri, hatta eli, kolu seçilmez. Tıpkı onun gibi, bir ülkenin haritasında da koskoca şehirler görülmez olur. Onların yerleri çeşitli büyüklüklerde dairelerle gösterilir.

Yakın yıllarda insanlar uzaya çıktılar. Çok yükseklerden dünyanın resimlerini çektiler. Kitabınıza bu resimlerden birini koyuyoruz (Resim: 9). Yeryüzünde yurdumuzun bulunduğu bölgeyi içine alan bu fotoğrafta da Türkiye, ancak çok küçük bir haritada görüldüğü gibi göze çarpmaktadır. Elimizdeki haritalar da böyle, fakat daha alçaktan uçan uçaklardan çekilen fotoğraflardan yararlanılarak yapılmaktadır. Türkiye haritasına bu gözle bakmalısınız.

Harita üzerinde bir yerin başka bir yere göre hangi yönde olduğunu bulmak kolaydır. Çünkü haritaların üst yanı her zaman kuzeyi, alt yanı güneyi, sağ yanı doğuyu, sol yanı batıyı gösterecek şekilde çizilir. Onun için, Türkiye haritasına bakarak:

— Erzurum Türkiye'nin doğu bölgesindedir, deriz.
Çünkü, Erzurum Türkiye haritasının sağ yanındadır.
— Edirne, Türkiye'nin batısındadır, deriz.
Çünkü, bu sınır şehrimiz de Türkiye haritasının sol yanındadır.

5 — İlimiz ve Bölgemiz Türkiye'nin Neresinde Bulunuyor?

Yönleri öğrendiniz. Haritanın ne olduğunu kavradınız. Şimdi Türkiye haritası size tanıdık bir yüz gibi bakıyor. Haritanın karşısına geçiniz:

a) İlinizi bulunuz.
b) İlinizin bulunduğu bölgeyi gösteriniz ve adını söyleyiniz.
c) İlinizin ve bölgenizin Türkiye'nin ne yanına düştüğünü söyleyiniz.
ç) İlinizin ve bölgenizin sınırlarını gösteriniz.
d) İlinizi hangi komşu illerin çevirdiğini söyleyiniz.
e) İçinde bulunduğunuz bölgenin çevresinde hangi bölgelerin bulunduğunu söyleyiniz.
f) İlinizin ve bölgenizin sınırında yabancı ülke toprakları başlıyorsa, bu komşu ülkelerin adlarını söyleyiniz.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Kasabanızın veya şehrinizin hangi il içinde bulunduğunu söyleyiniz.
2 — Köyle kasaba ve şehir yaşayışı arasında ne gibi farklar vardır?
3 — Yurdumuz kaç coğrafya bölgesine ayrılmıştır? Siz bu bölgelerden hangisinde yaşıyorsunuz?
4 — Yurdumuz, yönetim bakımından kaç ile ayrılmıştır? Sizin yaşadığınız köy, kasaba veya şehir bu illerden hangisine bağlıdır?
5 — Bulunduğunuz yerde, anayönlerden bir tanesini biliyorsanız, öteki yönleri nasıl bulursunuz
6 — Coğrafya bize neleri öğretir?

KÜLTÜR BAKANLIĞI · ANKARA · 1946

İLİMİZİN VE BÖLGEMİZİN DOĞAL DURUMU

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İlimizde ve Bölgemizde Yer Şekilleri.
2 — İlimizin ve Bölgemizin Doğal Durumu.
3 — İlimizin ve Bölgemizin İklimi.
4 — İlimizde ve Bölgemizdeki Akarsular, Göller ve Denizler.
5 — İlimizde ve Bölgemizdeki Bitki Örtüsü.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bir hava gözlem grafiği hazırlayarak, her gün naat 12'de hava sıcaklığını, yağışları ve esen rüzgârları yazınız.
2 — Bulunduğunuz ilde ve bölgede en çok hangi rüzgârların estiğini araştırınız.
3 — İlinizde ve bölgenizde bozkır, çayır, maki, orman gibi yerlerden hangilerinin bulunduğunu ve bunların en önemlilerinin adlarını öğreniniz.
4 — Sözlükte «dağ, plato, ova, vadi, iklim, bozkır, maki, orman» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — İlimizde ve Bölgemizde Yer Şekilleri:

Doğal durumu bakımından, yurdumuzun her yanı birbirine benzemez. Kimi yerler dağlık, kimi yerler ovadır. Kimi yerler de vadi yahut çukurdur. Önce bu saydıklarımızın ne olduğunu öğrenelim (Resim: 10).

Dağ: Yeryüzünün çevresine göre 500 metreden daha yüksek olan kabartılarına dağ denir. Dağların kimisinde sivri tepeler görülür. Bu tepelerden aşağı doğru inen dik yamaçlar vardır. Kimisinde de tepeler düzleşmiş, kaplumbağa sırtına benzemiştir. Bunların yamaçları dik değildir.

Kimi dağlar tek tektir. Bu dağlar koni biçimindedir. Çoğu sönmüş yanardağlardır. Kimi dağlar da az yükseklik farkı ile, aralık vermeden uzanırlar. Bunlara sıradağ denir. Bunlar birbirine benzeyen, hep birlikte oluşmuş ve birbirine bağlı dağların meydana getirdiği sıralardır. Yurdumuzdaki dağların çoğu sıradağlar halinde uzanırlar. Yurdumuzda pek çok dağ vardır.

Plato: Akarsular tarafından derin vadilerle yarılmış düzlüklere plato denir. Yurdumuzda birçok plato vardır. Bazı haritalarda platolar «yayla» diye gösterilir.

Ova: Akarsular tarafından derin vadilerle yarılmamış düzlüklere de ova denir. Ovalar, insanların yerleşmesine ve tarıma elverişli yerlerdir.

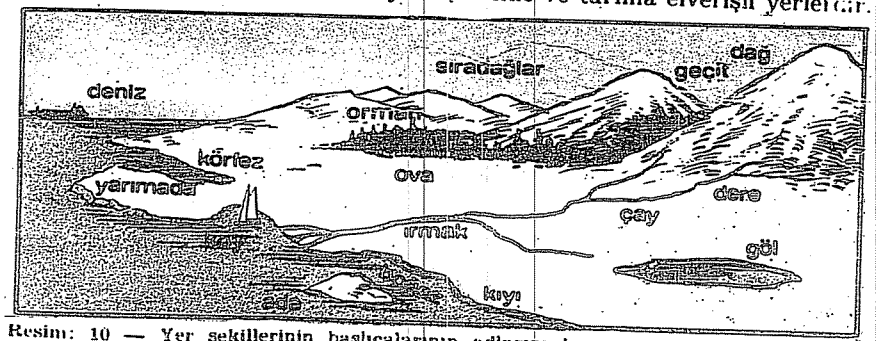

Resim: 10 — Yer şekillerinin başlıcalarının adlarını bu resme bakarak öğreniniz

Çukurluk: Dört yanı yüksek yerle çevrili, çanağa benzer alanlardır. Bunların da ortası ova durumundadır. Kimisinde göller, bataklıklar bulunur.

Vadi: Bir akarsuyun, üzerinden geçtiği toprakları aşındırarak, kendisine hazırladığı ve yatağı ile birlikte yerleştiği tabiî oluğa vadi denir. Akarsular dağlık yerlerde hızlı, ovalarda yavaş akar. İnsanlar daha çok geniş vadilerde yerleşirler. Çünkü buralar tarıma elverişlidir.

2 — İlimizin ve Bölgemizin Doğal Durumu:

Yer şekillerinin çeşitlerini, adlarını ve özelliklerini öğrendiniz. Şimdi ilinizde ve bölgenizde bu yer şekillerinden hangilerinin bulunduğunu araştırınız:

a) İlinizde ve bölgenizde dağ var mı?
b) İlinizde ve bölgenizde plato var mı?
c) İlinizde ve bölgenizde ova var mı?
ç) İlinizde ve bölgenizde çukur bölgeler var mı?
d) İlinizde ve bölgenizde vadi var mı?
e) İlinizde ve bölgenizdeki yer şekillerinden hangileri daha önemli? Neden? Buralardaki insanlar ne işlerle uğraşıyorlar, neler yetiştiriyorlar, hangi hayvanları besliyorlar?

3 — İlimizin ve Bölgemizin İklimi:

Yurdumuzun kimi yerlerinde yazlar çok sıcak geçer, kimi yerlerinde serindir. Kışın da kimi yerler çok soğuk olur, kimi yerler ılıktır.

Yağışlar da yer yer değişir. Yurdumuzda çok yağmur ve kar yağan yerler olduğu gibi çok az yağışlı, kurak yerler de vardır.

Yeryüzünün herhangi bir yerinde sıcaklık, rüzgârlar ve yağışların her yıl aşağı yukarı aynı şekilde birbirini izlemesine oranın iklimi denir.

Yurdumuzun iklimi de yer yer değişiktir.

Şimdi ilinizin ve bölgenizin iklimi üzerine araştırmalar yapınız:

a) İlinizde ve bölgenizde mevsimler nasıl geçer?
b) Yağmur mu daha çok yağar, kar mı?
c) İlinizde ve bölgenizde yazın havaların en çok ne kadar ısındığını, kışın en çok ne kadar soğuduğunu araştırınız (Bunun için termometre kullanacaksınız).
ç) İlinizde ve bölgenizde en çok hangi rüzgârlar eser?

4 — İlimizde ve Bölgemizdeki Akarsular, Göller ve Denizler:

Yurdumuzun üç yanı denizlerle çevrilmiştir. Birçok akarsularımız ve göllerimiz vardır. Kıyılarda gemilerin yanaştığı iskeleler ve limanlar bulunur. Denizlerde ve göllerde balık tutulur. Kimi deniz ve göl sularından tuz elde edilir. Akarsularımızdan sulama ve elektrik üretimi işlerinde yararlanılır. Bunlardan birtakımı üzerinde barajlar kurulmuştur. Barajların arkasında da baraj gölleri meydana gelir.

Şimdi ilinizde ve bölgenizde bunlardan hangilerinin bulunduğunu araştırınız:

a) İlinizde ve bölgenizde hangi akarsular var? Bunlardan nasıl yararlanılıyor? Bu akarsular nereden geliyor, nereye akıyor?

b) İlinizde ve bölgenizde baraj var mı? Varsa adını söyleyiniz. Barajdan nasıl yararlanılıyor?

c) İlinizde ve bölgenizde göl var mı? Bu göllerden nasıl yararlanılıyor?

ç) İlinizin, yahut bölgenizin denize kıyısı var mı? Varsa hangi denize kıyısı var? Kıyı, kayalık mı, kumsal mı? Bu denizde bölgenizin en işlek iskelesi neresidir?

5 — İlimizde ve Bölgemizdeki Bitki Örtüsü:

Bir yeri örten ve kendiliğinden yetişen bitkilerin hepsine birden oranın **bitki örtüsü** denir. Yurdumuzun çeşitli bölgelerindeki bitki örtüsü de birbirine benzemez. Yani her yerde aynı bitkiler görülmez. Kimi yerler bozkır, kimi yerler çayırlıktır. Kimi yerler makilerle, kimi yerler de ormanlarla kaplıdır. Önce bunların ne olduğunu öğrenelim:

Bozkır: Cılız ve seyrek otlu yerlere bozkır denir. Bunlar, ilkbaharda yeşerir, yazın kururlar.

Çayır: Üzerinde gür ot biten düz ve nemli topraklara çayır denir. Bunlar her zaman yeşil kalır ve hayvanların otlatılmasına yarar.

Maki: Defne, mersin, bodur meşe, yabanî zeytin, kocayemiş gibi yaz, kış yeşil duran, sert yapraklı kısa boylu ağaçlara maki denir.

Orman: Geniş alanlar kaplayan yüksek ve sık ağaç topluluklarına orman denir. Bitki toplulukları arasında en önemlisi, en yararlısı ormanlardır. Ormanlarımızı korumak en büyük ödevlerimizdendir.

Şimdi, ilinizde ve bölgenizde bunlardan hangilerinin bulunduğunu araştırınız:

a) İlinizde ve bölgenizde bozkır var mı? Varsa buraları ne zaman yeşeriyor, yazın ne oluyor? Buralardan nasıl yararlanılıyor?

b) İlinizde ve bölgenizde çayırlık yerler var mı? Varsa buralardan nasıl yararlanılıyor?

c) İlinizde ve bölgenizde makiler var mı? Varsa buralarda hangi çeşit ağaççıkların bulunduğunu ve bunlardan nasıl yararlanıldığını söyleyiniz.

ç) İlinizde ve bölgenizde orman var mı? Varsa adını ve burada bulunan başlıca ağaç cinslerini söyleyiniz.

d) Ormanlarımızdan nasıl yararlandığımızı anlatınız.

e) Ormanlarımızı korumazsak ne olur? Bu işte bize düşen ödevler nelerdir?

ÖDEV VE SORULAR

1 — «Bir yerin doğal durumu» sözünden ne anlıyorsunuz?
2 — «Bitki örtüsü» sözünden ne anlıyorsunuz?
3 — Havanın sıcaklığı ne ile ve nasıl ölçülür?
4 — Bulunduğunuz köy, kasaba veya şehrin içme suyu nereden geliyor?

İLİMİZDE VE BÖLGEMİZDE YAŞAYIŞ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İlimizde Ne Kadar İnsan Yaşıyor?
2 — İlimiz Halkının Başlıca Geçim Kaynakları.
3 — İlimiz ve Bölgemiz İçinde Ulaştırma ve Ticaret İşleri.
4 — İlimiz ve Bölgemizde Sergi, Panayır ve Fuarlar.

DERSE HAZIRLIK:

1 — İlinizde ne kadar insan yaşadığını, bunun ne kadarının il merkezinde olduğunu öğreniniz.
2 — İlinizdeki insanların başlıca geçim kaynaklarının neler olduğunu araştırınız.
3 — İlinizden hangi büyük şehirlere otobüs seferleri yapıldığını öğreniniz.
4 — İlinizde tren istasyonu varsa, trenin buradan nerelere gittiğini öğreniniz.
5 — İliniz deniz kıyısında ise ve vapur uğruyorsa, ne kadar zamanda bir yolcu gemisi geldiğini, nerelere gittiğini öğreniniz.
6 — Bulunduğunuz yerde havaalanı varsa, günde kaç uçak seferi yapıldığını ve uçakların nereden gelip nerelere gittiğini öğreniniz.
7 — İlinizde panayır kuruluyorsa, hangi zamanlarda kurulduğunu ve ne kadar sürdüğünü öğreniniz.
8 — Sözlükte «tahıl, hammadde, ulaştırma, sergi, panayır, fuar, ödül» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — İlimizde Ne Kadar İnsan Yaşıyor?

Bir yerde yaşayan insanların hepsine birden oranın **nüfusu** denir. Yani, bir yerin nüfusu şu kadardır, dediğimiz zaman orada kaç kişi yaşadığını söylemiş oluruz. Yurdumuzda yaşayan insanların yüzde 64'ü köylerde, yüzde 36'sı şehirlerde yaşar. Her yerde olduğu gibi, sizin bulunduğunuz ilde yaşayan insanlar da köylere, kasabalara, şehirlere dağılmış haldedir.

Bulunduğunuz ili tanımak için, orada ne kadar insan yaşadığını ve bunların şehir, kasaba ve köylere nasıl dağılmış olduklarını da bilmelisiniz.

a) Bulunduğunuz ilin nüfusunu öğreniniz (kitabımızın sonunda 1971 yılında yapılan nüfus sayımına göre, her ilimizde ne kadar insan yaşadığını gösteren bir cetvel var. Ondan yararlanınız).

b) Bu nüfusun ne kadarının il merkeziniz olan şehirde yaşadığını, ne kadarının öteki kasabalarla köylerde bulunduğunu araştırınız.

c) Bölgenizin kalabalık ve tenha yerleri nereleridir? Buralar niçin kalabalık, yahut tenha olmuştur?

ç) Bölgenizde bulunan önemli şehirlerin adlarını söyleyiniz.

d) Bölgenize yakın en büyük şehirlerin adlarını söyleyiniz.

2 — İlimiz Halkının Başlıca Geçim Kaynakları:

İnsanlar, geçimlerini sağlamak için çeşitli işler tutarlar (Resim: 11).

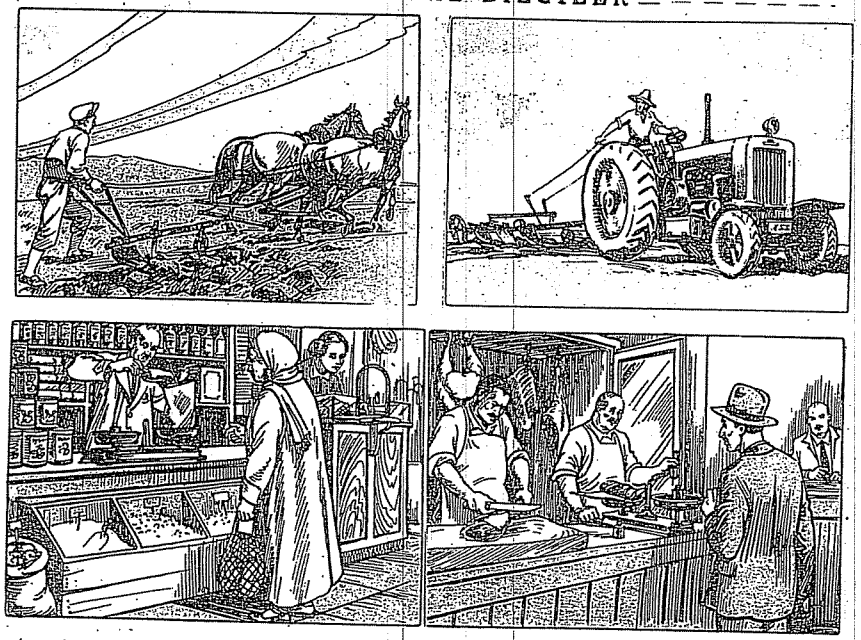

Resim: 11 — Çevremizdeki insanların hepsi, geçimini sağlamak için bir iş tutmuştur. Kimisi tarımla, kimisi hayvancılıkla uğraşır. Kimisi de bakkal, kasap gibi esnaftır.

Başlıca geçim kaynakları şunlardır:

1 — Tarım işleri,
2 — Balıkçılık,
3 — Avcılık,
4 — El sanatları,
5 — Maden çıkarma işleri,
6 — Fabrikalar.

Tarım işleri: Çiftçilik, bağcılık, meyvecilik, sebzecilik, çiçekçilik, ormancılık ve hayvancılık bu kola girer. Ormancılar kereste, odun, odun kömürü, kitre, meşe palamudu gibi orman ürünleriyle geçinirler. Hayvancılar da, koyun, keçi, sığır, manda, at, deve gibi evcil hayvanlarla kümes hayvanlarını üretirler; arı ve ipek böceği beslerler. Bu hayvanların ürünleriyle geçinirler.

Balıkçılık: Denizlerimizde ve göllerimizde balık avcılığı yapanlar bu kolda çalışırlar.

Avcılık: Yabanî hayvanları ve kuşları canlı, yahut cansız ele geçirerek satanlar veya bunların etlerinden, postlarından, derilerinden gelir sağlayanlar bu koldadır.

El sanatları: Halıcılık, dokumacılık, marangozluk, demircilik, kunduracılık... gibi işlerle geçinenler bu koldadır.

Madencilik: Taşkömür, linyit, demir, bakır, petrol... gibi çeşitli yeraltı ürünlerini çıkarmakta çalışanlar bu koldadır.

Fabrikalar: Makine ile, dizi halinde her cins eşya yapılan iş yerlerine fabrika denir. Pek çok insan da hammaddelerin işlenip yapılmış eşya haline getirildiği bu iş yerlerinde çalışarak geçimini sağlar. Bu da ayrı bir geçim kaynağıdır (Resim: 12).

Şimdi, ilinizde ve bölgenizde bu geçim kaynaklarından hangilerinin bulunduğunu araştırınız:

a) İlinizde ve bölgenizde başlıca geçim kaynakları nelerdir?

b) İlinizde ve bölgenizde tarla, bostan, bağ, bahçe, zeytinlik gibi yerlerden hangileri var?

c) İlinizde ve bölgenizde tahıllardan, yani buğday, arpa, çavdar, mısır, yulaf, pirinç gibi şeylerden hangileri yetişiyor? En çok yetiştirileni hangisidir?

ç) İlinizde ve bölgenizde hangi meyveler yetişir? Bunların en önemlileri hangileridir?

d) İlinizde sebzecilik ve çiçekçilik yapılır mı? Yapılıyorsa yetiştirilen başlıca sebzeler ve çiçekler hangileridir? Bunlar başka yerlere de gönderiliyor mu?

e) İlinizde ve bölgenizde orman var mı? Varsa bu ormanlardan hangi ürünler elde ediliyor?

f) İlinizde ve bölgenizde en çok hangi hayvanlar beslenir? Bunların nelerinden yararlanılır? Hayvancılık, öteki geçim kaynaklarına göre önemli bir yer tutuyor mu?

g) İlinizde ve bölgenizde deniz yahut göl varsa bunlarda hangi balıklar tutulur? Balıkçılık, öteki geçim kaynaklarına göre önemli bir yer tutuyor mu?

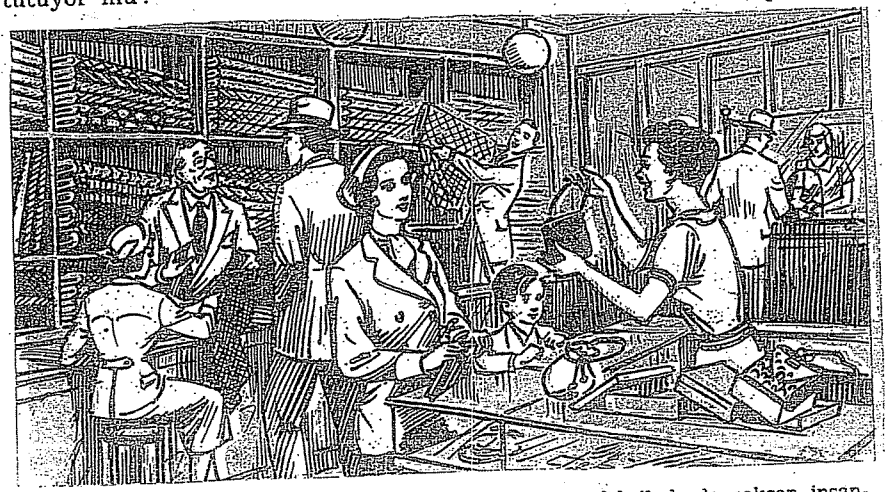

Resim: 12 — Bir kumaş mağazasına girdiğimiz zaman, fabrikalarda çalışan insanların bizim için hazırladıkları mallarla karşılaşırız.

ğ) İlinizde ve bölgenizde en yaygın el sanatları nelerdir?

h) İlinizde ve bölgenizde işletilen maden ocağı, taş ocağı, maden suyu, petrol kuyusu var mı? Tuz elde ediliyor mu? Bunlar, öteki geçim kaynaklarına göre, önemli bir yer tutuyor mu?

ı) İlinizde ve bölgenizde ılıca, kaynarca, kaplıca var mı? Varsa adları nelerdir? Bunları işletenler, öteki geçim kollarında çalışanlara göre önemli bir yer tutuyor mu?

i) İlinizde ve bölgenizde fabrika var mı? Varsa ne fabrikaları var? Buralarda hangi hammaddeler işleniyor? Bu hammaddeler nerelerden geliyor? Fabrika işçiliği, öteki geçim kaynaklarına göre önemli bir yer tutuyor mu?

3 — İlimiz ve Bölgemiz İçinde Ulaştırma ve Ticaret İşleri:

Bir yerden bir yere insan, hayvan, yük ve eşya taşıma işlerine ulaştırma denir. Bunlar da kara, deniz ve hava taşıtlarıyle yapılır. Karadan ulaştırma, kara yolları ve demiryolları üzerinden olur. Deniz taşıtları denizlerde, göllerde ve bu işe elverişli olan birtakım ırmaklarda çalışır. Havadan ulaştırma da uçaklarla yapılır.

Yurdumuzda bu üç çeşit ulaştırma da yapılmaktadır. Bunlar olmasa ticaret işleri gelişemez. İller ve bölgelerarası alışveriş olmaz. Elde edilen ürünler olduğu yerde kalır. Ne yurt içinde satılabilir, ne de yurt dışına gönderilebilir. Yurdumuzda yetişmeyen, yahut yapılamayan şeyler de getirtilemez. Onun için, ulaştırma işleriyle ticaret işleri birbirine sıkı sıkıya bağlıdır.

Şimdi, ilinizin ve bölgenizin ulaştırma ve ticaret işlerini inceleyiniz:

a) İlinizden ve bölgenizden demiryolu geçiyor mu? Geçiyorsa, bu demiryolu ilinizi hangi illere ve bölgelere bağlıyor?

b) İlinizde ve bölgenizde demiryolu yoksa, en yakın tren istasyonu neresidir? Buraya nasıl gidilir?

c) İlinizi komşu illere bağlayan kara yolları nerelerden geçiyor? Bu yollar üstünde hangi araçlar işler? Daha çok neler taşınır? Yılın her mevsiminde ulaştırma yapılabiliyor mu? Yapılamıyorsa neden?

ç) İlinizde ve bölgenizde ulaştırma işlerinde akarsulardan da yararlanılıyor mu? Yararlanılıyorsa bu akarsuların adları nelerdir?

d) İlinizde ve bölgenizde büyük köprüler var mı?

e) İliniz ve bölgeniz deniz kıyısında ise, buradaki iskele ve limanların adlarını söyleyiniz. Bunlar rüzgârlara karşı açık mı, yoksa kapalı mı? Kıyılarınıza gemi uğruyorsa yük ve yolcu alıp verme işleri nasıl yapılıyor?

f) İliniz ve bölgeniz deniz kıyısında değilse, en yakın iskeleye, yahut limana hangi yoldan ve nasıl gidilir? Oraya varmak için hangi illerden ve bölgelerden geçilir?

g) Bulunduğunuz ilde ve bölgede havaalanı var mı? Varsa nerede? Yılın her mevsiminde uçak işliyor mu? Bu havaalanına yabancı uçaklar da iniyor mu?

ğ) İlinizde ve bölgenizde havaalanı yoksa, en yakın havaalanına hangi yoldan ve nasıl gidilir?

h) İlinizde ve bölgenizde başlıca ticaret işleri nelerdir?

ı) İliniz ve bölgeniz kumaş, makine, araç, şeker, un, petrol, çimento, maden kömürü gibi şeyleri nereden satın alır?

4 — İlimiz ve Bölgemizde Sergi, Panayır ve Fuarlar:

Şehir ve kasabalarda, belli zamanlarda sergiler, panayırlar, fuarlar açılır. Bunlar, bir yerde yetişen ürünlerin ve yapılan eşya ve araçların tanıtılması, yahut satılması için topluca halka gösterildiği yerlerdir. Yerli, yabancı herkes gelip gezer.

Yurdumuzun birçok yerinde, belli zamanlarda panayırlar kurulur. Buralara daha çok o bölgede yetişen ürünler getirilir. Çeşitli eşya ile birlikte hayvan satışları da yapılır. En güzel, en iyi hayvan yetiştirenlere ve tarım ürünleri elde edenlere ödüller verilir. Çeşitli eğlenceler de düzenlenir. Panayırlar, kuruldukları bölgeye büyük bir canlılık verir. Yetiştiricilerin ürünlerini satmalarını sağlar. Alıcıların alışverişlerini kolaylaştırır.

Sergiler ve fuarlar daha çok büyük şehirlerde kurulur. Bunların birtakımında satış yapılmaz. Yalnız çeşitli mallar sergilenerek halka ve tüccarlara tanıtılır. Bunları beğenip satın almak isteyenler nerelerden alabileceklerini öğrenirler. Fuarlarda yabancı ülkelerin malları da sergilenir.

Panayır, sergi ve fuarları pek çok insan gezer. Bu yüzden bunların kurulduğu yerlerde alışveriş hızlanır. Oteller, lokantalar, eğlence yerleri de çok iş yapar. Onun için, bunların ticaret hayatında büyük önemi vardır.

Şimdi, ilinizde ve bölgenizde bu konu ile ilgili araştırmalar yapınız:

a) İlinizde ve bölgenizde sergi, panayır, yahut fuar açılıyor mu? Açılıyorsa ne zaman açılıyor, ne kadar sürüyor? Buralarda neler sergileniyor, neler alınıp satılıyor? Ne gibi eğlenceler düzenleniyor?

b) İlinizde ve bölgenizde sergi, panayır ve fuar kurulmuyorsa, bunların kurulduğu en yakın il ve bölge neresidir? Oraya sizin ilinizden ve bölgenizden neler gönderilir, neler satılır?

ÖDEV VE SORULAR

1 — «Bir yerin nüfusu» sözünden ne anlıyorsunuz?

2 — İl merkezinizin nüfusu ne kadardır?

3 — «Tahıl» deyince aklınıza hangi bitkiler gelir?

4 — «Hammadde» sözünden ne anlıyorsunuz?

5 — Bir yerde ticaretin gelişmesi için neler gereklidir?

6 — Sergi, panayır ve fuarlar neye yarar?

İLİMİZİN YÖNETİMİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İlimiz Nasıl Yönetiliyor?
2 — Valinin Görev ve Yetkileri.
3 — Vatandaşların İl Yönetimine Katılması.
4 — İlimizde Bulunan Devlet Daireleri ve Hizmetleri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz ildeki valinin adını ve ne gibi işler yaptığını öğreniniz.
2 — İlinizin Genel Meclisinde kaç üye bulunduğunu, bu meclisin ne işler yaptığını öğreniniz.
3 — İlinizdeki Millî Eğitim Müdürünün adını ve ne gibi işler yaptığını öğreniniz.
4 — İlinizde hangi devlet daireleri ve kuruluşları var? Bunların adlarını öğrenip defterinize yazınız.
5 — Sözlükte «encümen, sayman, bayındırlık, veteriner, emniyet, jandarma, tapu, sicil, sivil» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — İlimiz Nasıl Yönetiliyor?

Yurdumuzun, yönetim bakımından 67 ile bölünmüş olduğunu biliyorsunuz. Her ilde birkaç şehir ve kasaba, birçok da köy bulunur. Buralarda yaşayan insanların rahatça çalışmalarını, canlarının ve mallarının güven içinde olmasını, mutlu yaşamalarını sağlamak devletin görevidir. Bu işlerin yapılabilmesi için birtakım örgütler kurmak, birtakım memurları görevlendirmek gerekir. Bunun için, il merkezinde çeşitli devlet daireleri kurulmuştur. Buralarda birçok memur çalışır. En başlarında da **Vali** bulunur (Resim: 13).

Bundan da anlıyoruz ki, Valimiz devletin ve hükümetin ilimizi yönetmekle görevlendirdiği en büyük memurdur. Devleti ve hükümeti ilimizde o temsil eder. Yani herhangi bir iş için hükümete baş vurmak zorunda kaldığımız zaman valiye gideriz. Onun için, valinin çalıştığı hükümet dairesine **hükümet konağı** da derler.

2 — Valinin Görev ve Yetkileri:

Vali, ilin başı ve oranın en büyük devlet memurudur. Emrindeki müdür ve memurlarla birlikte ili o yönetir. İldeki bütün devlet işlerinden en başta o sorumludur. Yani il içindeki hükümet ve halk işleri herkesten önce ondan sorulur.

İli meydana getiren ilçelerin başındaki kaymakamlar valinin emrindedir. Bir yandan da vali, hükümet merkezindeki Bakanlıkları temsil eder, yani onların yerini tutar, onların il içindeki işlerini kovalar.

Valinin başlıca görevleri şunlardır:

1 — İl içindeki vatandaşların rahatça yaşamaları, serbestçe işlerini görmeleri için kanunların, tüzüklerin yürütülmesini sağlamak,

2 — İl içindeki memurların görevlerini güzelce yapmalarını sağlamak,

3 — Hükümetin verdiği emirleri kaymakamlara bildirmek,

4 — Vatandaşların dilekçelerini alıp dertlerini dinlemek, bunlardan yapılabilecekleri hemen yapmak, yahut yaptırmak.

3 — Vatandaşların İl Yönetimine Katılması:

İlin yönetimi yalnız devlet memurları tarafından yürütülmez. Orada yaşayan vatandaşlar da ilin yönetimine katılırlar. Bunun için, her ilde halkın seçmesiyle kurulan bir **İl Genel Meclisi** vardır. İlin **özel yönetimi** bu meclis eliyle yürütülür. İl Genel Meclisi üyelerini halk seçtiği için, vatandaşlar yaşadıkları ilin devlet yönetimine katılmış ve bu işlerde söz sahibi olmuş olurlar.

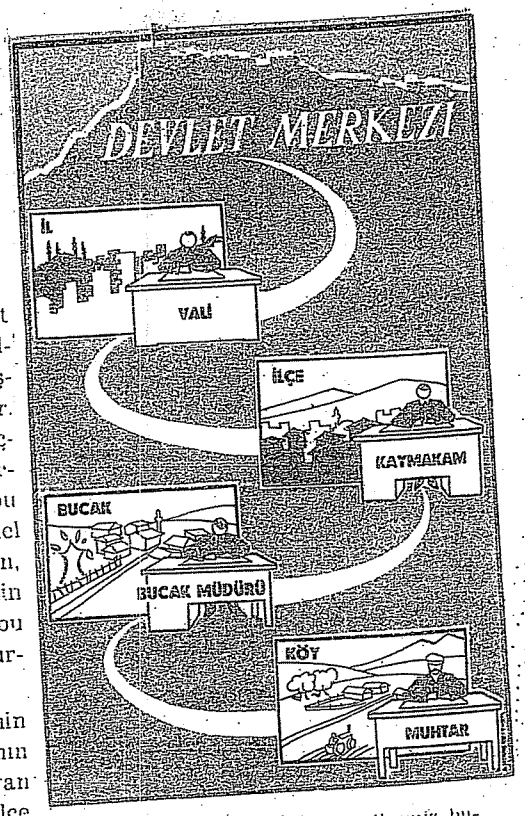

Resim: 13 — İlimiz ilçelerden, ilçemiz bucaklardan, bucağımız köylerden meydana gelir. İlin başında Vali, ilçenin başında Kaymakam, bucağın başında Bucak Müdürü, köyün başında Muhtar vardır.

İl Genel Meclisi üyelerinin seçimi 4 yılda bir, eylül ayının üçüncü pazar gününe rastlayan günde yapılır. İl içindeki her ilçe bir seçim bölgesi sayılır ve her ilçedeki 25,000 nüfus için bir üye seçilir.

İl Genel Meclisine vali başkanlık eder. Onun bulunmadığı zamanlarda bu görevi meclis üyelerinden seçilen İkinci Başkan yapar.

İl Genel Meclisinin başlıca görevi, il bütçesini onaylamak ve uygulanmasını kollamaktır.

İl Genel Meclisi yılda 40 gün toplanır. İşleri bitmezse, toplantı 15 gün daha uzatılabilir. Gerektiği zaman, valinin yahut meclis üyelerinin üçte ikisinin isteği üzerine olağanüstü toplantıya da çağrılır.

İl Genel Meclisi belli bir zamanda toplandığı için, kendi üyeleri arasından 4 kişilik bir Encümen seçer. Bu encümen sürekli olarak görev yapar. Onun için, buna **İl Daimî Encümeni** denir. İl Daimî Encümeni, ilin özel yönetimini İl Genel Meclisinin gösterdiği yolda yürütür.

İl özel idaresinin başlıca gelirleri o il içindeki halktan toplanan bina ve arazi vergileriyle ilin malı olan yapıların, çiftliklerin, arsaların gelirleridir. Bu gelirlerin hesabını **İl Özel Saymanlık Müdürü** tutar. Özel yöne-

timin bütçesini o hazırlar ve bütçenin iyi uygulanmasını sağlar. İl Özel Saymanlık Müdürleri İçişleri Bakanlığınca atanırlar.

4 — İlimizde Bulunan Devlet Daireleri ve Hizmetleri:

İl sınırları içindeki halkın kalkınması ve mutlu yaşaması için gerekli işleri yapan birtakım daireler ve kuruluşlar vardır. Bunlar, devletçe kurulmuş örgütlerdir. Bunlar da il içinde devlet yönetimini yürütürler. Buna **il genel yönetimi** diyoruz. Demek ki, ilimizin yönetimi iki başlı yürüyor:

1 — **İl özel yönetimi** (Halkın, seçtiği İl Genel Meclisi üyeleriyle il yönetimine katılması),

2 — **İl genel yönetimi** (Devletin, ilde kurduğu örgütlerle hükümet yönetimini yürütmesi).

İllerdeki devlet kuruluşları şunlardır: Defterdarlık, Millî Eğitim Müdürlüğü, Bayındırlık Müdürlüğü, Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğü, Teknik Tarım Müdürlüğü, Veteriner Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü, Jandarma Komutanlığı, Nüfus Müdürlüğü, Tapu Sicil Müdürlüğü, PTT Müdürlüğü, Sivil Savunma Müdürlüğü, Özel Saymanlık Müdürlüğü, Cumhuriyet Savcılığı, mahkemeler.

DEFTERDARLIK.

Hükümetin ildeki para işlerini yürütür. Vergileri toplar. Hükümet merkezinden atanan memurların aylıklarını verir. Hükümet adına yapılan satın alma işlerine bakar. Devletten alacağı olanlara para öder. İlçelerdeki Malmüdürlükleri de Defterdarlığa bağlıdır.

Defterdarlar, Maliye Bakanlığınca atanırlar.

MİLLÎ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ:

İl içindeki okulların düzenli çalışmasına, okulsuz ve öğretmensiz çocuk kalmamasına çalışır. İlin bütün kültür işleriyle ilgilenir. İl içindeki bütün ilkokullarla orta dereceli okullar, müzeler, kütüphaneler bu müdürüğe bağlıdır. İlçelerdeki İlköğretim Müdürlükleri, Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlıdır.

Millî Eğitim Müdürleri, Millî Eğitim Bakanlığınca atanırlar.

BAYINDIRLIK MÜDÜRLÜĞÜ:

İl içindeki devlet kara yollarının yapılmasına, onarılmasına, köprülerin kurulmasına bakar. Devlet yapılarının yapılmasını ve iyi korunmasını sağlar. Bu Müdürlük emrinde mühendisler ve fen memurları vardır.

Bayındırlık Müdürleri, Bayındırlık Bakanlığınca atanırlar.

SAĞLIK VE SOSYAL YARDIM MÜDÜRLÜĞÜ:

İl içindeki sağlık işlerini düzenler. Bulaşıcı hastalıkları önlemek; aşı yaptırmak, okul, fabrika, sinema, tiyatro gibi kalabalık yerlerde sağlık tedbirlerinin alınıp alınmadığına bakmak bu Müdürlüğün görevidir. İlçelerdeki Hükümet Tabipleri ve Sağlık Memurları bu Müdürlüğe bağlıdır.

Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürleri, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığınca atanırlar.

İllerde devletin, özel yönetimin, belediyenin kurmuş olduğu hastaneler vardır. İl özel yönetiminin kurmuş olduğu hastanelere **Memleket Hastanesi** denir.

Hastanelerin başında bir Başhekim, yeteri kadar da doktor bulunur. Devlet, belediye ve il özel yönetiminin kurduğu hastanelerde yoksul vatandaşlara parasız bakılır, ilâçları parasız verilir.

TEKNİK TARIM MÜDÜRLÜĞÜ:

İldeki tarım işlerini yürütür. İlçelerin fidan, tohumluk, gübre, tarım araç ve makineleri gibi ihtiyaçlarını karşılamaya çalışır. Bitki hastalıklarıyle savaşır. İlçelerdeki Tarım Teknisyenleri bu Müdürlüğe bağlıdır.

Teknik Tarım Müdürleri, Tarım Bakanlığınca atanırlar.

VETERİNER MÜDÜRLÜĞÜ:

İldeki hayvanların sağlık işleriyle uğraşır. «Veteriner» hayvan hekimi demektir. Hayvanların hastalanmaması için gerekli düzenleri kurmak, hastalananları iyileştirmeye çalışmak, bulaşıcı hayvan hastalıklarını önlemek, mezbahalarda kesilecek hayvanların hastalıksız olmasına dikkat etmek bu Müdürlüğün görevleridir. Hayvan cinslerinin iyileştirilmesi ve hayvanların çoğaltılması işiyle de bu Müdürlük uğraşır.

Veteriner Müdürleri, Tarım Bakanlığınca atanırlar.

EMNİYET MÜDÜRLÜĞÜ:

İl içindeki halkın canını, malını, namusunu korur. Suç işlenmesini önlemeye çalışır. Suç işleyenleri yakalayıp Cumhuriyet Savcılığına teslim eder. Bu görevleri yapabilmek için Emniyet Müdürünün emrinde emniyet amirleri, komiserler, komiser muavinleri ve polisler vardır.

Emniyet Müdürleri, İçişleri Bakanlığınca atanırlar.

JANDARMA KOMUTANLIĞI:

İlçe, bucak ve köylerde jandarma kuvvetleriyle ilin güvenliğini sağlar. İl Jandarma komutanları yüksek rütbeli subaylardır. Emniyet Müdürleriyle işbirliği yaparlar. Jandarma bir askerî kuruluştur. Kendi bölgesindeki vatandaşların rahat ve güven içinde yaşamalarını sağlar.

Jandarma Komutanları İçişleri Bakanlığınca atanırlar.

NÜFUS MÜDÜRLÜĞÜ:

Bu Müdürlüğün görevi, il içinde ne kadar vatandaş yaşamakta olduğunu nüfus kütükleriyle ortaya koymaktır. Bunun için, doğanlarla ölenleri günü gününe defterlere yazar. Nüfus kimlik cüzdanlarının doğru yazılmasını, evlenme, boşanma kayıtlarının zamanında işlenmesini sağlar. İlçe ve bucaklardaki Nüfus Memurları bu Müdürlüğe bağlıdır.

Nüfus Müdürleri, İçişleri Bakanlığınca atanırlar.

TAPU VE KADASTRO MÜDÜRLÜĞÜ:

İl içindeki her türlü yapıların, tarla ve arsaların, bağ ve bahçelerin sınırlarını ve sahiplerini tapu kütüğüne yazar. Bunların senetlerini verir, çaplarını çıkarır. Alım ve satım işlemlerini yapar; tapu kütüklerine yazar. İlçelerdeki Tapu Sicil Muhafızlıkları bu Müdürlüğe bağlıdır.

Tapu ve Kadastro Müdürleri, Başbakanlığa bağlı olan Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğünce atanırlar.

PTT MÜDÜRLÜĞÜ:

PTT harfleri Posta, Telgraf, Telefon kelimelerinin baş harfleridir. Vatandaşların yurt içi ve yurt dışı haberleşme işlerini PTT idaresi sağlar. Mektuplar, telgraflar, paralar, paketler bu örgütle ulaştırılır. İl merkezlerinde bir PTT Müdürlüğü kurulmuştur. İlin PTT işlerini bu müdürlük yönetir. İsteyenlere telefon verme işlerini de bu müdürlük yapar. İlçelerdeki PTT Müdürlükleri bu Müdürlüğe bağlıdır.

PTT Müdürleri Ulaştırma Bakanlığınca atanırlar.

SİVİL SAVUNMA SEKRETERLİĞİ:

İl içindeki sivil halkın savaş, yangın, kaza, deprem, su baskını gibi yıkımlardan nasıl korunacağını ve birbirine nasıl yardım edeceğini öğretmek, planlamak, yönetmek için kurulmuştur. Savunması önemli ilçelerde aynı görevlerle kurulan Sivil Savunma Memurlukları da bu Müdürlüğe bağlıdır.

Sivil Savunma Sekreterleri, İçişleri Bakanlığınca atanırlar.

CUMHURİYET SAVCILIĞI VE MAHKEMELER:

Her ilde, vatandaşlar arasında çıkan anlaşmazlıkları çözmek, suçluları cezalandırmak için **mahkemeler** kurulmuştur. Topluluğa karşı yapılan suçları kimlerin yaptığını incelemek ve millet adına onları dava edip duruşmalarda bulunmak; suçluların cezalanmasını, suçsuzların serbest bırakılmasını istemek işini de **Cumhuriyet Savcısı** yapar. Polis ve jandarmaların yakaladıkları suçluları bunlar mahkemeye yollarlar.

Mahkemeler, davaların çeşitlerine göre Hukuk, Ceza, Ticaret, İş, Basın mahkemeleri gibi çeşitlere ayrılmıştır.

Hâkimler, kanunlara ve vicdanlarının emrine uyarak kararlarını verirler. Kimsenin emri altında değildirler. Verdikleri kararları ancak hükümet merkezindeki **Yargıtay** adı verilen yüksek mahkeme bozabilir.

Hâkimler ve Savcılar, Adalet Bakanlığınca atanırlar.

ÖDEV VE SORULAR

1 — İldeki en büyük devlet memuru kimdir?
2 — Valinin başlıca görevleri nelerdir?
3 — İl Genel Meclisi nasıl seçilir, ne işler görür?
4 — Millî Eğitim Müdürlüğünün başlıca görevleri nelerdir?
5 — İlinizdeki adalet örgütünü anlatınız.
6 — Hastanelerin nasıl kurulduğunu, nasıl işlediğini söyleyiniz.

İLÇEMİZİN YÖNETİMİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İlçemiz Nasıl Yönetiliyor?
2 — Kaymakamın Görev ve Yetkileri.
3 — İlçelerde Bulunan Devlet Daireleri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz ilçedeki kaymakamın adını ve ne gibi işler yaptığını öğreniniz.
2 — İlçenizdeki İlköğretim Müdürünün adını ve ne gibi işler yaptığını öğreniniz.
3 — Sınıfınıza bir nüfus hüviyet cüzdanı, bir tapu senedi, bir de çap getirerek bunlarda neler yazılı olduğunu inceleyiniz.
4 — İlçenizde hangi devlet daireleri var? Bunların adlarını öğrenip defterinize yazınız.
5 — Sözlükte «dilekçe, tahrirat kâtibi, tekel, nüfus kütüğü, tapu kütüğü, muhafız» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — İlçemiz Nasıl Yönetiliyor?

İllerin nasıl yönetildiğini, bu yönetime halkın da nasıl katıldığını öğrendiniz. İllerimizin de, yine yönetim bakımından, **ilçe** adı verilen birtakım bölümlere ayrıldığını biliyorsunuz. Türkiye'de 571 ilçe bulunduğunu daha önce söyledik.

İlin başında vali bulunduğu gibi, ilçenin başında da **Kaymakam** vardır (Resim: 14). İlçe, yalnız bir kasaba, yahut şehir demek değildir. Ona bağlı olan bucaklar ve bucaklara bağlı olan köylerle birlikte bir bütündür. Bu geniş topraklar üzerinde yerleşmiş olan insanlara hizmet için de birtakım devlet daireleri kurulmuştur. Devlet, bunlara da birtakım aylıklı memurlar göndermiştir. Yani, ilçelerde de illerde olduğu gibi bir örgütlenme vardır. Yalnız buradaki devlet daireleri ildekine göre daha küçüktür. Oralarda çalışan memurların sayısı da daha azdır.

İlçe merkezindeki hükümet dairesine **Kaymakamlık** denir. Bu dairenin en büyük memuru da **Kaymakamdır**. Kaymakam, kendi ilçesinin bağlı olduğu ilin başındaki valinin emrinde olduğu gibi ilçeyi meydana getiren bucakların Müdürleri de onun emrindedir.

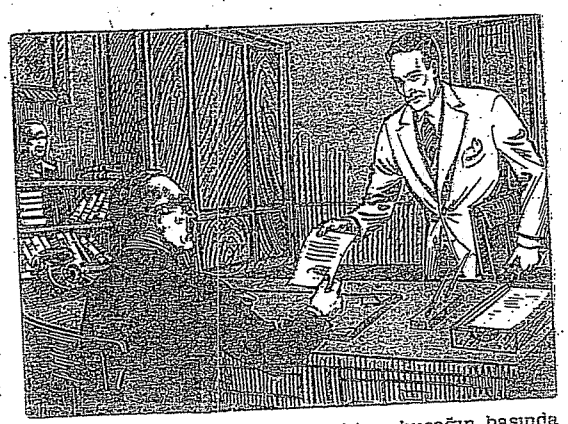

Resim: 14 — Köyün başında Muhtar, bucağın başında Bucak Müdürü olduğu gibi ilçenin başında da Kaymakam vardır.

2 — Kaymakamın Görev ve Yetkileri:

Kaymakam, ilçenin başı ve en büyük devlet memurudur. Emrindeki memurlarla birlikte, ilçeyi o yönetir. İlçedeki bütün devlet işlerinden en başta o sorumludur.

Kaymakamın başlıca görevleri şunlardır:

1 — İlçeyi meydana getiren bütün kasaba ve köylerde halkın can, mal ve namusunu korumak; vatandaşların rahatça yaşamalarını, çalışmalarını sağlamak,

2 — Emrindeki memurların kanun ve tüzüklere göre çalışıp çalışmadıklarını kontrol etmek,

3 — Validen aldığı emirleri Bucak Müdürlerine yaptırmak,

4 — Sık sık ilçeye bağlı kasaba ve köyleri gezip halkın dertlerini dinlemek, isteklerini öğrenmek; bunlardan yapılabilecekleri yapmak, yahut yaptırmak.

Vatandaşlar, yapılmasını istedikleri şeyleri bir dilekçe ile, yazılı olarak bildirirler. Her gün, kaymakamlığa birçok dilekçe gelir. Bucaklardan ve ilden de birçok yazılar gönderilir. Kaymakamlıktaki **Tahrirat Kâtibi** bu yazıları okuyup karşılıklarını hazırlar, bunların dosyalarını tutar.

3 — İlçelerde Bulunan Devlet Daireleri:

İlçelerde bulunan devlet daireleri şunlardır: Malmüdürlüğü, İlköğretim Müdürlüğü, İlçe Tarım Teknisyenliği, Veteriner Hekimliği, Hükümet Tabipliği, Nüfus Memurluğu, Tapu Sicil Muhafızlığı, PTT Müdürlüğü, Emniyet örgütü, Tekel İdare Müdürlüğü, Adliye, Askerlik Şubesi (Resim: 15).

MALMÜDÜRLÜĞÜ:

İlçede, hükümetle halk arasındaki para işleri bu daireden yönetilir. Vatandaşların vereceği vergileri toplamak, hükümetten alacağı olanlara paralarını vermek, hükümetin ilçe içindeki alım ve satım işlerini düzenlemek Malmüdürlüğünün görevlerindendir. Malmüdürlükleri, il merkezindeki Defterdarlığa bağlıdır.

İLKÖĞRETİM MÜDÜRLÜĞÜ:

Köylerde, bucak ve ilçe merkezinde bulunan bütün okul işlerine İlköğretim Müdürlüğü bakar. İlköğretim Müdürlüğü, il merkezindeki Millî Eğitim Müdürlüğüne bağlıdır. İlçedeki okulların işlerini kovalayıp sonuçlandırmak, okul çağındaki çocuklardan okula gitmeyenleri bulup meydana çıkarmak ve onları okula göndermek bu Müdürlüğün görevleridir.

İLÇE TARIM TEKNİSYENLİĞİ:

Tarım işleriyle uğraşan vatandaşların ekip biçme, ağaçlandırma, meyve yetiştirme işlerinde yardımcısıdır. Köylülerin tohumluk, fidan, gübre ve tarım araçları edinmelerini sağlar. Tarım hastalıklarıyle savaşmak için yol gösterir, yardım eder. İlâç ve gübrelerin ne zaman ve nasıl kullanılacağını öğretir. İlçe Teknisyenliği, il merkezindeki Teknik Tarım Müdürlüğüne bağlıdır. Ondan aldığı emirleri yerine getirir.

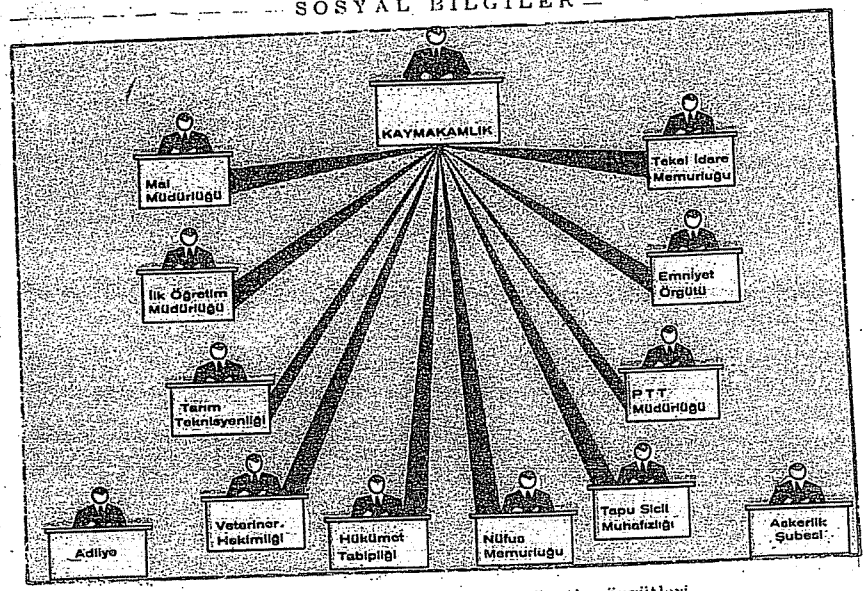

Resim: 15 — İlçelerde devlet yönetim örgütleri

VETERİNER HEKİMLİĞİ:

İlçenin hayvan sağlığı işleriyle uğraşır. Bulaşıcı hayvan hastalıklarını önlemek, hasta hayvanları iyileştirmek, kesilecek hayvanların hastalıksız olmalarını kollamak başlıca görevleridir. Hayvan cinslerinin iyileştirilmesi işiyle de uğraşır. Veteriner Hekimliği, il merkezindeki Veteriner Müdürlüğüne bağlıdır.

HÜKÜMET TABİPLİĞİ:

İlçenin sağlık işlerine bakar. İlçeye bağlı bucakların ve köylerin sağlık durumlarını gözler. Bulaşıcı hastalıkların yayılmasını önlemek için gerekli işleri yapar. Halkı aşılatır. Bir salgın hastalığın yayılmasını önleyemediği zaman, il merkezindeki Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğünden yardım ister. Evlenmek, yahut çeşitli işlerde çalışmak isteyen vatandaşlara sağlık durumlarını bildiren raporları verir. Kaza, yaralama ve öldürme olaylarında ölenleri, yaralananları muayene edip Savcılığa rapor verir. Hükümet Tabibinin yanında, yardımcı olarak Sağlık Memuru ve Ebe de vardır. Belediye Hekimiyle de işbirliği yapar. Hükümet Tabipleri il merkezindeki Sağlık ve Sosyal Yardım Müdürlüğüne bağlıdır.

NÜFUS MEMURLUĞU:

İlçe içinde bulunan bütün vatandaşların adlarının, soyadlarının, doğum tarihlerinin ve doğum yerlerinin, analarının, babalarının adlarının yazıldığı defterler burada tutulur. Bu defterlere **nüfus kütüğü** denir.

Çocuğu olan her vatandaş, bir ay içinde bunu Nüfus Memuruna bildirip nüfus kütüğüne yazdırmakla zorunludur. Nüfus Memuru, çocuğa bir **nüfus hüviyet cüzdanı** verir. Bu cüzdanda nüfus kütüğünde yazılı kayıtlar bulunur. Evlenme, boşanma, yer değiştirme olayları da nüfus kütük-

lerine ve nüfus cüzdanlarına işlenir. Ölenlerin nüfus cüzdanı alınır ve nüfus kütüğündeki kaydına «öldü» yazılır.

Nüfus Memurlukları, Askerlik Şubesiyle sıkı işbirliği yaparlar. Her yıl, askerlik çağına girenlerin adlarını liste halinde bu şubeye verirler. Nüfus Memurlukları, il merkezindeki Nüfus Müdürlüğüne bağlıdır.

TAPU SİCİL MUHAFIZLIĞI:

İlçedeki bütün tarlaların, arsaların, ev, dükkân ve mağazalarla çeşitli yapıların kayıtları bu dairede tutulur. Bu kayıtların yazıldığı defter **tapu kütüğü** denir. Tapu, bir toprağın yahut yapının kimin malı olduğunu gösteren resmî bir belgedir. Tapu memurları vatandaşlara sahip oldukları bu çeşit mallar için birer **tapu senedi** verirler. Bu arsa yahut tarlaların boyutlarıyle sınırlarını gösteren ve adına **çap** denilen birer harita çıkarırlar. Tapuya bağlı malların alım satım işlemlerini yapar ve tapu kütüğüne yazarlar. Tapu Sicil Muhafızlıkları, il merkezindeki Tapu Sicil Müdürlüğüne bağlıdır.

PTT MÜDÜRLÜĞÜ:

İlçe merkezlerinde postaneler vardır. Bunların başında da PTT Müdürleri bulunur. Mektuplar, telgraflar, paralar, paketler bu örgütle ulaştırılır. Telefon paralarını ve radyo vergilerini alma işlerini de bu Müdürlük yapar.

EMNİYET ÖRGÜTÜ: POLİS, JANDARMA VE MAHALLE BEKÇİLERİ:

İlçelerde güvenliği sağlamak için polis ve jandarma kuvvetleri vardır.

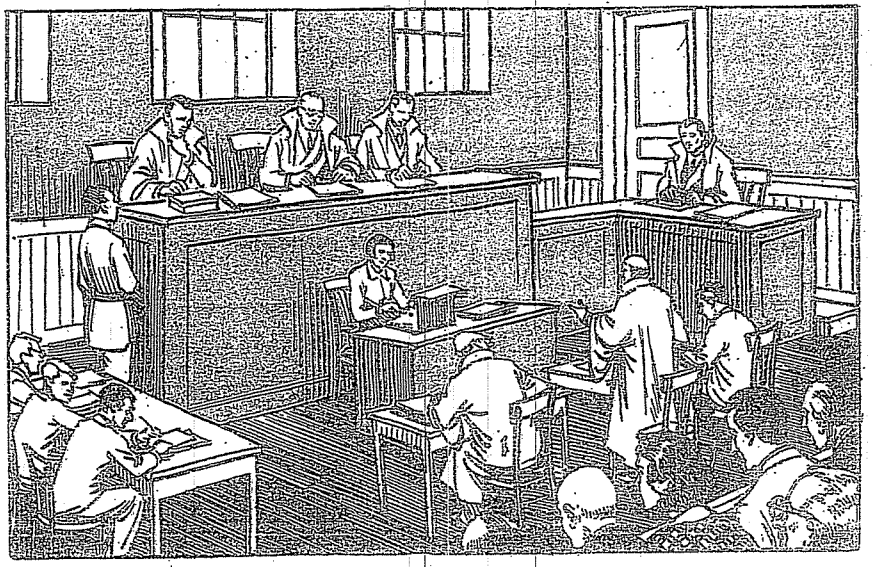

Resim: 16 — İlçelerde, vatandaşlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, suçlulara ceza vermek için mahkemeler kurulmuştur. Mahkemelerdeki hâkimler, kanunlara ve vicdanlarının emrine uyarak kararlarını verirler. Kimsenin emri altında değildirler

Bunlar, kanun yasaklarına uymayan kimseleri yakalar, Savcıya teslim ederler. Savcı da onları mahkemeye gönderir.

Polisler, kasaba ve şehirlerin içinde, jandarmalar da kırlarda ve köylerde görev yaparlar. Bunlara **emniyet örgütü** denir. İlçelerde polislerin başında **Polis Komiseri,** jandarmaların başında da **Jandarma Komutanı** bulunur.

Kasabalarda, ayrıca her mahallede **mahalle bekçileri** vardır. Bunlar, güvenilir, açıkgöz, güçlü kuvvetli kimselerden seçilir. Görevleri, polis kuvvetlerine yardımdır.

TEKEL İDARE MEMURLUĞU:

Satışı Tekel İdaresince yapılan sigara, tütün, ispirto, alkollü içkiler, barut gibi şeylerin ilçe içindeki satım ve dağıtım işlerini yapar. Birtakım ilçelerde Tekel İdare Memurluğu yerine Tekel Müdürlüğü kurulmuştur.

ADLİYE:

İlçelerde, vatandaşlar arasındaki anlaşmazlıkları çözmek, suçlulara ceza vermek için mahkemeler kurulmuştur (Resim: 16). İlçelerde Hukuk ve Ceza mahkemeleri bulunur. Büyük olmayan ilçelerdeki bu mahkemeleri bir hâkim yönetir. Toplum içinde bir vatandaşa saldıran kimse, kanunları hiçe saymış, herkesin güvenliğini bozmuş olur. Saldırışa uğrayan kimse hakkını bağışlasa, yahut korkusundan davacı olmasa bile, Savcı Türk milleti adına davacı olur. Suç işleyenin mutlaka cezalandırılmasını ister.

ASKERLİK ŞUBESİ:

İlçe merkezlerinde bir de Askerlik Şubesi vardır. Şubenin başında **Askerlik Şubesi Başkanı** denilen bir subay bulunur. Emrinde başka subaylar ve yazıcılar vardır. Askerlik Şubeleri, Nüfuş Memurluğundan gelen listelerden kimlerin askerlik çağına girdiğini öğrenir. Onları yurt görevine çağırır. Onları toplayıp gidecekleri askerî birliklere gönderir. Vatandaşların askerlikle ilgili işlerini düzenler.

ÖDEV VE SORULAR

1 — İlçenin başında hangi devlet memuru bulunur?
2 — Kaymakamın başlıca görevleri nelerdir?
3 — Nüfus hüviyet cüzdanı ne işe yarar, nasıl alınır?
4 — Tapu senedi nedir, nasıl alınır?
5 — Askerlik Şubesi ne iş görür? Askerlik çağına girenler nasıl askere alınır?
6 — Savcının başlıca görevleri nelerdir?

BELEDİYEMİZ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Belediyemiz.
2 — Belediye Seçimleri Nasıl Yapılır?
3 — Belediye Meclisine Kimler Seçilebilir?
4 — Belediye Başkanı.
5 — Belediye Meclisi.
6 — Belediye Komisyonu.
7 — Belediye Memurları.
8 — Belediyenin Gelir ve Giderleri.
9 — Biz de Belediye Hizmetlerine Yardımcı Olmalıyız.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz yerde Belediye var mı? Varsa Belediye Başkanınızın adını ve yaptığı işleri öğrenip defterinize yazınız.
2 — Belediye Başkanının ve Belediye Meclisi üyelerinin nasıl seçildiğini ve ne işler yaptıklarını öğreniniz.
3 — Belediye memurlarının ne gibi işler yaptıklarını öğrenip kısaca defterinize yazınız.
4 — Sözlükte «belediye, kısıtlılık, kamu hizmetlerinden yasaklılık, çoğunluk usulü, nispî temsil usulü, komisyon, bütçe» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Belediyemiz:

Şehir ve kasabalar iki yanlı yönetilir. Bunlardan biri **hükümet yönetimi**, ikincisi de **halk yönetimidir**. Her şehir veya kasabanın hükümet yönetimi, bağlı olduğu ilin, ilçenin yönetimiyle birlikte yürür. İlimizin ve ilçemizin nasıl yönetildiğini daha önceki derslerde öğrendik.

Ayrıca, halk kendi kasaba ve şehirlerinin belediye işlerini görecek kimseleri kendisi seçer. Böylece de kasaba ve şehirlerde halk yönetimi düzenlenmiş olur.

Belediye, her şehir veya kasabanın, kendi ihtiyaçları bakımından meydana getirdiği resmî bir kuruluştur. O şehir veya kasabanın temizlik, aydınlatma, su, esnaf kontrolu... gibi hizmetlerine bu kuruluş bakar (Resim: 17).

Belediyenin başlıca görevleri şunlardır:

1 — Kentin içme ve kullanma suyunu sağlamak,

2 — Yolları yaptırmak, aydınlatmak, cadde ve sokakları temiz tutmak, çöpleri toplamak,

3 — Yiyecek ve içecek şeylerin sağlığa uygun olup olmadığını denetlemek,

4 — Mezbahalar kurarak halkın yiyeceği etlerin sağlığa uygun olmasını sağlamak,

5 — Lokanta, sinema, tiyatro, kahve, hamam gibi yerlerin temizliğini kontrol etmek,

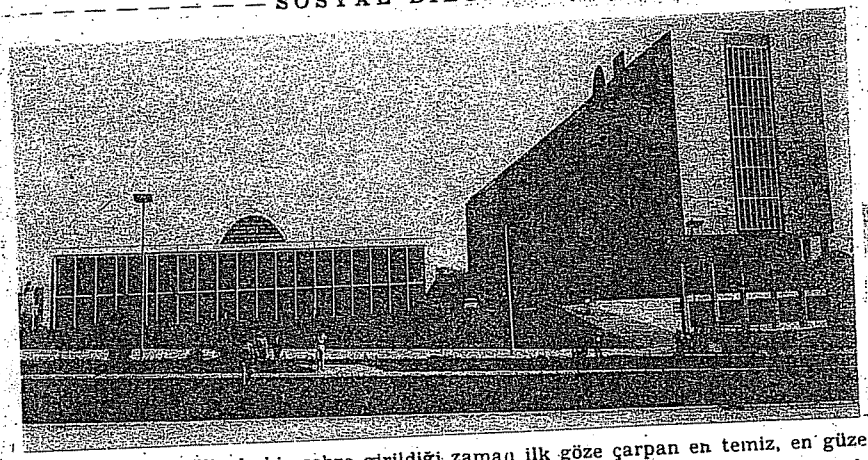

Resim: 17 — Her ülkede bir şehre girildiği zaman ilk göze çarpan en temiz, en güzel yapı Belediye'dir. Bizim şehirlerimiz de böyle güzel, örnek yapılarla süslenmektedir. Yukarıdaki resimde yeni yapılan Istanbul Belediye Sarayını görüyorsunuz.

6 — Esnafın kullandığı ölçülerin hileli ve bozuk olmamasını sağlamak,

7 — Hastaneler, dispanserler, çocuk bakımevleri açmak,

8 — Parklar, çocuk bahçeleri, oyun ve spor yerleri, okuma odaları yapmak,

9 — Kanalizasyon ve genel helâlar yaptırmak,

10 — Yangınları söndürmek için itfaiye örgütü kurmak,

11 — Ekmek, süt, odun, kömür gibi temel ihtiyaç maddelerine narh koymak, yani bunların satılabileceği en yüksek fiyatı belirtmek,

12 — Taşıtlarda ve eğlence yerlerinde ödenecek paraların tarifesini yapmak.

Görüyorsunuz ki, belediyenin işleri hem çok çeşitli, hem de çok önemlidir.

Belediye işlerini yürütecek kimseleri orada oturan hemşeriler seçer. Bu, onlara kanunla tanınmış bir haktır. Bu hakkımızı kullanmazsak, şehrimizin, kasabamızın yönetimine katılmamış oluruz. Halbuki, yurdun iyi yönetilmesine çalışmak her vatandaşın ödevidir. Bu ödevimizi belediye seçimlerine katılmakla yerine getiririz. Şu halde, belediye seçimlerine katılmak, bizim için hem bir hak, hem de mutlaka yapılması gereken bir ödevdir.

Belediyeler nüfusu 2 000'den çok olan yerlerde kurulur. Belediye işlerini düzenleyip yürütenler şunlardır:

1 — Belediye Başkanı,
2 — Belediye Meclisi,
3 — Belediye Komisyonu,
4 — Belediye memurları.

Belediye Başkanı ile Belediye Meclisi üyelerini halk seçer. Belediye

Komisyonu üyelerini, Belediye Meclisi kendi üyeleri arasından seçer. Belediye memurları ise bu örgütün aylıklı memurlarıdır. Seçimle işbaşına gelmezler.

2 — Belediye Seçimleri Nasıl Yapılır?

Belediye Başkanı ile Belediye meclisi üyeleri, dört yılda bir yapılan seçimlerle işbaşına gelirler. Belediye seçimleri eylül ayının üçüncü pazarına rastlayan günde yapılır. Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi üyeleri için ayrı ayrı oy kullanılır. Yani bunlar için aynı günde iki ayrı seçim yapılmış olur. Belediye Meclisi en az 12 kişiden meydana gelir. Şehir veya kasabanın nüfus çokluğuna göre bu sayı artar.

Yurdumuzda yapılacak bütün seçimlerin temel hükümleri kanunla belli edilmiştir. Seçim kurallarını, seçimlerin kimler tarafından ve nasıl yönetildiğini, seçmenlerin nasıl oy kullandıklarını, oyların nasıl sayıldığını ve sayım sonuçlarının nasıl meydana çıktığını gelecek yıl okuyacaksınız. İsterseniz, şimdiden beşinci sınıf Sosyal Bilgiler kitabında «Seçimler» konusunu bir kere gözden geçiriniz.

Belediye seçimlerinde oyunu kullanabilmek için şunlar gereklidir:

1 — Türk olmak,

2 — Yirmi bir yaşını bitirmiş olmak,

3 — O kasaba veya şehir halkından olmak, yahut en az üç aydan beri o belediye bölgesinde oturmak,

4 — Kısıtlı olmamak,

5 — Kamu hizmetlerinden yasaklı olmamak,

6 — Silâh altında bulunan er, onbaşı, kıta çavuşu olmamak; askerî okullarda öğrenci olmamak.

3 — Belediye Meclisine Kimler Seçilebilir?

Belediye meclisine üye seçilebilmek için şunlar gereklidir:

1 — Türk vatandaşı olmak,

2 — Seçim gününden önce, en az altı aydan beri o kentte oturmak,

3 — Yirmi beş yaşını bitirmiş olmak,

4 — Kısıtlı, kamu hizmetlerinden yasaklı, izinsiz olarak yabancı devlet hizmetinde bulunmamak,

5 — Türkçe okuyup yazma bilmek,

6 — Ağır hapis cezasına çarptırılmış olmamak,

7 — Beş yılı aşan hapis cezasına hüküm giymiş olmamak,

8 — Yüz kızartıcı suçlardan birini işleyip hüküm giymiş olmamak,

9 — Belediyenin yol, yapı ve benzeri işlerinden, yahut hizmetlerinden birini para karşılığında yapmayı üzerine almış olmamak; yahut böyle biriyle ortak, kefil ve herhangi bir işten belediyeye borçlu bulunmamak.

Belediye Meclisi üyeleri seçimi **nispî temsil usulü** ile yapılır. Yani, seçime katılmış olan partiler ve bağımsız adaylar, aldıkları oy oranında meclis üyeliği kazanırlar.

4 — Belediye Başkanı:

Belediye Başkanı da Belediye Meclisi üyeleriyle birlikte seçilir. Fakat Belediye Başkanı seçiminde **çoğunluk usulü** kullanılır. Yani Belediye Başkanı olmak için adaylığını koymuş olan kimselerden en çok kim oy almışsa o, Belediye Başkanı seçilmiş olur.

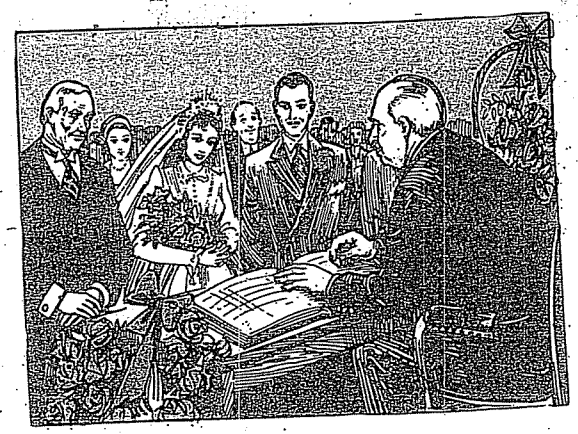

Resim: 18 — Evleneceklerin nikâhını köylerde muhtarlar, ilçelerde Belediye Başkanının seçtiği nikâh memurları kıyar.

Bu yüzden, seçim günü Belediye Başkanı ve Belediye Meclisi üyeleri için ayrı ayrı oy pusulaları kullanılır. Fakat iki pusula da bir zarfa konur.

Belediye Meclisi üyesi seçilebilmek için neler gerekli ise Belediye Başkanı seçilebilmek için de aynı şeyler gereklidir. Yalnız 6 aydan beri o kentte oturmak gerekmez.

Belediye Başkanları, Belediye Meclisine başkanlık eder ve başında bulundukları kent adına iş görüp konuşabilirler (Resim: 18).

5 — Belediye Meclisi:

Belediye Meclisi yılda 3 kere toplanır. Her toplantısı 15 gün sürer. İşleri bitmezse toplantı 15 gün uzatılabilir. Gerekirse, Belediye Meclisi olağanüstü toplantıya da çağrılabilir.

Belediye Meclisinin görevleri şunlardır:

1 — Belediye bütçesini yapmak, yıllık hesapları incelemek,

2 — Belediyece girişilecek işler için borç para alınmasına, yahut Belediyenin bir yere borç para vermesine karar vermek,

3 — Şehrin, kasabanın güzelleştirilmesi için hazırlanacak bayındırlık programını kararlaştırmak ve su, havagazı, elektrik işletmeleri kurulmasına karar vermek,

4 — Belediyenin yaptığı hizmetlere karşılık halktan alınacak paraların tarifesini yapmak.

6 — Belediye Komisyonu:

Belediye Meclisi yılda 45 gün toplanır. Halbuki, belediye hizmetleri süreklidir. Onun için Belediye Meclisi üyeleri kendi aralarından belli

sayıda üye seçerek bir komisyon kurarlar. Belediye meclisinin toplantı halinde olmadığı zamanlarda belediye işlerini düzenleyip kontrol eden bu komisyona **Belediye Komisyonu** denir.

Bu komisyonların üye sayısı en az 2 kişidir. Belediye işlerinin başında bulunan büyük memurlar da bunlara katılır. Böylece Belediye Komisyonu kurulmuş olur. Belediye Başkanı bu komisyonun toplantılarında bulunur ve başkanlık eder. Belediye Komisyonu, Belediye Başkanlığından gönderilen işlere bakar. Belediyeyi ilgilendiren her türlü işe karar verebilir.

7 — Belediye Memurları:

Belediye ile ilgili kanunları, tüzükleri uygulamak için birtakım memurlar çalışır. Bu memurlar, temizlik işlerinin yapılmasını sağlarlar. Belediyece konulmuş narhlara göre satış yapılıp yapılmadığını kontrol ederler. Esnafın kullandığı ölçülerin bozuk, hileli olup olmadığına bakarlar. Yasak olan şeyleri yapanlara ceza keserler. Belediyenin halktan alacaklarını toplarlar. Gelir ve gider hesaplarını tutarlar.

8 — Belediyenin Gelir ve Giderleri:

Belediye hizmetlerinin yapılabilmesi için para ister. Belediyeler, bu işleri halktan aldıkları paralarla yaparlar. Bunlara **belediye gelirleri** denir. Belediye gelirleri şunlardır:

1 — Belediyelerce alınan vergiler (Bu vergilerin başlıcaları şunlardır: Temizleme ve aydınlatma vergisi; hayvan alım satım vergisi; tiyatro, sinema gibi yerlerde satılan bilet paralarına eklenen eğlence vergisi),

2 — Kanunlara göre, Maliye Bakanlığınca alınan vergilerden belediyelere ayrılan paylar (Bu payların başlıcaları şunlardır: Bina vergisinden belediye payı; taşıt bilet paralarından belediye payı),

3 — Belediye harçları ve para cezaları (Bunların başlıcaları da şunlardır: Yapı yapmak için ruhsat alınırken ödenen harçlar; belediye yasaklarını dinlemeyenlerden alınan para cezaları.)

Belediyeler bunlardan başka işletmecilik de yaparlar. Yani kendileri de kârlı ve halka yarârlı gördükleri işlere girişirler. Meselâ buz, ekmek, süt fabrikaları kurar, bunların gelirlerini alırlar. Yahut ellerindeki malları işletir, kiraya verirler. Otobüs, troleybüs, tünel işletirler. Şehir tiyatroları ve sinemaları işletirler, bunların kazançlarını da alırlar.

Belediyeler, kendi mallarını, yahut gelirlerini karşılık göstererek, bankalardan borç para alabilirler.

Geliri giderlerini karşılamayan belediyelere ve büyük şehirlerin büyük yatırımlar gerektiren işlerine hükümet de yardım eder.

Belediyeler, bu kaynaklardan topladıkları gelirlerle kasabanın yahut şehrin belediye işlerini yaparlar. Belediye memurlarının aylıklarını

verirler. Gündelikle çalışanların gündeliklerini öderler. Bu harcanan paralara **belediye giderleri** denir.

Belediye Meclisi, bu giderlerle gelirleri karşılıklı olarak önceden tasımlayıp bir bütçe yapar. Buna **belediye bütçesi** denir. Bütçe, Belediye meclisinde kabul edildikten sonra hükümetçe onaylanır; ondan sonra uygulanmaya başlar.

9 — Biz de Belediye Hizmetlerine Yardımcı Olmalıyız:

Belediye, şehir ve kasabalarda halkın rahatı için, halkın parasıyle ve halkın seçtiği kimselerin yürüttükleri bir örgüttür. Şu halde halk, bütün hizmetlerinde Belediyeye yardım etmelidir. Belediye temizleyecek diye durmadan kirletilen bir şehri hiç bir kuvvet temizleyemez. Yere tüküren, yediği yemişin kabuklarını sokağa atan insanlar, «Belediye işlerini yapmıyor!» diye nasıl yakınabilirler? Halk ve Belediye karşılıklı görev ve yardım duygusuyle birbirlerinin işlerini kolaylaştırırlarsa şehir ve kasabalar düzene girebilir.

«Herkes kapısının önünü temizlerse sokaklar temiz olur.»

Bu sözü bir an bile unutmamalıyız.

Halkın temiz hava alması ve dinlenmesi için yapılan bahçelerde ve parklardaki ağaçları, çiçekleri korumalıyız. Çocukların oynaması için yapılan oyun yerlerindeki araçları bozmamalı, oturmak için konulmuş sıraları çizmemeliyiz. Hepimiz oturduğumuz kasaba veya şehrin taşını, toprağını bile kendi öz malımız bilmeliyiz.

Şehir ve kasaba hayatında dikkat etmemiz gereken şeylerden biri de görgü kurallarına uymaktır. Üstümüzü başımızı temiz tutmak, kalabalık yerlerde yüksek sesle konuşmamak, gürültü etmemek, birbirimizle itişip kakışmamak, alışveriş ederken ve taşıtlara binerken sıraya girmek, olur olmaz yerlerde aptes bozmamak bunların başında gelir.

Unutmayalım ki, bir şehir yalnız sokaklarının ve yapılarının güzelliğiyle değer kazanmaz. Onu asıl süsleyen temiz giyimli, saygılı, güler yüzlü, konuksever insanlarıdır.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Şehir ve kasabalarda halk yönetimi nasıl olur?
2 — Belediye hizmetlerini hangi organlar yürütür?
3 — Belediye Başkanı nasıl seçilir?
4 — Belediye Meclisi üyeleri nasıl seçilir?
5 — Belediyenin gelir kaynakları nelerdir?
6 — Şehir ve kasabamızın temizliği, güzelleşmesi ve kalkınması için, biz belediyeye nasıl yardım edebiliriz?

TRAFİK KURALLARI

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Trafik Kazalarında Neler Kaybediyoruz?
2 — Trafik Kazalarından Korunmanın Yolu.
3 — Yolda Nasıl Yürümeli, Karşıdan Karşıya Nasıl Geçmeli?
4 — Trafik Polisinin İşaretleri.
5 — Trafik Işıklarının Anlamları.
6 — Taşıtlara Nasıl Binmeli, Taşıtlardan Nasıl İnmeli?
7 — Taşıtlar İçinde ve Taşıtlar Dışında Uygunsuz Davranışlar.

DERSE HAZİRLIK:

1 — Son günlerde gazetelerde okuduğunuz trafik kazalarının sebeplerini ve sonuçlarını defterinize yazınız, resimlerini yapıştırınız.
2 — Trafik polislerinin nasıl işaret verdiklerini öğrenip, yaparak gösteriniz.
3 — Trafik işaretlerinin anlamlarını öğrenip defterinize yazınız ve resimlerini yapınız.
4 — Sözlükte «trafik, kural, kanun, taşıt, kavşak, ehliyetname» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Trafik Kazalarında Neler Kaybediyoruz?

Okula giderken anneniz size sıkı sıkı öğüt verir:

— Aman yavrum, arabalara, otomobillere dikkat et. Yaya kaldırımından yürü. Sakın yolda oynama, oyalanma!

Annenizin korkusu boşuna değildir. Çünkü, hemen her gün gazetelerde, çarpışan taşıtların resimlerini görüyoruz. Trafik kazalarında can veren insanların acı haberlerini okuyoruz.

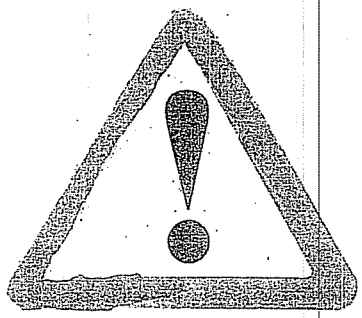

Resim: 19 — Trafik kazalarında her yıl pek çok insan kaybediyoruz. En çok kazaya uğrayanlar da çocuklar.

Geçenlerde gazetelerde bir yazı yayınlandı. Bu yazıda, son 4 yıl içinde trafik kazalarında ölen ve yaralananların sayıları açıklanıyordu (Resim: 19):

10 646 ölü,
60 088 yaralı.

Bu sayılar, trafik kazalarının bize ne kadar çok kayıp verdirdiğini açıkça gösteriyor. Demek ki, anneniz yolda dikkatli olmanız için sizi ne kadar uyarsa yeridir.

Yukarıdaki sayılar yalnız can kaybını gösteriyor. Bunun yanında milyonları aşan mal kaybı da var.

Halbuki, yurdumuzda motorlu taşıtların sayısı pek çok değildir. Ortalama 700 kişiye 1 motorlu taşıt düşüyor. Fransa'da ise her 5 kişiye 1 otomobil düşmektedir ve oradaki trafik kazalarının sayısı bize göre daha azdır. Öteki ülkelerde de öyle. Şimdi Türkiye'de otomobil fabrikaları kurulmaktadır. Yakın bir gelecekte yurdumuzdaki motorlu taşıtların sayısı hızla artacaktır. O zaman ne olacak?

2 — Trafik Kazalarından Korunmanın Yolu:

Trafik kazalarından korunmak, kazaları elden geldiği kadar önlemek için çareler aranmış ve yollarda gidişgelişi düzenleyen birtakım kurallar konmuştur. İnsan, hayvan ve taşıtların yollarda gidişgelişlerine **trafik** denir. Bu gidişgelişlerin güven içinde yapılabilmesi için konulmuş olan kurallara da **trafik kuralları** diyoruz.

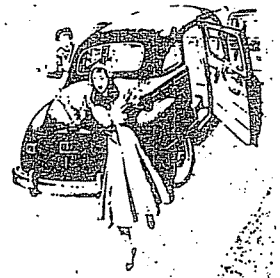

Canımızı, malımızı tehlikeden korumak için, bu kuralları iyice bellemek, bu kurallara uymak zorundayız. Çünkü, herkes aklına estiği gibi yürür, yahut kullandığı taşıtı dilediği gibi sürerse kazaların önüne geçilemez.

Yurdumuzda, trafik işleri **Trafik Kanunu** ile düzenlenmiştir. Herkesin uyması gereken trafik kuralları bu kanunda yazılıdır. Trafik kurallarının birtakımı taşıt kullananları, birtakımı da yaya yürüyenleri ilgilendirir. Sizin bellemeniz gerekli olanlar yayaların uymak zorunda olduğu kurallardır. Şimdi bu kuralları birer birer inceleyelim (Resim: 20).

3 — Yolda Nasıl Yürümeli, Karşıdan Karşıya Nasıl Geçmeli?

Caddelerde insanlarla hayvanların ve taşıtların gideceği yerler ayrılmıştır. İnsanlar yaya kaldırımından, hayvanlar ve taşıtlar da yolun

Resim: 20 — Taşıtlarda kapı ve pencere tokmaklarıyle oynamayınız. Otomobille giderken, yanındaki kapı tokmağıyle oynayan bu çocuk, kapının birdenbire açılivermesi üzerine, böyle dışarıya fırlayıp tehlikeli bir şekilde yaralanmıştır.

ortasından yürürler. Genel olarak, insanlar da taşıtlar da her zaman kendilerine ayrılan yolun sağından gitmek zorundadırlar. Yalnız, yaya kaldırımı bulunmayan yollarda, yayaların yolun solundan yürümesi daha doğru olur. Çünkü o zaman karşılarından gelen taşıtları görür, taşıt geçerken kenara çekilerek kendilerini güvene alabilirler. Arkalarından da taşıt gelmez.

Yaya kaldırımlarında da her zaman sağdan yürümelidir. Böylece, karşıdan gelenlerle çarpışmaktan kurtulunur.

Birkaç kişinin kol kola, yahut yan yana yürümesi doğru değildir. Öyle yapılırsa, arkadan gelip daha hızlı yürüyerek geçeceklerin yolu tıkanmış olur.

Yollarda karşıdan karşıya geçmek için, yaya geçitleri yapılmıştır. Bu geçitlerin çoğu köşe başlarına yakın yerlerdedir. Yere çakılmış büyük çivilerle, renkli taşlarla yahut beyaz boyalı çizgilerle belirtilmişlerdir. Taşıt kullananlar, yaya geçitlerine yaklaşınca kullandıkları taşıtın hızını keserler, gerekirse dururlar. Yayalar da korkusuzca karşıdan karşıya geçerler.

Yaya geçidi bulunmayan yerlerde karşıdan karşıya geçerken, önce sola ve sağa, sonra yine sola bakmalı; yaklaşmakta olan bir taşıt yoksa, hızlı adımlarla, fakat koşmadan karşıya geçmelidir. Bu şekilde yolun bir yanından bir yanına diklemesine, yani en kısa yoldan geçmelidir. Yollarda ilk geçiş hakkının taşıtlarda olduğunu da unutmamalıdır.

Otobüs ve troleybüs duraklarında grup halinde birikmemeli, kuyruk olarak sıralanmalıdır. Böylece geçip gideceklerin yolu tıkanmamış olur.

4 — Trafik Polisinin İşaretleri:

Kalabalık şehirlerde, yol kavşaklarında yayaların ve taşıtların geçişini trafik polisleri yönetir. Kimi yerlerde de bu iş renkli lambalarla düzenlenmiştir.

Trafik polisleri belli kol işaretleriyle taşıtlara ve yayalara sıra ile (Geç!) yahut (Dur!) işaretleri verirler (Resim: 21). İşaretlerinin kolayca göze çarpması için beyaz kolluklar takarlar. Yardımcı olarak düdük de çalarlar. Bir uzun düdük çalışı (Dur!), iki kısa düdük çalışı (Geç!), birkaç kısa düdük çalışı (Dikkat!) demektir (Resim: 22).

5 — Trafik Işıklarının Anlamları:

Kimi yol kavşaklarına trafik işaretleri veren renkli lambalar konulmuştur. Belli bir süre yanıp sönen bu lambalar, ışıkla taşıtlara ve yayalara yol vererek trafiği düzenler. Trafik ışıkları üç renktir:

Yeşil ışık — (Geç!) demektir. Yani yolun geçişe açık olduğunu anlatır. Taşıt kullananlar ve yayalar, karşılarındaki lambada bu ışığı görünce kendi yollarında serbestçe ilerleyebilirler.

Sarı ışık — Yolun geçişe kapanmak üzere olduğunu anlatır. Yeşil ışıktan sonra bu lamba yanar. Sarı ışık görülünce, kavşağa yaklaşmış olan taşıtlar durur. Yola çıkmış olan yayalar daha çabuk yürüyüp karşıya geçerler.

Kırmızı ışık — (Dur!) demektir. Yani yolun geçişe kapandığını anlatır. Bu ışığın yandığını gören taşıtlar da yayalar da durup yeşil ışığın yanmasını beklemek zorundadırlar.

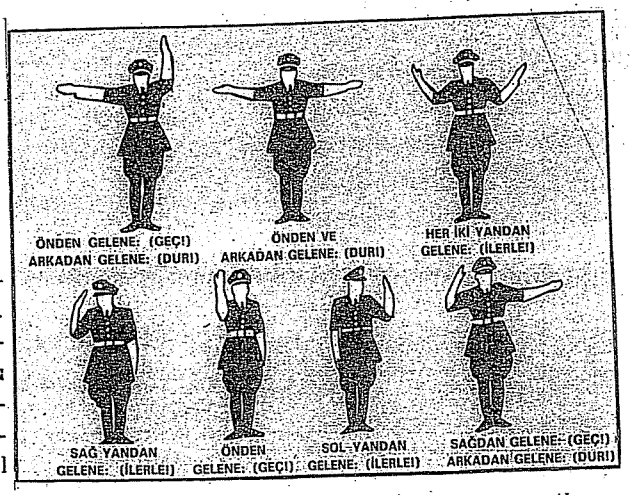

Resim: 21 — Trafik polislerinin verdikleri işaretler ve anlamları

Trafik lambaları bir yana (Geç!) işareti verirken, öbür yana (Dur!) işareti verir. Böylece taşıtlarla yayaların kavşak yerlerinde çatışmaları önlenir (Resim: 23).

Birtakım kavşak yerlerinde aralıklı olarak yanıp sönen sarı, yahut kırmızı trafik lambaları vardır. Aralıklı olarak yanıp sönen sarı ışık, taşıt kullananlara (Yavaş ve dikkatli geç!) demektir. Aralıklı olarak yanıp sönen kırmızı ışık da, yine taşıt kullananlara (Dur, sağdan ve soldan gelen yoksa geç!) demektir. Yayalar da taşıtların buna göre hareket edeceğini bilerek ona göre durmalı, yahut yürümelidirler.

Işıklı trafik lambalarının bulunduğu yol kavşaklarında, yalnız yeşil lamba yanarken karşıdan karşıya geçmelisiniz. Siz yarı yolda iken sarı ışık yanarsa, durmadan yolunuzda yürüyünüz. Geri dönmeyiniz. Fakat daha yürümeye başlamadan sarı ışık yanarsa durunuz, yeşil ışığın yanmasını bekleyiniz.

Kırmızı ışık yanarken, yolda hiç taşıt bulunmasa bile, hiç bir zaman yürümeyiniz. Trafik polisi bulunan geçit yerlerinde de polis ne işaret veriyorsa onu yapınız.

6 — Taşıtlara Nasıl Binmeli, Taşıtlardan Nasıl İnmeli?

Kazalardan birçoğu da taşıtlara biniş ve iniş sırasında trafik kurallarına uymamaktan olur. Taşıtlara binerken ve taşıtlardan inerken uyulması gereken trafik kuralları şunlardır:

1 — Taşıtlar durmadan binmek ve inmek hem tehlikeli, hem de yasaktır.

2 — Otobüs, troleybüs, otomobil gibi taşıtlara her zaman sağdan binilir, sağdan inilir.

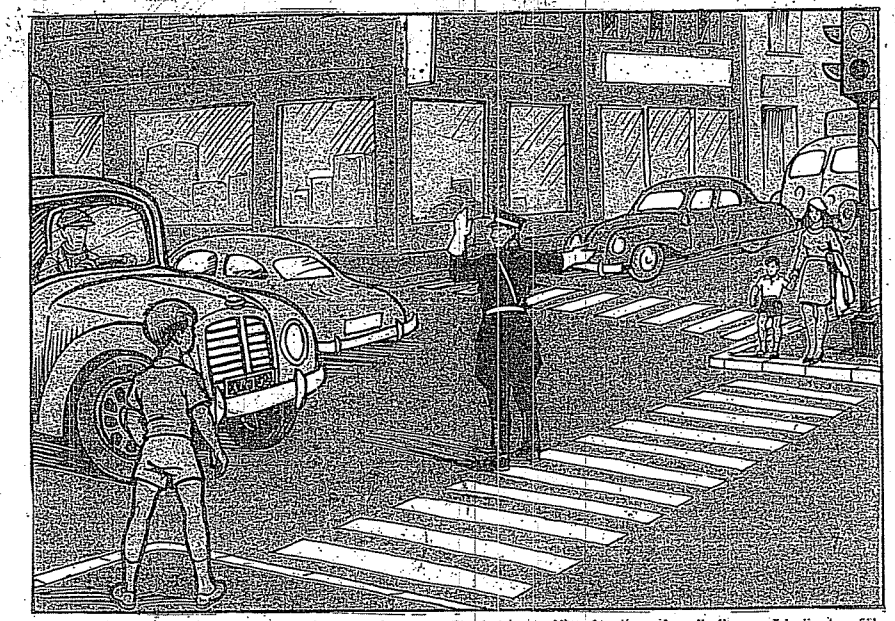

Resim: 22 — Canımızı, malımızı korumak için yollarda nasıl yürüneceğini, trafik polisinin işaretlerini, trafik ışıklarının anlamlarını, kavşak yerlerinden geçişleri, taşıtlara nasıl binilip inileceğini iyi öğrenmek ve bunlara uymak gerekir.

3 — Duraklarda, yolcular her zaman kuyruk olarak sıra beklemeli ve taşıta binerken bu sırayı bozmamalıdırlar.

4 — Taşıtlara biniş kapısından binmeli, çıkış kapısından inmelidir.

5 — Biniş ve inişlerde çabuk davranmalıdır. Fakat çabuk bineceğim, yahut ineceğim diye başkalarını itip kakarak onları rahatsız etmek de doğru değildir.

6 — Taşıtlara binerken yahut taşıtlardan inerken yaşlılara, çocuklu kadınlara ve küçüklere yardım etmelidir.

7 — Taşıtlar İçinde ve Taşıtlar Dışında Uygunsuz Davranışlar:

1 — Şöför, sürücü ve biletçileri lafa tutmak doğru değildir.

2 — Pencerelerden dışarıya el, kol, baş çıkarmak çok tehlikelidir.

3 — Basamaklarda yolculuk etmek, taşıtlara asılmak tehlikeli ve yasaktır.

4 — Giriş ve çıkış kapılarının önünde durarak yolculara engel olmamalıdır.

5 — Taşıtlarda yüksek sesle konuşmak, oynamak, oturacak yer varken ayakta durmak doğru değildir.

6 — Ayakta kalan gazilere, sakatlara, yaşlılara, kadınlara, küçük çocuklara yer vermemek ayıptır.

7 — Taşıtlarda yiyecek yemek, yerleri kirletmek, tükürmek çok çirkin davranışlardır.

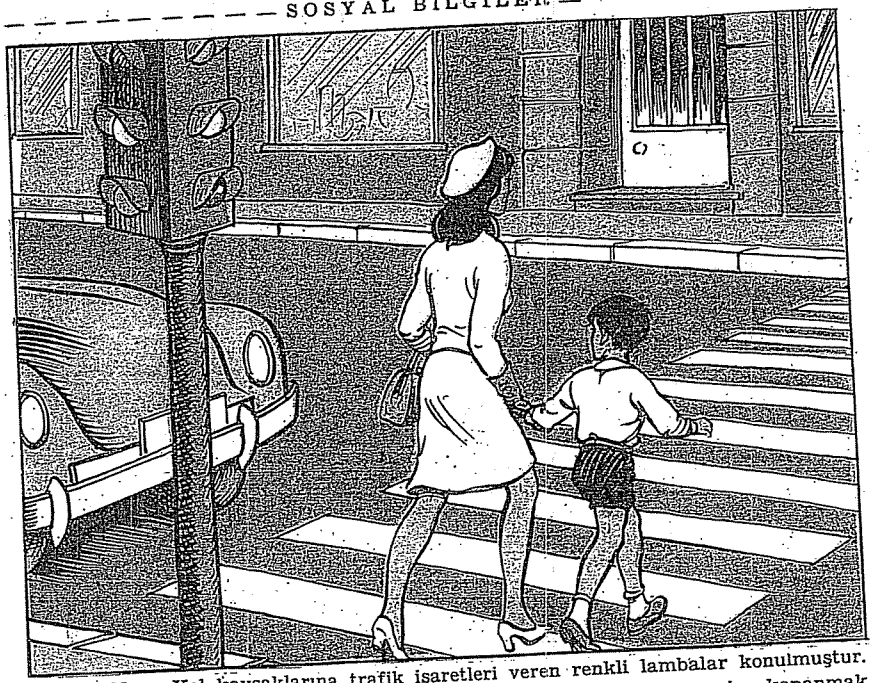

Resim: 23 — Yol kavşaklarına trafik işaretleri veren renkli lambalar konulmuştur. Yeşil ışık (Geç!), kırmızı ışık (Dur!) demektir. Sarı ışık yolun geçişe kapanmak üzere olduğunu anlatır

8 — Vapurlara inip binerken de iskele konmadan inmek yahut binmek çok tehlikeli ve yasaktır.

9 — Belediyeler, çocukların rahatça oynayabilmeleri için çocuk bahçeleri yaparlar. Böyle bahçelerin bulunmadığı yerlerde okul bahçelerinde, yahut boş arsalarda oynamalıdır. Cadde ve sokaklarda oynayan çocuklar hem kendilerini tehlikeye atar, hem de taşıt kullananların başını derde sokarlar.

10 — On bir yaşını bitirmemiş olanlara, bisiklet kullanmak için, ehliyetname verilmez. Küçük çocukların bisiklete binmeleri yasaktır.

11 — Birdenbire taşıtların önüne çıkmak, araba ve kamyonlara asılmak, yollarda dalgın yürümek çok tehlikelidir.

Bunlara çok dikkat ediniz. Sizler, yurdumuzun yarınısınız. Kendinizi trafik kazalarından dikkatle koruyunuz. Tanrı hepinizi yurdumuza ve milletimize bağışlasın!

ÖDEV VE SORULAR

1 — Trafik ne demektir?
2 — Yolda yürürken ve karşıdan karşıya geçerken nelere dikkat etmeliyiz?
3 — Yol kavşaklarından nasıl geçilir?
4 — Taşıtlara binerken ve taşıtlardan inerken nelere dikkat etmeliyiz?
5 — Duran taşıtların önünden ve arkasından geçmek niçin çok tehlikelidir?
6 — Taşıtların içinde ve dışında yapılmaması gereken uygunsuz davranışlar nelerdir?
7 — İlinize bağlı taşıtların plakaları hangi numara ile başlıyor?

KÖYLERİMİZ VE KÖYLERİMİZİN YÖNETİMİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yurdumuzun Temeli Köy, Milletimizin Çoğunluğu Köylüdür.
2 — Köylülerin Birlikte Yaptığı İşler.
3 — Köy İşleri Nasıl Yapılır?
4 — Köyler Nasıl Yönetilir?
5 — Muhtar ve Köy İhtiyar Meclisi Üyeleri Nasıl Seçilir?
6 — Muhtarın Görevleri.
7 — İhtiyar Meclisi ve Görevleri.
8 — Köyün Gelişmesinde Köylülere Düşen Ödevler.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Köyde oturuyorsanız, köyünüzün adının nereden geldiğini öğreniniz.
2 — Bir kasaba, yahut şehirde oturuyorsanız, bulunduğunuz yere en yakın köylerin adlarını söyleyiniz.
3 — Köyde oturuyorsanız, yahut bir köye gittinizse, orada neler bulunduğunu anlatınız.
4 — Sözlükte «İhtiyar Meclisi, demokrasi, köyodası, eğitim odası, imece, salma» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yurdumuzun Temeli Köy, Milletimizin Çoğunluğu Köylüdür:

Aileleri barındıran evlerin bir araya toplanmasından bir köy meydana geldiğini biliyorsunuz. Yurdumuzda beş on evden meydana gelmiş köyler bulunduğu gibi üç dört yüz evlik köyler de vardır (Resim: 24). Her evde ortalama 5 kişi bulunsa, 50 evlik bir köyde 250 kişi, 400 evlik bir köyde 2 000 kişi yaşıyor demektir. Zaten köyler, evlerinin sayısıyle değil, içinde yaşayan insanların sayısıyle ölçülür. Bir yerin nüfusu 2 000'den çok değilse, oraya köy denir (Resim: 25). Köylerin büyüyüp kalabalıklaşmasıyle kasabalar, kasabaların da büyümesiyle şehirler meydana gelmiştir.

Türkiye nüfusunun yüzde 64'ü köylü, yüzde 36'sı şehirlidir. Demek ki, yurdumuzun temeli köy, milletimizin çoğunluğu da köylüdür. Bunun için, köy çok önemlidir.

Büyük şehirlerde yahut kasabalarda yaşayan çocukların çoğu köy görmemiştir. Halbuki onların milyonlarca yaşıtları da köylerde yaşamaktadır.

Bir köye gidecek olursak, ilk gözümüze çarpan köy okulu ile köyün camisi olur. Köy evleri bunların çevresinde yer almıştır. Bunlardan başka köy çeşmesi, köyodası, eğitim odası bulunur. Köyün dışında köyün otlağı vardır. Kimi köylerde bir koruluk da gözleri okşar. Bunlar, köyün ortak mallarıdır. Yani bunlardan bütün köylüler yararlanırlar. Hiç kimse bunlara tek başına sahip değildir. Birtakım köylerde önemli tarım araç ve makineleri de köyün ortak mallarındandır. Köylerin çoğunda bir tek bakkal dükkânı bulunur.

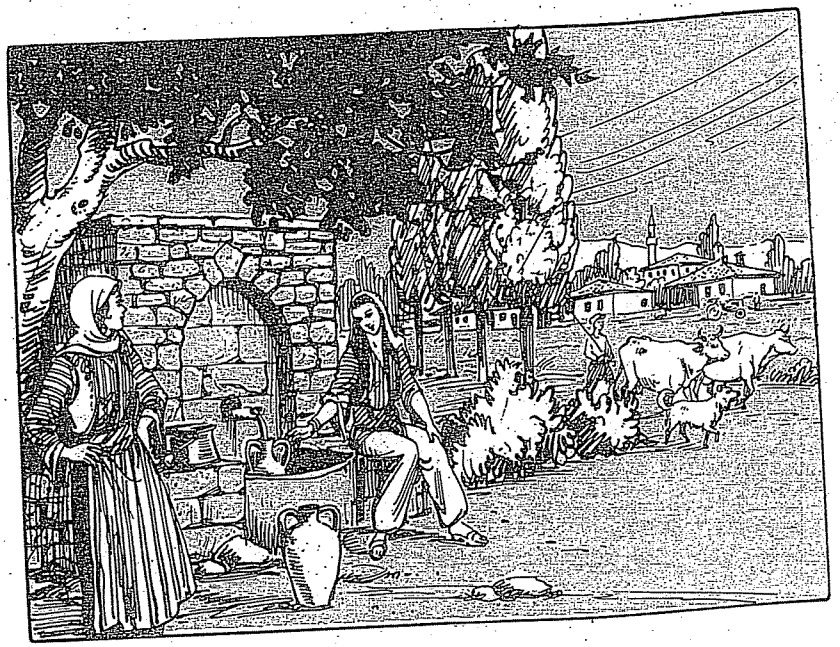

Resim: 24 — Aileleri barındıran evlerin bir araya toplanmasından köy meydana gelir. Beş on evden meydana gelmiş köyler bulunduğu gibi üç dört yüz evlik köyler de vardır. Türkiye'de kırk bine yakın köy vardır.

2 — Köylülerin Birlikte Yaptığı İşler:

Köylerimiz ve köylülerimiz yüzyıllarca çok bakımsız kalmıştı. Atatürk, cumhuriyeti kurduktan sonra, ilk iş olarak Türk köyünü ve köylüsünü kalkındırmayı düşündü. Büyük kurtarıcımız «Köylü, milletimizin efendisidir.» dedi ve onu kendisine yakışan bir yaşayışa kavuşturma çabasına girişti. Köylerimizin nasıl yönetileceğini gösteren **Köy Kanunu** çıkarıldı. Bu kanuna göre, köyün iki türlü işi vardır:

1 — Yapılması zorunlu olan işler,
2 — Yapılması köylülerin isteğine bağlı olan işler.

Köyde yapılması zorunlu olan işlerin başlıcaları şunlardır:

a) Sıtmaya karşı savaş için, bataklıkları kurutmak,
b) Köye temiz bir yoldan su getirmek,
c) Köye köyodası, eğitim odası, cami ve okul yapmak,
ç) Köy yollarına ağaç dikmek (Köylü, her yıl adam başına en az bir ağaç dikmekle yükümlüdür.)
d) Köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmayan ökse üzlerin tarlalarını sürüp harmanlarını kaldırmak, bağ ve bahçelerine bakmak,

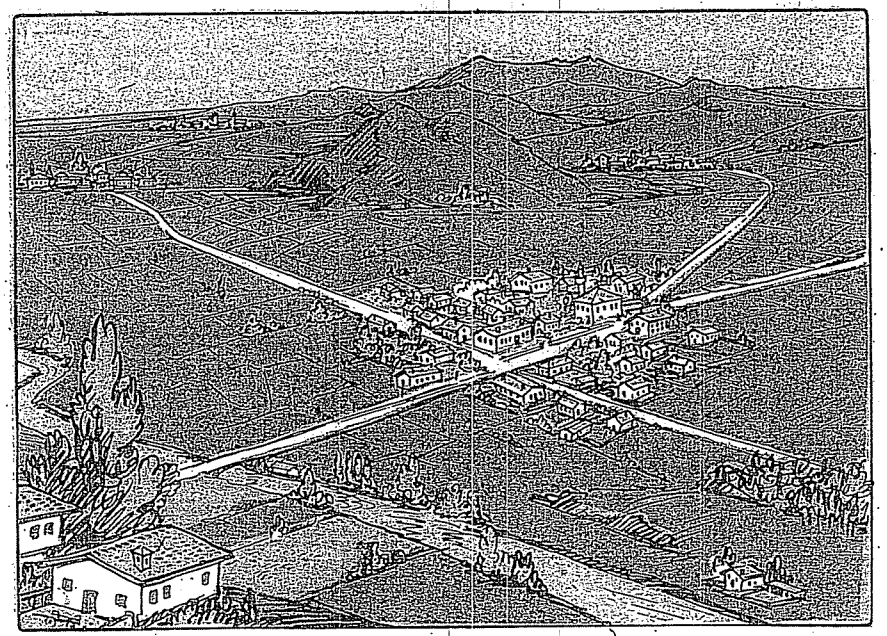

Resim: 25 — Köyün sınırları bellidir. Bu belli sınırlar içinde yerleşmiş olan insanlar okul, cami, otlak, yaylak, baltalık gibi ortak malları, ev, bağ bahçe ve tarlalarıyle birlikte bir köy meydana getirirler.

Köylüler, bu işleri topluca çalışarak yaparlar. Gereken parayı da aralarında toplarlar. Herkes gücü yettiği kadar para verir. Fakat bir evden yılda 20 liradan çok para alınamaz. Kanun böyle yazar. Köy işleri için toplanan bu paraya salma denir.

Yapılması köylülerin isteğine bağlı olan işlerin başlıcaları da şunlardır:

a) Köy yollarını taş kaldırımla döşemek,
b) Köyde çamaşırlık, hamam, çarşı ve pazaryeri yapmak,
c) Orman yetiştirmek,
ç) Köyü komşu köylere ve kasabaya bağlayan yolların iki yanına ağaç dikmek,
d) Tarla ve bahçeleri sulamak için, ortaklaşa ark yapmak,
e) Köye ortaklaşa tarım araç ve makineleri almak,
f) Köye ortaklaşa değirmen yapmak,
g) Yoksul köylülerin yanan evlerini köyün yardımıyle yeniden yapmak.

3 — Köy İşleri Nasıl Yapılır?

Köy işlerinin nasıl ve ne zaman yapılacağını başta köyün muhtarı olmak üzere İhtiyar Meclisi düzenler. İşler, birlikte çalışılarak yapılır.

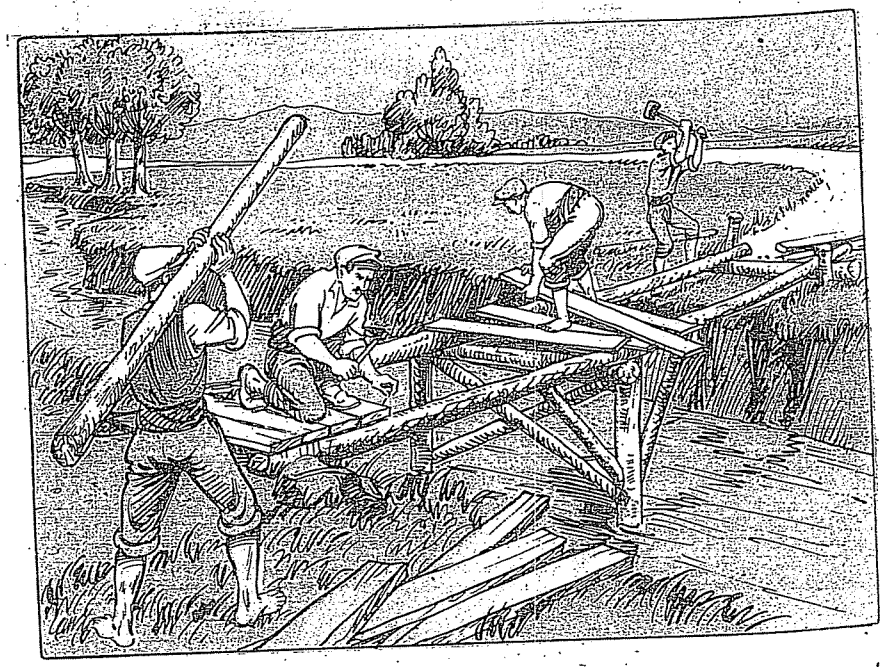

Resim: 26 — Köylüler, köy yollarının yapılmasında, köy meydanının açılmasında, okulun, caminin, köy çeşmesinin, su yollarının, köprünün onarılmasında hep birlikte çalışırlar. Köylülerin köy işlerini böyle birlikte yapmalarına imece denir.

Köylülerin köy işlerini böyle birlikte yapmalarına imece denir (Resim: 26). İmece önceden tasarlanır. Köylülerin kendi işlerinin çok olduğu zamana gelmemesine dikkat edilir. Sekiz on gün önceden kimlerin hangi işte çalışacağı haber verilir. O gün, herkes muhtarın söylediği yerde toplanır, hep birlikte, güle oynaya o işi yapıp bitirirler.

Köylüler, imece ile çalışmaktan çok hoşlanırlar. Yalnız köyün yapılması zorunlu işlerini değil, köylülerin isteğine bağlı olan işleri, hatta birçok bağ, bahçe ve ev işlerini de imece ile, hep birlikte yaparlar.

Köylü, zorunlu olan işleri yapmazsa ceza görür. İsteğe bağlı olan işlerde ceza yoktur. Fakat, köylülerin yarıdan çoğu toplanıp bu işlerin yapılmasını kararlaştırır ve o köyün bağlı olduğu ilçenin başındaki Kaymakam da onaylarsa, o zaman o işleri yapmak bütün köylü için zorunlu olur. Yapmayan ceza görür.

4 — Köyler Nasıl Yönetilir?

Bir köyde yaşayan insanlar, köylerini yönetmek için, aralarından birini baş seçerler. Onun yanına da birkaç yardımcı verirler. Köyün başı Muhtardır. Yardımcıları da İhtiyar Meclisi üyeleridir. Muhtar, İhtiyar Meclisinin kararlarına göre ve kanunlara, tüzüklere, gelenek ve görenek-

lere uyarak, köyü yönetir (Resim: 27). Muhtarla İhtiyar Meclisi üyelerini de köy halkı seçtiği için, köylüler kendi kendilerini yönetmiş olurlar. Halkın kendi kendini yönetmesine **demokrasi** denir. Demek ki, demokrasinin temeli köylerimizde kurulmuştur.

5 — Muhtar ve Köy İhtiyar Meclisi Üyeleri Nasıl Seçilir?

Köylerde Muhtar ve İhtiyar Meclisi seçimleri dört yılda bir, eylül ayının üçüncü pazar gününe rastlayan günde yapılır. Seçim kanununa göre oy kullanma hakkı olan kadın, erkek bütün köy halkı seçimlere katılır.

Bu seçimler **çoğunluk usulüne** göre yapılır. Yani Muhtar seçiminde en çok oy alan, Muhtar seçilmiş olur. İhtiyar Meclisi için yapılan seçimde de en çok oy alandan başlanarak adlar sıralanır. Nüfusu 1 000 kişiden az olan köylerde en baştan 4 kişi, nüfusu 1 000 kişiden çok olan köylerde 6 kişi İhtiyar Meclisi üyesi seçilmiş olur. Onlardan sonrakiler yedek üye olurlar.

İhtiyar Meclisinde çalışmak istemeyen, köyden ayrılan, ölen, bu görevde çalışma yeterliğini kaybeden olursa, yedeklerden en çok oy almış olan onun yerine geçirilir. Kadınlar da Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyesi seçilebilirler.

Köy Muhtarlığına, yahut İhtiyar Meclisi üyeliğine seçilebilmek için şunlar gereklidir:

1 — Türk vatandaşı olmak,

2 — Köy halkından olmak, yahut en az 6 aydan beri köyde yerleşmiş ve köyün nüfus kütüğüne yazılmış bulunmak,

Resim: 27 — Ailenin başı baba olduğu gibi, köyün başı da Muhtardır. Köyün işlerini yapmak ve yaptırmak, başında bulunduğu ihtiyar meclisiyle birlikte, onun görevidir. Muhtarı köylüler kendi aralarından seçerler.

3 — Yirmi beş yaşını bitirmiş olmak,

4 — Türkçe okuyup yazma bilmek,

5 — Erkekse askerlik hizmetini yapmış olmak,

Şu kimseler Muhtar, yahut İhtiyar Meclisi üyesi seçilemezler:

1 — Kısıtlı, yahut kamu hizmetlerinden yasaklı olanlar,

2 — İzinsiz olarak yabancı bir devletin resmî hizmetinde bulunanlar,

3 — Ağır hapis, yahut beş yıldan uzun hapis cezasına çarptırılmış olanlar,

4 — Yüz kızartıcı suçlardan birini işleyip cezaya çarptırılmış olanlar,

5 — Devlet, belediye, köy ve ayrıcalıklı ortaklıklardan birinde memur olanlar,

6 — Türkiye Büyük Millet Meclisi, İl Genel Meclisi, Belediye Meclisi üyesi, yahut Belediye Başkanı olanlar.

7 — Köy işlerinin müteahhidi, bu işlerle ilgili kimselerin kefili yahut ortağı olanlar ve bu işlerden köye borçlu olanlar.

6 — Muhtarın Görevleri:

Muhtarın gördüğü işleri ikiye ayırabiliriz:

1 — Devletle ilgili işler,

2 — Köyle ilgili işler.

Muhtarın devletle ilgili başlıca işleri şunlardır:

a) Kanunları ve hükümetin emirlerini köylülere duyurup anlatmak,

b) Köy sınırları içinde güven, dirlik ve düzeni sağlamak,

c) Salgın ve bulaşıcı hastalıkları günü gününe hükümete haber vermek, üfürükçülüğü yasaklamak, köylüleri aşılatmak,

ç) Köye gelip gidenlerin niçin gelip gittiklerini anlamak, köyde şüpheli adamlar yahut yabancılar görülürse hemen jandarmaya haber vermek,

d) Köydeki doğum, ölüm, evlenme ve boşanmaları hükümete haber vermek,

e) Köye gelen hâkim, savcı, mübaşir, müfettiş, vergi tahsildarı, tapu memuru, jandarma gibi hükümet memurlarına yapacakları işlerde yardım etmek,

f) Okul çağına girenleri okula, askerlik çağına girenleri askere yollamak,

g) Evlenecek köylülerin nikâhını kıymak.

Muhtarın köyle ilgili başlıca işleri şunlardır:

a) Köylülerin yapmakla zorunlu oldukları işleri yaptırmak,

b) Köylülerin isteğine bağlı işlerin de yapılması için köylülere öğüt vermek,

c) İhtiyar Meclisiyle görüştükten sonra köylüyü işe çağırmak,

ç) İhtiyar Meclisi kararıyle köy işlerinde harcanacak parayı toplamak, her ay başı, İhtiyar Meclisine bir ay içinde harcanan paraların hesabını vermek.

Muhtar, köy halkının seçtiği bir kimse olmakla birlikte, devletin bir memurudur. Köy işlerini görürken Muhtara karşı gelenler ve kötü söz söyleyenler, devlet memurlarına karşı koyanlar gibi ceza görürler.

7 — İhtiyar Meclisi ve Görevleri:

İhtiyar Meclisi üyeleri de Muhtar gibi 4 yıl için seçilir. Köy öğretmeni ile köy imamı da İhtiyar Meclisinin her zaman üyesidirler. İhtiyar Meclisi haftada en az bir kere toplanır. Yapılacak işleri kararlaştırır ve sıraya koyar. İlkönce yapılması gereken işler sağlık, yol ve okul işleridir (Resim: 28, 29).

İhtiyar Meclisinin başlıca görevleri şunlardır:

a) Köyün gelirini, giderini gösteren köy bütçesini yapmak,

b) Hangi işlerin köylüleri çalıştırarak, hangi işlerin para ile yaptırılacağına karar vermek,

c) Okul, cami, hamam gibi köylüye yararlı şeyleri yapmak için gerekli yeri, değer parasını vererek satın almak,

ç) Tarlası olmayan yahut yetmeyen köylülere köy sınırı içinde bir parça toprak vermek,

d) Köylülerin köy işlerinde kaçar gün çalışacaklarını kestirmek,

e) Köy işleri için, köylünün durumuna göre salınacak parayı belirtmek,

f) Toplanan paraların harcanmasında kötülük olmamasına ve boş yere harcanmamasına göz kulak olmak,

g) Köylülerin uzlaşma ile bitirilebilecek her türlü işlerini çözümlemek,

ğ) Köy korucularını seçmek.

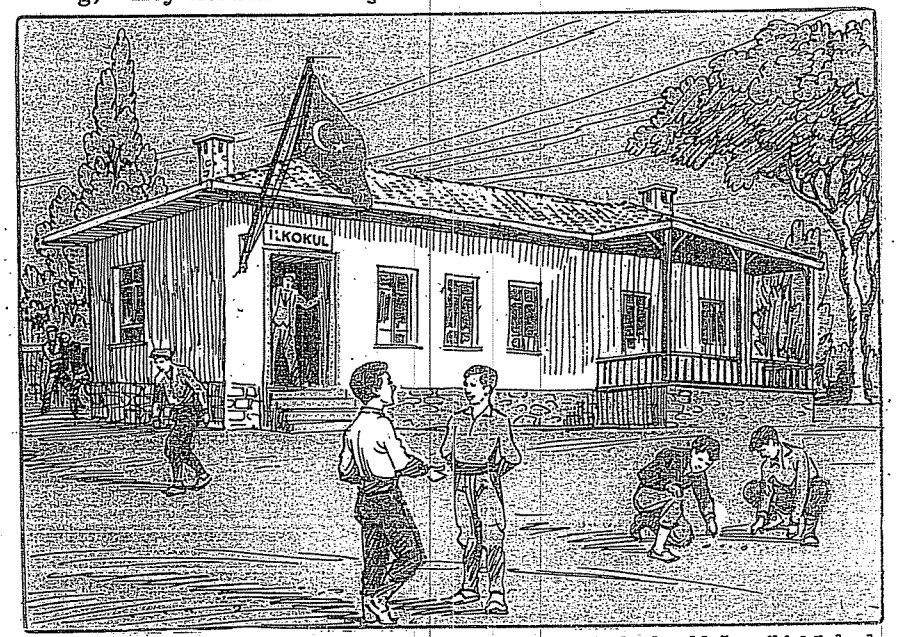

Resim: 28 — Köy çocukları köy okullarında okurlar. Şehirlerde olduğu gibi köylerde de 7 yaşına varan çocuklar okula alınırlar.

8 — Köyün Gelişmesinde Köylülere Düşen Ödevler:

Yurdumuzun, yönetim bakımından illere, illerin ilçelere, ilçelerin de bucaklara bölündüğünü biliyorsunuz. Birbirine yakın on, on beş köy bir **bucak** meydana getirir. Bundan da anlıyoruz ki, köy yurt yönetiminde en küçük bölüm, en küçük birliktir.

Bucakların başında **Bucak Müdürü** bulunur. Muhtar, köyün hükümetle ilişik işlerini Bucak Müdürlüğünde kovalar. Devlet, köylerimizin gelişmesi, köylülerimizin kalkınması için elinden geleni yapmaktadır. Fakat köyü asıl geliştirecek, kalkındıracak olanlar yine köylülerdir. Devlet onlara ancak yardımcı olabilir. Bu da yalnız Muhtarla İhtiyar Meclisi üyelerinin çalışmalarıyle başarılamaz. Asıl büyük başarı, onların çalışmalarına bütün köylülerin canla başla katılmalarıyle elde edilebilir.

Köyde dirlik, düzenlik ve güvenliğin kurulması da öyledir. Köylüler, köyün yöneticileriyle işbirliği yaparlarsa her şey yoluna girer. Bütün köy mutlu olur.

Bütün köylüler bunu bilmeli, köy kalkınmasında en büyük gücün işbirliği olduğunu unutmamalıdırlar. Köylerimizin gelişmesi yurdumuzun yükselmesi, köylülerimizin kalkınması milletimizin mutluluğa ermesi demektir.

Resim: 29 — Öğretmen, okulda köy çocuklarını okuttuğu gibi, eğitim odasında da okuma yazma bilmeyen büyüklere ders verir. Öğretmenler, köylerimizde birer uygarlık öğreticisidirler.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Köy nedir, köylerde en çok ne kadar insan yaşar?
2 — Türkiye nüfusunun kaçta kaçı köylü, kaçta kaçı şehirlidir?
3 — Köyün ortak malları nelerdir?
4 — Köyler nasıl yönetilir?
5 — Muhtar ve İhtiyar Meclisi üyeleri nasıl seçilir?
6 — Köyde yapılması zorunlu olan işler nelerdir?
7 — İmece nedir, nasıl düzenlenir, nasıl yapılır?
8 — Salma nedir? En çok kaç lira olabilir?
9 — Köylerimizin gelişmesi için, köylülerimize düşen ödevler nelerdir?

İLİMİZİN GEÇMİŞİ VE İLİMİZDE TURİZM

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İlimizin ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz?
2 — İlimizde ve Bölgemizde Turizm.
3 — Millî Kalkınmamızda Turizmin Önemi.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz kasaba yahut şehrin ne zaman ve nasıl kurulmuş olduğunu öğreniniz.
2 — İlinizde bulunan eski yapıların en önemlilerinin neler olduğunu ve ne amaçla, kimler tarafından yapılmış olduğunu araştırınız.
3 — İlinize ve bölgenize en çok nerelerden turist geldiğini, bunların nelerle ilgilendiklerini araştırınız.
4 — İlinizde ve bölgenizde yapılan turistik eşyanın adlarını defterinize yazınız.
5 — Sözlükte «turizm, turist, iç turizm, dış turizm, döviz, motel, plaj, kaplica, içme» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — İlimizin ve Bölgemizin Geçmişi Hakkında Neler Biliyoruz?

İlinizin ve bölgenizin yurdumuzun neresinde bulunduğunu öğrendiniz. Geçim kaynaklarını, ulaştırma ve ticaret işlerini incelediniz. Nüfusunu, nasıl yönetildiğini de araştırdınız. Sözünü etmediğimiz bir konu kaldı. O da ilinizin geçmişidir. İlinizin ve bölgenizin geçmişi hakkında neler biliyorsunuz? Bu konuda da bilgi sahibi olmalısınız. Çünkü, yaşadığımız yerin tarihini, yani geçmişini bilirsek onu daha iyi tanır, daha çok severiz. Yabancılara da daha iyi tanıtabiliriz.

Geçen yıl, bu konuda birtakım incelemeler yapmıştınız. Onları hatırlayınız ve aşağıdaki soruların karşılıklarını bulmaya çalışınız:

a) İlinizde ve bölgenizde eskiden kalma han, hamam, köprü, kervansaray, hastane, kütüphane, medrese, okul, çeşme, sebil, su kemeri, imaret, kale, kışla, tersane, köşk, saray, cami, kilise, havra, heykel, anıt, dikilitaş gibi şeylerden neler var?

b) Bunlar niçin, ne zaman ve kimler tarafından yapılmış, yahut yaptırılmıştır? Şimdi ne işe yarıyorlar?

c) İlinizde ve bölgenizde eski şehir kalıntıları var mı? Varsa adları nedir? Ne zamandan kalmıştır? Buralardaki insanlar nasıl yaşıyorlarmış?

ç) İlinizde ve bölgenizde müze var mı? Varsa, burada ne gibi eserler sergileniyor? En önemlileri nelerdir?

d) İl merkeziniz olan şehir ne zaman kurulmuş? Adını nereden almış? Zamanımıza kadar burada ve çevresinde ne gibi önemli olaylar geçmiş?

e) İlinizde ve bölgenizde adı tarihe geçmiş kimselerin mezarları, türbeleri var mı? Varsa kimler? Bunların hayatları hakkında neler biliyorsunuz?

2 — İlimizde ve Bölgemizde Turizm:

İlinizde ve bölgenizde yabancıların gelip gördükleri yerler de olacaktır. Böyle yerlere **turistik yerler** denir. Turistik yer, denince yabancıların görmek için ilgi duydukları, misafir kaldıkları, dinlendikleri, eğlendikleri yerler akla gelir.

Bu yabancılar, ilimizde ve bölgemizde kaldıkları zaman içinde birçok para harcarlar. Kimi otellerde, pansiyonlarda kalır. Kimi evlerde misafir olur. Birtakımı da elverişli yerlerde çadır kurup orada yatar, kalkar. Bunlar, lokantalarda yemek yer, çarşıdan, pazardan öteberi alırlar. Kısacası ilimiz ve bölgemiz halkı bunlardan büyük gelir sağlar.

Bugünün insanları gezip dolaşmayı, görmediği yerleri görmeyi, tanımadığı insanları tanımayı çok seviyor. Yıllık dinlenme zamanını güzel bir yerde geçirmek, gezmek, görmek, eğlenmek, sağlık kazanmak istiyor.

Görmek, öğrenmek, eğlenmek, dinlenmek ve sağlık kazanmak için yapılan gezilere **turizm** denir. Bu işi yapan kimseye de **turist** diyoruz.

İnsanlar iki çeşit gezi yaparlar:

1 — Yurt içinde yapılan geziler,
2 — Yurt dışında yapılan geziler.

Yurttaşların kendi ülkeleri içinde yaptıkları gezilere **iç turizm**, yabancı ülkelerden gelen insanların yaptığı gezilere ise **dış turizm** denir. Bunların ikisi de önemlidir. Çünkü ikisi de gelir sağlar. İç turizmde vatandaşların parası kendi ülkelerinde kalır. Yurdumuza asıl gelir sağlayanlar ise yabancı turistlerdir. Çünkü onlar yurdumuza **döviz**, yani yabancı parası getirirler. Onun için, bugün bütün dünyada **turist** denince yabancı turist akla geliyor.

3 — Millî Kalkınmamızda Turizmin Önemi:

Bugün her memleket kalkınma, daha iyi ve daha rahat yaşama çabası içindedir. Bunun için de milletler daha çok kazanmaya, zenginleşmeye çalışıyorlar. Bir ülke, ekonomide kalkınmadıkça başka alanlarda da ilerleyemez. Ekonomik kalkınma tarımda, hayvancılıkta, madencilikte, endüstride ve el sanatlarında ilerleme ile olur. Daha çok ürün elde etmek, fabrikalar kurup çeşitli mallar yapmak ve bunları satmak gerekir.

Ancak, bütün dünya milletleri aynı çaba içinde oldukları için, elde edilen ürünleri satmak zorlaşmıştır. Turizm ise yabancı ülkelere bir şey satmadan para kazanmanın tek yoludur. Bundan da turizmin millî kalkınmada ne kadar önemli yer tuttuğu anlaşılır.

Birçok ülkeler turizmden elde ettikleri kazançlarla zenginleşmişlerdir. Turizm geliri memleket bütçelerinde büyük bir yer tutar. Fransa, İsviçre, İtalya, İspanya, Yugoslavya, Yunanistan bunların başlıcalarıdır. Fransa ile İsviçre ve İtalya eskiden beri çok turist çeken ülkelerdir. Bunlar, başka alanlarda da ileridirler. Fakat İspanya, Yugoslavya ve Yunanistan aşağı yukarı Türkiye'ye benzer. Turistlere gösterilen kolaylıklar

bu ülkelere turist akınını hızlandırmıştır. Bunlar, her yıl turizmden milyonlarca lira kazanıyorlar. Türkiye, ise turizm gelirleri bakımından onlardan çok geri kalmıştır.

Biz de bu ülkeler gibi olabiliriz. Çünkü, Türkiye bir turist cennetidir. Tarihî eserlerinin zenginliği bakımından bir benzeri yoktur. Güneşi bol, plajları çoktur. Denizlerinde ve göllerinde balık, ormanlarında av hayvanları doludur. Kışları ılık geçer. Dağlarında kayak yapılabilir. Kaplıcaları, sağlık veren suları pek çoktur. Meyveleri, yiyecekleri çok çeşitlidir. Camileri, kiliseleri, eski şehir kalıntıları sayısızdır. İnsanlarımız da güler yüzlü, cana yakın, konukseverdir. Halk oyunlarımız, atalardan kalma çeşitli sporlarımız yabancılar için çok ilgi çekicidir.

Bu kadar zengin kaynaklara sahip olan ülkemizde iyi yollar artırılırsa, oteller, lokantalar, eğlence yerleri çoğalırsa turizm hızla gelişecektir. Böylece, millî kalkınmamızda turizmin de büyük yardımı olacaktır.

Yurdumuzda turizmin gelişmesi için bize düşen ödevler de vardır. Bunlar da tarihî eserleri korumak, yabancılara kolaylık göstermek, onları tam bir Türk konukseverliği ile ağırlamak, hiç bir zaman aldatmaya kalkışmamaktır.

Şimdi, ilinizde ve bölgenizde turizmle ilgili araştırmalar yapınız:

a) İlinizde ve bölgenizde plaj, otel, motel, dağ evi, su başı, kaplıca, içme gibi yerlerden neler var?

b) Buralara daha çok hangi turistler geliyor, nelerle ilgileniyorlar, nelerin resimlerini çekiyorlar?

c) Tarihî eserler mi, yoksa dinlenme ve eğlenme yerleri mi daha çok turist çekiyor?

ç) İlinize ve bölgenize gelen turistler neler satın alıyorlar?

d) İlinizde ve bölgenizde turistler için hatıra eşyaları yapılıyor mu? Yapılıyorsa neler yapılıyor?

e) İlinizin ve bölgenizin kalkınması için, turizm alanında neler yapılabilir?

ÖDEV VE SORULAR

1 — Bulunduğunuz şehir yahut kasaba kaç yaşında? Nasıl kurulmuş? Adını nereden almış? Burada hangi önemli olaylar geçmiş?

2 — İlinizde ve kasabanızda eski zamanlardan kalma yapıların en önemlileri nelerdir? Bunlar niçin yapılmış, şimdi nasıl kullanılıyor?

3 — Yurdumuzun kalkınmasında turizmden nasıl yararlanırız?

4 — Şehir ve kasabamızda turizmin gelişmesinde bize düşen ödevler nelerdir?

KARADENİZ BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Karadeniz Bölgesinin Yeri.
2 — Kıyıları.
3 — Yer Şekilleri.
4 — Akarsuları.
5 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
7 — Şehirleri.
8 — Ürünleri.
9 — Madenleri ve Fabrikaları.
10 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Türkiye haritasında Karadeniz bölgesini bulunuz. Karadeniz kıyılarımız nasıl uzanıyor? Girintili çıkıntılı mı, yoksa düz mü?
2 — Bu bölge dağlık mı, yoksa ovalık mı?
3 — Bu bölgede hangi sıradağlar var?
4 — Karadeniz'e akan akarsularımızı, haritaya bakarak, bulunuz ve adlarını okuyunuz.
5 — Karadeniz kıyısında Rize'yi bulunuz ve oradan İstanbul'a gidinceye kadar uğranılan iskelelerin adlarını okuyunuz.
6 — Yurdumuzda maden kömürünü ilkönce kimin ve nasıl bulduğunu öğreniniz.

1 — Karadeniz Bölgesinin Yeri:

Karadeniz bölgesi, Anadolu'muzun Karadeniz kıyıları boyunca uzanır (Harita: 3, 4). Doğuda, komşumuz Sovyetler Birliği sınırından başlayarak batıda aşağı Sakarya ovasının doğu kenarına kadar uzanır. Kuzeyi baştan başa Karadeniz kıyısıdır.

2 — Kıyıları:

Karadeniz bölgesinin kıyıları dik, yüksek ve kayalıktır. Girintisi, çıkıntısı yoktur. Yamaçları gür ormanlar ve zengin otluklarla kaplıdır. Bu yemyeşil yamaçlar arasında tarlalar, bahçeler, temiz yüzlü evler göze çarpar.

Bölgenin doğusunda bulunan Rize'den kalkan bir gemi İstanbul'a varıncaya kadar şu büyük iskelelere uğrar: Trabzon, Giresun, Ordu, Samsun, Sinop, Zonguldak.

Bu iskelelerin hemen hepsi rüzgârlara açıktır. Fırtınalı havalarda gemiler buralarda barınamaz. Yalnız Sinop limanı en büyük fırtınalarda bile dalgasızdır. Orayı rüzgâr tutmaz.

Rüzgârlara açık olan Trabzon, Giresun, Samsun, Amasra ve Ereğli limanlarında dalgakıranlar yapılmıştır. Gemiler bunların arkasına sığınır. İnebolu küçük deniz taşıtları için elverişli bir sığınak durumuna getirilmiştir. Zonguldak limanı da genişletilmiştir.

Rize'den Samsun'a kadar dik olan kıyılar Samsun'a yaklaştıkça alçalır. Burada kıyı geniş ve kumsal bir düzlük haline gelir. Burası **Çarşamba ovasıdır**. Yeşilırmak, bu ovadan geçerek Karadeniz'e dökülür.

Samsun'dan sonra da kıyı düz ve kumsal olarak uzanır. Burası da **Bafra ovasıdır**. Kızılırmak da bu ovadan geçerek Karadeniz'e dökülür.

3 — Yer Şekilleri:

Karadeniz bölgesi dağlıktır. Dağlar kıyı boyunca uzanır. Bu yüzden, kıyılar yüksek ve girintisiz, çıkıntısızdır. Bölgenin dağlarına **Kuzey Anadolu dağları** denir. Bunlar da **Doğu Karadeniz dağları** ve **Batı Karadeniz dağları** olarak iki bölüme ayrılır. Doğu Karadeniz kesiminde dağlar daha yüksek, Batı Karadeniz kesiminde daha alçaktır. Rize çevresinde 4 000 metreye yaklaşan bu dağların yüksekliği ortada ve batıda 2 500 metreyi geçmez.

Dağlar, kıyılara paralel uzandıkları için, kıyılardan iç bölgelere kolay geçit vermezler. En önemli geçitler Trabzon'un arkasındaki **Zigana** ve **Kop** geçitleridir. Samsun'un gerisinde de dağlar alçalarak geçişe elverişli bir durum alırlar. Samsun'u iç bölgelere bağlayan kara yolu ile demiryolu buradan geçer.

4 — Akarsuları:

Karadeniz bölgesinin başlıca akarsuları şunlardır: **Sakarya, Kızılırmak, Yeşilırmak, Çoruh.**

Bu ırmaklardan başka birçok küçük çaylar ve dereler de vardır. Kuzey Anadolu dağlarının kuzey yamaçlarından inen bu küçük akarsular, yatakları kısa ve dik olduğu için, çok sert akarlar. Dağlarda karlar erimeye başladığı zaman suları çoğalır. O zaman akışları daha da hızlanır. Yataklarından taşarak çevrelerini sular altında bırakırlar. Tarlalara, bağlara, bahçelere, hatta köy ve kasabalara yayılırlar. Evleri, köprüleri yıkar, büyük zararlar verirler.

Bu hırçın akarsuların zararlarını önlemek için barajlar yapmak gerekir. Bunlar yapılırsa, fazla akan sular barajın arkasında göl halinde toplanır. Yazın, sular azaldığı zaman, barajın arkasında toplanan sularla bağlar, bahçeler, tarlalar sulanabilir.

5 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Karadeniz bölgesinin iklimi **ılımandır**. Kışlar çok sert geçmez, yazları da çok sıcak olmaz. Bu bölgede çok yağmur yağar. Yurdumuzun en çok yağış alan yeri bu bölgenin Doğu Karadeniz bölümüdür.

Kıyılardan uzaklaşıp içerilere doğru gidildikçe yağışlar azalır, ormanlar seyrekleşir, otluklar küçülür. Buralarda yazlar daha sıcak, kışlar da oldukça sert geçer. Yani, bölgenin kıyıdan uzak kalan iç kesimlerinde iklim serttir.

Doğu Karadeniz bölümünün iklimi, Batı Karadeniz bölümünden daha sıcaktır. Çünkü Kafkas dağları bu bölgeyi kuzeyden esen soğuk rüzgârlara karşı, yüksek bir duvar gibi korur.

6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Karadeniz bölgesi yurdumuzun en kalabalık bölgesidir. Halk, köylerde çiftçilikle, şehir ve kasabalarda da esnaflıkla geçinir. Bölge her mevsimde yağışlı, hele Doğu Karadeniz bölümü yazın da yağmurlu olduğu için, buralarda arpa ve buğday iyi yetişmez. En çok yetiştirilen ürünler **pirinç, mısır, fasulye, tütün, pancar, keten** ve **kenevirdir**. Arpa ve buğday bunlardan daha az ekilir. Bafra ve Çarşamba ovalarında dünyanın en iyi tütünleri yetiştirilir.

Yurdumuzun en zengin **fındık** bahçeleri de Trabzon'la Ordu arasındadır. Bu bölgede yetiştirilen fındıkların çoğu yabancı ülkelere satılır. Bölge halkına milyonlarca liralık gelir sağlar.

Bölgenin doğu kıyılarına yakın yerlerde **çay, portakal, mandalina** gibi sıcak ülkeler ürünleri yetişir. Çünkü buralarda yazlar sıcak, kışlar ılık geçer.

Kıyı bölgelerinde **sığır**, iç kesimlerde **koyun, keçi** beslenir.

Bölgenin ormanları çok olduğu için, birtakım halk da **kerestecilik** yapar. Kerestecilik daha çok Batı Karadeniz bölümünde gelişmiştir. Çünkü bu bölümde geniş çam ormanları vardır. **Ağaç denizi** adı verilen bu bölgede iyi cins kerestelik ağaçlar bulunur.

Bölgenin iç kesimlerinde daha çok **arpa, buğday** gibi tahıllar ekilir. Çünkü buralarda yağış azdır.

Kıyı halkı **denizcilik** ve **balıkçılıkla** geçinir. Halkın birtakımı da **maden işçiliği** yapar, yahut **fabrikalarda** çalışır.

7 — Şehirleri:

Karadeniz bölgesinin en önemli şehirleri şunlardır: **Zonguldak, Samsun, Trabzon, Rize, Artvin, Ordu, Çorum, Tokat, Amasya, Giresun, Sinop, Kastamonu, Bolu, Gümüşhane.**

8 — Ürünleri:

Karadeniz bölgesinde yetişen başlıca ürünler şunlardır:
Pirinç, mısır, tütün, fındık, elma, çay, portakal, mandalina, pancar.

9 — Madenleri ve Fabrikaları:

Karadeniz bölgesinde çıkarılan başlıca maden **maden kömürüdür**. Maden kömürü, **Zonguldak** çevresinde işletilen maden ocaklarından çıkarılır. **Artvin** yakınlarında bulunan **Murgul**'da da **bakır** madeni vardır.

1829 yılına kadar yurdumuzda kullanılan maden kömürleri hep yabancı ülkelerden satın alınırdı. Bu bölgede ilk maden kömürünü Uzun Mehmet adında bir köylü buldu. O zamandan beri işletilmekte olan ma-

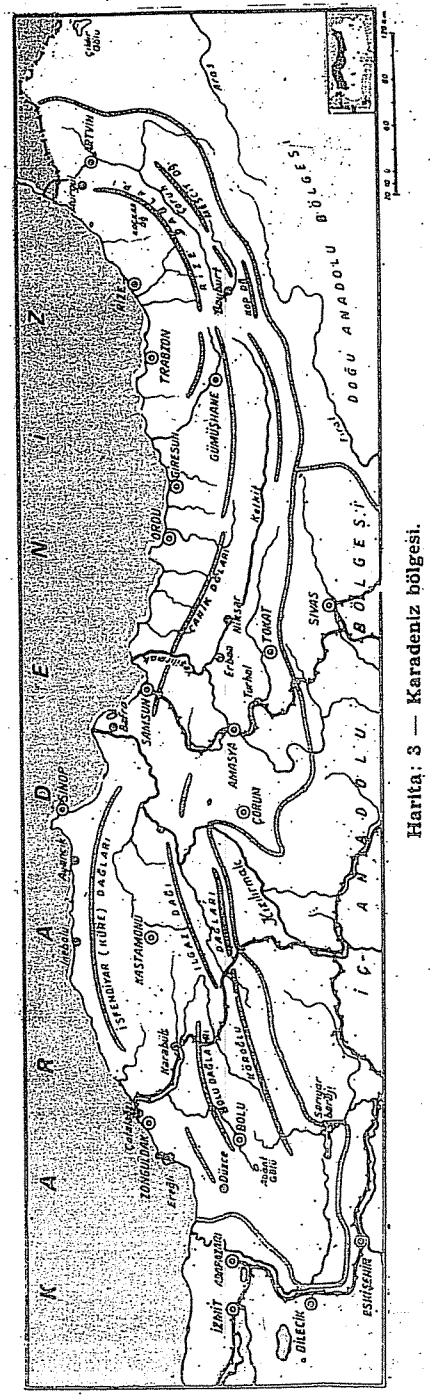

Harita: 3 — Karadeniz bölgesi.

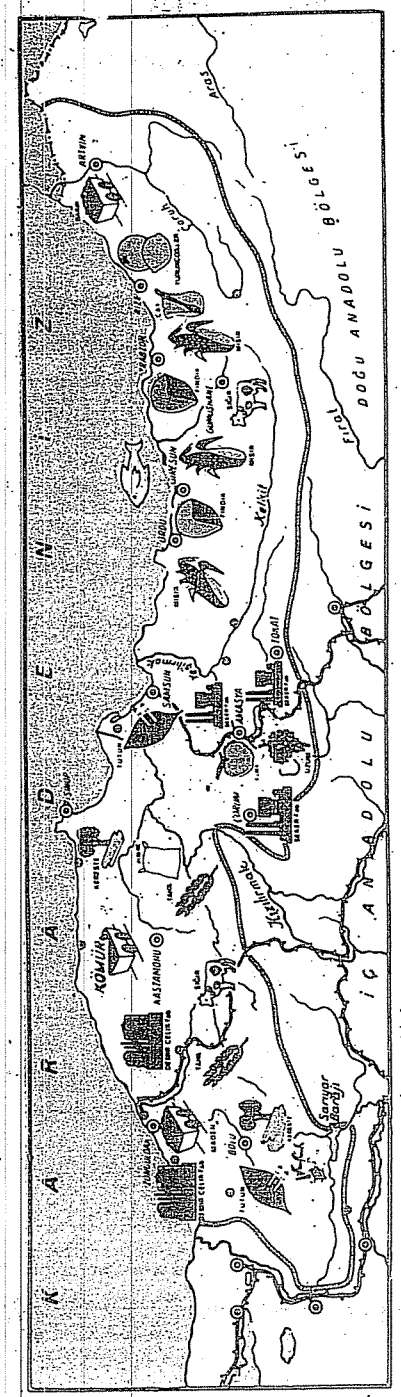

Harita: 4 — Karadeniz bölgesinin ekonomik haritası.

den kömürü ocaklarımızın verimi her yıl biraz daha artmaktadır. Çıkardığımız maden kömürleri yurdumuzun ihtiyacına yetmektedir.

Bölgenin başlıca fabrikaları: **demir ve çelik, şeker, kendir,** kereste fabrikalarıdır. **Elektrik santralı** da vardır. Bunların en önemlileri Karabük'te ve Ereğli'de kurulmuş olan demir ve çelik fabrikalarıdır. Sıvas iline bağlı ilçelerden **Divriği**'de çıkarılıp trenlerle Zonguldak'a getirilen demir madenleri bu fabrikalarda işlenmektedir. Bu fabrikalar yurdumuzun endüstri alanında önemli bir yer tutmuştur.

10 — Turistik Durumu:

Karadeniz bölgesi iç turizm bakımından değerlidir. Rize dolayları doğal güzellikleriyle son derece iç açıcı yerlerdir. Zonguldak'ın doğusundaki **Amasra**, Bolu'nun iskelesi olan **Akçakoca** çok güzel dinlenme ve denize girme yerleridir. Bolu yakınındaki **Abant** gölü de çam ormanları arasında eşsiz bir dinlenme, güneşlenme ve balık avı yeridir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Karadeniz bölgesi nerededir? Hangi bölgelerle komşudur?

2 — Karadeniz bölgesinin doğal durumu, akarsuları ve bitki örtüsü hakkında neler biliyorsunuz?

3 — Karadeniz kıyısında kaç büyük ova vardır? Bunlar hangi ırmakların denize döküldüğü yerlerdir?

4 — Karadeniz bölgesinin iklimi nasıldır?

5 — Doğu Karadeniz bölümünde portakal ve mandalina yetiştiği halde, batı bölümünde yetişmez. Neden?

6 — Karadeniz bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında neler biliyorsunuz?

7 — Karadeniz bölgesinin başlıca ürünleri, madenleri ve fabrikaları nelerdir?

8 — Karadeniz bölgesinde kıyılardan içerilere geçmek kolay mıdır? Başlıca geçit yerleri nerelerdedir?

9 — Karadeniz bölgesinin turistik yerleri nereleridir?

MARMARA BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Marmara Bölgesinin Yeri.
2 — Kıyıları.
3 — Yer Şekilleri.
4 — Akarsuları.
5 — Gölleri.
6 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
7 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
8 — Şehirleri.
9 — Ürünleri.
10 — Madenleri ve Fabrikaları.
11 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Marmara denizinin iki yanında hangi toprakların yer aldığını söyleyiniz.
2 — Marmara'nın kuzey kıyılarıyle güney kıyıları birbirine benziyor mu?
3 — Marmara'nın güney kıyılarında bulunan körfezlerin ve yarımadaların adlarını haritadan okuyunuz.
4 — Haritaya bakarak, Istanbul'dan Marmara'nın güney kıyıları boyunca Çanakkale'ye doğru giderken, hangi iskelelere uğrandığını söyleyiniz.

1 — Marmara Bölgesinin Yeri:

Marmara bölgesi, yurdumuzun kuzeybatısındadır (Harita: 5, 6). Avrasya kıtasının hem Asya, hem de Avrupa bölümlerinde toprakları vardır. Asya bölümündeki topraklarımıza **Anadolu**, Avrupa bölümündeki topraklarımıza **Trakya** denir. Bu bakımdan, bölgenin ortasında bulunan **Marmara** denizi her yandan Türk topraklarıyle çevrilidir.

2 — Kıyıları:

Marmara denizinin kuzey kıyıları düz, güney kıyıları ise girintili çıkıntılıdır. Güney kıyılarında **İzmit, Gemlik** ve **Bandırma** körfezleriyle **Samanlı** ve **Kapıdağ** yarımadaları vardır.

Marmara denizi, **Istanbul boğazı** ile Karadeniz'e, **Çanakkale boğazı** ile de Ege denizine bağlıdır. Karadeniz'den Ege denizine ve daha ötede Akdeniz'e, Atlas okyanusuna ve Hint okyanusuna gidecek gemiler Istanbul boğazından, Marmara'dan ve Çanakkale boğazından geçmek zorundadırlar. Başka deniz yolu yoktur. Bunun için, Boğazlar Karadeniz'in kapılarıdır. Bu kapılar da bizimdir.

Istanbul boğazı, yurdumuzun en güzel yerlerindendir. Buraya **Boğaziçi** de denir. Boğaziçi'nin güzelliği dünyada eşsizdir. Bir yakasında Asya, bir yakasında Avrvupa toprakları uzanır; sanki birbirine kardeşçe gülümser.

Istanbul'dan Anadolu kıyıları boyunca Çanakkale'ye doğru giderken **İzmit, Gemlik, Mudanya** ve **Bandırma** iskelelerine uğrarız.

3 — Yer Şekilleri:

Marmara bölgesinin Trakya kesiminde Karadeniz kıyısına paralel olarak **Istranca** dağları uzanır. Marmara kıyılarında da **Tekir dağları** vardır. Bu dağlar arasında **Ergene** havzası yer almıştır.

Anadolu yakasında **Samanlı dağları** ve **Uludağ** gibi dağlar yükselir. Bu dağlar arasında da yemyeşil ovalar ve güzel göller yer alır. Başlıcaları **Adapazarı, Bursa** ve **Karacabey** ovalarıdır.

Marmara denizinde İstanbul yakınlarında ve Kapıdağ yarımadası yanında birtakım güzel adalar sıralanır. Çanakkale boğazı dışındaki **Gökçeada** (İmroz), ile **Bozcaada** da bizimdir.

4 — Akarsuları:

Marmara bölgesinde önemli iki büyük akarsu vardır: **Susurluk** ırmağı ve **Ergene** suyu.

Susurluk ırmağı: Anadolu yakasındadır. Simav çayı da denilen bu ırmak, Marmara denizine dökülür.

Ergene suyu: Istranca dağlarından çıkan bu su, Trakya'nın ortasından geçerek Bulgaristan'dan gelen ve Yunanistan'la Türkiye arasında sınırı çizen **Meriç** ırmağına katılarak onunla birlikte Ege denizine dökülür.

5 — Gölleri:

Marmara bölgesinde epeyce göl vardır. Bunlardan **Sapanca, İznik, Ulubat, Manyas** gölleri Anadolu yakasındadır. Istanbul yakınındaki **Terkos, Büyükçekmece, Küçükçekmece** gölleri de Trakya yakasındadır. Bu göllerin hepsinin de suları tatlıdır. Kimisinde çok güzel balıklar avlanır. Istanbul'un suyu Terkos gölünden gelir. Büyükçekmece ve Küçükçekmece göllerinde de hem balık, hem de yaban ördeği ve yaban kazı avlanır.

6 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Marmara bölgesinin Karadeniz kıyılarında Karadeniz bölgesi iklimine benzer **nemli** ve **ılıman** bir iklim görülür. Buralar ormanlıktır.

Bölgenin Marmara kıyılarında yazlar sıcak, kışlar da ılık ve yağışlı geçer. Böyle yerlerin iklimine **Akdeniz iklimi** denir. Bu elverişli iklim dolayısıyle, Marmara kıyılarında bağlar, bahçeler, zeytinlikler yer almıştır.

Kıyılardan içerilere doğru gidildikçe iklim sertleşir. Hele Trakya'nın iç kesimlerinde iklim epeyce serttir. Edirne'nin, Çorlu'nun kışları Istanbul ve Bursa'nın kışlarından çok daha soğuk geçer.

Bölgenin dağlarını ormanlar örter. Yükseklerdeki ormanlar daha çok çam ormanlarıdır.

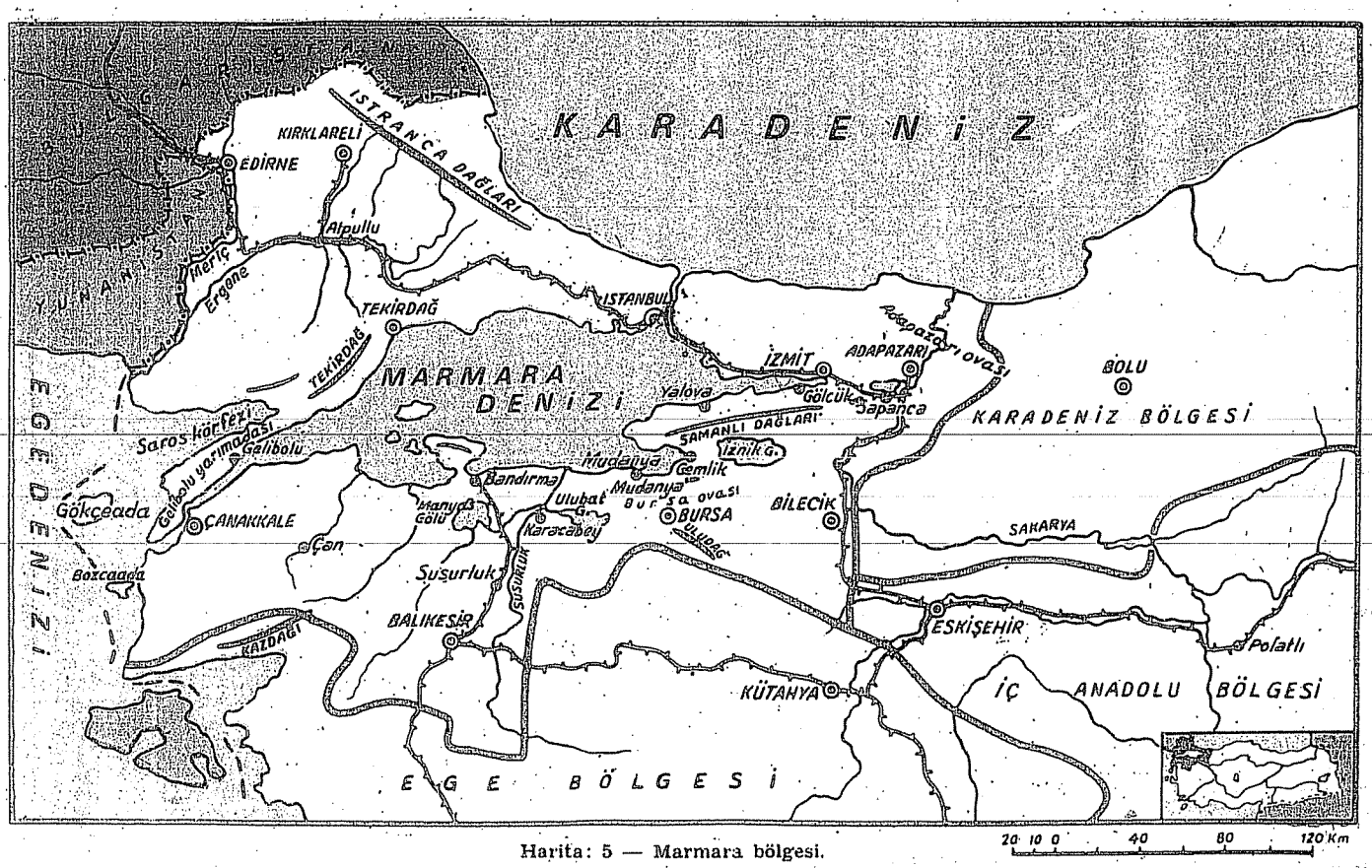

Harita: 5 — Marmara bölgesi.

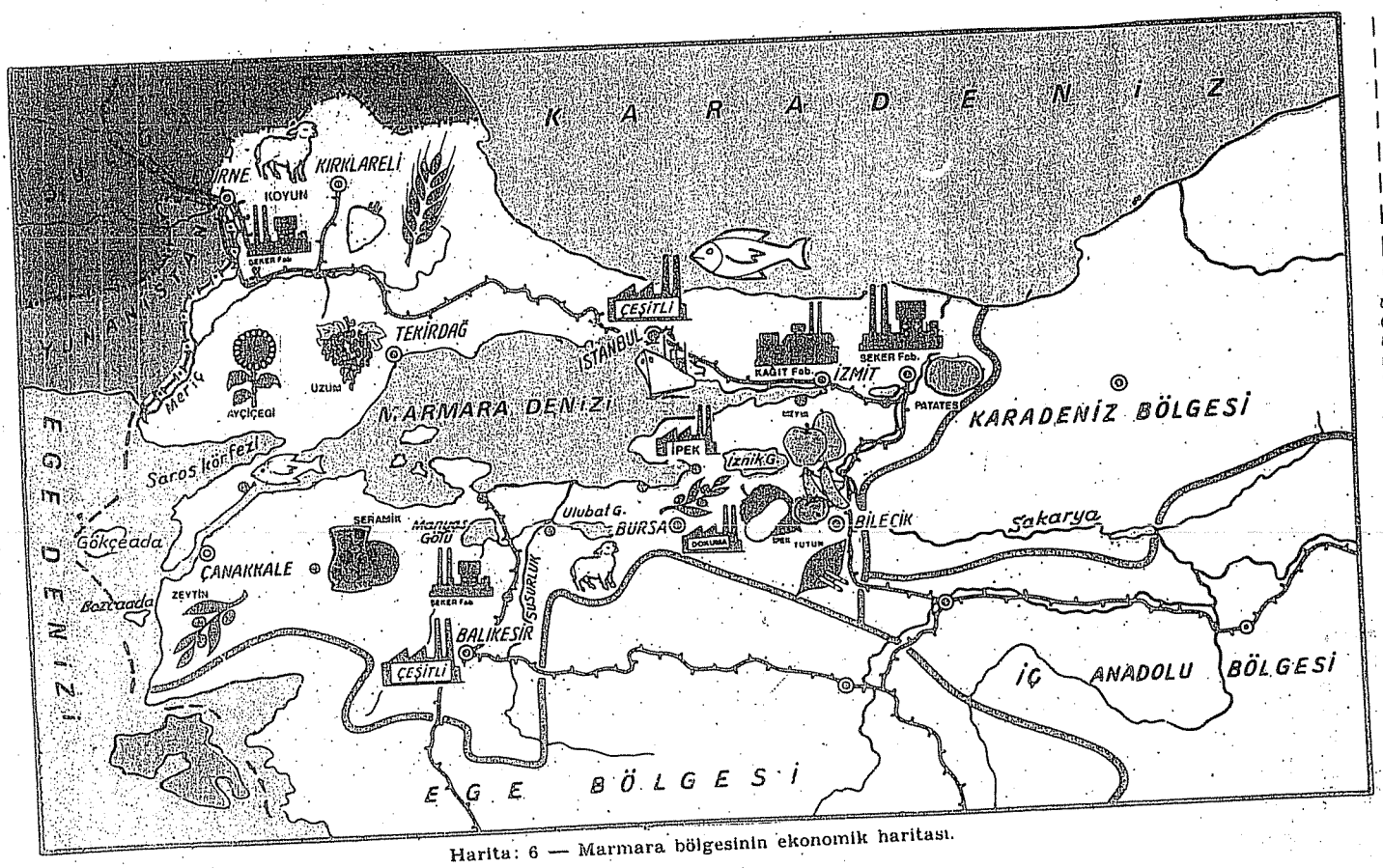

Harita: 6 — Marmara bölgesinin ekonomik haritası.

7 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Marmara bölgesi kalabalık bir bölgedir. İklim yumuşak, toprak verimli, karadan ve denizden ulaşım kolay olduğu için, bölge yurdumuzun en kalabalık yerlerinden biri haline gelmiştir.

Bu bölge halkının çoğu çiftçilikle geçinir. **Buğday, arpa, yulaf, pancar, patates, tütün, ayçiçeği, bakla, nohut, üzüm, şeftali** ve daha çeşit çeşit ürünler yetiştirirler. Birtakımı da zeytincilikle geçinir. Hayvancılar **sığır** ve **koyun** beslerler. Istanbul ve Bursa dolaylarında bol süt veren inekler vardır. En iyi kasaplık hayvanlarımızdan olan **kıvırcık** koyunları da bu bölgede beslenir.

Istanbul boğazında, Karadeniz'in Boğaz'a yakın yerlerinde ve Marmara'da **balıkçılıkla** geçinenler çoktur. Şehir ve kasabalarda da esnaflık, tüccarlık, fabrika işçiliği yapan birçok insan vardır.

Türkiye'nin en büyük şehri olan **İstanbul** da bu bölgede bulunur.

8 — Şehirleri:

Marmara bölgesinin en önemli şehirleri şunlardır: **İstanbul, Bursa, İzmit** (Kocaeli ilinin merkezi), **Adapazarı** (Sakarya ilinin merkezi), **Edirne, Çanakkale.**

9 — Ürünleri:

Marmara bölgesinde yetişen başlıca ürünler şunlardır:

Buğday, patates, pancar, üzüm, çeşitli meyveler, zeytin, ayçiçeği, beyazpeynir, kaşar peyniri.

10 — Madenleri ve Fabrikaları:

Marmara bölgesinde çıkarılan belli başlı bir maden yoktur. Yalnız Istanbul yakınında ve Biga yarımadasında **linyit** ve Bandırma'nın güneyine düşen Sultançayırı'nda **borasit** çıkarılır.

Marmara bölgesinde çok fabrika vardır. Fabrikası çok olan yerlere **endüstri bölgesi** denir. Burası da yurdumuzun en önemli endüstri bölgesidir.

Bölgenin başlıca fabrikaları: yünlü, pamuklu, ipekli kumaş fabrikaları, sunî (yapma) ipek fabrikası, cam, kibrit, kâğıt, şeker, çimento, seramik fabrikaları ile tersaneler (gemi yapım ve onarım yerleri), otomobil yapım ve montaj fabrikaları, otomobil lastiği fabrikaları ve rafineri (petrol arıtma fabrikası) dir.

11 — Turistik Durumu:

Marmara bölgesi turizm bakımından yurdumuzun en önemli bölgelerinden biridir. Bölgenin birinci turizm merkezi Istanbul'dur. Istanbul, çok güzel havası, doğal güzellikleri, Boğaziçi ve adalarıyle yurdumuzun yazlık şehridir. Yazın, yurdun her yerinden gezmek, eğlenmek ve dinlenmek için pek çok turist gelir. Şehrin yazlıkları, otelleri, plajları dolup taşar. Boğaziçi yazın serindir. Her zaman rüzgâr eser. Kırlar, bahçeler, gazinolar, plajlar tatilini hoşça geçirmek isteyen insanlarla dolar.

Birbirinden güzel köşkler, yalılar, camiler ve saraylarla süslenmiş olan Boğaziçi'nde Anadolu hisarı ve Rumeli hisarı gibi görülecek çok değerli tarihî yapılar da vardır.

Istanbul boğazının bir zenginlik kaynağı da balıktır. Birtakım balıklar, mevsimlere göre, Karadeniz'den Marmara'ya, Marmara'dan Karadeniz'e geçerler. Bu yüzden Boğaziçi'nde çok balık tutulur. Balık tutmak, meraklıları için güzel bir eğlence ve spor, balıkçılar için de zengin bir gelir kaynağıdır.

Yabancı turistler de tarihî eserlerle dolu bu eşsiz şehri görmek ve denize girmek için gelirler. Çeşitli turistik eşya alır, yurdumuza bol döviz, yani yabancı parası bırakırlar.

Marmara bölgesinin ikinci turizm merkezi **Bursa**'dır. Yeşil Bursa, Osmanlı devletinin ilk çağlarından kalma eserlerini görmek ve Uludağ'da kış sporları yapmak isteyen yerli ve yabancı turistleri çeker. Bursa'nın kaplıcaları da turizm bakımından çok önemlidir.

Yalova ve **Gönen** de ünlü kaplıcalarıyle bu bölgenin önemli turistik yerleridir.

Çanakkale ilindeki **Truva** şehri kalıntıları da, turizm bakımından çok önemlidir. **M.Ö. VIII.** yüzyılda yaşamış olan İzmirli şair **Homeros**'un kitaplarında adı geçen tarihî Truva şehrinin 5 000 yıla yakın bir geçmişi vardır. Yapılan kazılarla, şehrin geçirdiği dokuz devri gösteren bütün kalıntılar meydana çıkarılmıştır. Burayı görmek için, her yıl pek çok yabancı turist gelir.

Güzel camileriyle **Edirne** de yabancı turistlerin hayran oldukları bir şehirdir.

Erdek ve **Akçay** yazlık dinlenme, denize girme ve balık avlama yerleri olarak önemli turizm merkezleridir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Marmara bölgesi yurdumuzun neresindedir? Hangi bölgelerle komşudur?
2 — Marmara bölgesinin yer şekilleri, akarsuları, gölleri, iklimi ve bitki örtüsü hakkında neler biliyorsunuz?
3 — Marmara bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.
4 — Marmara bölgesinin başlıca ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi fabrikalar vardır?
5 — Endüstri bölgesi ne demektir? Bu bölgeler niçin kalabalık olur?
6 — Marmara bölgesinin turistik durumunu anlatınız.

EGE BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Ege Bölgesinin Yeri.
2 — Kıyıları.
3 — Yer Şekilleri.
4 — Akarsuları.
5 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
7 — Şehirleri.
8 — Ürünleri.
9 — Madenleri ve Fabrikaları.
10 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Ege bölgesinin yurdumuzun neresinde bulunduğunu ve hangi bölgelerle komşu olduğunu söyleyiniz.
2 — Bu bölgenin başlıca dağlarının adlarını haritadan okuyunuz.
3 — Ege denizine dökülen akarsuları haritada bulup söyleyiniz.
4 — Ege kıyılarındaki başlıca adaların ve körfezlerin adlarını okuyunuz.
5 — Ege kıyılarımızdaki başlıca liman ve iskeleleri haritaya bakıp söyleyiniz.

1 — Ege Bölgesinin Yeri:

Ege bölgesi yurdumuzun batısındadır (Harita: 7, 8). Ege denizinde kıyıları vardır. Bunun için de bu adı almıştır. Ege denizindeki adalardan yalnız **Gökçeada** ve **Bozcaada** ile kıyılarımıza yakın birtakım küçük adalar bizimdir. Ötekiler Yunanistan'indir.

2 — Kıyıları:

Ege bölgesinin kıyıları çok girintili çıkıntılıdır. Karadeniz kıyılarına hiç benzemez. Çünkü burada dağlar kıyı boyunca uzanmazlar. Doğudan batıya doğru uzanan sıralar meydana getirirler ve kıyıya dik olarak inerler. Bu sıraların batı uçları denize doğru çıkıntılıdır, yani birtakım burunlar ve yarımadalar meydana getirirler. Bu sıradağların arasında içlerinden ırmaklar geçen çukurluklar bulunur. Bu çukurlukların batı uçları da kıyılarda birtakım girintiler, yani koylar ve körfezler meydana getirirler.

3 — Yer Şekilleri:

Ege bölgesi çok dağlık değildir. Ancak, güney kesimleri öteki taraflarından daha dağlıktır. Ege bölgesindeki önemli dağlar Aydın dağları ile İzmir yakınlarındaki Bozdağlardır.

Dağlar arasındaki çukurluklarda, ırmak boylarında birçok zengin ovalar bulunur. Bu ovaların her yanı ekilir, bir karış toprağı boş bırakılmaz. Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes ovaları bu ovaların başlıcalarıdır. Buralarda çeşit çeşit ürünler yetişir ve bu topraklar üzerinde çok insan yaşar.

4 — Akarsuları:

Ege bölgesinde önemli üç akarsuyumuz vardır: **Gediz, Küçük Menderes, Büyük Menderes.**

Bu ırmaklarda taşıt işleyemez. Çünkü suları her zaman çok değildir. Fakat sulama işlerinde işe yararlar. Çevrelerindeki tarlalar, bağlar, bahçeler bunların sularıyle sulanır, bol ürün alınır.

5 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Kıyı yakınlarında yazlar sıcak ve kurak geçer. Kışlar ılık, fakat yağışlıdır. Bu çeşit iklime **Akdeniz iklimi** denir.

Ege bölgesinin iç kesimleri, yani Murat dağı ile Emir dağının bulunduğu yerler ise bir plato halindedir. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer.

Bölgenin yüksek yerlerini ormanlar örter. Buralarda büyük çam ormanları vardır. Yalnız, buralardaki ormanlar Karadeniz bölgesindeki ormanlar kadar sık ve sürekli değildir. Çünkü çoğu yerlerde ağaçlar kesilmiş, kökleri topraktan çıkarılmış, yok edilmiştir.

Alçak yerler tarla, bağ, bahçe, zeytinlik gibi ekili dikili yerler değilse meşelik, fundalık ve çalılıklarla kaplıdır. Bunlardan **meyankökü, meşe palamudu** gibi ürünler alınır.

6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Ege bölgesi de yurdumuzun kalabalık yerlerindendir. Hele kıyılar ve dağlar arasındaki ovalar çok kalabalıktır. Burada ahalinin çoğu çiftçidir. Çiftçiler tarlalarında **buğday, arpa, tütün, pamuk, haşhaş** (afyon) yetiştirirler. Bağ ve bahçelerinde de **üzüm, incir, badem** üretirler. Bölgenin kuzey ve güney kesimlerinde birçok **zeytinlikler** vardır. Güney kesiminde **portakal** ve **mandalina** da yetiştirilir. Yurdumuzda en iyi cins üzüm ve incirler bu bölgede yetişir. Hele Manisa'nın çekirdeksiz üzümleriyle Aydın'ın misk kokulu incirlerinin dünyada eşi yoktur. Bu üzümler Ege halkına zenginlik sağlar.

Ege bölgesinin **tütünleri** de çok iyi cinstendir. Amerikalılar, Almanlar hep bu bölgeden tütün satın alırlar.

Bölgenin kuzeyindeki zeytin alanında Ayvalık, dünyanın en iyi **zeytinyağlarını** çıkaran bir merkezdir.

Birtakım halk **meşe palamudu** toplar ve kırlardan **meyankökü** çıkarır.

Dağlık yerlerde ve bölgenin Afyonkarahisar ve Kütahya dolaylarında birtakım halk da hayvancılıkla geçinir. En çok beslenen hayvanlar **koyun** ve **keçidir**. Buralarda, Anadolu'muzun güzel ve değerli bir hayvanı olan **tiftik keçisi** de üretilir. Buralarda hayvancılığı daha çok **yörükler** yapar. Yörükler göçebedir. Mevsimlere göre sürüleriyle birlikte yer, yurt değiştirirler. Kışın ovalara iner, yazın yaylalarda konaklarlar.

Bu bölgede deve de beslenir.

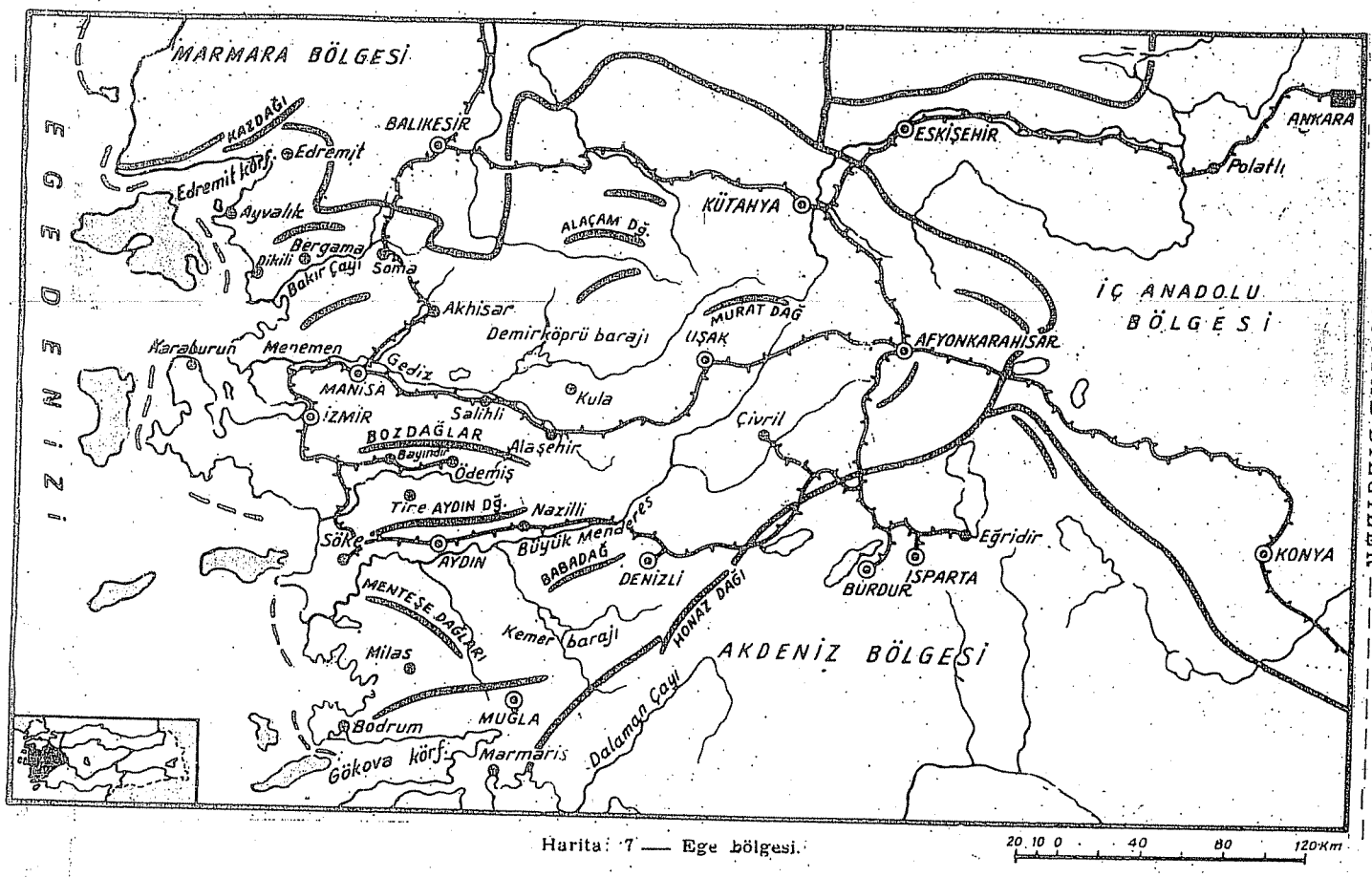

Harita: 7 — Ege bölgesi.

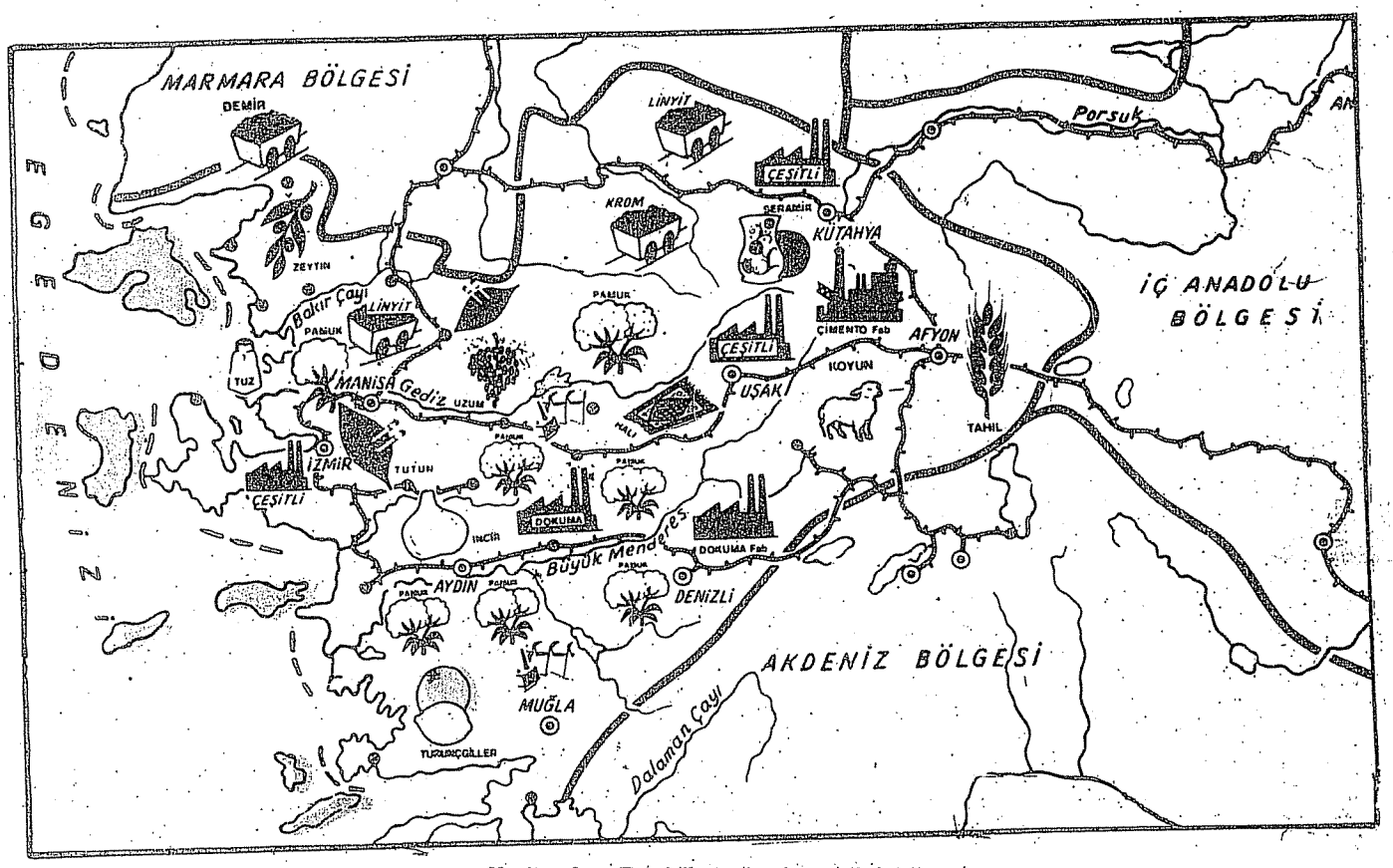

Harita: 8 — Ege bölgesinin ekonomik haritası.

Birtakım halk da bu bölgede bulunan **linyit** ve **krom** ocaklarında çalışır. Linyiti kendimiz kullanırız. Krom madenini de yabancı ülkelere satarız.

Ege bölgesi halkından fabrika işçiliği, dokumacılık, halıcılık yapanlar da vardır.

7 — Şehirleri:

Ege bölgesinin önemli şehirleri şunlardır: **İzmir, Manisa, Afyonkarahisar, Denizli, Kütahya, Uşak, Aydın, Muğla.**

8 — Ürünleri:

Ege bölgesinde yetişen başlıca ürünler şunlardır:

Tütün, üzüm, incir, mandalina, pamuk, afyon, zeytin, tahıl.

9 — Madenleri ve Fabrikaları:

Ege bölgesinde bulunan başlıca madenler **linyit, krom,** civa ve **zımpara taşıdır.** Afyonkarahisar'ın Kızılay eliyle işletilen **maden suyu** da ünlüdür.

Ege bölgesinde fabrikalar çoktur. Fabrika şehirlerinin en büyüğü de İzmir'dir. Bölgenin başlıca fabrikaları: Dokuma, iplik, basma, şeker, çini, kiremit, çimento, zeytinyağı, sabun ve azot fabrikalarıdır. Halı tezgâhları ve elektrik santralları da vardır.

10 — Turistik Durumu:

Ege bölgesi turizm bakımından büyük önem taşır. Hemen hemen her yerinde tarihî kalıntılar vardır. Kıyılarında da plajlar, çok güzel dinlenme yerleri bulunur. Bunlar çok yabancı turist çeker.

Bölgenin birinci turistik merkezi **İzmir**'dir. İzmir, müzesi, Agora'sı, Kadifekale'si, çevresindeki çok zengin ve görülmeye değer tarihî kalıntıları ve her yıl açılan **fuarıyle**, yurdumuzun en önemli turizm merkezlerinden biridir.

Bu bölgenin öteki başlıca turizm merkezleri şunlardır:

Tarihî kalıntılarıyle ünlü, İzmir ilçelerinden **Bergama**; kaplıca ve plajlarıyle ünlü **Çeşme**; tarihî **Efes** şehri ve yakınındaki **Meryem Ana evi**; Aydın ilçelerinden **Kuşadası.**

Muğla'nın ilçelerinden **Bodrum** da dinlenme, deniz ve balık avcılığı isteyenlerin arayıp da bulamadıkları cennet gibi bir yerdir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Ege kıyılarımızın çok girintili çıkıntılı oluşu bu bölgeye ne gibi yararlar sağlamıştır?
2 — Ege bölgesinin doğal durumu, akarsuları, iklimi ve bitki örtüsü hakkında neler biliyorsunuz?
3 — Ege bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.
4 — Ege bölgesinin başlıca ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi madenler ve ne çeşit fabrikalar vardır?
5 — Ege bölgesinin önemli şehirleri hangileridir?
6 — Ege bölgesinin turistik durumunu anlatınız.
7 — Ege bölgesiyle Marmara bölgesini her bakımdan karşılaştırınız; benzeyen ve benzemeyen taraflarını söyleyiniz.

AKDENİZ BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Akdeniz Bölgesinin Yeri.
2 — Kıyıları.
3 — Yer Şekilleri.
4 — Akarsuları.
5 — Gölleri.
6 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
7 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
8 — Şehirleri.
9 — Ürünleri.
10 — Madenleri ve Fabrikaları.
11 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Akdeniz bölgesinin yurdumuzun neresinde bulunduğunu ve hangi bölgelerle komşu olduğunu söyleyiniz.
2 — Akdeniz kıyıları nasıl uzanıyor? Ege kıyılarına mı, yoksa Karadeniz kıyılarına mı benziyor?
3 — Kıyı boyunca, batıdan doğuya doğru gidersek hangi iskele ve limanlara uğrayacağımızı, haritaya bakarak, söyleyiniz.
4 — Bu bölgede bulunan başlıca dağların adlarını haritadan okuyunuz.
5 — Yine haritaya bakarak, Akdeniz'e dökülen akarsularımızın adlarını söyleyiniz.

1 — Akdeniz Bölgesinin Yeri:

Akdeniz bölgesi yurdumuzun güneyini kaplar (Harita: 9, 10). Akdeniz boyunca uzandığı için bu adı almıştır.

2 — Kıyıları:

Akdeniz bölgesinde kıyılar çok girintili çıkıntılı değildir. Karadeniz bölgesi kıyılarına benzer. Çünkü burada da dağlar bazı kıyılara paralel uzanır. Karadeniz kıyılarında olduğu gibi, bu bölgede de bazı ovaların kıyıları alçak ve kumsaldır. Bu kumluk ve alçak kıyılarda gölcükler de bulunur. Kıyıda en büyük düzlük **Çukurova**'dır. Bu ova **Seyhan** ve **Ceyhan** ırmaklarının getirdiği kum, kil, çakıl gibi şeylerle meydana gelmiştir.

Batıdaki **Fethiye** limanından gemi ile yola çıkarak doğuya doğru gidersek **Antalya** ve **Mersin**'e uğrayarak **İskenderun** limanına varırız.

3 — Yer Şekilleri:

Akdeniz bölgesinde birtakım sıradağlar uzanır. Bu dağlara **Toros dağları** denir. Toros dağları, batıdan doğuya doğru bütün bölgeyi kaplar. Bu sıradağlar üzerinde Antalya yakınlarındaki **Beydağı**, Adana yakınlarındaki **Bolkar dağı** ve **Aladağ** başlıca yükseklikleri meydana getirir.

Toroslar, Bolkar dağının ve Aladağ'ın bulunduğu yerlerde yüksek

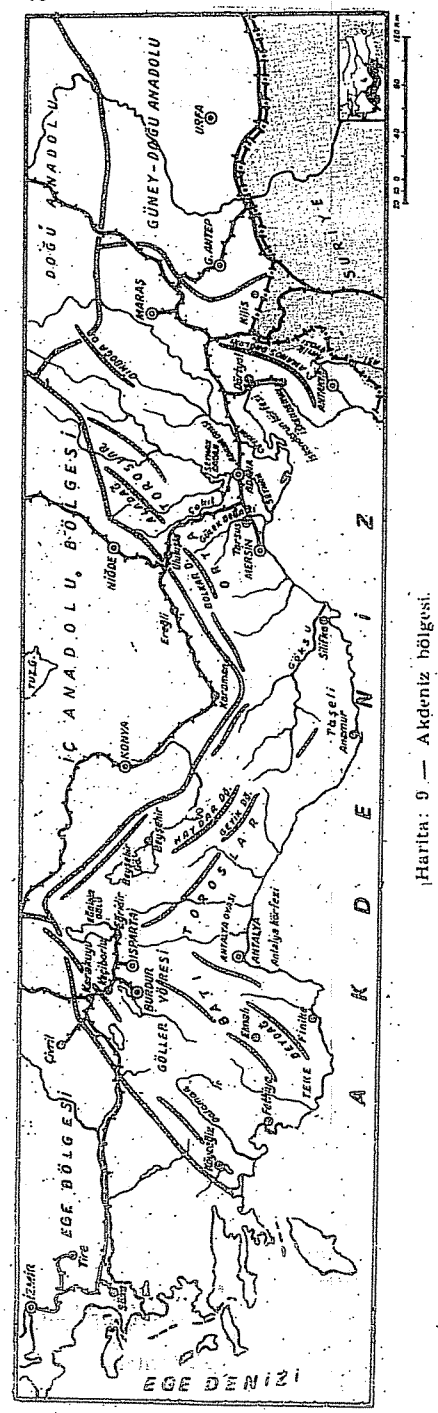

Harita: 9 — Akdeniz bölgesi.

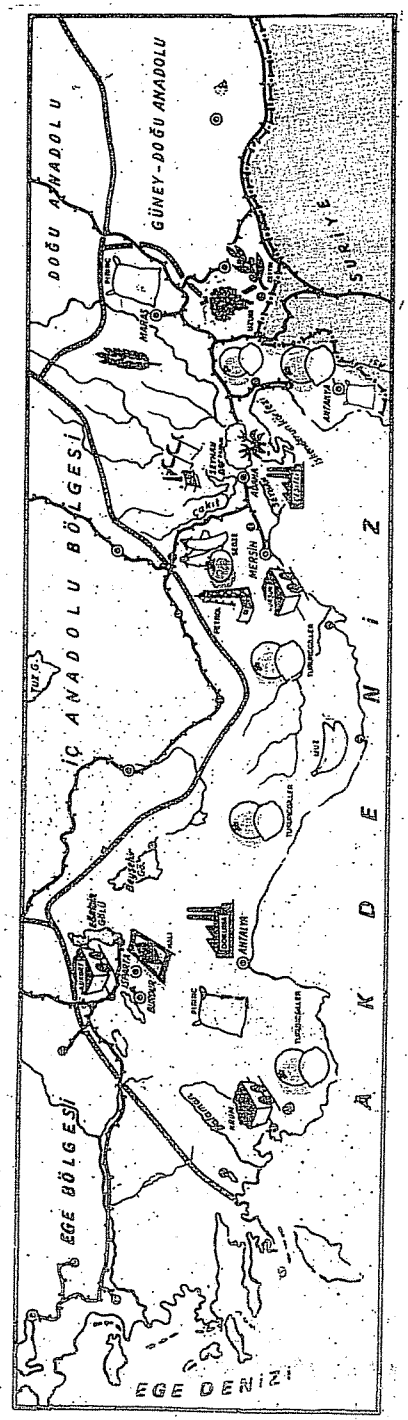

Harita: 10 — Akdeniz bölgesinin ekonomik haritası.

ve geniş bir yığın halinde görünür. Ama bunları aşmak güç değildir. Çünkü aralarında geçitler vardır. Konya'dan Adana'ya giderken bu dağlar aşılır. Kara yolu **Külek boğazından** geçer. Demiryolu da **Çakıt** vadisinden yol alır. Burası görülmeye değer. Dik kenarlı, derin, korkunç, fakat bakmaya doyulmayan güzellikte bir boğazdır. Tren burayı birçok tünellerden, köprülerden, dik yamaçlardan geçerek aşar. Vagon pencerelerinden bakacak olursanız altınızda çok derin bir uçurum görürsünüz. Uçurumun dibinde köpüre köpüre akan azgın bir dere vardır. Yukarıya baktığınız zaman da birkaç minare boyunda dik kayalıklar, onların üstünde de masmavi gökyüzü gözünüze çarpar. Dimdik bir duvar gibi yükselen bu kayalıkların kimi yerlerinde kalın gövdeli koca çam ağaçları sıralanır. Bunların görünüşü de çok göz alıcıdır.

Toroslar üzerinde platolar da vardır. Zümrüt gibi yemyeşil ve yer yer çiçeklerle bezenmiş olan bu serin yerler yazın kalabalıklaşır. Çünkü, yazın bu bölgede ovalar çok sıcaktır. Ovalar sıcaktan yanar, herkes sıcak havadan bunalırken bu platolar, bahar içindeymiş gibi, serindir.

Anadolu'da, halkın sıcak yaz günlerini geçirmek için gittiği serin havalı yüksek yerlere **yayla** denir. Hayvanların yaz otlağı olan yerlere de yayla derler. Bunlar birbirinden ayrı şeylerdir. Yazlık olarak gidilen yaylalar her zaman hayvanların otlatılabileceği yerler olmayabilir.

4 — Akarsuları:

Akdeniz bölgesinin başlıca akarsuları şunlardır: **Seyhan** ırmağı, **Ceyhan** ırmağı, **Göksu** ve **Tarsus** çayı.

Akdeniz'e dökülen bu akarsuların hiç birinde taşıt işleyemez. Çünkü suları her zaman bol değildir. Fakat çevrelerini sulamakta işe yararlar.

5 — Gölleri:

Akdeniz bölgemizin batı kesiminde, içinde göller bulunan dağlık bir alan vardır. Buraya **Göller yöresi** denir. Burada, dağlar arasındaki çukuluklarda birkaç göl göze çarpar: **Beyşehir, Eğridir, Burdur** gölleri.

Bunlardan Eğridir gölünün görünüşü çok güzeldir. Yüksek ve ağaçlıklı dağlar arasında açık mavi renkte sularıyle parıldayan bu gölümüz görülmeye değer. Beyşehir ve Eğridir göllerinin suları tatlı, Burdur gölünün tuzludur. Beyşehir gölünün sularıyle Konya dolayları sulanmaktadır.

6 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Akdeniz bölgesinde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağmurlu geçer. Bu çeşit iklime **Akdeniz iklimi** denir. Bölgenin iç kesimlerinde ise denizin iklimi yumuşatıcı etkisi görülmez. Buralarda iklim serttir. Kışlar çok soğuk, yazlar sıcak geçer.

Bölgedeki dağların alçak yamaçlarını fundalıklar ve çalılıklar

örter. Yükseklerde ise ormanlar görülür. Toroslar, orman bakımından, Kuzey Anadolu dağları kadar zengin değildir. Toroslar üzerindeki çamlıklar da biraz seyrektir. Fakat bu ormanların kimi ağaçları yüksek ve çok kalın gövdeli olur. Bunların başlıca örneği de katran ağacı denilen çam çeşididir.

7 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Akdeniz bölgesi, öteki kıyı bölgelerimize göre, biraz tenhadır. Ancak, Adana ovasıyle Hatay yöresi çok kalabalıktır. Bölgede temel geçim kaynağı tarımdır. En çok yetiştirilen ürünler: **buğday, arpa, pirinç, pamuk, sebze, üzüm, portakal, limon**dur. Bu ürünlerden en çok kazanç sağlayanı da pamuktur. Adana ovası, yurdumuzda en çok pamuk yetiştirilen yerdir. Çünkü burası hem sıcaktır, hem de tarlalar ırmaklarla bol bol sulanabilir.

Bölgede **koyun, keçi, at, deve** çoktur. Ege bölgesinde olduğu gibi, burada da birtakım taşıma işlerinde develer kullanılır.

Göller yöresinde ahali daha çok tahıl yetiştirir ve çok hayvan besler. Buralarda çok gül de üretilir. Bu güzel kokulu çiçeklerden gülyağı çıkarılır. Isparta **gülyağcılığı** merkezidir.

Birtakım halk da krom ve kükürt madenlerinde çalışır.

8 — Şehirleri:

Akdeniz bölgesinin önemli şehirleri şunlardır: **Antalya, Adana, Maraş, Mersin** (İçel ilinin merkezi), **Antakya** (Hatay ilinin merkezi), **Isparta, Burdur.**

9 — Ürünleri:

Akdeniz bölgesinde yetişen başlıca ürünler: buğday, pirinç, pamuk, sebze, portakal ve limondur.

Akdeniz bölgesinde muz ve şekerkamışı da yetiştirilmektedir. Hele muz üretimi kimi yerlerde son yıllarda çok gelişmiştir.

10 — Madenleri ve Fabrikaları:

Akdeniz bölgesinde bulunan başlıca madenler **krom** ve **kükürt**tür. Adana yakınlarında (Toroslarda) **petrol** de bulunmuştur.

Bölgenin başlıca fabrikaları: şeker, gülyağı, dokuma, pamuk yağı, çimento fabrikalarıdır. Ayrıca halı tezgâhları, elektrik santralı ve petrol rafinerisi de vardır.

11 — Turistik Durumu:

Akdeniz bölgesi, özellikle batı bölümü, turizm bakımından büyük bir değer taşır. Burada birçok tarihî kalıntılar, plajlar, kışı geçirecek güzel yerler vardır. En önemli merkez Antalya'dır. Burası yumuşak kışları, çok güzel parkı, bol suları ve çağlayanları, portakal bahçeleriyle eşsiz

şehirlerimizden biridir. Çevresinde tarihî açık hava tiyatrolarıyle ünlü **Side** ve **Aspendos** bulunur. **Manavgat** çağlayanı, Alanya'nın **Damlataş** mağarası gibi görülmeye değer köşeler de buradadır.

Bölgenin doğu bölümünde **Silifke, Mersin, Tarsus, Antakya** çevrelerinde de tarihî kalıntılar vardır. Antakya'nın **Soğukoluk**, Adana'nın Toroslardaki yaylaları ünlü yazlık yerleridir. Buralar, bölgenin boğucu yaz sıcaklarından kaçanların sığındıkları çok güzel serin yerlerdir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Akdeniz bölgesinin doğal durumu, akarsuları, iklimi ve bitki örtüsü hakkında neler biliyorsunuz?

2 — Akdeniz bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.

3 — Akdeniz bölgesinin başlıca ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi madenler ve fabrikalar vardır?

4 — Akdeniz bölgesinin en önemli şehirleri hangileridir?

5 — Bugün dış pazarlardan eskisi kadar pamuklu kumaş almıyoruz. Neden?

6 — Akdeniz bölgesinin turistik durumunu anlatınız.

İÇ ANADOLU BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — İç Anadolu Bölgesinin Yeri.
2 — Yer Şekilleri.
3 — Akarsuları.
4 — Gölleri.
5 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
7 — Şehirleri.
8. — Ürünleri.
9 — Madenleri ve Fabrikaları.
10 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, İç Anadolu bölgesinin yurdumuzun neresinde bulunduğunu ve hangi bölgelerle komşu olduğunu söyleyiniz.
2 — Bu bölgeyi kuzeyden ve güneyden hangi bölgelerin dağları çeviriyor?
3 — Bu bölgenin doğusunda ve batısında bulunan dağların adlarını haritadan okuyunuz.
4 — Ankara ve Kayseri şehirleri yakınlarında bulunan dağların adlarını haritadan okuyunuz.
5 — İç Anadolu bölgesinde yaylar çizen akarsuların adlarını haritada bulup söyleyiniz.

1 — İç Anadolu Bölgesinin Yeri:

İç Anadolu Bölgesi yurdumuzun ortasında yer alır (Harita: 11, 12). Denizlerde kıyısı yoktur.

2 — Yer Şekilleri:

İç Anadolu, çevresine göre, çukurda kalan bir bölgedir. Doğu kesimleri daha dağlık, güneybatı kesimleri ise düzlüktür. Doğu kesimindeki dağlar, Doğu Anadolu'daki dağların uzantılarıdır. Bu dağlar, burada bir elin parmakları gibi açılarak, sıralar halinde İç Anadolu'ya uzanır.

Bölgenin başlıca dağları Ankara yakınlarındaki Elmadağı ile Kayseri yakınlarındaki Erciyas dağıdır. Erciyas'ın tepesi deniz yüzeyinden 3 916 metre yüksekliktedir. Erciyas dağı bir sönmüş yanardağdır.

İç Anadolu'da birçok platolar ve ovalar yer almıştır. Bunların arasında Bozok ve Haymana platoları önemlidir. Bölgenin çanak biçiminde bir çukur meydana getiren güneybatı kesiminde Konya ovası, Erciyas eteğinde Kayseri ovası, porsuk ırmağının suladığı Eskişehir ovası bulunur.

Bölgenin güneybatı kesimindeki düzlüklerde göller vardır. Çevrenin birtakım dere ve ırmakları denizlere kadar gidemeyip buradaki göllere dökülür.

3 — Akarsuları:

İç Anadolu bölgesinde Kızılırmak ile Sakarya büyük yaylar çizerler. Kaynakları İç Anadolu'da bulunan bu iki ırmak da Karadeniz'e dökülür. Kızılırmak yurdumuzun en uzun akarsuyudur. Bafra ovasında denize dökülür.

Sakarya ırmağının iki önemli kolu vardır. Bunlar da Ankara'dan gelen Ankara çayı ile Eskişehir içinden geçen Porsuk çayıdır.

Karların eridiği ilkbaharda suları çoğalan ve o zaman taşan bu ırmaklarımızda taşıt işleyemez. Ama, bunlardan yararlanarak tarlalarımızı sular, değirmenlerimizi işletebiliriz. Akarsu gücünden yararlanılarak elektrik akımı da elde edilir. Bunun için, Sakarya ırmağı üzerinde **Sarıyar** barajı, Kızılırmak üzerinde de **Hirfanlı** barajı yapılmıştır. Bu barajlarda kurulan elektrik santrallarında büyük ölçüde elektrik enerjisi elde edilmektedir.

4 — Gölleri:

İç Anadolu'nun güneybatı kesiminde birtakım çukurluklar vardır. Bu çukurluklarda sular birikerek birtakım göller ve bataklıklar meydana gelmiştir. Buradaki göllerin en büyüğü **Tuzgölü**'dür. Bu göl çok sığdır, çok da tuzludur. Dünyanın en tuzlu göllerinden biridir. Göl, yazın büsbütün kurur ve dibinde kalınca bir tuz tabakası kalır. Bu tuzlar toplanıp temizlenir, satışa çıkarılır.

Bataklıklar sıtma yatağı olduğu için kurutulmakta ve halkın bu kötü hastalıktan korunmasına çalışılmaktadır.

5 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

İç Anadolu, dört yanından yüksek dağlarla çevrilmiştir. Onun için denizlerin iklimi yumuşatıcı etkisinden yararlanamaz. Bu yüzden de iklimi serttir. Yazlar sıcak ve kurak geçer. Kışlar da çok soğuk olur. Yağmurlar en çok ilkbaharda, kar da kışın yağar.

Yağışı az olan bölgelerde toprak daha çok cılız otluklarla örtülür. Böyle otluklara **bozkır** denir. Bozkırlar yalnız ilkbaharda yeşil ve canlı görünür. Yaz sıcakları ve kuraklık başlayınca otlar kurur, bozkır sararır. Yalnız ırmak ve dere boylarında yeşil çayırlara, söğüt, kavak gibi ağaçlara rastlanır. Böyle yeşillikler, sararmış bozkırlar arasında güzel, iç açıcı köşeler meydana getirir. Buralarda, ağaç gölgelerinde dinlenen koyun sürüleri görülür.

Yakın zamanlara kadar, İç Anadolu işte bu görünüşte idi. Fakat, barajlar yapılıp toprak sulanmaya ve tarımda makine kullanılmaya başlayalı bu bölgede büyük bir değişiklik olmuştur. Şimdi, tuzlu topraklar ve kireçli alanlarla kayalıklar dışındaki topraklar sürülerek tahıl ekilmekte, üzüm bağları kurulmaktadır. Sulanabilen yerlerde meyve ve sebze bahçeleri vardır. Bölgenin doğal bitki örtüsü hızla değişmektedir.

6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

İç Andolu nüfusça tenha bir bölgedir. Kuraklık, bu bölge topraklarını ekime oldukça elverişsiz yaptığı için, buralarda çok insan yaşamamaktadır. Yalnız bol yağış alan dağ yamaçlarıyle dere ve ırmak boylarındaki sulak ovalar oldukça kalabalıktır.

İç Anadolu bölgesinde ahali daha çok çiftçilikle ve hayvancılıkla geçinir. Çiftçiler de en çok buğday ve arpa yetiştirirler. Sulak yerlerde pirinç de üretilir. Sebze ve pancar da yetiştirilmektedir.

Bu bölgede yer yer bağlara, bahçelere de rastlanır. Bahçelerde kayısı, armut, elma gibi meyveler üretilir.

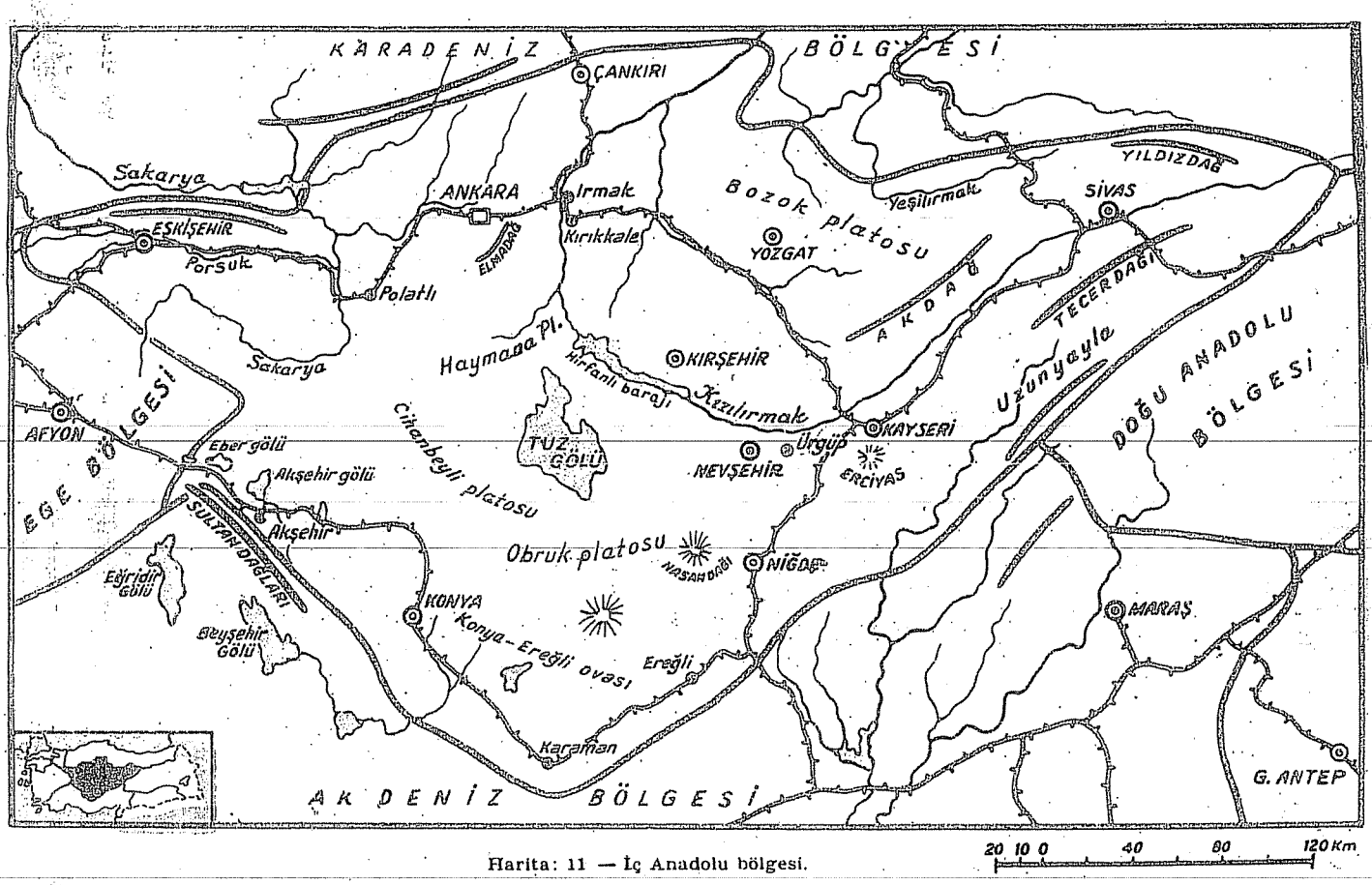

Harita: 11 — İç Anadolu bölgesi.

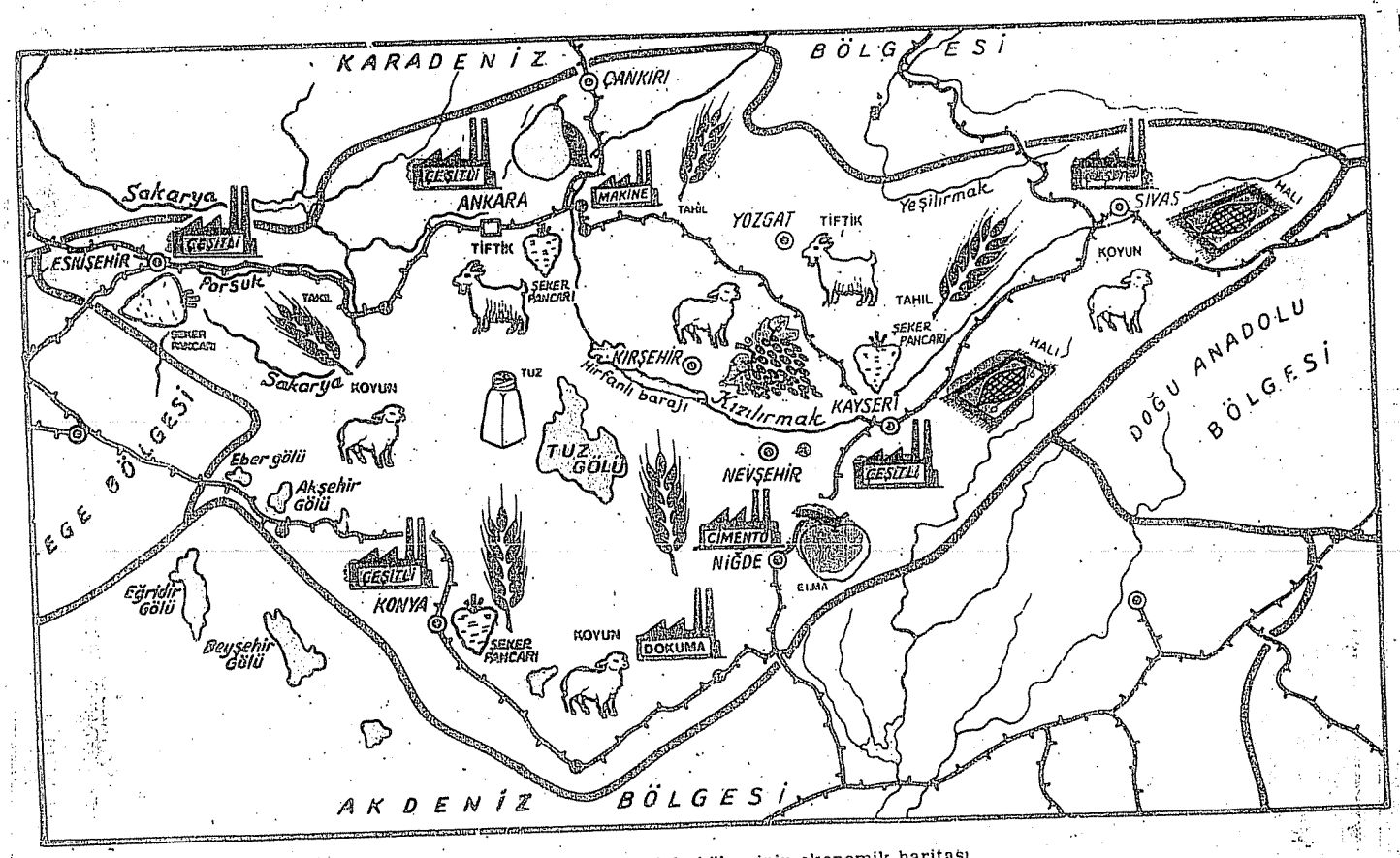

Harita: 12 — İç Anadolu bölgesinin ekonomik haritası.

Hayvancılıkla geçinenler en çok koyun ve keçi beslerler. Keçinin bir çeşidine **Ankara keçisi**, yahut **tiftik keçisi** denir. Uzun, yumuşak ve parlak bir tüy veren bu güzel hayvan yalnız bizim Anadolu'muzda yaşar. Bizden alınan damızlıklarla şimdi yabancı ülkelerde de üretilmektedir. Tiftik keçisinin eti de öteki keçi etlerinden daha lezzetlidir.

İç Anadolu'nun kimi yerlerinde birtakım sanatlar çok gelişmiştir. Örnek olarak, Kayseri'de **pastırmacılık** ve **halıcılık** ileridir. Birtakım halk bu işlerle, yahut fabrikalarda çalışarak geçimini sağlar. Bölgenin madenleri çok olmadığından bu işlerde çalışanlar azdır.

7 — Şehirleri:

İç Anadolu bölgesinin önemli şehirleri şunlardır: **Ankara, Eskişehir, Kayseri, Konya, Sıvas, Nevşehir, Kırşehir, Niğde, Yozgat, Çankırı.**

8 — Ürünleri:

İç Anadolu bölgesinde yetişen başlıca toprak ve hayvan ürünleri şunlardır: Buğday, üzüm, elma, armut, pancar, bal, tiftik.

9 — Madenleri ve Fabrikaları:

İç Anadolu'da çok maden yoktur. Eskişehir yakınlarındaki **lületaşı** ve **krom** madenleri işletilmektedir. Buna karşılık **tuz** çoktur.

Bölgenin başlıca fabrikaları: pamuklu dokuma, şeker, çimento, uçak, motor, traktör, fişek ve top, tüfek fabrikalarıdır.

10 — Turistik Durumu:

İç Anadolu'da da çok büyük turistik değeri olan yerler ve tarihî kalıntılar vardır. **Konya, Kayseri, Sıvas** şehirlerimizde Selçuklulardan kalma çok değerli mimarlık eserleri görülür. Bunların en önemlisi Konya'da şimdi müze haline getirilmiş olan **Mevlânâ türbesidir**. Bu büyük Türk sanat ve düşünce adamını anmak için yapılan törenleri görmek üzere yurdun her yanından ve yabancı ülkelerden her yıl pek çok turist akın eder. Ankara'daki Atatürk'ün Anıt-kabir'i ve Ankara müzeleri de birçok ziyaretçi çekmektedir.

İç Anadolu'da Etilerden kalma tarihî kalıntılar çoktur. Ürgüp'teki peribacaları, Göreme vadisinde bulunan yeraltı konutları ve kiliseleri görülmeye değer.

ÖDEV VE SORULAR

1 — İç Anadolu bölgesinin doğal durumu, akarsuları, bitki örtüsü ve iklimi hakkında neler biliyorsunuz?
2 — Bu bölgenin güneybatısında bulunan göllerin en büyüğü hangisidir?
3 — İç Anadolu bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında bildiklerinizi anlatınız.
4 — İç Anadolu bölgesinde nüfus niçin seyrektir?
5 — İç Anadolu bölgesinin başlıca ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi madenler ve fabrikalar vardır?
6 — İç Anadolu bölgesinin en önemli şehirleri ve turistik yerleri nerelerdir?

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Doğu Anadolu Bölgesinin Yeri.
2 — Yer Şekilleri.
3 — Akarsuları.
4 — Gölleri.
5 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
7 — Şehirleri.
8 — Ürünleri.
9 — Madenleri ve Fabrikaları.
10 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Doğu Anadolu bölgesinin yurdumuzun neresinde bulunduğunu ve hangi bölgelerle, hangi devlet topraklarıyle komşu olduğunu söyleyiniz.
2 — Haritada Fırat ve Dicle ırmaklarını bulunuz. Topraklarımızdan çıktıktan sonra bu ırmakların hangi ülkelere girdiğini ve nereye döküldüğünü inceleyiniz.
3 — Türkiye, İran, Sovyetler Birliği sınırlarının birleştiği yerde bulunan dağımızın adını okuyunuz ve bu dağın denizden yüksekliğini öğreniniz.
4 — Bu bölgede bulunan en büyük gölün adını haritadan okuyunuz ve bu göl hakkında bilgi ediniz.

1 — Doğu Anadolu Bölgesinin Yeri:

Doğu Anadolu bölgesi yurdumuzun doğusunu kaplar (Harita: 13, 14). Bunun için bu adı almıştır. Doğusunda komşu ülkelerimizden Sovyetler Birliği ile İran toprakları yer alır. Güneydoğusunda da komşumuz Irak bulunur. Yani bu bölge üç devletle sınır komşusudur.

2 — Yer Şekilleri:

Doğu Anadolu, yurdumuzun en yüksek ve en dağlık bölgesidir. Burada hem sıradağlar, hem de tek tek dağlar vardır. Dağlar arasında **yüksek ovalar**, yahut **göller** yer almıştır. Bölgenin en yüksek dağı, yurdumuzun da en yüksek dağı olan **Ağrı dağıdır**. Bu dağın denizden yüksekliği 5 165 metredir. Türkiye - İran - Sovyetler Birliği sınırlarının birleştiği yerde yükselen Ağrı'nın görünüşü çok heybetlidir. Yüksek kesimlerinde yaz, kış karlar bulunur. Bu dağ da, Erciyas gibi, bir sönmüş yanardağdır.

Van gölünün kuzeyinde, yurdumuzun ikinci yüksek dağı olan Süphan dağı vardır. Bu dağ da bir sönmüş yanardağdır

Doğu Anadolu bölgesinde daha birçok yüksek dağlar vardır. Burada ovalar da yüksektir. **Erzurum, Iğdır, Muş, Malatya** ovaları Doğu Anadolu bölgesinin en verimli köşeleridir.

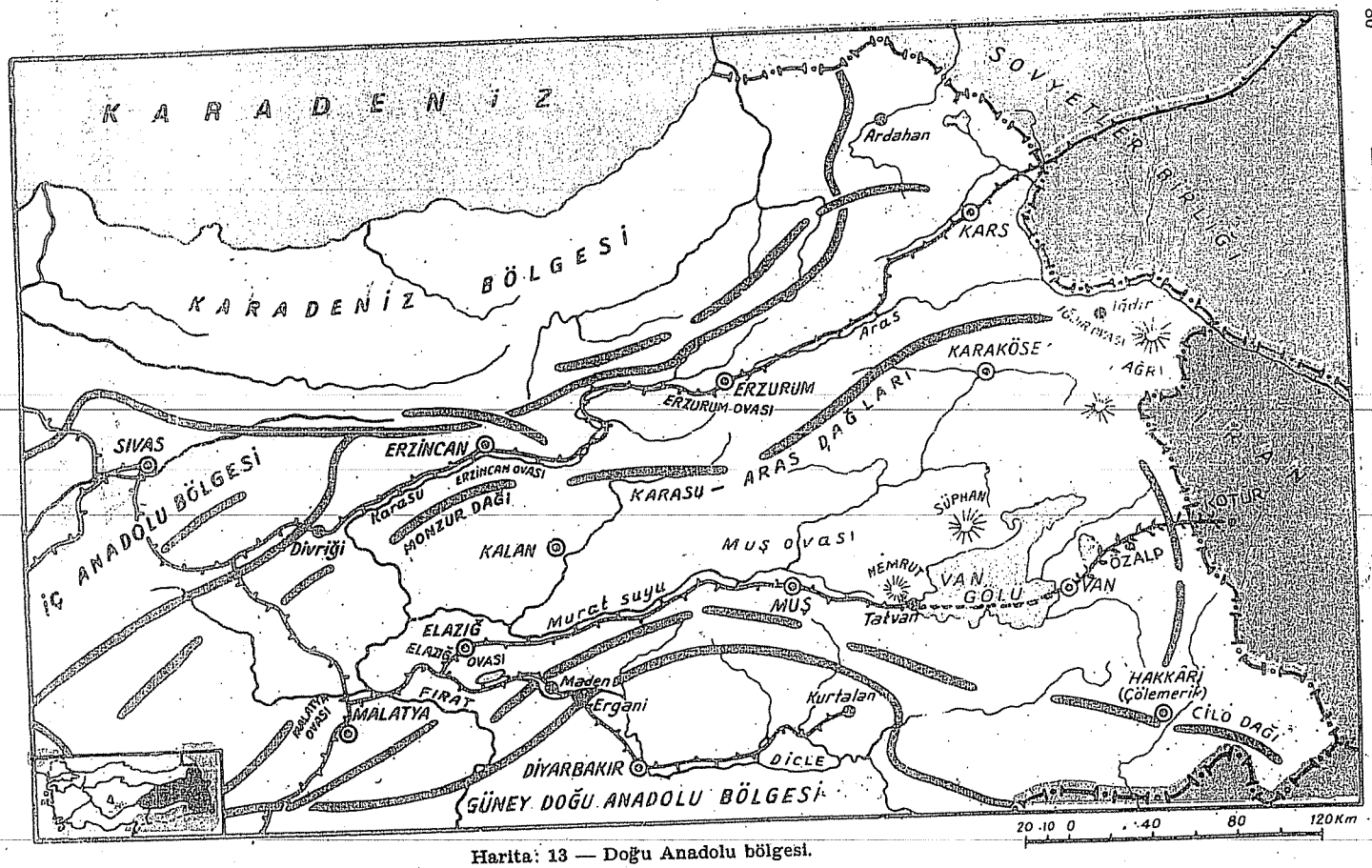

Harita: 13 — Doğu Anadolu bölgesi.

Sosyal Bilgiler IV - 1978

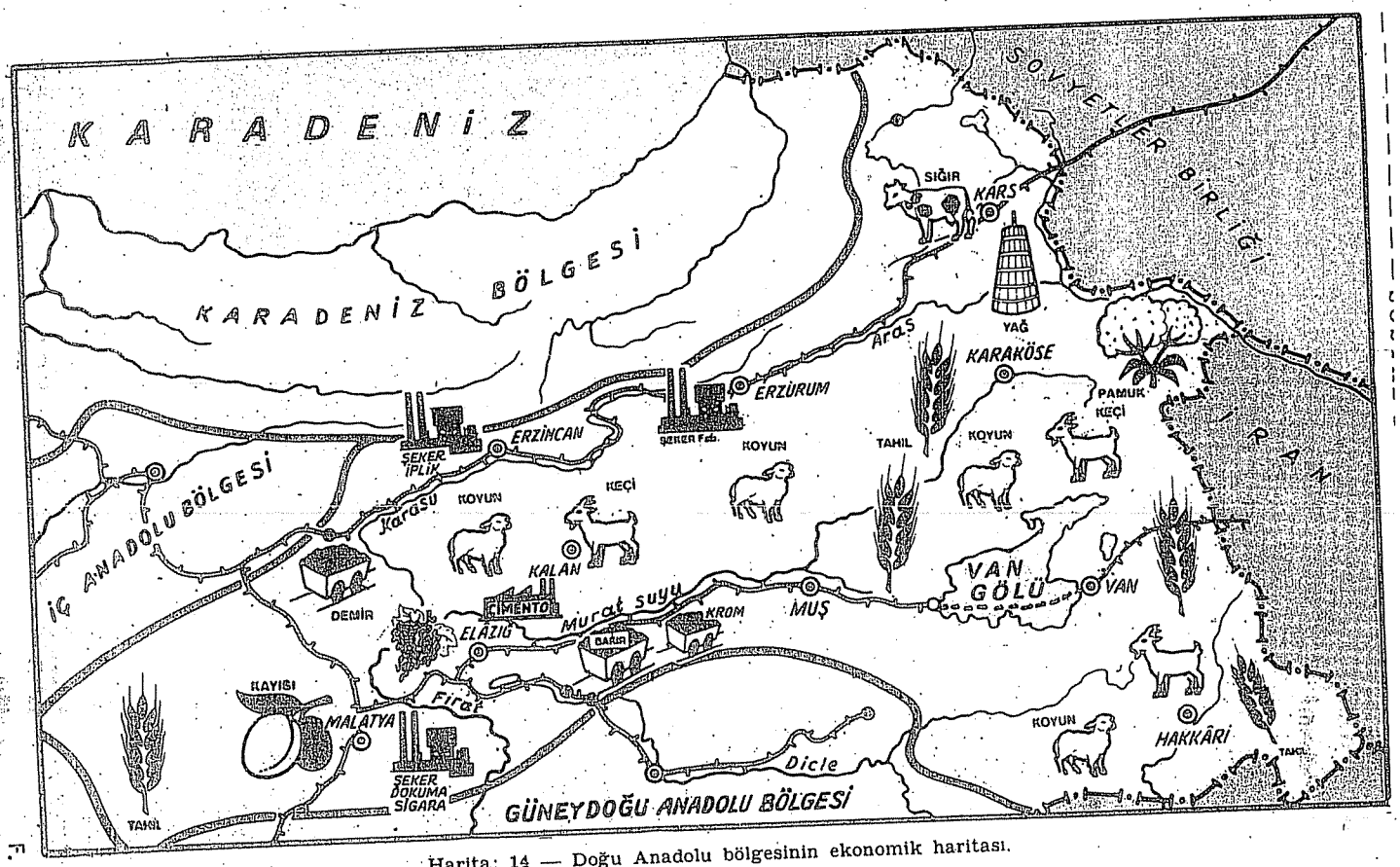

Harita: 14 — Doğu Anadolu bölgesinin ekonomik haritası.

Bölgenin güneydoğu ucunda **Hakkâri dağları** vardır. Burada bulunan **Cilo** dağı da yurdumuzun üçüncü yüksek dağıdır. Bu dağın da sırtından kar eksik olmaz. Buzullar da vardır.

3 — Akarsuları:

Doğu Anadolu bölgesinin başlıca akarsuları şunlardır: **Fırat, Dicle, Aras.**

Fırat, **Karasu** ve **Muratsuyu** adlı iki çayın birleşmesiyle meydana gelir. Sonra bizim topraklarımızdan çıkarak, önce Suriye, sonra Irak ülkesine girer. Irak'ta **Dicle** ırmağıyle birleşerek İran körfezine dökülür.

Fırat'ın yatağı kimi yerlerde iyice daralır, derinleşir ve korkunç, fakat görülmeye değer güzellikte bir boğaz şeklini alır. Malatya yakınlarındaki **Kömürhan boğazı** bunlardan biridir. Fırat ırmağı bu korkunç boğaz içinde birçok çağlayanlardan atlaya atlaya, köpüre köpüre, azgın azgın akar.

Dicle ırmağı da Doğu Anadolu'dan çıkar. Ama çok az yeri bu bölgededir. Onun için, Dicle'yi daha çok Güneydoğu Anadolu bölgesi ırmaklarından sayarız.

Aras ırmağı da Doğu Anadolu bölgemizde doğar. Komşu Sovyetler Birliği topraklarına girerek Hazar gölüne dökülür.

Bu bölgemiz, sanki bir su deposu, bir su hazinesidir.

4 — Gölleri:

Doğu Anadolu bölgesinin en büyük gölü **Van gölüdür.** Bu göl, yurdumuzun da en büyük gölüdür. Derinliği 100 metreyi geçer. Suyu tuzlu ve sodalıdır. Küçük bir deniz gibidir. Üstünde küçük vapurlar işler. Kıyılarında güzel görünüşlü ve oldukça yumuşak havalı bağlık, bahçelik yerler vardır.

Sovyetler Birliği sınırına yakın bir yerde bulunan **Çıldır** gölümüzün suyu tatlıdır.

5 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Doğu Anadolu, yurdumuzun en soğuk bölgesidir. Çünkü yer yüksektir, denizlerin iklimi yumuşatıcı etkisinden de yararlanamaz. Burada kışlar uzun ve çok soğuk geçer. Kış mevsimi ekim ayında başlar, mayısa kadar sürer. Yağan karlar her yanı örter. Rüzgârlar, bu karları çukur yerlerde ve düzlüklerde biriktirir. Onun için, ovalar kalın kar tabakalarıyle örtülür. Yollar, geçitler tıkanır. Kimi yerlerde motorlu taşıtlarla ve arabalarla gidişgeliş durur. Ancak hayvan sırtında yol alınabilir, yahut yük taşınır. Hava çok soğuk, fakat kuru olduğu için, sağlamdır. İnsanı hasta etmez. Güneş, pırıldar durur, fakat ısıtmaz. Yani kuru ayazlar olur. Sertleşmiş karlar üstünde ava çıkan avcılar bu havayı çok severler.

Yaz çabuk geçer, çok da sıcak olmaz. Hele yüksek yerlerde yaz mevsimi serin geçer. Baharlar yok gibidir. Kış biter, yaz başlar, yahut yaz biter, kış başlar.

Soğuk rüzgârlara karşı kapalı, az yüksek birtakım kuytu yerlerin iklimi o kadar sert değildir. Böyle yerlerde yazlar uzunca ve sıcak geçer. Onun için, oralarda sıcak bölge ürünlerinden olan **pamuk** bile yetişir. **Iğdır ovası** böyledir.

Doğu Anadolu bölgesinde yağış İç Anadolu'dakinden fazladır ve daha çok kar şeklindedir. Çünkü burası nemli rüzgârlar alan yüksek bir bölgedir. Yağış bol olduğu için de platoları yeşil otlar, yani çayırlar örter. Yurdumuzun en zengin çayırları, otlakları bu bölgededir. Orman çok değildir. Çünkü, yüzyıllar boyunca ağaçlar kesile kesile ormanlar ortadan kalkmıştır.

6 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Doğu Anadolu, yurdumuzun en tenha bölgesidir. Her yanının dağlık, ikliminin sert, yollarının az oluşu bu bölgenin kalabalıklaşmasına engel olmaktadır. Üstelik, tarih boyunca buralarda geçen savaşlar da nüfusun azalmasına yol açmıştır. Ancak, toprağı verimli ve iklimi yumuşak yerlerinde nüfus oldukça kalabalıktır.

Ahali hayvancılıkla ve çiftçilikle geçinir. Hayvancılık, bu bölgede yurdun öteki bölgelerinden daha canlıdır. Zengin otlakların bulunduğu **Erzurum - Kars** platolarında temel iş hayvancılıktır. Buralarda daha çok **inek** ve **öküz** beslenir.

Çiftçiler **buğday, arpa, sebze, patates, pancar,** kimi yerlerde de **pamuk** gibi ürünler yetiştirirler. Elverişli olan yerlerde de **üzüm** ve başka meyveler yetişir. Bu bölgede maden ve fabrika az olduğu için, maden ve fabrika işçiliği yapanlar da çok değildir.

7 — Şehirleri:

Doğu Anadolu bölgesinin önemli şehirleri şunlardır: **Kars, Erzurum, Erzincan, Malatya, Elazığ, Karaköse** (Ağrı ilinin merkezi), **Muş, Bingöl, Kalan** (Tunceli ilinin merkezi), **Bitlis, Van, Çölemerik** (Hakkâri ilinin merkezi).

8 — Ürünleri:

Doğu Anadolu bölgesinin başlıca ürünleri şunlardır:

Tahıl, patates, pancar, pamuk, üzüm, kayısı.

Bu bölgede **sığır, koyun** ve **keçi** çok beslenir. Bu hayvanların yünleri, sütlerinden yapılan yağ ve peynirler bura ahalisi için bir zenginlik kaynağıdır. Bu bölgede **kurt, tilki, ayı** gibi derileri para eden hayvanlar da avlanır.

9 — Madenleri ve Fabrikaları:

Doğu Anadolu bölgesinde işletilmekte olan madenler **bakır, krom** ve **demirdir.**

Bu bölgenin başlıca fabrikaları: pamuklu dokuma, sigara, çimento, şeker, bakır fabrikalarıdır.

10 — Turistik Durumu:

Doğu Anadolu bölgesi, turistik bakımdan öteki bölgelerimiz kadar önemli değildir. Yer yer Selçuklulardan kalma mimarlık eserlerine rastlanır. Görülmeye değer turistik yerlerin başlıcaları şunlardır: **Erzurum, Malatya, Elazığ, Harput,** Hazar gölü de denilen **Gölcük,** Fırat ırmağının geçtiği **Kömürhan boğazı, Tortum gölü ve çağlayanı, Van gölü kıyıları** ile **Ağrı, Cilo, Süphan** dağları.

Bu bölge, daha çok iç turizm, dağcılık ve kayak sporları için büyük bir önem taşır. Fakat, yabancı turistleri ağırlamak için gerekli düzenler her yerde kurulabilmiş değildir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Doğu Anadolu bölgesinin doğal durumu, akarsuları, gölleri, bitki örtüsü hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.
2 — Bu bölge, az yüksek bir düzlük mü, yoksa çok dağlık bir yer midir?
3 — Yurdumuzun en yüksek dağı nerededir? Adı nedir? Yüksekliği kaç metredir?
4 — Doğu Anadolu ikliminin sert olmasının sebeplerini söyleyiniz.
5 — Doğu Anadolu bölgesinde nüfus niçin seyrektir? Bura halkı geçimini nasıl sağlar?
6 — Doğu Anadolu bölgesinin başlıca toprak ve hayvan ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi madenler ve fabrikalar vardır?
7 — Doğu Anadolu bölgesi, turizm bakımından ne durumdadır?

GÜNEYDOĞU ANADOLU BÖLGESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Yeri.
2 — Yer Şekilleri.
3 — Akarsuları.
4 — İklimi ve Bitki Örtüsü.
5 — Nüfusu ve Halkının Geçimi.
6 — Şehirleri.
7 — Ürünleri.
8 — Madenleri.
9 — Turistik Durumu.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Güneydoğu Anadolu bölgesinin yurdumuzun neresinde bulunduğunu, hangi bölgelerle ve hangi devlet topraklarıyle komşu olduğunu söyleyiniz.
2 — Bu bölgeden geçen ırmakların adlarını haritaya bakıp söyleyiniz.
3 — Haritada, bölgenin güney sınırı boyunca uzanan demiryolunu bulunuz. Bu demiryolu topraklarımızdan sonra hangi ülkeye giriyor?
4 — Diyarbakır şehrinin hangi ırmak kenarında bulunduğunu araştırınız.

1 — Güneydoğu Anadolu Bölgesinin Yeri:

Güneydoğu Anadolu bölgesi, Doğu Anadolu'nun güneyindedir (Harita: 15, 16). Bu bölge Güneydoğu Torosların çizdiği yayın güneyinde kalır. Bütün güneyi boyunca komşumuz Suriye toprakları uzanır. Bu bölgenin de deniz kıyısı yoktur.

2 — Yer Şekilleri:

Güneydoğu Anadolu bölgesi, Doğu Anadolu bölgesine göre çukurda kalmış bir platodur. Fakat, daha güneyde, sınırımızın ötesinde kalan Suriye ve Irak topraklarına göre, daha yüksekte kalır. Bu plato, az kabartılı bir düzlüktür. En yüksek dağı, platonun ortasında yer alan **Karacadağ'dır.**

3 — Akarsuları:

Güneydoğu Anadolu bölgesinden iki ırmak geçer. Bunlardan biri **Dicle,** öteki de **Fırat'tır.**

Dicle ırmağı, Güneydoğu Toroslar arasındaki Gölcük gölünden doğar. Diyarbakır'dan sonra aldığı **Batman, Botan** gibi kollarla büyür. Sonra yurdumuzun topraklarından çıkarak Irak'ta Fırat ırmağıyle birleşir ve İran körfezine dökülür.

Fırat ırmağının da Doğu Anadolu'da doğduğunu biliyorsunuz. Bu ırmak da önce Suriye topraklarına, sonra Irak topraklarına geçer. Orada Dicle ile birleşir.

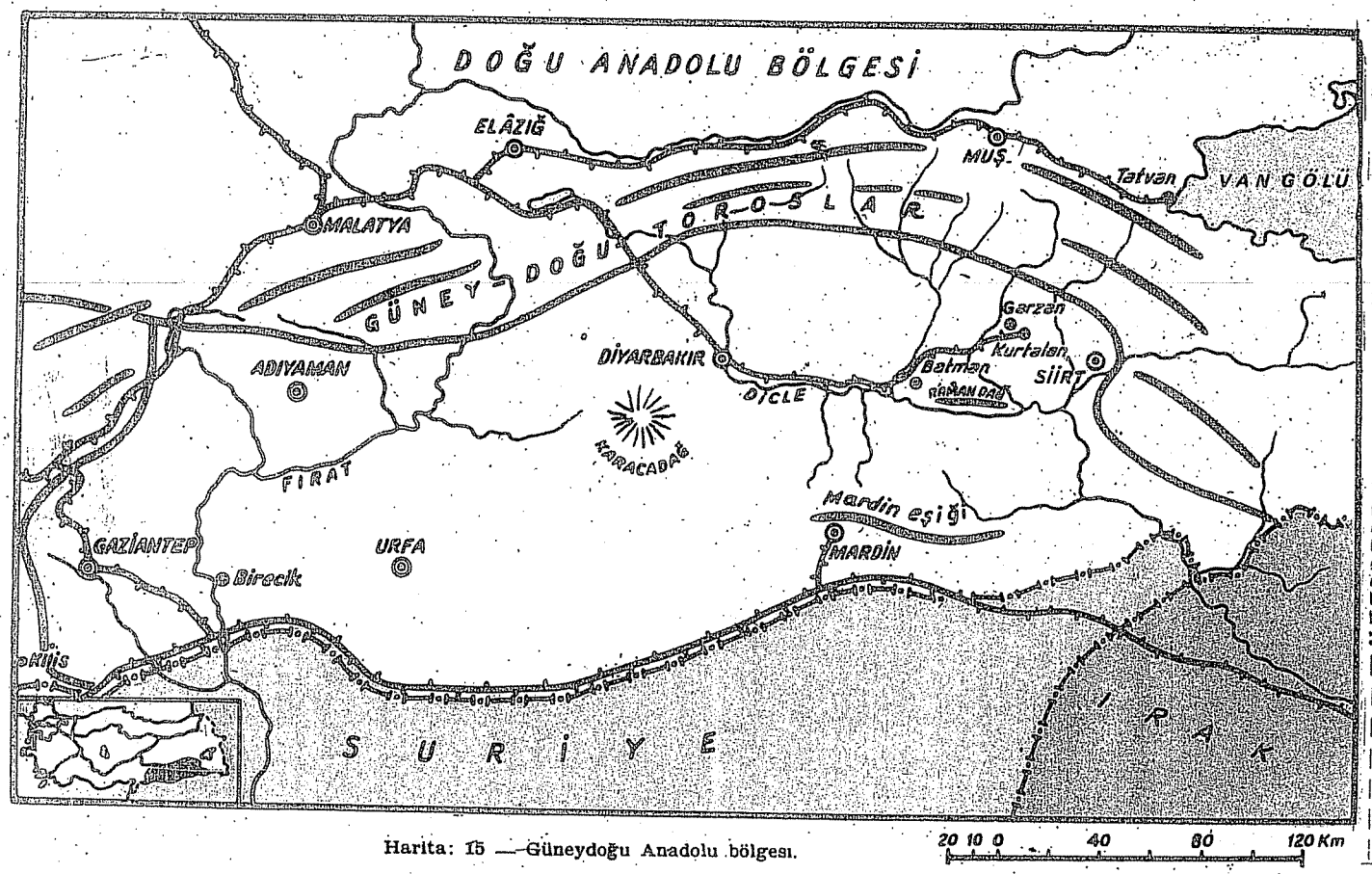

Harita: 15 — Güneydoğu Anadolu bölgesi.

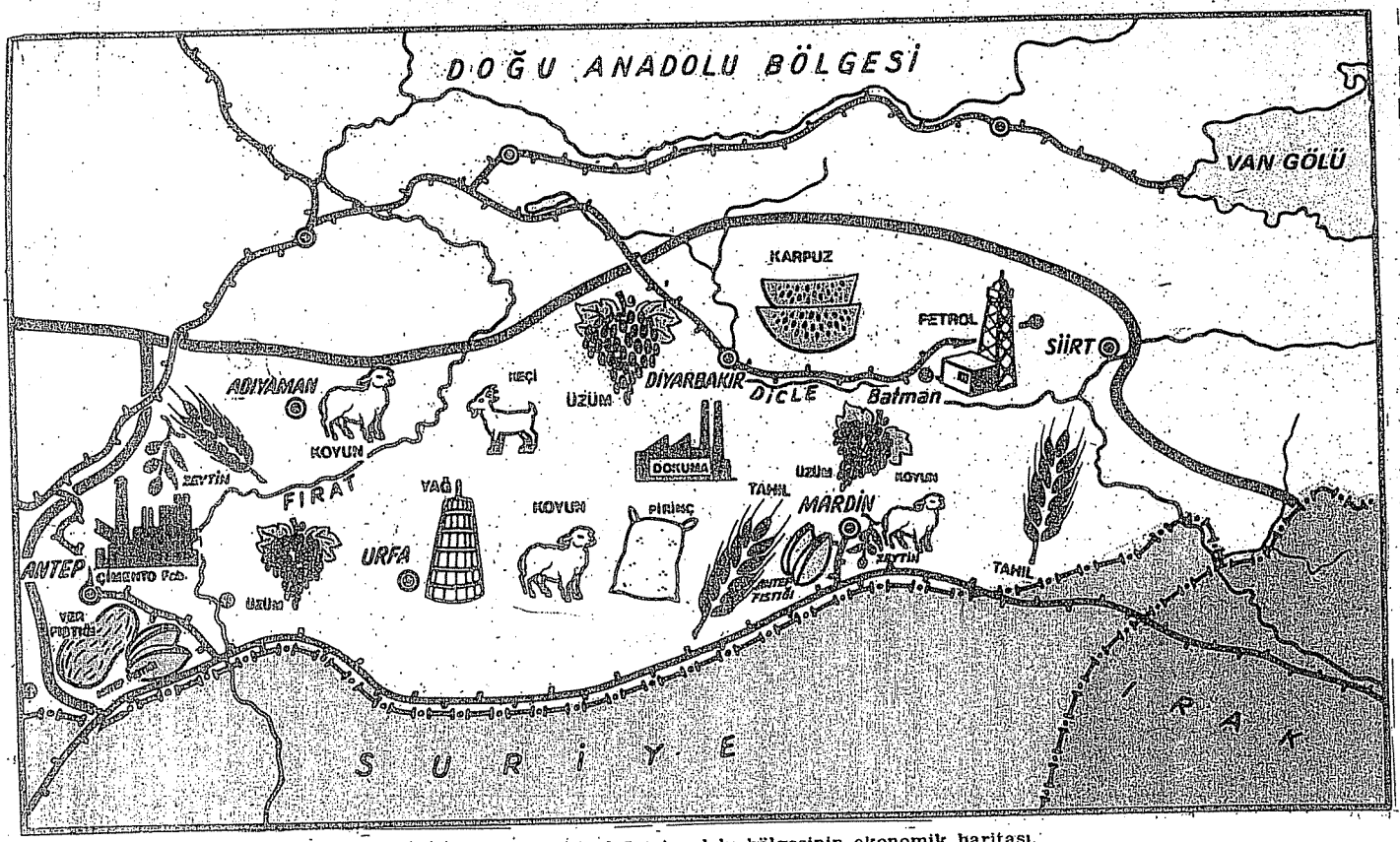

Harita: 16 — Güneydoğu Anadolu bölgesinin ekonomik haritası.

4 — İklimi ve Bitki Örtüsü:

Güneydoğu Anadolu bölgesinin iklimi serttir. Yazlar uzun ve çok sıcak geçer. Kışlar da soğuktur. Çünkü bu bölge denizin iklimi yumuşatıcı etkisi altında değildir. Yağış da azdır. Yalnız çevresindeki dağlar fazlaca yağmur alır. Bölgenin batı kesiminde, Akdeniz'e yaklaşmış durumda bulunan Gaziantep dolayları kurak değildir. Bu bölge, genel olarak, İç Anadolu bölgesinden fazla yağış alır.

Toprak, bu bölgede de bozkırlarla kaplıdır.

5 — Nüfusu ve Halkının Geçimi:

Güneydoğu Anadolu bölgesi nüfusça tenhadır. Kuraklık, bölgenin bazı bölümlerini ekip biçmeye elverişsiz yaptığından buralarda çok insan barınamamaktadır. Oldukça yağmur alan Gaziantep dolayları ile sulak ırmak boyları ve dağ etekleri kalabalıkçadır.

Ahali çiftçilik ve hayvancılıkla geçinir. Çiftçiler en çok **buğday, arpa, pirinç, mercimek, sebze, tütün, üzüm** ve meyve yetiştirirler. Kilis dolaylarında **zeytin** de üretilir.

Hayvancılar, daha çok **koyun** ve **keçi** beslerler. Bu hayvanlardan elde edilen süt, bölgede yağcılığın gelişmesine yol açmıştır. Bölgede **ipek böcekçiliği** de yapılır.

Güneydoğu Anadolu bölgesinde petrol işçiliği önemli bir gelir ve geçim kaynağıdır.

6 — Şehirleri:

Güneydoğu Anadolu bölgesinin önemli şehirleri şunlardır: **Gaziantep, Diyarbakır, Urfa, Adıyaman, Mardin, Siirt.**

7 — Ürünleri:

Güneydoğu Anadolu bölgesinde yetişen başlıca ürünler şunlardır:

Buğday, pirinç, mercimek, üzüm, karpuz, antepfıstığı, sadeyağ, zeytin, ipek.

8 — Madenleri:

Güneydoğu Anadolu bölgemizin petrolce zengin olduğu anlaşılmıştır. Siirt ilinin Garzan dolaylarında, Raman dağında ve daha birçok yerlerde açılmış olan kuyulardan petrol çıkarılmaktadır. Bu petroller Raman'da arıtılır. Diyarbakır yakınlarında da petrol bulunmuştur. Bu bakımdan Güneydoğu Anadolu bölgesine Türkiye'nin petrol bölgesi de diyebiliriz.

Petrol bölgemizde elde edilen ürünü kolayca kıyıya indirmek için Batman'dan İskenderun körfezinin sonuna yakın bir yerde bulunan **Dörtyol**'a kadar boru döşenmiştir. Bu borudan akıtılan petrol, gemilerle istenilen yerlere gönderilir.

9 — Turistik Durumu:

Güneydoğu Anadolu bölgesi turizm bakımından büyük bir önem taşır. Bu bölgede birçok tarihî kalıntılar vardır. Musevîlerin, Hıristiyanlarca da kutsal sayılan Tevrat adlı din kitaplarında anlatılan hikâyelerin çoğu buralarda geçmiştir. **Urfa, Mardin, Diyarbakır, Adıyaman** dolaylarında, vaktiyle buralarda egemenlik kurmuş devletlerden kalma eserlere rastlanır. Bunlardan **Diyarbakır surları,** Urfa'daki **Ulucami** yakınında balıkları kutlu sayılan havuz, Adıyaman'ın **Nemrut** dağındaki eski tapınak kalıntıları, Gaziantep ve Mardin dolayları görülmeye değer yerlerdir.

Bu bölgeye daha çok Hıristiyan turistler gelir. Özellikle Mardin, yabancı turist çeken en önemli merkezdir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Güneydoğu Anadolu bölgesinin doğal durumu, akarsuları, iklimi ve bitki örtüsü hakkında bildiklerinizi söyleyiniz.

2 — Bu bölge az yüksek bir yer midir, yoksa yüksek ve dağlık bir alan mıdır?

3 — Doğu Anadolu bölgesine göre, yüksek mi, yoksa alçak mıdır?

4 — Güneydoğu Anadolu bölgesinin nüfusu ve halkının geçimi hakkında neler biliyorsunuz?

5 — Güneydoğu Anadolu bölgesinin başlıca toprak ve hayvan ürünleri nelerdir? Bu bölgede hangi maden işletilmektedir?

6 — Güneydoğu Anadolu bölgesinin en önemli şehirleri hangileridir?

7 — Güneydoğu Anadolu bölgesi, turizm bakımından ne durumdadır?

Ünite: II — Türkiye'miz

TÜRKİYE'MİZ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yurdumuzun Çevresindeki Denizler ve Boğazlar.
2 — Hangi Ülkelerle Sınır Komşusuyuz?
3 — Türkiye Hangi Kıta Üstünde Bulunuyor?
4 — Türkiye'nin Yer Şekilleri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritadan yurdumuzu çevreleyen denizlerin adlarını okuyunuz.
2 — Karadeniz'den Marmara'ya ve Marmara'dan Ege denizine hangi boğazlardan geçilerek gidiliyor?
3 — Haritaya bakarak sınır komşularımızın adlarını okuyunuz. En uzun kara sınırımızın hangi ülke ile olduğunu araştırınız.
4 — Sınır komşularımızdan hangileri Avrupa'da, hangileri Asya'da bulunuyor?
5 — Haritaya bakarak, yurdumuzun nerelerinin dağlık, nerelerinin plato, nerelerinin ova olduğunu söyleyiniz.
6 — Sözlükte «boğaz, geçit, sınır» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yurdumuzun Çevresindeki Denizler ve Boğazlar:

İliniz ve bölgeniz hakkında incelemeler, araştırmalar yaptınız; birçok şeyler öğrendiniz. Şimdi de bütün yurdumuzu ele alalım; güzel Türkiye'mizi tanımaya çalışalım.

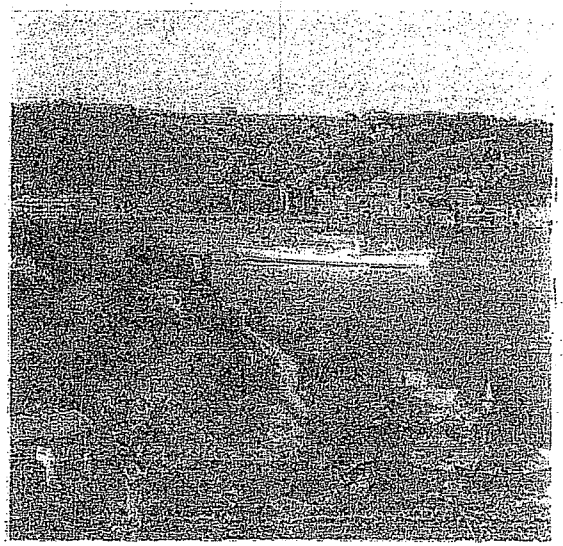

Resim. 30 — Boğaziçi ve iki kıyısı.

Haritaya bakarsanız yurdumuzun üç yanından denizlerle çevrilmiş olduğunu görürsünüz. Haritalarda denizler ve göller mavi renkle boyanır. Üzerlerine de adları yazılır. Önce denizlerimizin adlarını okuyalım:

Türkiye'nin kuzeyinde **Karadeniz**, batısında **Ege denizi**, güneyinde **Akdeniz** vardır. Karadeniz'le Ege denizi arasında da **Marmara** denizi yer almıştır.

Karadeniz'den Marmara'ya yol veren daracık bir geçit vardır. İki kara arasındaki

deniz geçitlerine **boğaz** denir. Karadeniz'le Marmara arasındaki bu boğaza **İstanbul boğazı** diyoruz. Çünkü, yurdumuzun en büyük şehri olan güzel İstanbul'umuz bu boğazın kıyısında kurulmuştur (Resim: 30, 31).

Marmara'dan Ege denizine yol veren bir boğaz daha vardır. Bu boğaza da **Çanakkale boğazı** diyoruz. Çünkü, bu boğazın Anadolu yakasında da Çanakkale şehrimiz bulunur.

2 — Hangi Ülkelerle Sınır Komşusuyuz?

Şimdi de Türkiye'nin karaalrda hangi ülkelerle bitişik olduğunu inceleyelim. Yani hangi ülkelerle komşu olduğumuzu araştıralım (Harita: 17).

Türkiye'nin kuzyedoğusunda **Sovyetler Birliği**, doğusunda **İran**, güneyinde **Irak** ve **Suriye**, batısında **Yunanistan**, kuzeybatısında da **Bulgaristan** yer almıştır.

Bir ülke topraklarının sona erdiği yerlere **sınır** denir. İki ülke arasındaki sınırlar, haritalarda yan yana sıralanmış nokta ve kısa çizgilerle, yahut kalınca bir çizgi ile gösterilir. Kıyılara sınır çizgisi çizilmez. Onun için, sınır çizgilerini yalnız komşu ülkelerle Türkiye topraklarını ayıran sınır boylarında göreceksiniz.

Türkiye'nin kıyılarının uzunluğu 7 200 kilometredir. Kara sınırlarımızın uzunluğu ise 2 700 kilometredir. Demek ki, kara sınırlarımızın uzunluğu, kıyılarımızın ancak üçte biri kadardır. En uzun kara sınırımız da Suriye ile Türkiye toprakları arasındadır.

3 — Türkiye Hangi Kıta Üstünde Bulunuyor?

Türkiye, **Avrasya** kıtasındadır. Bu kıtanın hem **Asya** hem de **Avrupa** bölümleri üzerinde toprakları vardır.

Yurdumuz, Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlayan bir köprüye benzer (Harita: 18). Aşağı yukarı bir dik dörtgen şeklindedir. Batıdan doğuya genişliği 1 565 kilometre, kuzeyden güneye de 660 kilometredir (Harita: 19). Bir yolcu uçağı ile, hiç yere inmeden, batı sınırımızdan doğu sınırımıza 2 saatta gidilebilir. Aynı şekilde yurdumuzun en kuzeyin-

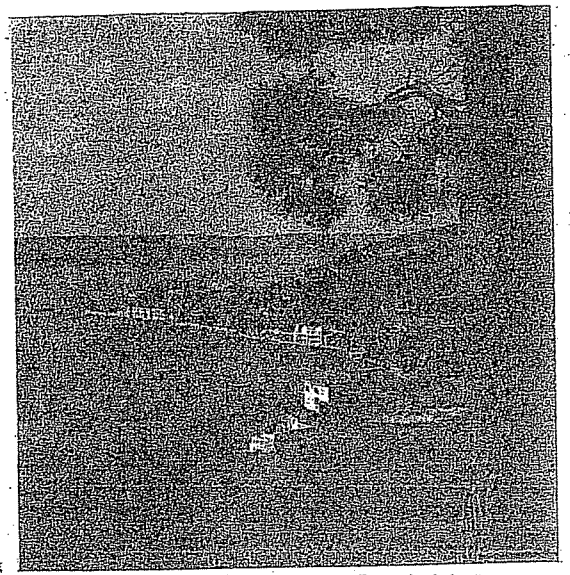

Resim: 31 — Anadolu kıyısından İstanbul boğazının ve Rumeli yakasının görünüşü.

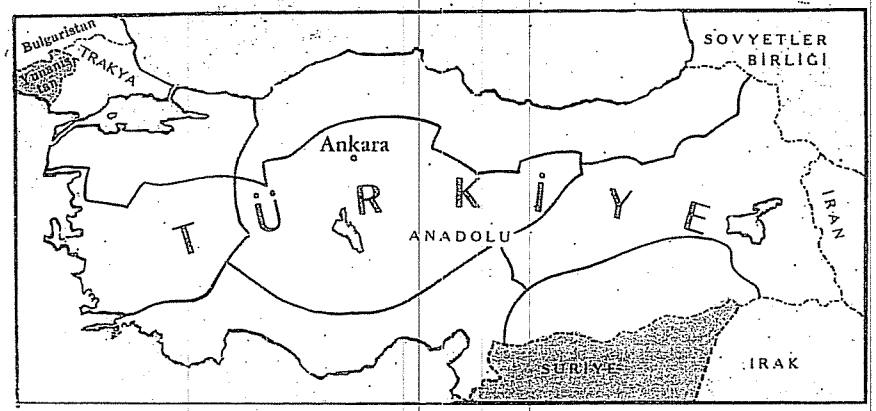

Harita: 17 — ürkiye ve komşu ülkeler.

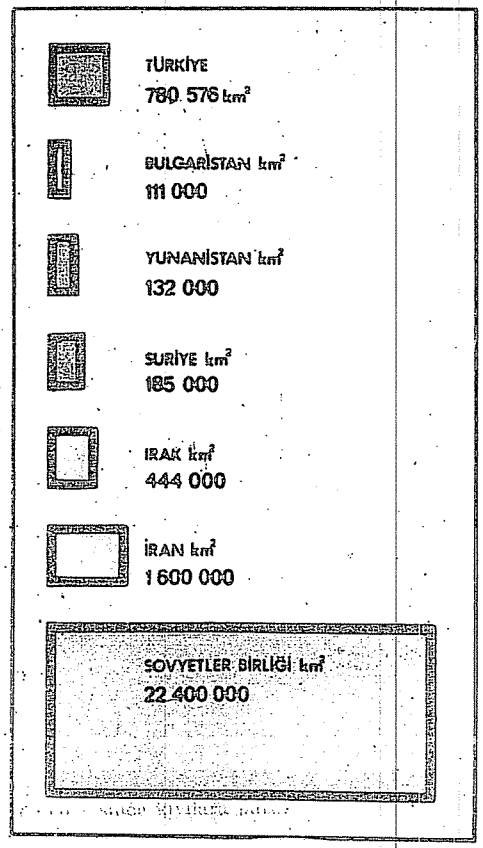

Resim: 32 — Yurdumuzun ve komşu ülkelerin yüzölçümleri.

den en güneyine de 50 dakikada varılabilir.

Asya'da bulunan topraklarımıza **Anadolu** diyoruz. Yurdumuzun büyük parçası bu bölümdedir. Yurdumuzun Avrupa bölümüne de **Trakya** denir. Çanakkale boğazı dışındaki **Bozcaada** ile **Gökçeada** da bizimdir.

Türkiye'nin yüzölçümü 780 000 kilometre kareden fazladır. Bunun 24 000 kilometre kare kadarı Avrupa'dadır. Kalanı Asya'da bulunur.

Türkiye, toprak genişliği bakımından, komşuları arasında Sovyetler Birliği ile İran'dan sonra, üçüncü gelir (Resim: 32).

4 — Türkiye'nin Yer Şekilleri:

Yurdumuzun toprakları denizlerden epeyce yüksektir. Onun için, dağlar ve yüksek yerler daha çok yer alır. Ovalar azdır.

Yurdumuzun yer şekillerini gözden geçirirsek şunları görürüz (Harita: 20).

a) Kuzey Anadolu Bölgesinde: Karadeniz kıyıları boyunca birtakım dağ sıraları uzanır (Resim: 33). Bunlara **Kuzey Anadolu dağları** denir. Bunlar da **Doğu Karadeniz dağları, Batı Karadeniz dağları** diye ikiye ayrılır. Doğu Karadeniz dağları daha yüksektir. 4 000 metreye kadar yükselirler (Kaçkar tepesi 3 937 metre). Batı Karadeniz dağlarında ise Ilgaz dağları önemlidir (Hacettepe 2 600 metre).

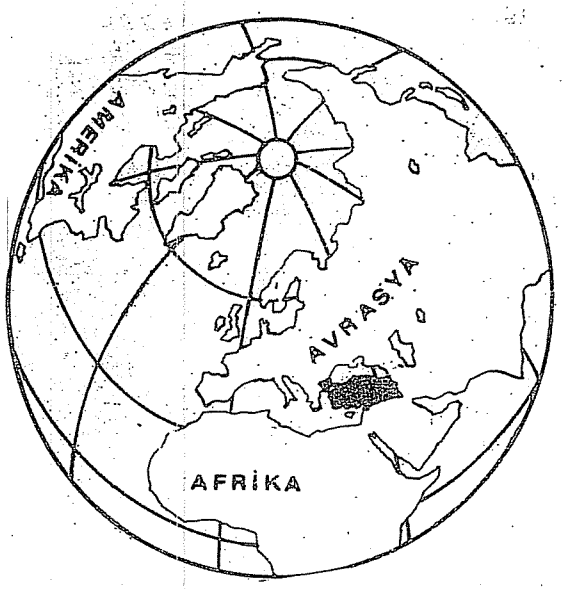

Harita: 18 — Türkiye kuzey yarımkürede Eski Dünya topraklarının kuzeybatı kesiminde bulunur.

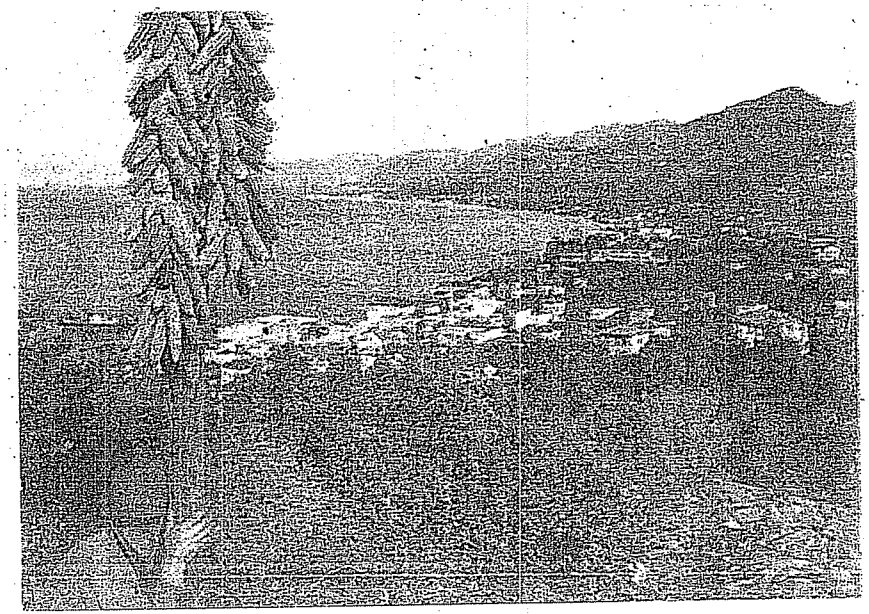

Resim: 33 — Karadeniz bölgesinde kıyılara paralel dağlar uzanır. Bu dağlar içerilere kolay geçit vermez. Resimde Rize kıyılarında Kuzey Anadolu Dağlarını görüyorsunuz.

Resim: 34 — Kıyılara paralel bir duvar gibi uzanan Doğu Karadeniz Dağlarında, kıyıdan içerilere geçişi kolaylaştıran Zigana geçidinden bir görünüş.

Kuzey Anadolu dağları kıyı boyunca ve kıyılara paralel uzandıkları için, kıyılardan içerilere geçmek oldukça zordur. Fakat geçişi kolaylaştıran birtakım geçitler vardır. Bu geçitlerin en önemlileri, Trabzon'un arkasındaki **Zigana** ve **Kop** geçitleridir (Resim: 34). Trabzon - Erzurum karayolu bu geçitlerden geçer.

Samsun'un gerisinde dağlar alçalır ve geçişe elverişli bir durum alır. Samsun'u iç bölgelere bağlayan kara yoluyle demiryolu bu alandan geçer.

Bu bölgede, Yeşilırmak'ın denize döküldüğü yerde **Çarşamba ovası**, Kızılırmak'ın denize döküldüğü yerde de **Bafra ovası** alçak ovalardır. Öteki taraflar hep dağlarla kaplıdır.

b) **Marmara Bölgesinde:** Bu bölgenin Trakya kesimindeki dağlar alçaktır. Karadeniz boyunca uzanan **Istranca dağları** yüksek değildir. Trakya'nın ortasını **Ergene** havzası kaplar.

Bölgenin Anadolu kesiminde daha yüksek dağlar vardır. Bursa yakınındaki **Uludağ** bunlardan biridir. Bu kesimde **Adapazarı ovası, Bursa ovası** gibi birçok ovalar yer almıştır.

c) **Ege Bölgesinde:** Bu bölgede dağlar, kıyılara dikey inen sıralar

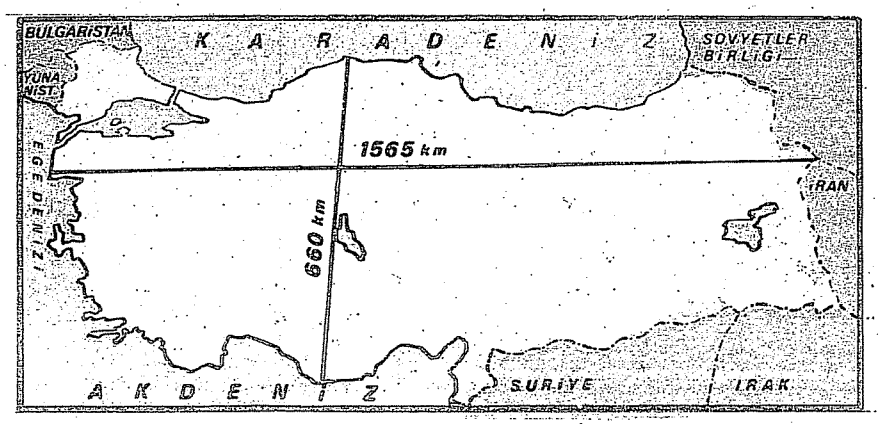

Harita: 19 — Yurdumuz, batıdan doğuya 1.565, kuzeyden güneye 660 kilometre uzunluğundadır.

Resim: 35 — Toros dağlarından bir görünüş.

meydana getirirler. Bu sıralar arasında uzunlamasına çukurluklar yer almıştır. Buralardan yurdun iç bölgelerine girmek kolaydır.

Bu bölgenin başlıca dağları şunlardır: İzmir yakınında **Bozdağlar**, Aydın yakınında **Aydın dağları**.

Bölgenin iç kesimleri yüksekçe ve üzeri yer yer dağlık bir plato durumundadır.

Ege bölgesinde dağ sıraları arasında bulunan uzunlamasına çukur-

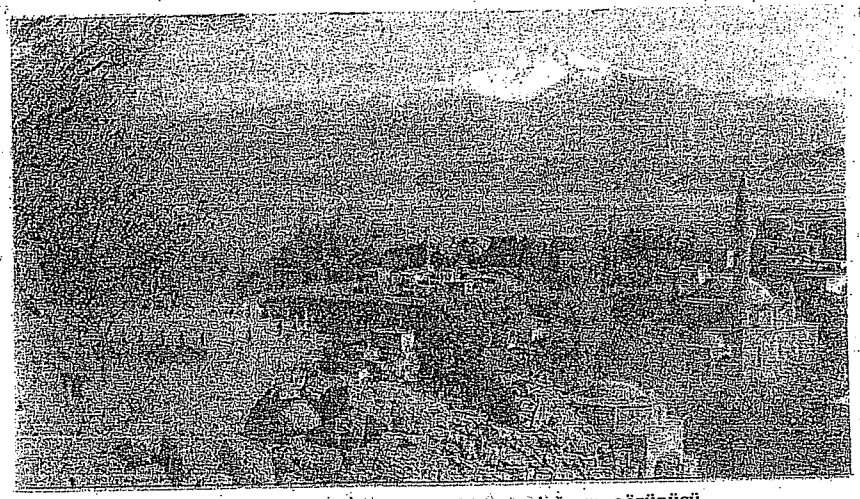

Resim: 36 — Kayseri'den Erciyas dağının görünüşü.

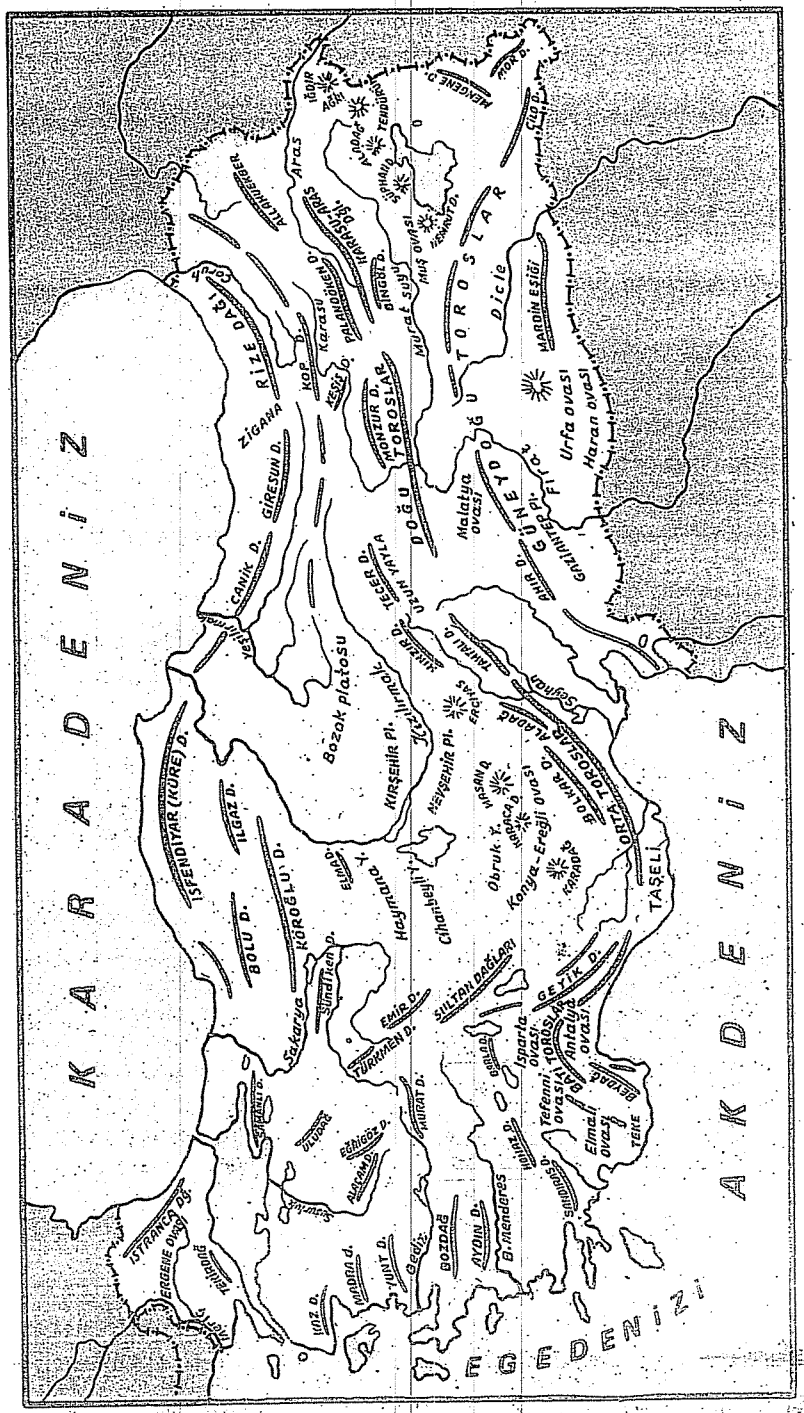

Harita: 20 — Bu haritaya bakarak bölgenizdeki dağları bulunuz.

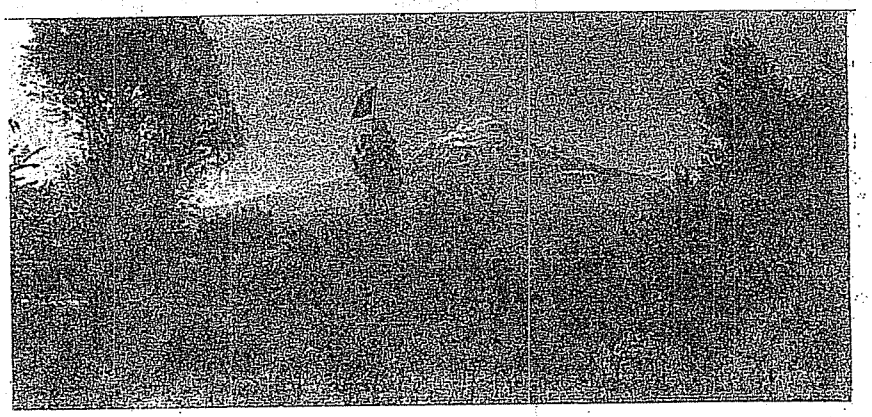

Resim: 37 — Ağrı dağı.

lukların diplerinde yurdumuzun en verimli ovaları yer alır.

ç) **Akdeniz Bölgesinde:** Güney Anadolu'yu **Toros dağları** kaplar (Resim: 35). Toroslar, daha da doğuya uzanarak komşu İran dağlarına karışırlar. Bunlar Doğu Anadolu dağlarından sayılır.

Akdeniz bölgesini kaplayan asıl Toroslarda yüksek dağlar vardır.

Toroslar da Kuzey Anadolu dağları gibi, çoğu yerde kıyılara paralel uzanırlar. Onun için, Akdeniz kıyılarından yurdun içerilerine kolay geçilemez. Ancak, geçişi kolaylaştıran geçitler vardır. İç Anadolu'dan Adana'ya inen karayolunun geçtiği **Külek boğazı** bu geçitlerden biridir.

Güney Anadolu'da **Adana ovası** gibi verimli ovalar da vardır. Adana ovası, kıyı bölgelerinde bulunan ve denize açılan ovalarımızın en genişidir. Seyhan ve Ceyhan ırmaklarımız bu ovayı sulayarak Akdeniz'e varırlar.

d) **İç Anadolu Bölgesinde:** İç Anadolu, çok dağlık değildir. Burada birtakım platolar, **Konya ovası** gibi yüksek ovalar ve birtakım dağlar vardır. Bu dağların en yükseği 3 916 metreye varan **Erciyas** dağıdır. Erciyas, sönmüş bir yanardağdır (Resim: 36).

İç Anadolu'nun doğu kesimleri daha dağlıktır.

e) **Doğu Anadolu Bölgesinde:** Doğu Anadolu, yurdumuzun en yüksek bölgesidir. En yüksek dağımız olan

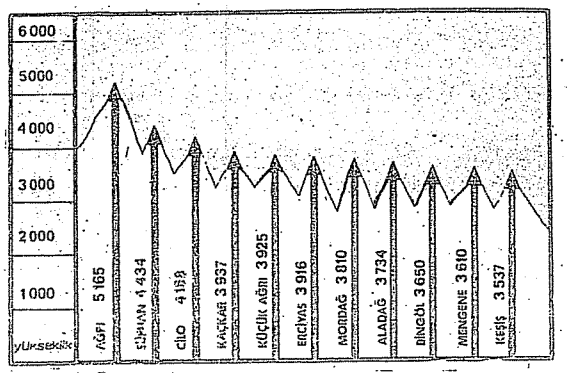

Resim: 38 — Yurdumuzun en yüksek dağları.

Ağrı dağı ile **Süphan dağı** ve **Cilo dağı** bu bölgededir. Ağrı dağının yüksekliği **5 165** metredir (Resim: 37, 38).

Doğu Anadolu dağlarının kimisi sıra sıra uzanır. Kimisi de tek tektir. Bu tek tek dağlar sönmüş yanardağlardır. Ağrı dağı ve Süphan dağı böyledir.

Doğu Anadolu dağ sıraları arasında, ırmaklar boyunca yüksek ovalar yer alır. **Erzurum ovası, Iğdır ovası, Muş ovası, Malatya ovası, Erzincan ovası, Elazığ ovası** böyle ovalardandır.

f) **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde:** Güneydoğu Anadolu, az dağlık ve az yüksek bir platodur. Başlıca dağı, Diyarbakır yakınlarındaki **Karacadağ'dır.**

ÖDEV VE SORULAR

1 — Yurdumuzun Asya ve Avrupa'daki bölümlerinin adları nelerdir?
2 — Yurdumuzun yüzölçümü kaç kilometre karedir? Bunun ne kadarı Avrupa'da, ne kadarı Asya'da bulunuyor?
3 — Bozcaada ve Gökçeada nerededir?
4 — Yurdumuzun en yüksek dağının adını, yüksekliğini ve hangi bölgede bulunduğunu söyleyiniz.
5 — Zigana ve Külek boğazları nerelerdedir? Bu geçitler hangi bölgelerden hangi bölgelere yol verir?

YURDUMUZDA ÜÇ BÜYÜK TEHLİKE: DEPREM, SU BASKINI, TOPRAK AŞINMASI

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yurdumuzdaki Sönmüş Yanardağlar.
2 — Deprem Nedir, Nasıl Olur?
3 — Su Baskınları Nasıl Oluyor?
4 — Korumazsak, Topraklarımız da Denize Akar.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz yerde hiç deprem oldu mu? Olduysa gördüklerinizi, bildiklerinizi anlatınız.
2 — Yakınlarda çevrenizde önemli bir su baskını oldu mu? Olduysa ne gibi zararlar verdi?
3 — Sözlükte «yanardağ, volkan, lav, deprem, erozyon, seki» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yurdumuzdaki Sönmüş Yanardağlar:

Yurdumuzda birçok sönmüş yanardağ vardır. Yanardağlar, yerin altında bulunan kızgın maddelerin yeryüzüne çıktığı yerlerdir. Yanardağlara **volkan** da denir.

Yerkabuğunun kimi yerleri kırıktır. Bu kırıklar derinlere kadar uzanır. Yerkabuğunun bu kırık yerlerini, kabuğun altında bulunan erimiş, kızgın maddeler zorlar durur. Sonunda, kaynayan bir çaydanlığın kapağını atışı gibi, bir gün bir yerinden patlar ve yanardağ püskürmeye başlar.

Yanardağ püskürmeye başlamadan önce yeraltından sesler, uğultular duyulur. **Depremler** olur. Toprak, yer yer çatlar. Püskürme sırasında, yanardağın ağzından birtakım kızgın gazlar, küller fışkırır. Büyük taşlar fırlar. En sonra lavlar akmaya başlar. Lavlar, yeraltındaki erimiş maddelerdir. Bunlar zamanla soğuyup katılaşarak, kaya haline gelirler.

Birdenbire püskürmeye başlayan yanardağlar, çevrelerindeki köyleri, şehirleri kızgın gazlar, küller ve lavlar altında bırakıp insanları ve hayvanlarıyle birlikte yakar, yok ederler. Yanardağ, bir zaman püskürdükten sonra dinlenme dönemine girer. Bir daha ne zaman püskürecegi belli olmaz. Kimisi de artık hiç püskürmez olur. Bunlara **sönmüş yanardağ** denir. Bizde, Kayseri yakınındaki **Erciyas** dağı, Doğu Anadolu'daki **Ağrı** ve **Nemrut** dağları sönmüş yanardağlardır.

Sönmüş yanardağlar tehlikesizdir. Buna karşılık, bize çok zararları dokunan üç tabiat olayı vardır. Bunlar da **depremler, su baskınları** ve **toprak aşınmalarıdır.**

2 — Deprem Nedir, Nasıl Olur?

Yeraltından gelen sarsıntılara **deprem** diyoruz. Yurdumuzda çok deprem olur. Bu sarsıntıların çoğunu duymayız. Çünkü çok hafif olurlar.

Resim: 39 — 1970 yılındaki büyük depremden sonra Gediz'den bir görünüş ve yuvası yıkılmış bir nine

Bunları ancak gözlemevlerindeki deprem yazıcı aletler duyar ve yazar. Kimi zaman da sarsıntılar herkesin duyacağı kadar hızlı olur. Fakat duvar çatlamaları ve yıkılmalar görülmez. Büyük depremlerde ise, duvarlar çatlar, evler yıkılır, taş taş üstünde kalmaz. Yerler çatlar, çöker. Kaynaklardan sular çekilir, yahut yeni kaynaklar meydana çıkar (Resim : 39).

Bu sarsıntıların uzun sürdüğünü sanmayın. Ancak birkaç saniye sürer. Yoksa, zorlu depremler uzun sürseydi, bütün köyler, şehirler yıkılırdı. Depremlerde bir tek sarsıntı olduğu gibi, birkaç saat, hatta birkaç gün ara ile tekrarlanan birçok sarsıntı da olabilir. Depremlerde çok insan kaybı da olur. 1939 yılında, Erzincan'da, kırk bin kişinin ölümüne yol açan böyle pek zorlu bir deprem olmuştu.

Yerkabuğunun kimi yerlerinin kırıklı olduğunu biliyorsunuz. Böyle yerlerde yerkabuğu iyice yerleşmiş, oturmuş değildir. Zaman zaman oralarda, içerideki kaya katlarında çökmeler, oturmalar olur. Bunlar da o bölgeyi sarsarak depremleri meydana getirirler. Akdeniz ve Büyük Okyanus çevreleri yerkabuğunun en çürük yerleridir. Onun için, buralarda çok deprem olur. Türkiye de Akdeniz deprem bölgesindedir. Bu yüzden zaman zaman hafif yahut hızlı depremler olur. En çok deprem olan bölgelerimiz Marmara ve Ege bölgeleri, Doğu Anadolu, bir de Karadeniz'e paralel uzanan dağların arkasında kalan vadilerdir (Harita: 21).

Depremlerin ne zaman olacağı önceden kestirilemez. Bataklık yerler, kalın toprak tabakalı alanlar, yani ovalar daha çok sarsılır. Onun için, evlerimizi sağlam kayalara oturtmalıyız. Depremlerde çöküntü ve yıkıntının, can ve mal kaybının az olması için, evlerimizi dayanıklı yapmalıyız. En dayanıklı yapılar beton yapılar ve tahta evlerdir. En dayanıksız yapılar da kerpiçten ve taştan yapılan evlerle toprak damlı yapılardır. Depremlerde bunlar çok kolay yıkılır ve birçok insan yıkıntılar altında

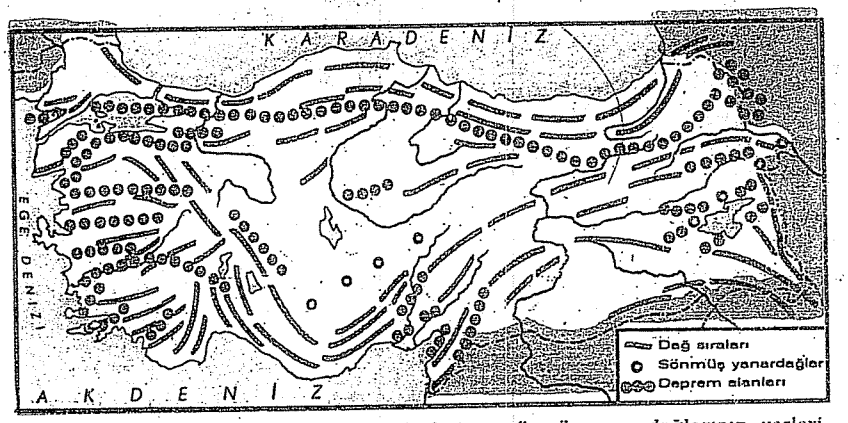

Harita: 21 — Türkiye'nin deprem bölgeleri ve sönmüş yanardağlarının yerleri.

kalarak can verir. En iyisi, deprem bölgelerinde az katlı, hafif bölmeli beton evler yapmaktır.

3 — Su Baskınları Nasıl Oluyor?

Yurduniuz yüksek ve dağlıktır. Çok geniş olmadığı için de akarsularımız kısa yoldan denize varırlar. Yatakları, çoğu yerde diktir. Bu yüzden, çok hızlı akarlar. Akışları da düzensizdir. Suları kimi zaman çoğalır, kimi zaman çok azalır. Çünkü, yurdumuzun birçok yerlerinde yazlar sıcak ve kurak geçer. Buharlaşma çok olur. Bu yüzden, ırmaklarımız çok su kaybeder. Yağış olmadığı için de yeniden beslenemezler. O zaman, ırmaklarımız önemsiz dereler halini alır.

Fakat ilkbaharda durum değişir. Yağışlar başlar. Kışın yağmış olan karlar da erir. Onun için, bu mevsimde ırmaklarımıza çok su gelir. Bu yüzden taşarlar, su baskınlarına sebep olurlar.

Su baskınları ekili dikili yerlere, evlere, köylere çok zarar verir. Böyle sert ve azgın akışlı ırmakları düzene koymak için barajlar yapılır. Barajlar, akarsuların yolu üstünde yapılan büyük duvarlardır. Makine ile açılıp kapanan kapakları ve gözleri vardır. Gelen sular bu duvarların arkasında birikir, göl olur. Barajda çalışanlar, kapakları gerektiği kadar açıp kapayarak suların zarar vermeden akmasını sağlarlar. Bu sularla tarlalar, bağlar, bahçeler sulanır. Ayrıca suların akış kuvvetinden yararlanılarak, elektrik enerjisi elde edilir. Bunun için de barajın yanında bir elektrik santralı yapılır. Buradaki elektrik üretici makineler akarsu gücüyle döner. Elde edilen elektrik akımı köylere, şehirlere verilir. Aydınlanmada ve elektrikle işleyen makineleri çalıştırmakta kullanılır.

Demek ki, yurdumuza büyük zararlar veren su baskınlarını önlemek, boşuna akan suları yararlı hale sokmak elimizdedir. Yeter ki, akımızı kullanalım ve çok çalışalım.

KÜTÜPHANE · ANKARA · MİLLİ · 1949

4 — Korumazsak, Topraklarımız da Denize Akar:

Yağmur yağıp seller aktıktan sonra, suların biriktiği yerlerde kumların, toprakların toplandığını görmüşsünüzdür. Bunlar, suların geçtiği yerlerden sürükleyip getirdiği topraklardır.

Akarsuyun çok büyük bir gücü vardır. Önüne ne gelirse sürükler. Aktığı yeri hem dipten, hem yanlarından oyar. Seller de geçtikleri yerleri aşındırırlar. Üzerinden geçtikleri toprakları önlerine katıp denizlere doğru sürüklerler.

Halbuki, bir tarlanın en işe yarayan yeri üst tabakasıdır. **Bitki toprağı** dediğimiz bu kısım, yerine göre, ortalama 30 - 40 santimetre kalınlığındadır. İki metreye kadar derinleştiği olur. Toprağın besince zengin olan yeri, bu bitki toprağıdır. Bu topraklar, sellerle sürüklenip giderse, tarlalar kısırlaşır, verimsiz hale gelir. Bunun önüne geçilmezse, tarla günün birinde bir kaya yığını olup kalır. Bunun sonu da aç kalmaktır.

Toprağı aşındıran yalnız seller değildir. Şiddetli rüzgârlar da toprakları sürükler. Bu sürüklenmeyi kolayca fark etmeyiz. Sellerin aşındırması ise daha açık görülür. Sellerin ve rüzgârların toprağı sürüklemesine **erozyon** derler. Erozyon, bir ülke için büyük bir tehlike, bir yıkım haberidir. Topraklarımızı bundan korumamız gerekir.

Toprağı sürüklenmeden koruyan en güçlü bekçiler, ağaçlardır. Ağaçlar, kökleriyle toprağı kuvvetli bir pençe gibi kavrarlar. Onun sürüklenmesini önlerler. Yaprakları, dalları ve gövdeleriyle de rüzgârın hızını keserler. Böylece toprağımızı kısırlaşmaktan, bizi de açlıktan korumuş olurlar.

Demek ki, yurdumuzun topraklarını korumak için, ormanlarımızı korumalıyız. Kimi bilgisiz insanlar, tarla yapmak için ağaçları keserler. Halbuki, ağaçların korumadığı bir tarla, kısa zamanda yok olur. Bunu iyi bilmeliyiz. Ağaçları kesecek yerde onların sayısını artırmaya çalışmalıyız.

Ayrıca, dik tarlalarda setler, seki denilen düzlükler yaparak suların hızlı akışını önlemeliyiz. Akarsuları kendi haline bırakırsak, topraksız ve aç kalırız.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Yanardağ nedir, nasıl meydana gelir, yanardağlardan neler çıkar?
2 — Sönmüş yanardağ nedir? Yurdumuzdaki başlıca sönmüş yanardağların adlarını söyleyiniz.
3 — Deprem nedir, nasıl olur, ne gibi zararlar verir?
4 — Depremlerin çok zarar vermesinden nasıl korunabiliriz?
5 — Yurdumuzda en çok deprem olan bölgeler nereleridir?
6 — Su baskınları neden olur, ne gibi zararlar verir?
7 — Su baskınlarını önlemek için neler yapılır?
8 — Toprak sürüklenmesi nasıl olur, ne gibi zararlar verir?
9 — Toprak sürüklenmesini önlemek için neler yapılır?

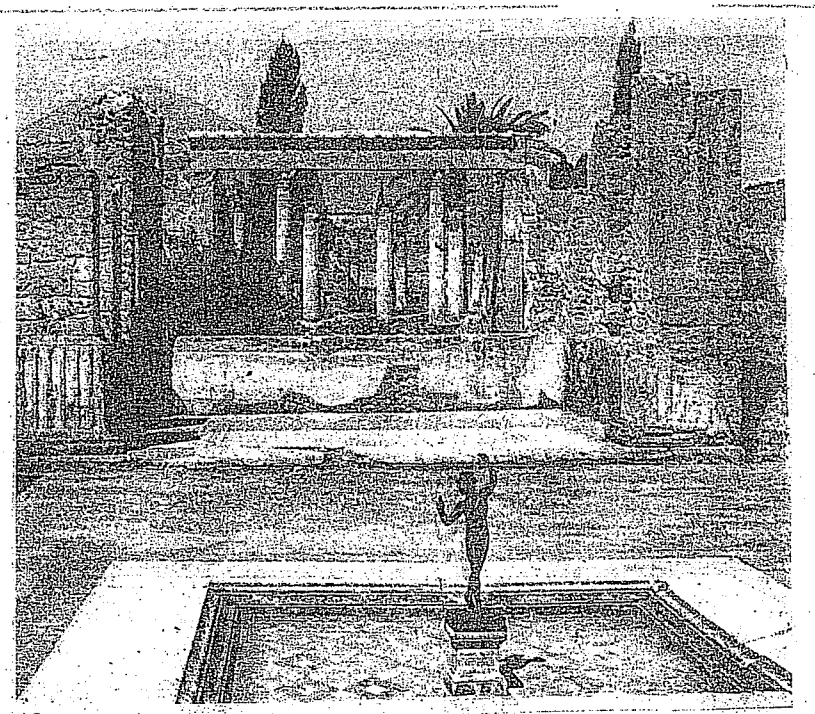

Pompei şehrinde Vezüv yanardağının külleri altından çıkarılan bir evin kalıntıları

BİR YANARDAĞIN YOK ETTİĞİ ŞEHİR VE YURDUMUZDAKİ SÖNMÜŞ YANARDAĞLAR

İtalya'da, Napoli şehri yakınında **Vezüv** adlı bir yanardağ vardır. Vaktiyle bu dağın eteklerinde **Pompei** adlı bir şehir bulunuyordu. Çok güzel şehirdi. Ahalisi şarap ve zeytinyağı ticaretiyle geçinirdi. Romalı zenginler, burada birbirinden güzel köşkler yaptırmışlardı.

Milâdın 79. yılında, yani bundan 1 900 yıl kadar önce, ağustos ayı ortalarında, dağın içinden gümbürtüler duyulmaya başladı. Pompeililer bunun ne olduğunu bilemediler. Fakat, 24 ağustos sabahı, dağın tepesinden şimşek gibi alevler, kızgın taşlar ve küller fışkırmaya başlayınca başlarına geleni anladılar. Gökten ölü kuşlar yağıyor, hayvanlar korku içinde, çılgın gibi koşuşuyorlardı. Şehri nereden geldiği bilinmeyen sular basmıştı.

Halk, şehri bırakıp kaçmak gerektiğini anladığı zaman iş işten geçmişti. Ağır kükürt gazı bulutları yere inerek bütün canlıları öldürdü. 48 saat içinde güzel Pompei şehri kızgın küller altında kapanıp ortadan yok oldu.

Pompei şehri 1 700 yıl, böyle örtülü kaldı. 1748 yılında, bir köylü,

bağında çalışırken, ilkçağdan kalma birtakım heykeller buldu. Bu buluş, insanlarda merak uyandırdı. Ondan sonra, bu eski şehri örten 15 metre kalınlığındaki taşlaşmış külleri kaldırmak için büyük emekler harcandı. Yıllarca uğraşıldıktan sonra da ölü Pompei şehri baştan başa temizlenip ortaya çıkarıldı.

Sokaklar, evler, dükkânlar olduğu gibi duruyordu. Şehrin sekiz kapısındaki nöbetçiler, yerlerinden kıpırdamadan, kızgın küller altında can vermiş ve taşlaşıp kalmışlardı. Sokaklarda at nallarının ve araba tekerleklerinin izleri göze çarpıyordu. Yaramaz çocukların duvarlara yaptıkları resimler, yazdıkları yazılar bile olduğu gibi kalmıştı. Kiralık dükkânların levhaları, kırmızı harflerle yazılmış seçim listeleri yerli yerindeydi. Satıcıların kaçarken bıraktıkları ekmekler, fındık, fıstık gibi şeyler, evlerin mahzenlerine sığınıp orada boğularak ölmüş insanlar... her şey, her şey taşlaşmış bir halde duruyordu. Yalnız tahtadan yapılmış şeylerin hepsi yanmış, kül olmuştu.

Şimdi Pompei şehrini her yıl birçok turist gelip gezmekte, İtalyanlar bu yüzden pek çok gelir sağlamaktadırlar. Vezüv yanardağı da ara sıra püskürmekte, fakat çevresine zarar vermemektedir.

Yurdumuzda püskürme halinde yanardağ yoktur. Fakat birçok sönmüş yanardağlarımız vardır. Bu sönmüş yanardağlar şu yerlerde toplanmıştır:

1 — Batı Anadolu'da Kula volkanları,

2 — İç Anadolu'da Orta Torosların çizdiği yay içinde kalan Erciyas, Hasandağı, Karadağ, Karacadağ volkanları,

3 — Suriye sınırına yakın Islahiye volkanları,

4 — Doğu Anadolu'da Büyük Ağrı, Küçük Ağrı, Tendürük, Süphan, Nemrut dağları.

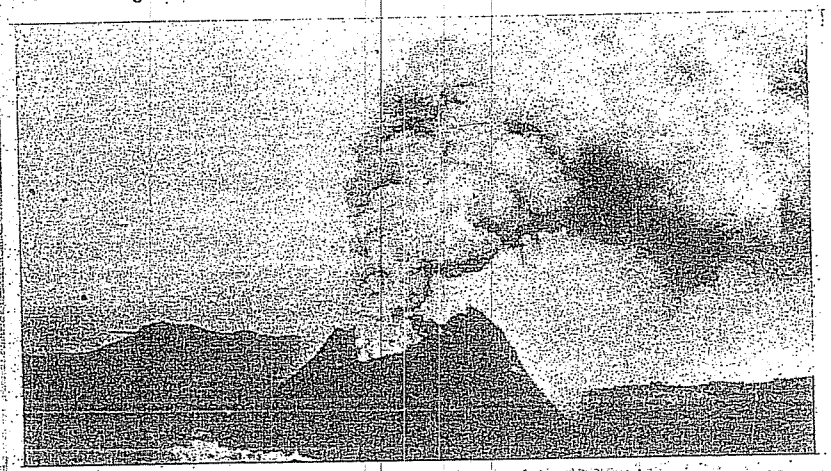

Vezüv yanardağı bugün de zaman zaman püskürür; fakat çevresine zarar vermez

DENİZLERİMİZ, KIYILARIMIZ VE YURDUMUZUN İKLİMİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Denizlerimizden Nasıl Yararlanıyoruz?
2 — Kıyı Şekilleri.
3 — Türkiye'nin İklimi.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, hangi denizlerdeki kıyılarımızın çok girintili çıkıntılı, hangi denizlerdeki kıyılarımızın daha düz olduğunu söyleyiniz.
2 — Yine haritaya bakarak, ada, yarımada, burun ve körfezlerin en çok hangi denizlerimizde bulunduğunu araştırınız.
3 — Sözlükte «ada, yarımada, takımada, koy, körfez, burun, liman» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Denizlerimizden Nasıl Yararlanıyoruz?

Yurdumuzun denizlerle çevrilmiş olduğunu biliyorsunuz. Her ülkenin Türkiye gibi çok denizi yoktur. Hatta hiç bir denize kıyısı olmayan ülkeler vardır. Denizi olan ülkeler bir zenginlik kaynağı yanında bulunuyor demektir. Çünkü denizlerden çok yararlanılır. Bunları şöylece özetleyebiliriz:

1 — Deniz kıyılarında, iç bölgelere göre, iklim yumuşaktır. Kışlarla yazlar ve gecelerle gündüzler arasında sıcaklık farkı az olur. Yağmurlar da, iç bölgelere göre, daha çok yağar. Bu yüzden, kıyı bölgeleri tarıma daha elverişli olur. Daha çok insanın yerleşip yaşamasına yol açar.

2 — Denizler, bir ülkeyi uzak ülkelere bağlayan kısa ve ucuz yollardır. Bu yüzden, denizi olan ülkeler yabancı ülkelerle daha kolay alışveriş yaparlar. Kıyılarda gemicilik ve ticaret gelişir.

3 — Denizlerimizde çeşitli balıklar avlanır. Sünger de çıkarılır. Yediğimiz tuzların çoğu da deniz sularından elde edilir. Bunların fazlasını yabancı ülkelere satarız.

4 — Kıyılarımızda güzel plajlar, yani kumluklar vardır. Denizde yüzmek ve bol bol güneşlenmek isteyen turistler için, Türkiye kıyıları bulunmaz yerlerdir.

2 — Kıyı Şekilleri:

Deniz kıyıları dümdüz değildir. Çeşitli şekiller görülür. Kıyılarda adalar, yarımadalar, takımadalar, koylar, körfezler, burunlar ve limanlar bulunur. Şimdi bunların ne olduklarını öğrenelim ve Türkiye haritasında örneklerini gösterelim:

Ada: Her yanı su ile çevrilmiş kara parçalarına ada denir. Yurdumuzun Ege kıyıları önünde pek çok ada vardır. Bu yüzden, Ege denizine Adalar denizi de derler. Bu adalardan Çanakkale boğazı dışındaki

Bozcaada ile **Gökçeada** ve kıyılarımıza çok yakın bazı küçük adalar bizimdir. Ötekiler Yunanistan'ındır. Marmara denizinde de adalarımız vardır. Bunların en büyüğü **Marmara adasıdır.**

Yarımada: Yalnız bir yanından karaya bağlı, öteki yanları denizle çevrili kara parçalarına yarımada denir. Marmara Bölgemizde **Gelibolu yarımadası,** İzmir yakınında **Çeşme yarımadası** birer örnektir. Anadolu'muz da çok büyük bir yarımadadır.

Takımada: Birbirine yakın büyüklü küçüklü birkaç adanın hepsine birden takımada denir. Marmara denizinde, İstanbul'a çok yakın bir yerde bulunan **Adalar,** takımadalarımızın en ünlüleri ve güzelleridir.

Koy: Karanın içine doğru girmiş ufak deniz parçasına koy denir. Büyük haritalarda koylar görünmez.

Körfez: Karanın içine sokulmuş deniz parçası koydan daha büyükse körfez adını alır. Marmara ve Ege kıyılarımızda pek çok körfezler vardır. **İzmit körfezi, Gemlik körfezi, Edremit körfezi, İzmir körfezi** bunların en önemlileridir. Akdeniz kıyılarımızda da **Antalya körfezi, Mersin körfezi** ve **İskenderun körfezi** daha büyük körfezlerdir.

Burun: Karanın denize doğru uzanmış parçasına burun denir. Kıyılarımızda pek çok burun vardır. Karadeniz kıyısında **İnceburun** yurdumuzun en kuzey noktasındadır. Edremit körfezinin batı ucundaki **Bababurnu** en batıda yer almıştır. Akdeniz'de **Anamur** burnu da yurdumuzun en güney noktasında bulunur.

Liman: Gemilerin barınarak yük ve yolcu aldıkları, yahut indirdikleri yerlere liman denir. Liman, geniş ve az derin bir koydur. Koylar ve körfezler rüzgârlara kapalı yerlerdir. Buralara gemilerin yanaşması ve rahatça yük ve yolcu indirip bindirmesi için rıhtımlar, depolar yapılır. Büyük vinçler bulundurulur. Liman, işte böyle hazırlanmış bir yerdir. Yurdumuzun en önemli limanları **İstanbul limanı, İzmir limanı** ve **İskenderun limanıdır.**

Şimdi siz, Türkiye haritasını inceleyerek ada, yarımada, takımada, koy, körfez, burun ve limanlarımızı bulup adlarını okuyunuz.

3 — Türkiye'nin İklimi:

Yurdumuzun her yerinde aynı iklim görülmez. Kimi yerlerde yazlar çok sıcak geçer, kimi yerlerde daha serindir. Kışlar da kimi yerlerde çok soğuk olur; kimi yerlerde ılık geçer (Harita: 22).

Yağışlar da yer yer değişir. Çok yağmur alan bölgelerimiz olduğu gibi, az yağışlı, kurak bölgelerimiz de vardır (Harita: 23).

Yurdumuzda üç çeşit iklim görülür:

1 — Akdeniz iklimi,

2 — Karadeniz iklimi,

3 — Bozkır iklimi. (Kara iklimi)

a) Akdeniz iklimi görülen yerlerde yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer.

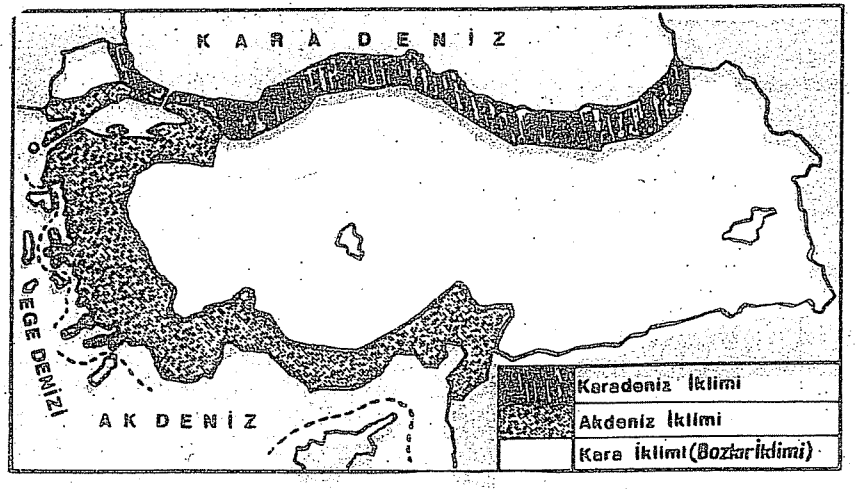

Harita: 22 — Türkiye'nin iklim haritası.

b) Karadeniz iklimi görülen yerlerde yazlar orta sıcaklıkta, kışlar az soğuk geçer. Yağışlar boldur. Kurak mevsim yoktur.

c) Bozkır iklimi görülen yerlerde yazlar sıcak, kışlar çok soğuk geçer. Sıcaklık bakımından, yaz aylarıyle kış ayları arasında büyük fark görülür. Yağışlar azdır. Çoğu yerde yaz mevsimi kurak geçer.

Şimdi, yurdumuzun ayrıldığı 7 coğrafya bölgesinin iklimini inceleyelim:

a) **Karadeniz Bölgesinde:** Bol yağışlı Karadeniz iklimi vardır. Doğu Karadeniz bölümü Batı Karadeniz bölümünden daha sıcaktır. Çünkü.

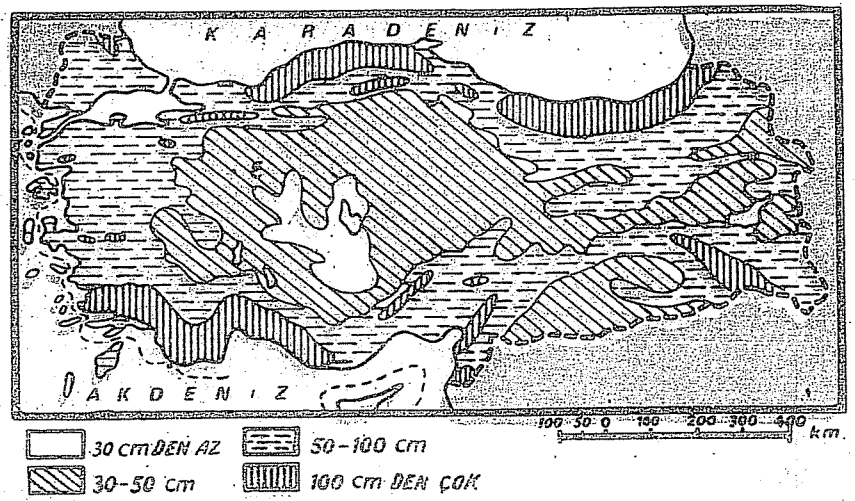

Harita: 23 — Yurdumuzda yıllık yağış miktarlarını gösteren harita.

Kafkas dağları bu bölgeyi kuzeyden gelen soğuk rüzgârlardan korur. Yurdumuzun en çok yağış alan yeri de Doğu Karadeniz bölümüdür.

b) **Ege ve Akdeniz Bölgelerinde:** Akdeniz iklimi görülür. Buralarda yazlar sıcak ve kurak, kışlar ılık ve yağışlı geçer.

c) **Marmara Bölgesinde:** İklim, hem Karadeniz bölgesinde görüleri iklime, hem de Akdeniz iklimine benzer. Bölgenin iç kesimlerinde, meselâ, Trakya'nın ortalarında ise sert bir kara iklimi görülür. Yazlar sıcak ve kurak, kışlar da çok soğuk geçer.

ç) **İç Anadolu Bölgesinde:** Sert bir bozkır iklimi görülür. Yazlar sıcak, kışlar soğuk geçer. Yağış da azdır. Yurdumuzun en az yağış alan yerleri buradadır.

d) **Doğu Anadolu Bölgesinde:** Burada da iklim çok serttir. Kışlar çok soğuk geçer. Yurdumuzun başka yerlerinde buradaki kadar soğuk ve uzun kışlar görülmez. Bunun sebebi de bu bölgenin çok yüksek ve denizlerden uzak olmasıdır.

e) **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde:** Burada da İç Anadolu'da olduğu gibi bozkır iklimi görülür. Yalnız, yazlar burada daha da sıcak geçer. Yurdumuzun hiç bir yerinde buradaki kadar sıcak yazlar görülmez. Burada da yağış azdır. Çünkü burası denizlerden uzaktır. Güneyde olduğu için de sıcaklık bulutlardan yağmur yağmasına engel olur.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Denizlerimizden nasıl yararlanırız?
2 — Kıyı bölgelerinde iklim yumuşak olur. Neden?
3 — Yurdumuzun kıyı bölgelerine iç bölgelerinden daha çok yağmur yağar. Neden?
4 — Yurdumuzun kıyı bölgeleri iç bölgelerine göre daha kalabalıktır. Neden?
5 — Ada nedir? Türkiye'nin başlıca adaları hangileridir?
6 — Yarımada nedir? Kıyılarımızdaki başlıca yarımadalar hangileridir?
7 — Başlıca limanlarımız hangi limanlardır? Bunların en önemlileri hangileridir? Neden?
8 — Yurdumuz iklim bakımından kaç bölgeye ayrılır? Bunların özellikleri nelerdir?

AKARSULARIMIZ, GÖLLERİMİZ VE YURDUMUZUN BİTKİ ÖRTÜSÜ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yurdumuzun Akarsuları.
2 — Yurdumuzun Gölleri.
3 — Yurdumuzda Bitki Toplulukları.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, hangi ırmaklarımızın hangi denizlere aktığını inceleyiniz.
2 — Kaynakları topraklarımızda olan, fakat komşu ülkelerde denize akan ırmaklarımızı bulunuz.
3 — Komşu ülkelerden gelip bizim topraklarımızda denize akan ırmakları araştırınız.
4 — Haritaya bakarak, başlıca göllerimizin hangi bölgelerde bulunduğunu araştırınız.
5 — Sözlükte «ırmak, çay, baraj, göl» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yurdumuzun Akarsuları:

Akarsular da, denizler gibi, hatta onlardan daha önemlidir. Akarsulardan edindiğimiz yararlar şunlardır:

1 — Tarlalarımızı ve bahçelerimizi sularız. Bu suların akışlarını düzenlemek için barajlar yapılır. Şehir, kasaba ve köylerin içme ve kullanma suları, çoğunlukla bu barajlardan sağlanır.

2 — Su değirmenlerimizi işletmekte akarsuların kuvvetinden yararlanırız.

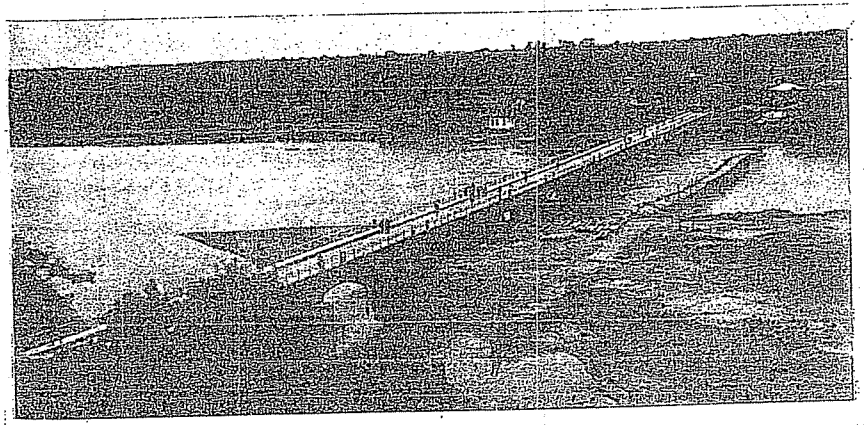

Resim: 40 — Yeşilırmak üzerinde Çarşamba köprüsü.

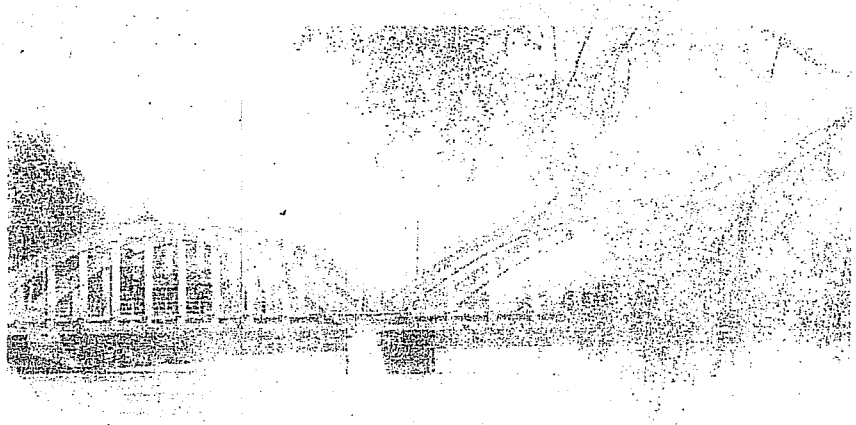

Resim: 41 — Sakarya ırmağı üzerinde bir köprü.

3 — Yine akarsuların kuvvetinden yararlanarak, elektrik santrallarında elektrik enerjisi üretiriz. Bu enerji aydınlanmada, fabrikaları işletmekte, elektrikli trenleri ve troleybüsleri çalıştırmakta kullanılır.

4 — Akarsuların düzenli akanlarından ulaştırma işlerinde de yararlanılır. Bizim ülkemizde büyük gemilerin işleyebildiği büyük akarsular yoktur. Fakat kimisinde küçük taşıtlar çalışır (Resim: 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49).

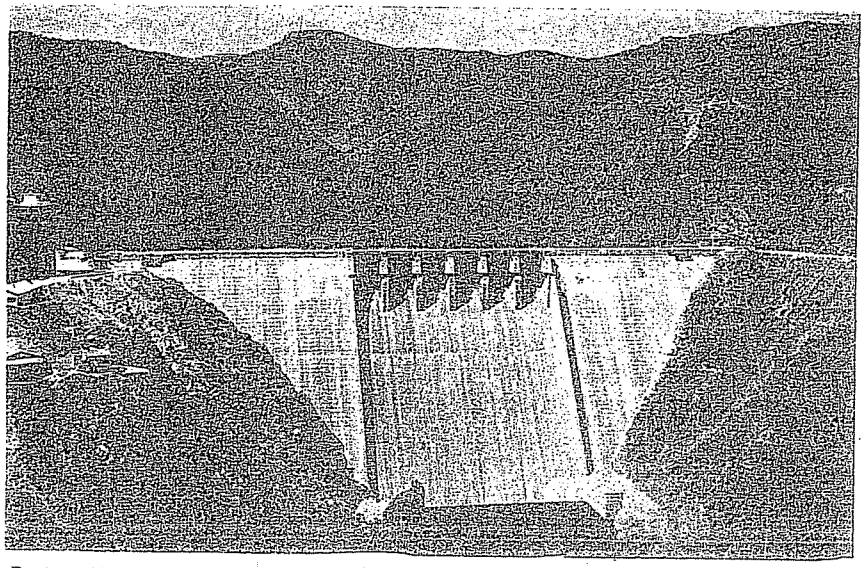

Resim: 42 — Sarıyar barajı. Ankara'nın 120 km batısında, Sakarya ırmağı üzerinde kurulmuş olan bu baraj, dünyanın sayılı barajlarındandır. Yüksekliği 110 metredir. 1 milyar 900 milyon metre küp, yani Ankara'daki Çubuk barajının 140 katı kadar su toplar. Buradaki elektrik santralından elde edilen elektrik akımı Ankara ve İstanbul yönlerine verilmektedir.

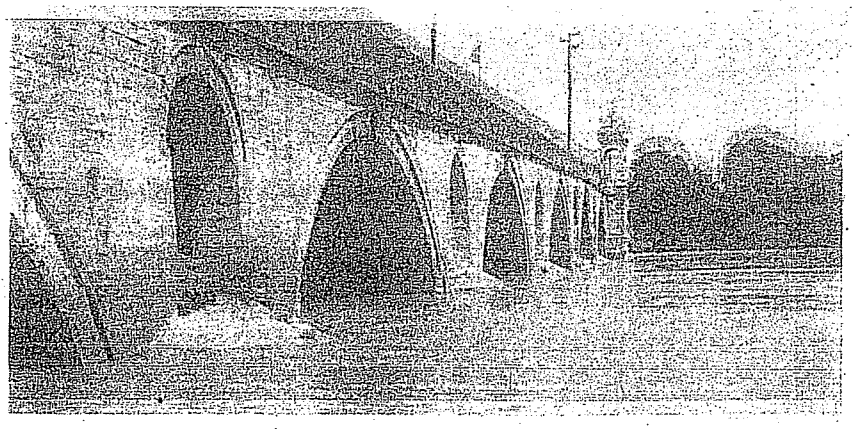

Resim: 43 — Meriç ırmağı üzerinde eski bir Türk köprüsü.

5 — Dere ve ırmaklarımızda balık da avlanır. Tatlı su balıkları deniz balıkları kadar lezzetli değilse de değerli besinlerdir.

Akarsularımızın birtakımı yurdumuzu çeviren denizlere dökülür. Birtakımı da bizim topraklarımızdan çıktıktan sonra komşu ülkelerin topraklarına girer, orada denize dökülürler (Harita: 24).

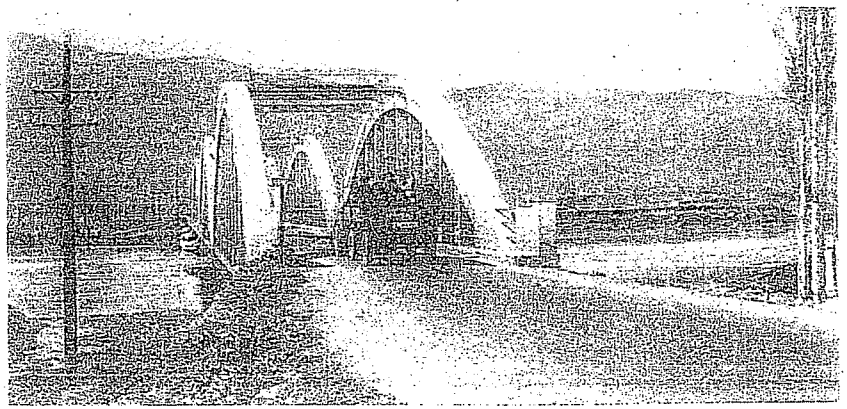

Resim: 44 — Gediz ırmağı üzerinde bir köprü.

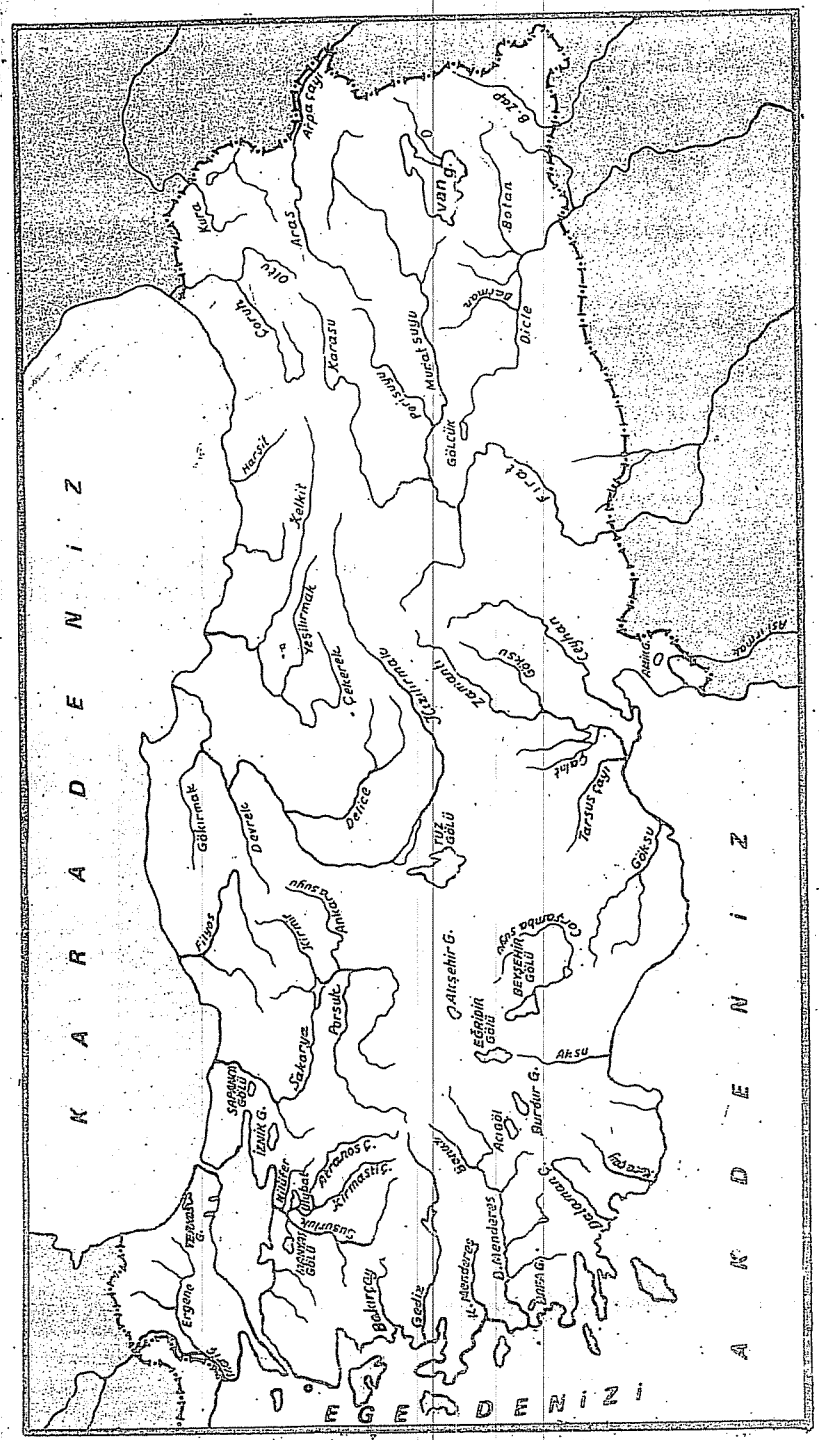

Harita: 24 — Yurdumuzun akarsuları ve gölleri. Bu haritaya bakarak bölgenizdeki ırmakları ve gölleri bulunuz

Resim: 45 — Manavgat, Antalya ilimize bağlı bir ilçedir. Manavgat çağlayanı da bir ilçe topraklarında akan ve aynı adı taşıyan ırmağın üzerinde bulunur.

2 — Yurdumuzun Gölleri:

Yurdumuzda irili ufaklı birçok göl vardır (Resim: 50, 51, 52, 53). Bunların hepsinin suyu tatlı değildir. Suyu tatlı olanlarda birçok balıklar yaşar. Bu balıklardan; suyu tuzlu olan göllerimizin de tuzlarından yararlanmaktayız. Göller, tarla ve bahçelerimizi sulamaya da yarar. Ulaştır-

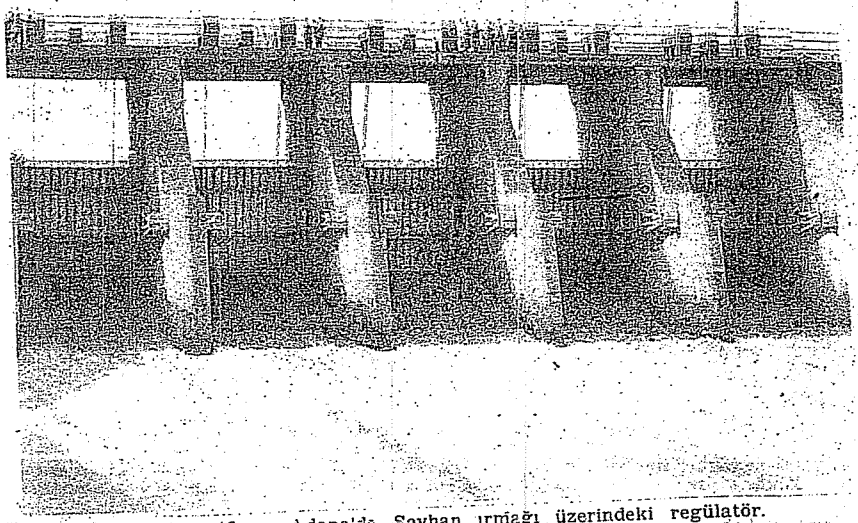

Resim: 46 — Adana'da Seyhan ırmağı üzerindeki regülatör.

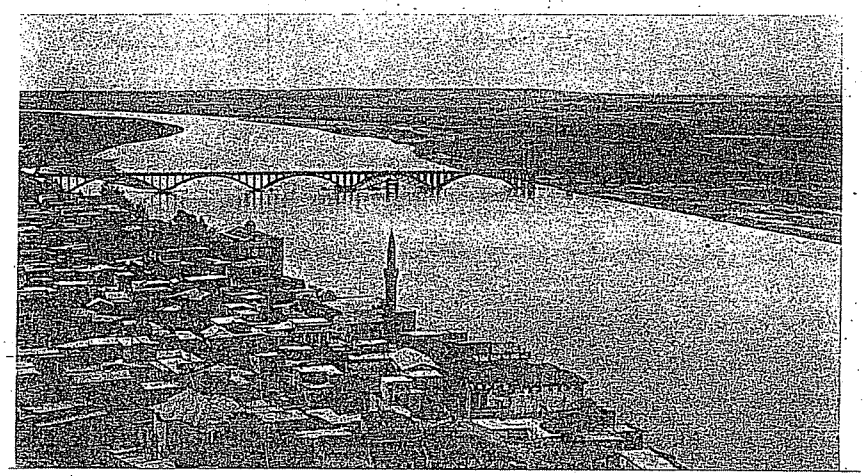

Resim: 47 — Fırat ırmağı üzerinde Birecik köprüsü. 711 metre uzunluğundaki bu köprü Türkiye'nin en uzun köprüsüdür. Eskiden buradan sallarla geçilirdi.

ma işlerinde de yararlı olurlar. Demek ki, göllerimiz de yurdumuzun zenginlik kaynaklarındandır.

Örnek olarak şunları söyleyebiliriz:

Beyşehir gölünün sularından yararlanılarak Konya dolayları sulanmaktadır.

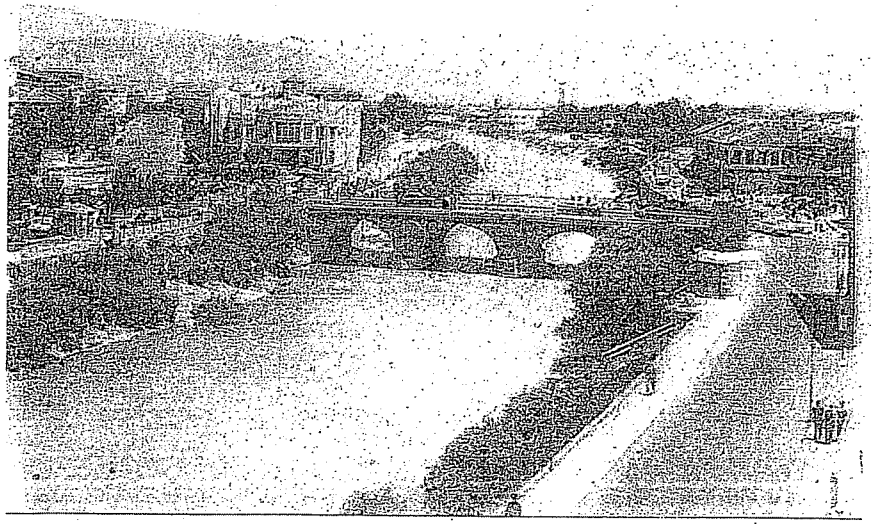

Resim: 48 — Antakya, çevresi bağlar, bahçelerle kuşatılmış güzel bir şehirdir. 1918'de düşman eline geçmişti. 1939'da yeniden anayurda kavuştu. Antakya, Hatay adını taşıyan ilimizin merkezidir. Asi ırmağı Antakya'nın içinden geçer.

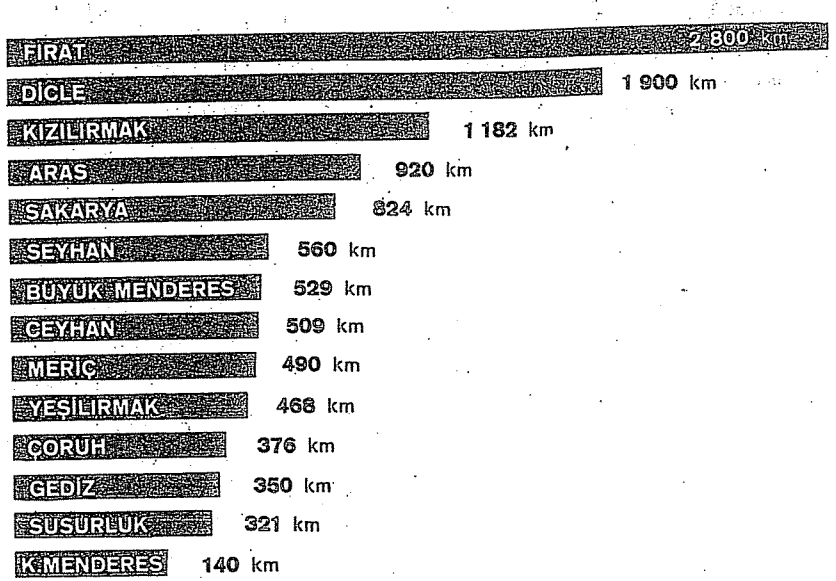

Resim: 49 — Başlıca akarsularımızın uzunlukları.

İstanbul yakınındaki Terkos gölü gibi bazı göllerden şehirlerin içme ve kullanma suyu sağlanmaktadır.

Dünyanın en tuzlu göllerinden biri olan Tuzgölü'nden tuz çıkarmaktayız.

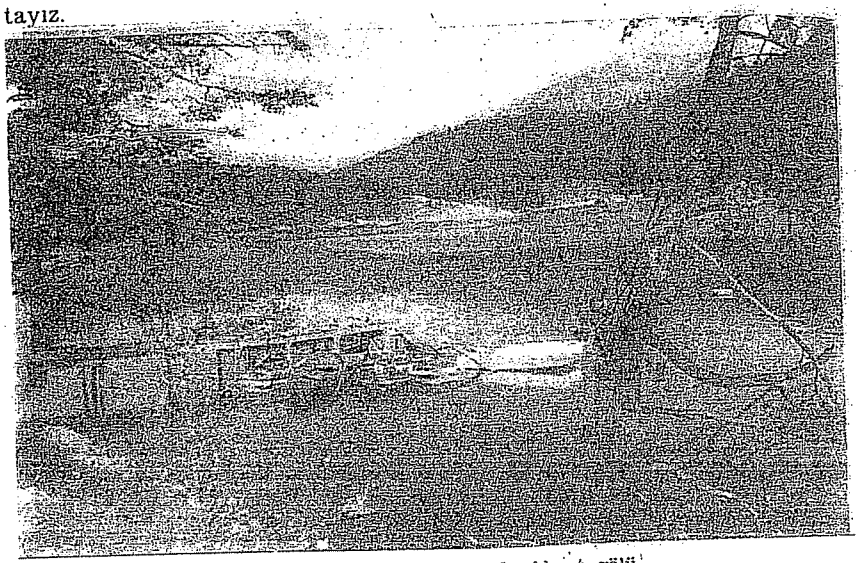

Resim: 50 — Bolu yakınında Abant gölü.

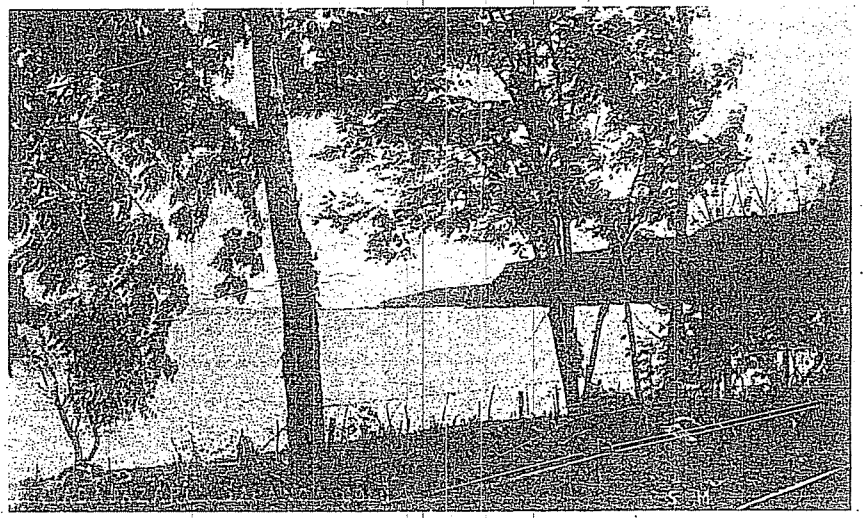

Resim: 51 — Sapanca gölünden bir görünüş.

Van gölünde küçük vapurlar işletilerek ulaştırma yapılır.

Yurdumuzda pek çok göl ve gölcük vardır. Şimdi siz, haritaya bakarak, yurdumuzun başlıca göllerinin nerelerde bulunduğunu araştırınız ve adlarını okuyunuz (Harita: 24).

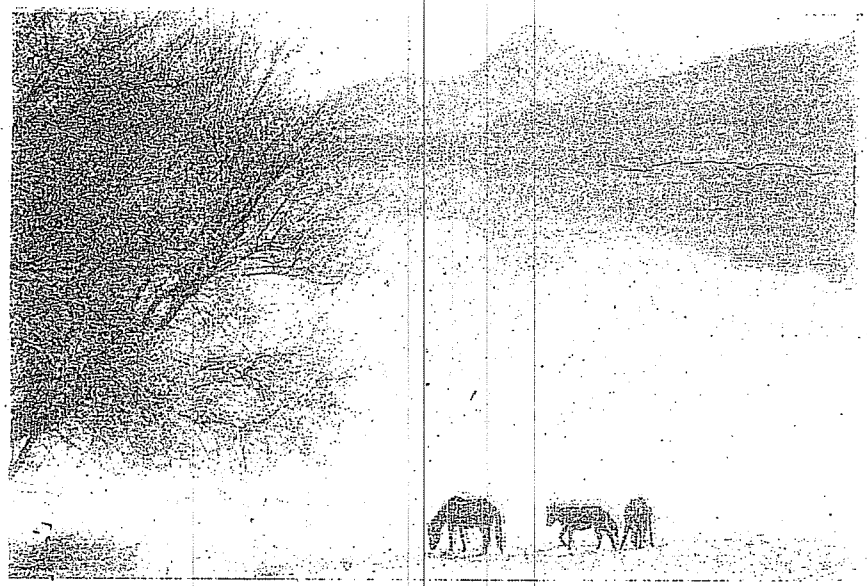

Resim: 52 — Eğridir gölü

3 — Yurdumuzda Bitki Toplulukları:

Yurdumuzda dört çeşit bitki topluluğu vardır (Harita: 25):

1 — Bozkırlar,
2 — Çayırlar,
3 — Makiler,
4 — Ormanlar.

a) Cılız ve seyrek otlu yerlere **bozkır** denir. Bozkırlarda ağaç, çok seyrektir. Akarsu boylarında görülür. Bu otluklar, ilkbaharda çok güzeldir. Önce her taraf yemyeşil otlarla bezenir. Sonra otlar renk renk çizeldir. Önce her taraf yemyeşil otlarla bezenir. Sonra otlar renk renk çiçek açar. Fakat bu güzellik uzun sürmez. Yaz sıcakları bastırıp kuraklık başlayınca otlar sararır, kurur. Yurdumuzun iç bölgelerinde bozkır çoktur.

b) Üzerinde gür ot biten düz ve nemli topraklara **çayır** diyoruz. Çayırlar, yazları serin ve az çok yağışlı geçen yerlerde bulunur. Bozkırlar gibi yazın kurumazlar. Çayırlar, daha çok dağlarda ve platolarda bulunur.

c) Yaz, kış yeşil duran, sert yapraklı küçük ağaçlara **maki** denir. Makiler, Akdeniz iklimi görülen yerlerin tanıtıcı bitkileridir. Oralarda yetişir. Başlıcaları: Defne, mersin, kocayemiş ve yabanî zeytindir. Yabanî nane, kekik, lavanta çiçeği gibi kokulu otlar da Akdeniz iklimli yerlerin tanıtıcı bitkileridir. Makiler, deniz kıyılarından başlayarak yedi sekiz yüz metre yükseklikleriye kadar olan yerlerde görülür. İç bölgelerde bulunmaz.

ç) Geniş alanlar kaplayan yüksek ve sık ağaç topluluklarına **orman** diyoruz. Ormanlarımız, daha çok dağların denize bakan yüzlerinde yer almıştır. Alçak yerlerde, meşe gibi, kışın yapraklarını döken ağaçlar

Resim: 53 — Van gölünden bir görünüş

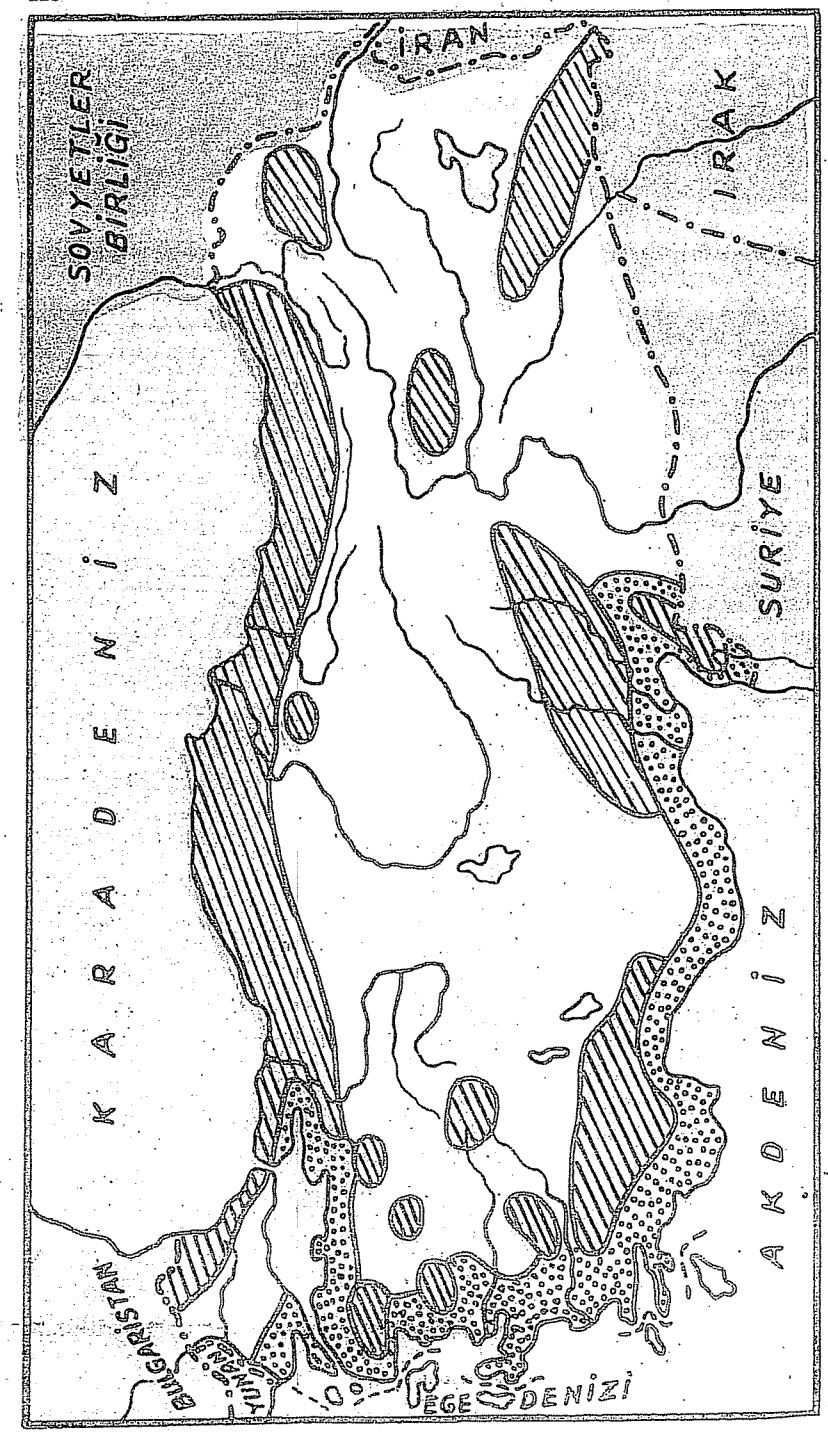

Harita: 25 — Yurdumuzun bitki örtüsü.

bulunur. Yüksek yerlerde ise, yaz kış yapraklı kalan çeşitli çam ağaçları vardır (Resim: 54).

Ormanlar, çoğunlukla deniz yüzeyinden yedi sekiz yüz metre yüksek olan yerlerde başlar, 2 400 metre yüksekliğe kadar çıkar.

Bozkırlarda ve çayırlarda hayvan otlatılır. Makiler arasında meşe ve zeytin ağaçları önemlidir. Çalılar da yakacak olarak kullanılır. Çalılardan kitre elde edilir. Kitre, bir çeşit çalıdan alınan sakızdır; kumaşçılıkta kullanılır. Meşe ağaçlarından toplanan palamut da dericilikte kullanılır.

Bitki topluluklarımızın en önemlisi ormanlardır. Ormanlardan çeşitli yollardan yararlanırız:

1 — Ormanlardaki çeşitli ağaçların gövdelerinden kereste, ince kısımlarından da yakacak odun elde ederiz. Türlü orman bitkilerinin çiçek, kök, yaprak ve meyveleriyle salgılarından birçok şekilde yararlanırız.

2 — Ormanlar çeşitli av hayvanlarının barınma ve üremelerine en elverişli yerlerdir.

3 — Orman ağaçları, kökleriyle toprak altındaki usyu çeker ve yapraklarıyle buharlaştırırlar. Bu, hem çevreye serinlik verir, hem de suyun yerle gök arasında dolaşmasına, o bölgeye bol yağmur yağmasına yardım eder.

4 — Orman ağaç ve bitkileri, havanın karbon dioksidini alır, bunu kendi yapıları içinde su ve diğer maddelerle birleştirerek türlü besinlerini

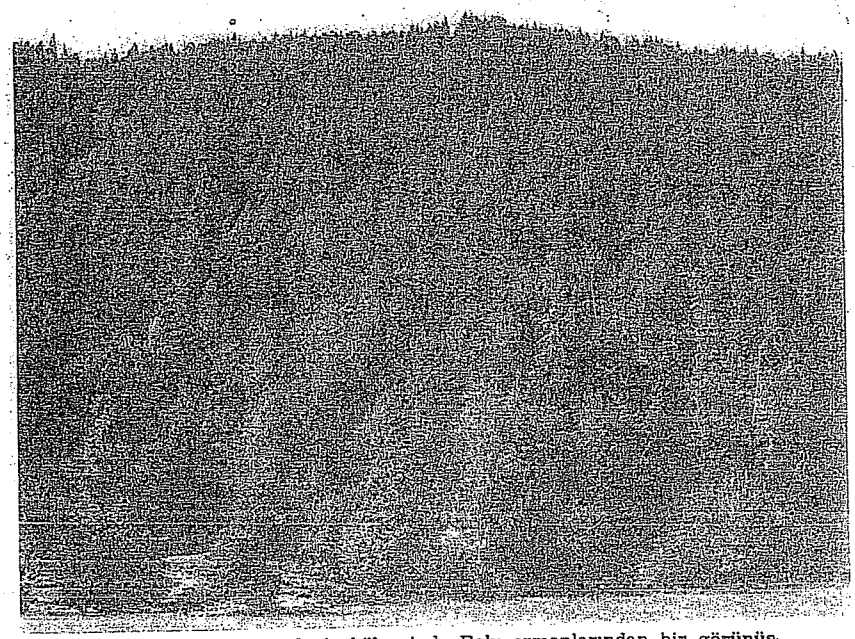

Resim: 54 — Karadeniz bölgesinde Bolu ormanlarından bir görünüş

yaparlar. Buna **özümleme** denir. Bu olay sonunda da havaya oksijen verirler. Böylece ormanlar, tabiatta karbon dioksit ve oksijen gazlarının canlıların solunumuna elverişli bir dengede kalmasına yardım ederler.

5 — Ormanlar, su baskınlarını önler ve toprak sürüklenmesine engel olurlar. Rüzgârların hızını keserek, zararlarını azaltırlar.

Yurdumuz, ormanca zengin değildir. Topraklarımızın yalnız yüzde yirmi üçü ormanlıktır. Eskiden daha geniş ormanlarımız vardı. Fakat, düşüncesizce ağaç kesme ve dikkatsizlik yüzünden çıkan yangınlarla ormanlarımız çok azalmıştır. Otlasınlar diye ormanlara sokulan hayvanlar da ağaçlarımıza ve fidanlarımıza çok zarar vermiştir.

Bitki topluluklarının yurdumuzun coğrafya bölgelerine göre yayılışı şöyledir:

a) **Karadeniz Bölgesinde:** Zengin ormanlar ve yükseklerde dağ çayırları vardır.

b) **Ege ve Akdeniz bölgelerinde:** Makiler; yüksek olan dağlarda da ormanlar bulunur.

c) **Marmara Bölgesinde:** Hem Karadeniz bölgesi ormanları gibi ağaçlıklar, hem de Akdeniz iklimine uyan makiler vardır. Trakya'nın ortalarında bozkırlar yer alır.

ç) **İç Anadolu Bölgesinde:** Bozkırlar vardır.

d) **Doğu Anadolu Bölgesinde:** Dağlarda ve platolarda çok güzel ve yüksek otlu çayırlar vardır. Ormanlar çok azalmıştır.

e) **Güneydoğu Anadolu Bölgesinde:** Bozkırlar görülür.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Akarsularımızdan nasıl yararlanırız?
2 — Baraj nedir, ne işe yarar?
3 — Göllerimizden nasıl yararlanıyoruz?
4 — Yurdumuzun en büyük gölü hangisidir?
5 — Yurdumuzun en tuzlu gölü hangisidir?
6 — Yurdumuzda kaç çeşit bitki topluluğu vardır ve bunlar hangi bölgelerde bulunur?
7 — Maki nedir? Makilerden nasıl yararlanıyoruz?
8 — Ormanlarımızdan nasıl yararlandığımızı ve onları korumak, artırmak için neler yapmamız gerektiğini kısaca yazınız.

Manyas'taki Kuş Cenneti'nde yuva kuran bir kaşıkçı kuşu ailesi

KUŞ CENNETİ

Balıkesir ili içinde Manyas gölü de denilen Kuşgölü'nün suları nisan - haziran ayları arasında yükselir. O zaman bu güzel gölün kuzey kıyısındaki söğüt ağaçları suların içinde kalır.

İşte gölün bu zamanını kendileri için en uygun ve güvenli, yuvalarına yavru çıkarma yeri bulan binlerce göçmen kuş buraya gelir.

Afrika'dan gelen bu göçmen kuşlar yarı beline kadar sulara gömülmüş söğüt ağaçlarının dallarında yuva kurarlar. Dişiler yumurtlayıp kuluçkaya yatar. Bir zaman sonra da bütün çevre çeşitli kuşların güzel sesleriyle dolup taşmaya başlar.

Kuş Cenneti denilen bu gölde 23 çeşit kuş sayılmıştır. Balıkçıl kuşları, kaşıkçı kuşları, karabataklar, bülbüller, çulha kuşları ve bunların türlü renk, türlü çeşitleri...

Kuş Cennetinde korku yoktur. Gölde fazla gürültü etmeden, sandalla gezip her birinde üç, beş hatta 25 yuva bulunan söğütler arasında dolaşan insanlardan ürkmezler. Çünkü burada her yıl 10 000 kadar yavru yetiştiren bu güzel hayvancıklar insanlardan kendilerine zarar gelmediğini öğrenmişlerdir. Burada bütün yıl boyunca av avlamak yasak edilmiştir. Sanki onlar da bunu bilirler. Kendilerinin ağaçtan ağaca uçuşlarını, güzel renklerini seyretmek, ötüşlerini dinlemek için oraya gelen turistleri onlar da merakla seyrederler.

Kuş incelemeleri yapmak üzere beslenen kuşları barındırmak için milyonlar harcayarak kurulan kurumlardan çok daha önemli olan bu inceleme yerini tabiat bize parasız bağışlamıştır. Böyle zengin bir kuluçka yeri ne Avrupa'da ne de Ön Asya'da vardır. Onun yok olmaması için elden gelen çabayı göstermeliyiz. Burası bilimsel araştırma ve inceleme istasyonu haline getirilmiş ve onun için avlanma, süresiz olarak yasaklanmıştır.

BİR VARMIŞ, BİR YOKMUŞ

Ben küçükken, masal anlatsın diye, ninemin dizinin dibinden ayrılmazdım.

— Bir varmış, bir yokmuş... diye anlatmaya başladı mı, sanki geçmiş zamanların bilmediğim ülkelerinde gezer, görmediğim insanlarla yaşamaya başlardım.

Ninem, dedemle birlikte, çok gezip dolaşmış, birçok yerler görmüştü. Okumaya da çok meraklıydı. Gördüklerini, bildiklerini, okuduklarını o tatlı, yumuşacık sesiyle anlattığı zamanları, çocukluğumun en mutlu günleri olarak anarım.

Ben, eski insanların yaşayışını çok merak ederdim. Onun için, nineme bu konuda sık sık sorular sorardım. O da, hiç üşenmeden, bütün bildiklerini bana masal gibi anlatırdı:

— Çook eski zamanlarda, insanların yaşayışı bizim yaşayışımıza hiç benzemezdi. O insanlar, bize göre çok geriydiler. Bugün bizim bildiklerimizden hiç birini bilmiyorlardı. Evleri yoktu. Irmak, göl ve deniz kıyılarında, orman çevrelerinde dolaşır, ağaç kovuklarında yatarlardı. O zamanlar, yeryüzünde iklim ılıman olduğu için, çıplak gezerlerdi. Giyecek nedir, bilmezlerdi. Karınlarını doyurmak için ağaçlardan meyve, kuş yuvalarından yumurta toplarlardı. Ateş yakmasını da bilmedikleri için, tuttukları balıkları ve avladıkları hayvanların etlerini çiğ çiğ yerlerdi.

Bu insanlar fırtınadan, karanlıktan, yabanî hayvanlardan çok korkarlardı. Baş düşmanları yırtıcı hayvanlardı. Onlardan korunmak, onları avlamak için, taşları yontarak, birtakım kaba saba silâhlar yaptılar. Böylece de işlerini kolaylaştıran araçlar yapmaya başlamış oldular. Çok uzun yıllar, böyle **avcılık**la geçindiler.

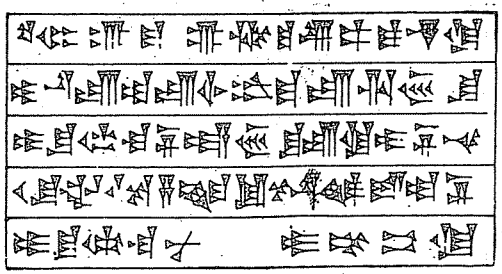

Sumerler çivi yazısını işte böyle yazarlardı.

İlk insanlar, düşen yıldırımların çıkardığı orman yangınlarını, yanardağlardan püsküren kızgın lavları görüyor ve önceleri ateşten de korkuyorlardı. Günün birinde, birbirine sürtülen odunların ısındığını fark ettiler. Bunları uzun zaman birbirine sürtünce de fazla sıcaklık meydana geldiğini ve alev çıktığını gördüler. Böylece **ateş yakmayı** öğrendiler. Daha sonra, yiyeceklerini ateşte kızartmayı denediler ve bunların daha lezzetli olduğunu gördüler. İnsanların ateşten yararlanmaya başlamaları, yaşayışlarında büyük rahatlık ve kolaylık sağladı.

Ninem tatlı tatlı anlattıkça, benim merakım büsbütün artardı:

— O zaman şimdiki koyunlar, inekler, tavuklar yok muydu?

— Bütün hayvanlar önceleri yabanî halde yaşıyorlardı. İnsanlar, bunlardan daha kolay ve daha çok yararlanma yollarını aradılar. Bunların içinde yırtıcı olmayan ve kendilerine zarar vermeyenlerle kendiliğinden sokulanları yanlarında alakoydular. Onları kendilerine alıştırdılar. Besleyip üretmeye çalıştılar. Bu, kolay olmadı. Ama sonunda başardılar. Böylece köpek, at, koyun, sığır gibi hayvanları evcilleştirdiler. Bunlardan meydana getirdikleri sürülerle, bir süre de **çobanlık** hayatı yaşadılar.

Sonra sonra, çevrelerindeki bitkilerin nasıl üreyip geliştiğini araş-

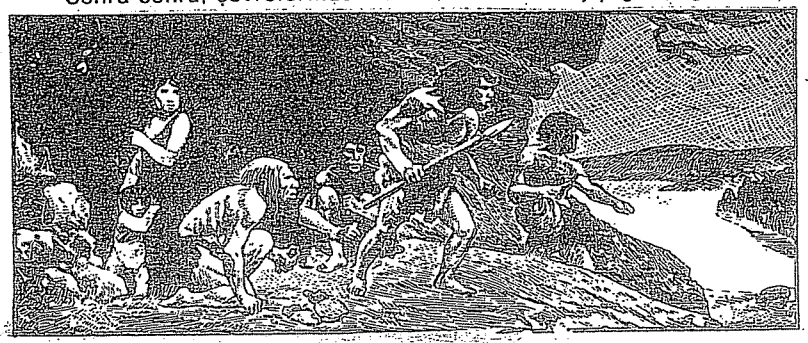

Mağara devri insanları

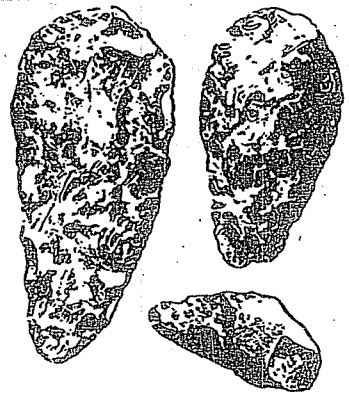

Yontma taş devrinden kalma araçlar

tırdılar. Toprağı ekip biçmeyi denediler. Böylece de **çiftçilik** başladı. Yetiştirdikleri hayvan ve bitkilerin ürünleriyle daha iyi beslenme, daha elverişli giyinme kolaylığını da buldular.

Önceleri, bütün ağır yükleri kendi sırtlarında taşırlardı. Sonra hayvanlara da yüklemeye başladılar. Bazı şeyleri de, büyük zorluklarla çekerek, iterek sürüklemeye çalışıyorlardı. Bu, çok yorucu bir işti. Günün birinde, ağır yüklerin yuvarlak ağaç gövdeleri üzerinde daha kolay itildiğini gördüler. Bundan yararlanarak **tekerlek** yapmayı düşündüler. Uzun ve sürekli denemelerden sonra bunu da başardılar.

Tekerleğin bulunması insanların yaşayışını bir kat daha kolaylaştırdı. Yaptıkları çeşitli arabalarda yüklerini daha kolay ve daha rahat taşıyabiliyorlardı. İnsanlar, daha çok sonraları tekerleği daha da geliştirerek kasnaklar, dişli çarklar yaptılar. Bu da birtakım makinelerin yapılmasına yol açtı.

Kısacası, insanlar hep kendilerinden önce yaşayan insanların görgü, bilgi ve deneylerinden yararlandılar. Onların buluşlarına yenilerini ekleyerek uygarlıkta ilerlediler. Bu değerli buluşların meydana gelmesi ve gelişmesi, binlerce yıllık zaman içinde oldu. Bunda **yazının** bulunması da çok büyük yararlıklar sağlamıştır.

— İlk yazıyı kim buldu?

— Yazıyı ilk bulanlar, bundan 6 000 yıl kadar önce, şimdiki Irak ülkesinde yaşamış olan **Sumer Türkleridir**. **Çivi yazısı** denilen bu ilk

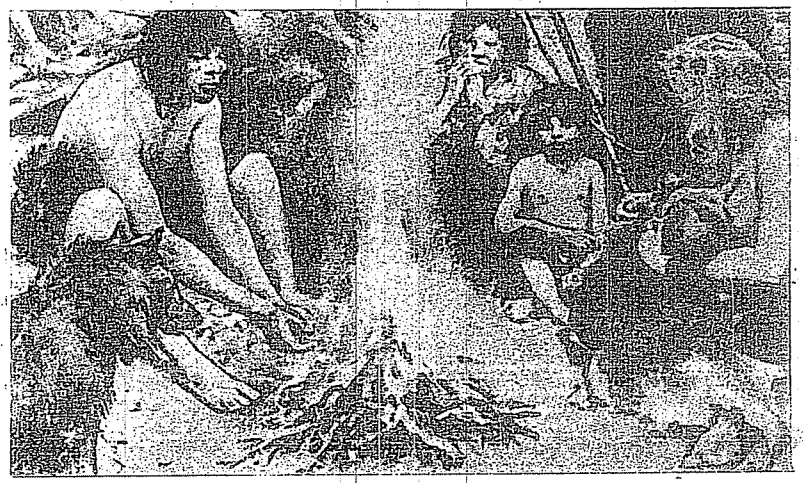

İlk insanların ilk önemli buluşları ateşten yararlanmak oldu.

yazı, at nallarına çakılan çivilere benzer birtakım çizgilerden meydana gelen şekiller halindedir. O zamanlar kâğıt da olmadığından, bu yazıları üç köşeli bir demir kalemle, yumuşak kilden levhalar üzerine yazıyorlardı. Yazma işi bittikten sonra, bu levhaları kiremit gibi, fırında pişirip sertleştirirlerdi. Bu yazılı levhalar, aradan binlerce yıl geçtiği halde, hiç bozulmadan bugüne kadar kalmıştır. O çağlardan kalma bazı yazılar da taşların üzerine kazılmıştır. Bu usulü bugün de kullanıyoruz. Mezar taşlarına ve anıtlara konulan yazıtlara böyle yazılır.

Mağara devri insanları mağaralarının duvarlarını resimlerle süslüyorlar

— Kâğıdı kimler yaptı?

— Eski Mısırlılar, Nil ırmağı kıyılarında yetişen **papirüs** adlı bir bitkinin saplarından çıkardıkları zarları birbirine yapıştırarak kâğıda benzer bir şey yapmışlardı. Yazılarını onun üzerine yazarlardı. Anadolu'muzdaki Bergamalılar keçi ve koyun derilerini temizleyip kuruttuktan sonra kâğıt gibi kullandılar. Buna **parşömen** denir. Bizim bol bol kullandığımız kâğıt, papirüsle parşömenden çok sonraları, uzun çalışmalar sonunda yapılabilmiştir. Kâğıdı ilkönce Çinlilerin yaptığı söylenir

— Bizim kullandığımız yazı nereden çıktı?

— Çivi yazısından sonra, birçok uluslar çeşit çeşit yazılar icat ettiler. Böylece birçok **alfabe** meydana çıktı. İnsanlar, tarih boyunca pek çok çeşit yazı kullandılar. Yalnız Türkler, şimdiye kadar en az on çeşit yazı kullanmışlardır. Bugün kullanmakta olduğumuz alfabe, bütün Batı Avrupa ve Amerika milletlerinin kullandıkları **Latin alfabesi**nden alınmıştır. **1928** yılından beri bu alfabeyi kullanıyoruz.

İnsanların durmadan çevrelerindeki olayları gözlemeleri, bunların sebeplerini araştırmalarıyle günden güne yeni buluşlar meydana geldi. Böylece de insanlık, binlerce yıl durmadan sürüp gelen gözlem, deney ve araştırmalar sonunda pek çok yeni kolaylıklara eriştı. Yine gözlem

ve deneylerle, kaynayan sudan çıkan buharlarda bir iş görme gücü olduğunu anladılar. Bundan yararlanarak buhar makinelerini yaptılar. Gitgide bunları da geliştirerek gemilerde, lokomotiflerde ve başka alanlarda yararlandılar. Elektrikten yararlanma da insanların yaşayışında büyük kolaylıklar sağlamıştır. Elektrikle işleyen sayısız makine ve araçlar, uçaklar, çeşitli motorlu taşıtlar son bir iki yüzyıl içinde insan yaşayışını birdenbire çok yükseltti. İnsanlar, kendilerini daha rahat bir yaşayışa kavuşturacak yeni buluşlar üzerinde durmadan çalışıyorlar. Hayvancılık ve tarım alanlarında, insan sağlığının korunmasında çok büyük ilerlemeler oldu. Yeraltında ve üstünde bulunan yararlı maddelerin işlenip değerlendirilmesi yolunda her gün yeni bir buluşla karşılaşıyoruz. Kim bilir, bu gidişle, günün birinde insanlar belki aya da gideceklerdir!

Evet, ninem bunu da söylemişti. Yazık ki, bu sözlerinin gerçekleştiğini görecek kadar yaşayamadı. İnsanlar aya ilk defa **1969** yılında ayak bastılar. Nineciğim o zaman çoktan dedemin yanına göçmüştü.

Yine ninem anlatırdı:

— İnsan topluluklarının geçmiş zaman içindeki yaşayışlarını, başlarından geçen olayları, doğru olarak ve yerini, zamanını söyleyerek anlatan bilime **tarih** denir. Tarih, yazının icadıyle başlamıştır. Yazının icadından önceki zamanlara **Tarihten Önceki Zamanlar** denir. Tarihten önceki zamanlarla ilgili bilgilerimiz pek azdır. Çünkü o zamanlardan kalma yazılı belgeler yoktur. Bilim adamları, tarihten önceki zamanları, insanların yapıp kullandıkları araçlara göre **Yontma Taş Devri, Cilâlı Taş Devri, Maden Devri** diye üç devre ayırırlar.

Yontma Taş Devrinde, insanlar yarı vahşî idiler. İklimin ılıman olduğu zamanlarda, su kenarlarında, orman çevrelerinde yaşarlardı. Binlerce yıl böyle geçti. Sonra yeryüzünde büyük bir iklim değişikliği oldu. Havalar çok soğudu. Birçok bölgeleri buzullar kapladı. İnsanlar, keskin soğuklardan korunmak için, mağaralara sığındılar. Avladıkları hayvanların postlarıyle örtünüp çıplaklıktan kurtuldular. İnsanlar, bu devirde taştan ve topraktan birçok araçlar yapıp kullanmışlardır. Eski mağaralarda, bu insanlardan kalma adi taştan, yahut çakmaktaşı dediğimiz sert taşlardan yapılmış baltalar, bıçaklar, burgular ve kemikten yapılmış biz'ler, iğneler bulunmuştur. Bu devrin insanları ateş yakmasını biliyorlardı. Kimisi kemikten gerdanlıklar, bilezikler de yapmışlardır. Mağara duvarlarını insan ve hayvan resimleriyle süslemişlerdir. Bu resimlerin renkli olanları da vardır.

Cilâlı Taş Devrinde, insanlar kullandıkları araçları çakmaktaşından yapıp cilâladılar. Bunlar da, binlerce yıl mağaralarda yaşadılar. Yeryüzü iklimi yavaş yavaş ılıklaşınca, yeniden açık havaya döndüler. Hayvanları kendilerine alıştırdılar. Çobanlık, daha sonra da çiftçilik yapmaya başladılar. Ekinlerin olmasını beklemek gerekiyordu. Onun için, ekin ektikleri yerlere yerleştiler. Kendilerine kulübeler yapıp onlarda barındılar. Kulübelerini ağaç dallarından ve kamışlardan yapıyor, üstünü çamurla sıvıyorlardı. Vahşî hayvanlardan korunmak için, köylerini çiftlerle, hendeklerle çevirirlerdi. Birtakım insanlar da, yabanî hayvanların saldırısından korunmak için, evlerini göllerin içinde, kazıklar üstünde kurarlardı. Bu devirde yaşayan insanların kemikten ve taştan yaptıkları araçlar daha kullanışlıydı. Kilden çanak çömlek, su kabı gibi şeyler yapar ve bunları fırında pişirerek sertleştirirlerdi. Birtakım bitkilerin saplarından elde ettikleri iplerle kaba kumaşlar yapıp bunlarla giyiniyorlardı.

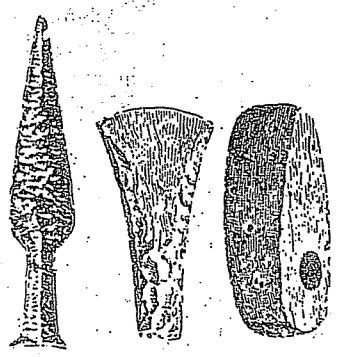

Cilâlı taş devrinden kalma araçlar

Bu devrin sonlarında, insanlar, madenleri eritip işleyecek, onlardan çeşitli araçlar yapacak kadar ilerlemişlerdir.

Maden Devrinde, insanlar daha rahat bir yaşayışa eriştiler. İlk kullandıkları madenler bakır, altın ve gümüş oldu. Sonra bakırı kalayla karıştırıp tunç yaptılar. Tunçtan birçok kaplar, araçlar, silâhlar yapıldı. En sonra da demiri kullandılar. Böylece de daha ileri bir uygarlığa erişmiş oldular.

Bilginler, Tarihten Önceki Zamanlarda yaşayan insanların yaşayışını, toprak altından çıkarılan yahut mağaralarda bulunan silâh ve araçları, ev, köy kalıntılarını inceleyerek, az çok aydınlatmaya çalışıyorlar. Yazının icadıyle başlayan Tarih Zamanlarında olup bitenleri daha iyi biliyoruz. Çünkü bu bilgilerimiz o zamanlardan kalma birtakım yazılı belgelere dayanıyor. Eski ulusların yazıları okundukça tarihleri de aydınlanıyor.

Bilim adamları, Tarih Zamanlarını da, en eskisinden başlayarak zamanımıza doğru, sırasıyle **İlkçağ, Ortaçağ, Yeniçağ, Yakınçağ** diye dört devre ayırmışlardır. Bu çağlar, insanların yaşayışında büyük değişmeler meydana getiren tarih olaylarıyle ayrılmıştır. Meselâ, **XV. yüzyıl**da Türklerin İstanbul'u almasıyle ortaçağ sona erip yeniçağ başlamıştır.

Ben, o zamanlar **yüzyıl** sözünün ne anlamda kullanıldığını bilmiyordum. Ninem bana bunu da anlatmıştı:

— İnsanlar, her şey için olduğu gibi, zaman için de bir ölçü bulmuşlardır. Dünyanın kendi ekseni üzerinde bir kere dönünceye kadar geçen zamana bir **gün** diyoruz. Güneşin etrafına bir kere dolaşıncaya kadar geçen zamana da bir **yıl** denir. Yıl, 12 aya bölünmüş ve her birine birer ad takılmıştır. Böylece yılları, ayları, günleri gösteren **takvim** meydana gelmiştir. İnsanlık tarihi çok eskidir. Meselâ, mağara devri insanları bundan en az 50 000 yıl önce yaşamışlardır. Bu uzun zamanların her 100 yılına bir **yüzyıl** denir. Yüzyıllar Romen rakamlarıyle yazılır. Şimdi milâdın **XX.** yüzyılında yaşıyoruz.

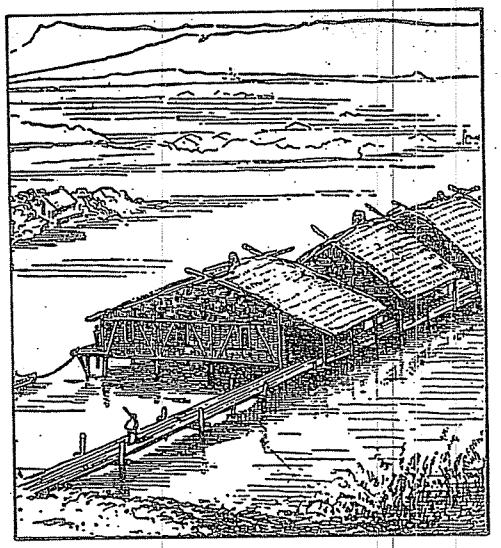

Cilâlı taş devri insanlarının göller üzerinde kurdukları evler. İnsanlar yüzyıllarca mağaralarda, ağaç kovuklarında yaşadıktan sonra sığ göller ve bataklıklarda kazıklar üzerinde evler yapmışlardır. Bu evlerle karalar arasındaki bağlantı, ya bir tahta köprü, yahut taşıtlarla sağlanırdı. Göl evleri, onları yabanî hayvanların saldırısından da koruyordu.

— Milât ne demek?

— İnsanlar, çok önemli saydıkları bir olayın geçtiği yılı **tarih başlangıcı yapıp** yılları ona göre saymışlar. O olaydan sonraki yılları 2, 3, 4... diye sıralamışlar. Eskiden her ulusun takvim başlangıcı başka başkaydı. Hıristiyanlar, bu dinin kurucusu olan **İsa** peygamberin doğum yılını takvim başlangıcı yapmışlardır. Buna **milât takvimi** denir. Müslümanlar da kendi peygamberleri **Hazreti Muhammed**'in Mekke şehrinden Medine'ye göç ettiği yılı tarih başlangıcı yapmışlardır. Buna da **hicret takvimi** denir. Hicret takviminin başlangıcı, milât takviminin 622. yılına rastlar. Biz de yüzyıllarca bu takvimi kullandık. Sonra ileri ülkelere uymak için, bütün Avrupa ve Amerika milletlerinin kullandıkları milât takvimini aldık. **1926** yılından beri bu takvimi kullanıyoruz.

Milâttan önceki yıllarda geçen olayların zamanını belirtmek için de, milâttan başlayıp yıllar geriye doğru sayılır. Milâttan önceki zamanı gösteren bir tarih sayısı ne kadar büyükse, olayın geçtiği zaman o kadar eski demektir. Ne kadar küçükse, milât yılına o kadar yakın olduğu anlaşılır. Milâttan önceki tarihleri gösteren sayılardan önce **M. Ö.** harfleri yazılır. Meselâ, Türklerin ünlü hakanlarından Mete, milâttan önce 209 yılında hükümdar olmuştu. Bu tarih **M. Ö. 209** diye yazılır.

Milâttan sonraki yılları gösteren sayılar ne kadar küçükse, tarih o kadar eski, ne kadar büyükse, zamanımıza o kadar yakındır.

☆

Bize bu günleri hazırlayan insanlara neler borçlu olduğumuzu, ninemden böyle öğrenmiştim. Bana bunları öğrettiği için, o ak saçlı, güler yüzlü nineme de çok şey borçlu olduğumu şimdi daha iyi anlıyorum.

TÜRKİYE'YE NEREDEN GELDİK?

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Anayurdumuz Orta Asya'dır.
2 — Orta Asya Eskiden Böyle Değildi.
3 — Tarihten Önceki Devirlerde Türkler Nasıl Yaşıyorlardı?
4 — Türkler Anayurtlarından Niçin Göç Ettiler?
5 — Türkler Nerelere Göç Ettiler?
6 — Göçlerden Sonra Anayurttaki Türkler Ne Oldu?
7 — Hun İmparatorluğu Nasıl Kuruldu?
8 — Mete'nin Hayatı.
9 — Hun İmparatorluğunun Parçalanışı ve Yıkılışı.
10 — Hun Uygarlığı.
11 — Göktürk Devleti.

DERSE HAZIRLIK:

1 — İnsanların bir ülkeden başka bir ülkeye göç etmelerinin sebeplerini araştırınız.
2 — Asya haritasında Tanrı dağlarını, Baykal ve Hazar göllerini gösteriniz.
3 — Sözlükte «kurgan, Kavimler Kapısı, tanrıkut, Şamanlık, kımız» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız

1 — Anayurdumuz Orta Asya'dır.

Türkler, tarihin en eski uluslarındandır. Atalarımız, tarihten önceki devirlerden başlayarak, yeryüzünde uygarlığın yayılmasına önayak olmuşlardır. Birçok da devlet kurmuşlardır. Onun için, milletimizin çok eski ve köklü bir tarihi vardır.

Bugün Türkiye'de yaşayan Türklerin sayısı 35 milyon kadardır. Fakat, türlü sebeplerle, bizden ayrı ülkelerde kalmış olan kan kardeşlerimizle birlikte, yeryüzündeki Türklerin sayısı 75 - 80 milyon kadardır.

Tarihten önceki devirlerde, atalarımız bu topraklar üzerinde yaşamıyorlardı. Buralara sonradan göç ettiler. Bizim anayurdumuz Orta Asya'dır (Harita: 26).

Orta Asya, doğuda Mançurya ve Çin'e, batıda Hazar gölüne kadar uzanır. Kuzeyden Sibirya ile, güneyden Tibet ve İran ile çevrilmiştir. Burası, dağlarla kuşatılmış yüksek platolardan ve birtakım çukurluklardan meydana gelmiş bir ülkedir.

Orta Asya'nın kimi yerleri çöl halindedir. İklimi çok serttir. Pek az yağmur yağar. İnsanların yerleşip yaşamasına elverişli yerleri azdır. Bazı da, Aral gölüne dökülen Seyhun ve Ceyhun adlı iki ırmağın suladığı yerlerle, doğuda Tarım ırmağının geçtiği bölgeler yaşamaya elverişlidir.

2 — Orta Asya Eskiden Böyle Değildi:

Bugün birçok yerleri çöllerle kaplı olan bu bölgede, buzullar devrinde, iki büyük iç deniz vardı. Bunu, bu çöllerde rastlanan deniz hayvanları kalıntılarından ve buralardaki büyüklü küçüklü tuzlu göllerden anlıyoruz.

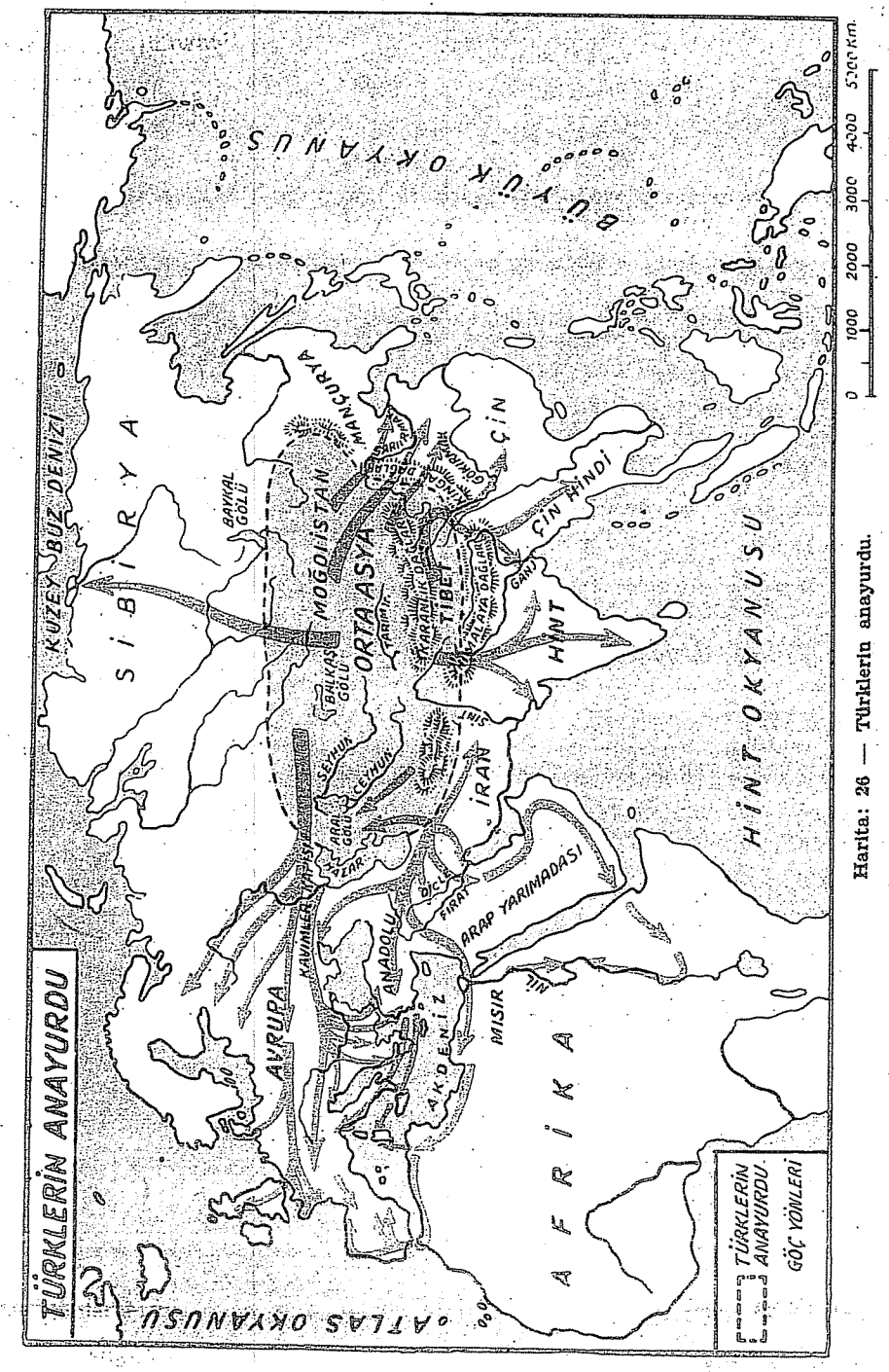

Harita: 26 — Türklerin anayurdu.

Türkler, iklimin elverişli olduğu zamanlarda buralarda çoğalmışlardı. Bu insanar, yontma taş, cilâlı taş ve maden devirlerini yeryüzünün başka ülkelerinde yaşayan insanlardan önce yaşamışlardır.

3 — Tarihten Önceki Devirlerde Türkler Nasıl Yaşıyorlardı?

Türk uygarlığının eskiliğini gösteren kalıntılara Orta Asya'nın hemen her yerinde rastlanmaktadır. Tarihten önceki devirlerde görülen uygarlıklardan hiç biri bu kadar geniş bir alana yayılmamıştır.

Aral gölünün doğusundaki Kırgız bozkırlarıyle Sibirya'nın güneyinde, Türklerin **kurgan** adını verdikleri yüksek tepeler vardır. Bunlardan kimisinin boyu 150 metreye varır. Kurganlar, eski atalarımızın mezarlarıdır. Açılan bu mezarlarda birçok eşya bulunmuştur. Bunların arasında kılıçlar, koşum eşyası, süngü, bıçak, makas, balta, iğne, burgu, kazan, tava, küpe, bilezik ve hayvan biçiminde yapılmış süs eşyaları vardır. Bunların birtakımı altındandır. Sapan demiri, orak, çiviler ve daha birçok eşya da bulunmuştur. Bu eşyadaki güzellik ve incelik, bize o zamanki Türk sanatının ne kadar ileri olduğunu göstermektedir.

4 — Türkler Anayurtlarından Niçin Göç Ettiler?

Buzullar devrinin sonlarında, güneşin ısısı artınca, dünyamızın geçirdiği soğuk devir sona erdi. Buzullar, kuzeyde ve dağların tepelerinde kaldı. Yağmurlar da azaldığı için, Orta Asya'daki büyük ırmakların suları kesildi. İç denizler kurumaya başladı. Onların yerini bataklıklar, tuzlu göller aldı. Her tarafı rüzgârların getirdiği kumlar kapladı. Gittikçe artan bir kuraklık başladı.

Bu büyük iklim değişikliği Orta Asya'da yaşamayı güçleştirdi. Bu yüzden, Türkler başka ülkelere göç etmek zorunda kaldılar.

5 — Türkler Nerelere Göç Ettiler?

Kuraklık yüzünden anayurtlarından ayrılan Türkler doğuya, güneye ve batıya göç ettiler (Harita: 26). Doğuya göç edenler Çin'e, güneye göç edenler Afganistan'a ve Hindistan'a yerleştiler. Batıya gidenler de iki yoldan ilerlediler. Bunlardan biri Ural dağlarıyle Hazar gölü arasından geçen kuzey yoludur. Buna **Kavimler Kapısı** da derler. İkinci yol, Hazar gölünün güneyinden, İran'dan geçen yoldur.

Kavimler Kapısından geçenler, Karadeniz'in kuzeyindeki geniş topraklara yerleştiler. Yine bu yoldan ilerleyen gruplardan birçoğu, Tuna ırmağı yoluyle, Orta Avrupa'ya ve Balkanlara indiler.

Hazar gölünün güneyinden geçenler İran'da, Mezopotamya'da, Anadolu'da, Ege bölgesinde, Suriye ve Mısır'da yurt edindiler.

Bu göçler, binlerce yıl sürdü. Bundan da eskiden anayurdumuzun ne kadar kalabalık olduğu anlaşılır.

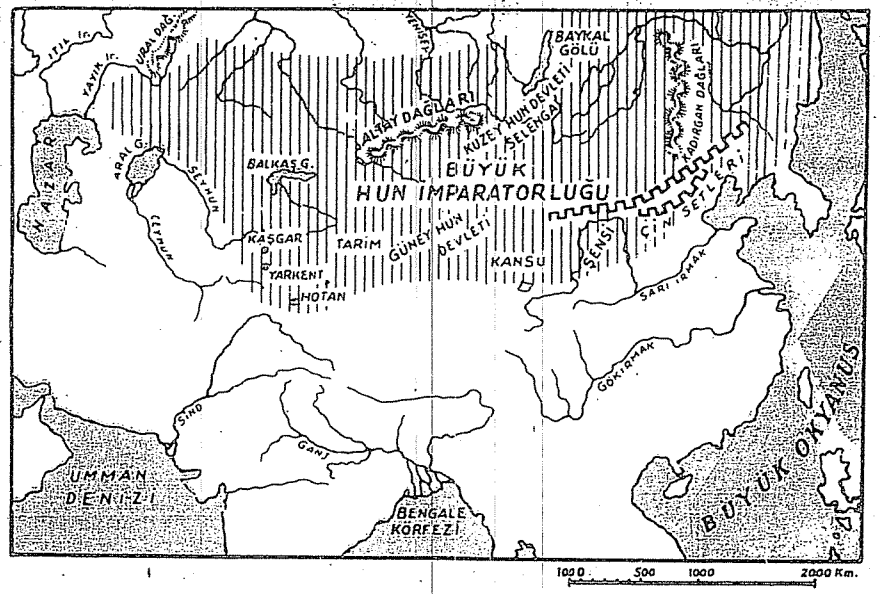

Harita: 7 — Büyük Hun İmparatorluğu.

Bu göçmenlerin gidip yerleştikleri yerlerdeki insanlar, daha taş devrini yaşıyorlardı. Orta Asyalılar, gittikleri bölgelere cilâlı taş ve maden devirlerini götürdüler. Zamanla buralarda büyük uygarlık merkezleri kuruldu. Dicle ve Fırat arasındaki Mezopotamya denilen ülke, Mısır, Anadolu ve Ege bölgesi bunların başlıcalarıdır.

6 — Göçlerden Sonra Anayurttaki Türkler Ne Oldu?

Kuraklık yüzünden bütün Türkler anayurtlarını bırakıp gitmediler. Birtakım Türk boyları da Orta Asya'nın yaşamaya daha elverişli yerlerine çekildiler. Bunlar, Kadırgan dağlarından Hazar gölüne kadar uzayan yerlerde, birtakım beylikler ve hanlıklar kurdular. Zaman zaman bunlar gelişerek, büyük devletler haline gelmiş ve buradaki Türkler de uygarlıkta ilerlemişlerdir.

Milâttan önceki ve sonraki yüzyıllarda, Türklerin Orta Asya'da kurdukları devletlerin en önemlileri, sırasıyla **Hun İmparatorluğu** ve **Göktürk İmparatorluğudur.**

7 — Hun İmparatorluğu Nasıl Kuruldu?

Tanrı dağlarının doğusunda ve Baykal gölünün güneyinde oturan Türkler, önceleri ayrı ayrı boylar halinde yaşarlardı. Bu Türkler, sonraları, başka ulusları da egemenlikleri altına alarak, Hun devletini kurdular. Bu devletin ne zaman ve nasıl kurulduğunu anlatan bilgimiz pek

azdır. Yalnız, Hunların milâttan önce uzun yıllar yaşadıklarını eski Çin yazılarından öğreniyoruz. Çinliler, Hunların komşusu ve baş düşmanıydılar.

Hunların tarihi ancak **M.Ö. III.** yüzyılda aydınlanmaya başlar. Hun devleti, o zamanlar geniş ülkeleri ve birçok ulusları içine alan bir imparatorluk haline gelmişti (Harita: 27).

Hunların tarihçe ilk bilinen hükümdarı **Teoman**'dır. Hunlar, onun zamanında yaptıkları akınlarla, Kuzey Çin'i sıkıştırmışlardı. Bu akınlar, yüzyıllardan beri sürüp gidiyordu. Çinliler, ülkelerini korumak için, yer yer yaptıkları kaleleri yüksek ve kalın duvarlarla birleştirdiler. Böylece, batı ucu aşılmaz dağlara dayanan, doğu ucu da Çin denizine kadar uzanan bir set meydana getirdiler. Bugün de duran **Çin seddi**'nin genişliği 4,5 metre, yüksekliği 7 metre, uzunluğu 3 300 kilometredir. Her yüz metrede bir kalesi vardır. Fakat, bu yüksek duvarlar da Türk akınlarını önleyememiştir (Resim: 55). Teoman'ın yerine geçen oğlu **Mete** zamanında, Hun Türkleri bu duvarları aşarak Çinlileri güç duruma soktular.

8 — Mete'nin Hayatı:

Mete, tarihte ün salan komutan ve devlet adamlarının en büyüklerinden biridir. **M.Ö. 209 - 174** yılları arasında hükümdarlık etmiştir.

Mete hükümdar olunca, **Siyenpiler**, yeni tanrıkuttan, yani hakandan birtakım isteklerde bulundular. Siyenpiler, Hunların en güçlü, en zorlu komşusuydu. Moğol ırkındandılar. Siyenpiler, Hun topraklarından bir parça istediler. Mete, buna razı olmadı. Ordusuyle Siyenpilerin üzerine

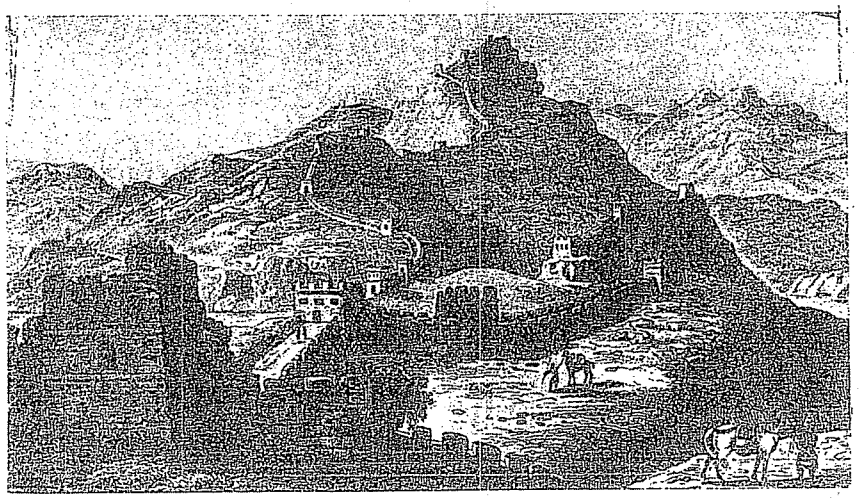

Resim: 55 — Hun akınlarına karşı koymak için, Çinlilerin yapmış oldukları büyük Çin seddi. Mete, ordusuyle bu duvarları aşarak Çin'e girmiş ve Çinlileri vergiye bağlamıştır.

yürüdü. Çok kanlı bir savaş oldu. Siyenpiler bozguna uğradılar. Savaş alanında binlerce yaralı ve ölü bırakarak dağlara çekildiler. Hükümdarları da öldürüldü.

Bu başarıdan sonra, Mete, Çin'in kuzeyinde oturan Yueçilerin üzerine yürüdü. Onları da yendi. Batıda bulunan birçok şehirleri ve ulusları egemenliği altına aldı. Böylece, Orta Asya'daki dağınık Türk topluluklarının çoğunu birleştirmiş oldu.

Artık Çin üzerine yürümek zamanı gelmişti. Mete, Çinlilerle yapılan savaşları da kazandı. İmparatorlarının sığındığı kaleyi kuşattı. Çin seddini aşarak Kuzey Çin'in içerilerine kadar ilerledi. Çin imparatoru, her yıl Türklere vergi vermek şartıyle topraklarını koruyabildi.

Mete, Çin denizinden Hazar gölüne kadar uzanan ülkelerde buyruğunu tanıttı. M. Ö. 174 yılında öldü.

9 — Hun İmparatorluğunun Parçalanışı ve Yıkılışı :

Mete'nin yerine geçen hükümdarlar, 100 yıl boyunca, kahraman atalarının izinden yürüdüler. Hun devletinin üstünlüğünü korudular. Fakat sonradan bu düzen bozuldu. Milâttan önceki yüzyılda, Çinlilerin kışkırtmalarıyle, tanrıkutlarla Türk beylerinin arası açıldı. Türk beylerinin birçoğu tanrıkuta karşı ayaklandılar. Uzun süren iç savaşlardan sonra devlet **Kuzey Hun** ve **Güney Hun** devleti olarak ikiye ayrıldı (M.S. 48).

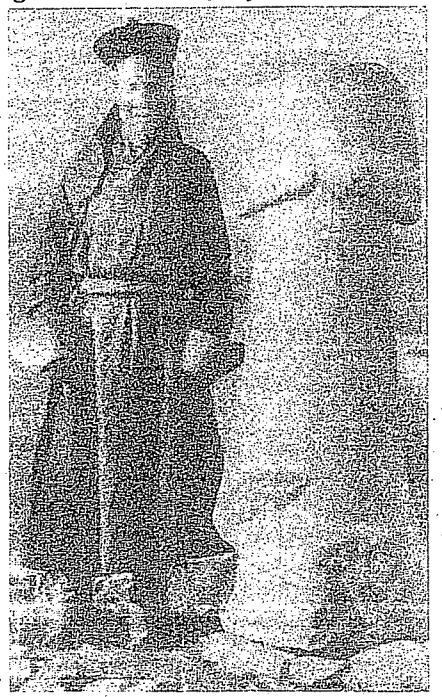

Resim: 56 — Orta Asya'da Kültiğin Anıtı dolaylarında bulunan heykellerden biri

Çinlilerin düzenleriyle, bu iki Türk devleti arasında da uzun savaşlar oldu. Çinliler, Güney Hunlarıyle ve Siyenpilerle anlaşarak, Kuzey Hunlarına karşı savaşa giriştiler. Sonunda, 150 yılında, Kuzey Hun devleti ortadan kalktı.

Hun Türklerinin birtakımı Altay dağlarının geniş vadilerine yerleştiler. Boyların birçoğu da batıya doğru ilerledi. Sonra bunlar birleşerek **Batı Hun Devleti**ni kurdular ve Avrupa içlerine doğru yayıldılar. Batı Hunlarının en ünlü hükümdarı **Attilâ**'dır.

10 — Hun Uygarlığı:

Hun İmparatorluğu bir birleşik devletti. İmparatorluğun başında **Tanrıkurt** denilen bir hakan bulunurdu. Devlet, askerlik temeline dayanıyordu. Eli silâh tutan her Hun askerdi. Hun ordusu atlıydı. Savaşmakta çok ustaydılar. Aldatıcı gerilemelerle düşmanlarını çöle çekerler, sonra birdenbire geri dönüp üstüne saldırırlardı.

Hunların birtakımı göçebe, birtakımı şehirliydi. Şehirlilerle köylüler ticaret, sanat ve çiftçilikle geçinirlerdi. Göçebeler de hayvan sürüleri beslerler, çadırlarda yaşarlardı. Çadırlarını deri ve keçeden yaparlardı.

Hunlarda kadınların önemli bir yeri vardı. Gök, yer ve yeraltı tanrılarına inanır, onlara taparlardı. **Şamanlık** denilen bu dinde en büyük tanrı güneşti. Ay da büyük tanrılardan sayılırdı.

Hunlar, maden ve deri işleme sanatlarında ileri gitmişlerdi. Kuyumculuk, ipekçilik ve çiftçilik de çok gelişmişti. Çin, Hindistan, İran ve Avrupa ülkeleri arasında, bir yerden aldıkları malı öbür yanda satarak, ticarette de çok ilerlemişlerdi. Kendi yaptıkları güzel silâhlarla deriden yapma eşya da onlara çok kazanç sağlıyordu. Hunlar da, öteki Türkler gibi, bal şerbetiyle kısrak sütünden yapılmış bir içki olan **kımız** içerlerdi.

Orta Asya'da açılan kurganlarda Hunlardan kalma birçok değerli sanat eserleri bulunmuştur. Bunların arasında Mete'nin olduğu sanılan bir heykel de vardır (Resim: 56).

11 — Göktürk Devleti:

Orta Asya'daki Hun Türklerinden birtakımı, milâttan sonra III. yüzyılda Altay dağlarının geniş vadilerine sığınmışlardı. Türkler, yalçın dağlarla çevrili olan bu bölgeye **Ergenekon** adını vermişlerdir. Burada Cücenlerin egemenliği altında yaşıyorlardı. Cücenler Türklere düşmandı.

522 yılında, Ergenekon'daki Türklerin başbuğu olan **Bumin Han**, kurt başlı bayrağını açarak, Cücenlere karşı ayaklandı. Onları bozguna uğrattı. **Göktürk Devleti** adıyle bağımsız bir devlet kurdu. Tarihimizde milletimizin

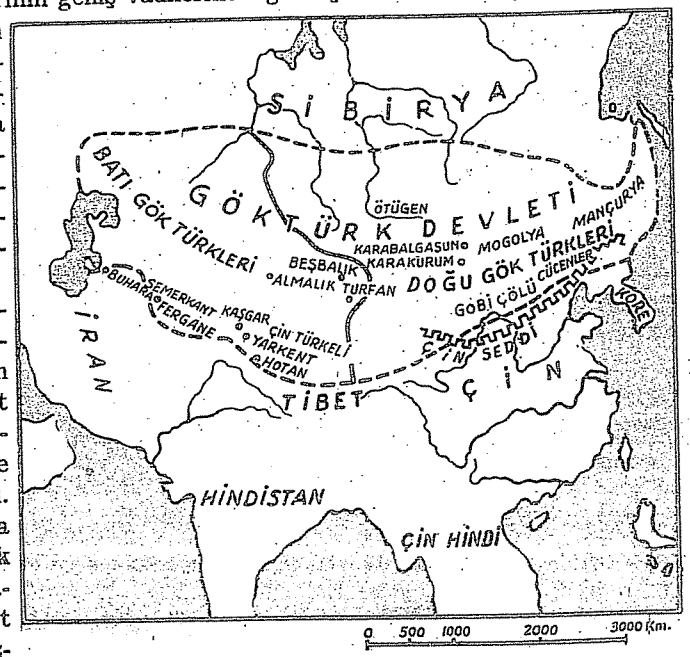

Harita: 28 — Göktürk İmparatorluğu.

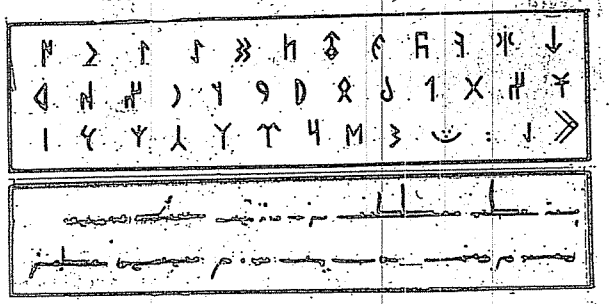

Resim: 57 — Üstte: Orhun alfabesi. Bu yazı Türklerin kullandıkları en eski yazıdır. Orhun ırmağı vadisinde bu yazılarla yazılmış birçok anıtlar vardır. Altta: Uygur yazısı. Orhun yazısından sonra Türkler arasında bu yazı yayılmıştır. Türkler Müslüman olduktan sonra bu yazının yerine Arap harflerini kullanmaya başladılar. Uygur yazısıyle yazılmış ve zamanımıza kadar kalmış değerli kitaplar vardır.

adıyle anılan ilk devlet budur (Harita: 28).

Göktürk devleti kısa zamanda büyüdü. Kore'den Hazar gölüne kadar uzanan bir imparatorluk oldu. Fakat bir zaman sonra, bu devlet de **Doğu Göktürk Devleti** ve **Batı Göktürk Devleti** diye ikiye bölündü. Doğu Göktürk devleti, Çinlilerin hileleriyle çabuk yıkıldı. Ondan daha uzun ömürlü olan Batı Göktürk devleti de, iç karışıklıklar yüzünden, 659 yılında parçalandı. Büyüklü küçüklü devletlere bölündü.

Göktürkler de Şamanlık dinindeydiler. 8'i sesli, 30'u sessiz harften meydana gelen bir alfabeleri vardı. Göktürklerden, bu alfabe ile yazılmış birtakım anıtlar kalmıştır. En önemlileri Orhun ırmağı kıyılarındaki **Orhun yazıtlarıdır**. Göktürklerin tarih olaylarını bu anıtlardaki yazılardan öğreniyoruz (Resim: 57).

ÖDEV VE SORULAR

1 — Türklerin anayurdu nerseidir? Burası nasıl bir ülkedir?
2 — Eskiden Orta Asya nasıl bir ülke idi? Tarihten önceki devirlerde buradaki insanlar nasıl yaşıyorlardı?
3 — Türkler, anayurtlarından niçin başka yerlere göç ettiler? Gittikleri başlıca ülkeler nereleridir?
4 — Kavimler Kapısı neresidir? Buradan geçen göç kolları nerelere gitti?
5 — Göçlerden sonra anayurtta kalan Türkler ne oldu?
6 — Hun İmparatorluğu hakkında neler biliyorsunuz?
7 — Teoman kimdir?
8 — Mete kimdir, neler yapmıştır?
9 — Çin seddi niçin yapılmıştır?
10 — Hun İmparatorluğu niçin parçalandı? Yerine hangi devletler kuruldu? Onlar ne oldu?
11 — Hun uygarlığı hakkında neler biliyorsunuz?
12 — Göktürk devleti ne zaman kuruldu? Kurucusu kimdir? Bu devlet niçin parçalandı? Yerine hangi devletler kuruldu? Onlar ne oldu?
13 — Hun ve Göktürk İmparatorluklarının yıkılış sebepleri bize neler anlatır?

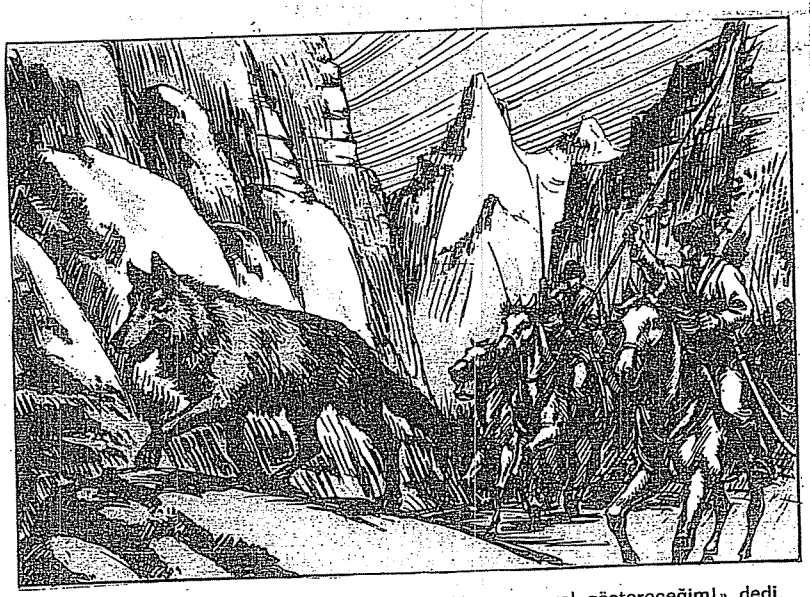

Kurt, Oğuz'a «Ben senin önünden yürüyeceğim, sana yol göstereceğim!» dedi.

OĞUZ DESTANI

Çok eski çağlarda geçmiş bazı olaylar, halk arasında ağızdan ağıza anlatıla anlatıla masallaşır. Böyle, yiğitlerin hikâyelerini, kahramanların savaşlarını, eski insanların inandıkları tanrıların başlarından geçenleri anlatan yazılara **destan** denir.

Hunlar, büyük ve kahraman hükümdarları Mete'nin hayatını destanlaştırmışlardı. Bu destan ağızdan ağıza anlatıla anlatıla yüzyıllarca yaşadı. Milâdın XIII. yüzyılında da yazılı hale geldi. Destanda Mete'nin adı Oğuz olmuştur. Aşağıda Oğuz Destanının bir özetini okuyacaksınız.

Oğuz, doğduğu zaman, yüzü ışıklı, dudakları ateş gibi kırmızı, elâ gözlü bir çocuktu. Kara kaşlı, kara saçlıydı. Annesinden bir kere süt emdi. Bir daha emmedi. Çiğ et ve yemek istedi. Konuştu. Kırk günde büyüdü, yürüdü, oynadı. Kısa zamanda tam bir yiğit oldu.

Oğuz'un memleketinde büyük bir orman vardı. Ormanda da korkunç bir canavr yaşıyordu. Bu canavar, at sürülerini ve insanları yiyor, halka çok eziyet ediyordu. Oğuz, bu canavarı öldürmeyi düşündü. Silâhlanıp canavarı avlamaya gitti. Önce, bir geyik tuttu. Bir ağaca bağlayıp çekildi. Sabahleyin geldi. Baktı ki canavar geyiği almış. Bu sefer bir ayı tutup aynı ağaca bağladı. Ertesi sabah gene geldi. Canavarın ayıyı da almış olduğunu gördü. O zaman ağacın dibinde kendisi durup bekledi.

Canavar gelip başıyle Oğuz'un kalkanına vurdu. O da kargısıyle onu öldürdü, kılıcıyle başını kesti.

Oğuz Han, bir gün bütün halkı topladı. Onlara yemek verdi. Sonra dört bir yana buyruklar yolladı. Bildiriler yazdı, elçiler gönderdi. Bu bildirilerde şöyle diyordu:

«Ben Türklerin hakanıyım. Yeryüzünün dört köşesinin hakanı olsam gerektir. Kim benim buyruklarımı dinlerse onu dost edineceğim. Kim bana baş eğmezse onu cezalandıracağım.»

O çağlarda sağ yanda Altın Han adında bir hükümdar vardı. Bu Altın Han Oğuz'a elçi gönderdi. Pek çok altın, gümüş yolladı. Onun dostluğunu diledi ve dost oldu.

Yine o çağlarda sol yanda Urum Han adında bir hükümdar vardı. Şehirleri çok, askerleri boldu. Urum Han, Oğuz'un buyruklarını dinlemedi. O zaman Oğuz Han bayrağını açarak, askerleriyle Urum Hanın üzerine yürüdü. Kırk gün sonra Buz dağı denilen bir dağın eteğine vardı. Çadırını kurdu ve dinlenip uyudu. Tan yeri ağarırken Oğuz'un çadırına büyük bir kurt geldi. «Ben senin önünden yürüyeceğim, sana yol göstereceğim.» dedi. Ondan sonra bu kurt hep Oğuz'un ordusunun önünde yürüdü. Oğuz Han yıllarca savaştı. Birçok zaferler kazandı.

Oğuz Han'ın **Gün, Ay, Yıldız** ve **Gök, Dağ, Deniz** adında altı oğlu vardı. Bir gün Oğuz Han büyük bir kurultay topladı. Kırk gün, kırk gece yeme, içme oldu, sevinç duyuldu. Bundan sonra Oğuz Han yurdunu oğullarına pay etti:

— Ey oğullarım, ben çok yaşadım. Çok savaşlar gördüm. Çok ok attım, çok ata bindim. Düşmanları ağlatıp dostları güldürdüm. Gök Tanrı'ya borcumu ödedim. Sizlere de yurdumu veriyorum, dedi.

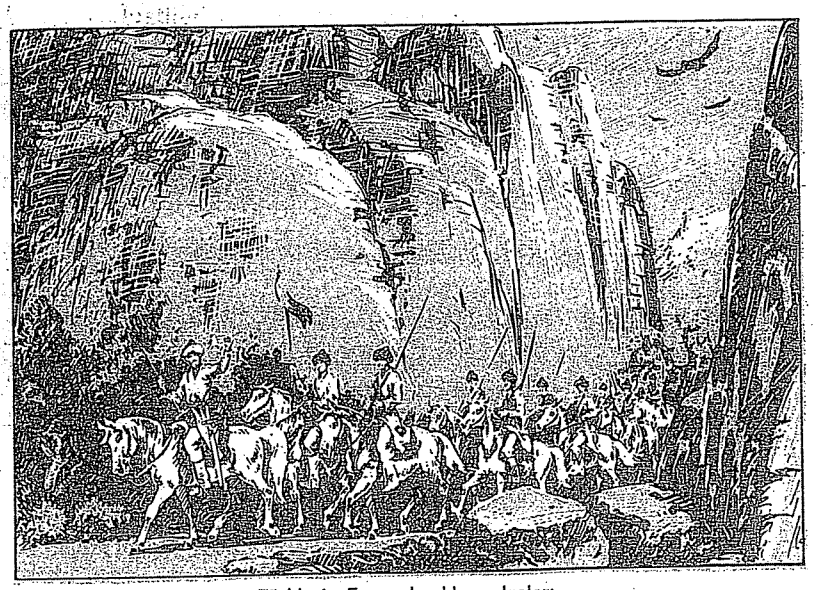

Türklerin Ergenekon'dan çıkışları.

ERGENEKON DESTANI

Göktürklerin hükümdarı İlhan zamanında komşu ülkenin hükümdarı da Sevinç Han'dı. Bu iki devlet arasında sık sık savaşlar olur ve her seferinde de savaşı İlhan kazanırdı. Çünkü Göktürkler, öteki ülkelerdeki uluslardan daha kalabalıktılar.

Sevinç Han, Göktürkleri yenmek için, türlü hediyeler göndererek birçok komşularını kandırdı ve kendi buyruğunda topladı. Göktürkler, çadırlarını ve sürülerini bir yere topladılar. Çevresine hendekler kazarak savunmaya hazırlandılar. Şevinç Han geldi ve savaşa başladı. On gün süren bu savaşı da yine Göktürkler kazandılar.

Bunun üzerine, düşmanlar bir oyun düşündüler. Bir sabah, çadırlarını söküp, birtakım ağırlıklarını bırakarak kaçmaya başladılar. Türkler, bunu görünce, düşman kaçıyor sandılar. Yerlerinden çıkıp onları kovalamaya başladılar. Fakat, Sevinç Hanın askerleri birden geri döndüler. Göktürkleri umulmadık bir bozguna uğrattılar. Düşman bütün büyükleri kılıçtan geçirdi. Çocukları da, köle diye, alıp götürdü.

Bu savaşın sonunda, İlhan'ın Kayan adlı oğlu ile Nüküz adlı yeğeni, kadınlarıyle birlikte, düşmanların elinden kaçabilmişlerdi. Bunlar düşman elinden kurtulmuş olan birtakım hayvanları da önlerine katıp, dağlara doğru yürüdüler. Dik bir dağ yamacında karlı bir yol buldular. Ancak bir tek devenin, tek bir koyunun geçebileceği bu çok tehlikeli yoldan geçerek geniş bir ülkeye vardılar. Bu ülkenin dört yanı aşılmaz, geçitsiz dağlarla çevriliydi. Burada akarsular, türlü otlar, meyveli ağaçlar

ve çeşitli av hayvanları vardı. Orada yerleştiler ve buraya **Ergenekon** adını verdiler.

Türkler, Ergenekon'da dört yüz yıl kalıp çoğaldılar. Sonunda bu yurda sığamaz oldular. O zaman, Ergenekon çocukları şöyle dediler:

«Atalarımızdan duyardık ki, Ergenekon dışında büyük ve güzel bir ülke varmış. Onlar düşmanlarına karşı duramayacakları için bu kapalı yurda gelmişler. Artık düşmandan korkacak kadar azlık değiliz. Bir yol bulup dağları aşalım. Dostlarla buluşup düşmanla vuruşalım.»

Bunun üzerine Ergenekon'dan çıkmaya karar verdiler. Fakat Ergenekon'dan dışarıya çıkacak yol bulamadılar. O zaman bir demirci:

— Burada demirden bir dağ var. Onu eritip yol açalım, dedi.

Öyle yaptılar. Dağın geniş yerine bir kat odun, bir kat kömür koydular. Yetmiş deriden körük yapıp yetmiş yerde kurdular. Birikip körüklediler. Sonunda demir eridi ve yüklü bir deve geçecek kadar yol açıldı. **Bozkurt** adlı beylerinin ardına takılıp buralardan çıktılar. Anayurtlarına gidip düşmanlarından öç aldılar. Ergenekon'dan çıktıkları günü bayram günü yaptılar.

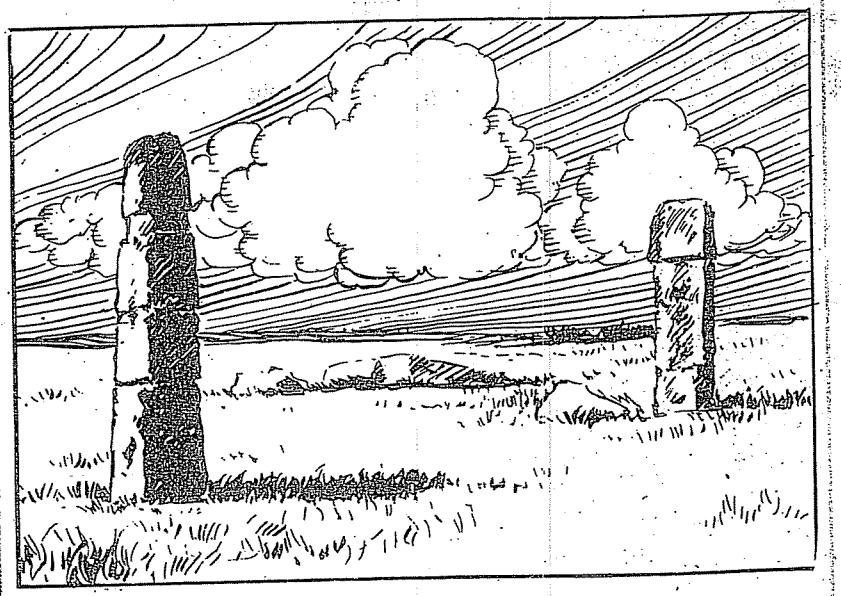

Orhun anıtları

ORHUN YAZITLARI

Göktürklerin başkenti, şimdiki Moğolistan topraklarında bulunan **Ötügen** şehriydi. Ötügen yakınlarında birtakım heykeller, yazılı anıtlar bulunmuştur. Anıtların üstünde Göktürk alfabesiyle yazılmış yazılar vardır. Anıtların bulunduğu yer, Orhun ırmağına yakın olduğu için, bunlara **Orhun yazıtları** denilmiştir.

Bilginler, uzun çalışmalardan sonra bu yazıları okudular. Anıtların kimler adına ve kimler tarafından dikildiği meydana çıktı. Orhun anıtları 3 tanedir Yükseklikleri 3,75 metredir. Birincisi 730 yılında, büyük Türk hakanı Bilge Hanın başbakanı Tonyukuk tarafından dikilmiştir. İkincisi 732 yılında, düşmanla savaşırken kahramanca ölen kardeşi **Kültiğin** adına, Bilge Han tarafından dikilmiştir. Üçüncüsü de 735 yılında, Bilge Han adına dikilmiştir. En sağlam ve temiz kalanı Kültiğin anıtıdır.

Yazıtlarda kullanılan dil çok açık, akıcı ve güzeldir. Yüzyıllarca işlenmiş bir dil olduğu bellidir. Bilge Hanın sözleri, yıllar sonraki Türkler için de çok değerli bir öğüttür. Bakın, **Bilge Han** ne diyor:

— Ey milletim! Ey çocuklarım! Sözlerimi dikkatle dinleyin!

İleride gündoğusuna, güneyde günortasına, batıda günbatısına, kuzeyde geceortasına kadar bütün milletler şimdi bana bağlıdır. Bugünkü gibi, düzensizlik olmadan, Türk hakanı Ötügen'de otururşa, Türk yurdunda sıkıntı olmaz.

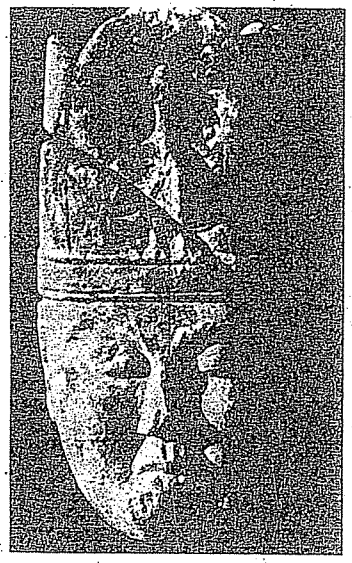

Bu mermer heykel başının Küitiğin'in heykelinden kopmuş olduğu söyleniyor. Orhun yazıtlarının bulunduğu bölgede meydana çıkarılmıştır. Şimdi, Moğolistan'ın başkenti Ulanbatur müzesinde saklanmaktadır.

Ben, Ötügen'de otururak yurdumu yönettim. Çinlilerin altınına, gümüşüne, ipeğine, tatlı sözüne, değerli hediyesine kapılmadım. Bunlara kapılan ne kadar Türkün can verdiğini, Çin buyruğuna düştüğünü unutmadım. Tanrı yardım etti, Türk Hakanı oldum. Dağılmış milletimi bir araya topladım. Yaksul milletimi zengin ettim. Azalmış milletimi çoğalttım. Atalarım Bumin Hana, İstemi Hana yakışır bir oğul olmaya çalıştım.

Atalarım Türk yurdunu öyle sıkı tuttular ki, öyle bilgelikle, öyle güzel törelerle yönettiler ki, Türk milleti mutlu oldu; onların ölümlerine candan ağladı. Atalarımın buyruğu altına giren bütün yabancı uluslar, Çinliler, Tibetliler, Moğollar bile onların çağında yaşadıkları mutlu günleri unutmadılar. Atalarım o kadar ünlü hakanlardı.

Sonradan, bilgisiz ve kötü hakanlar ulu Türk tahtına oturdular. Onların kötü yönetimi ve Çinlilerin hilesi yüzünden, Türk milleti zengin ülkelerini kaybetti. Türk hakanlarının cihanı tutan ünleri geçmişe karıştı.

Bu yüzden, Çinlilere beylik eden Türk soyluları köle, Türk kızları cariye oldu. Türk beyleri şanlı adlarını bıraktı. Çince adlar kullanmaya başladı. Doğu Türkleri Çin buyruğu altına girip 50 yıl onun acıklı ve utandırıcı yönetiminde yaşadı.

Fakat Gök Tanrı, Türkün bu haline acıdı. Türk milleti yok olmasın, eskisi gibi cihanın en yüce milleti olsun diye, babam İlteriş Hanla anam Elbilge Hatunu Türklere hakan kıldı. Tanrı güç verdi, babamın Türk ordusu kurt, düşmanları koyun oldu. Düşmanlar, kurt önünden kaçan koyunlar gibi, dağılıp gitti. Hakan babam, doğudan batıya at koşturup Türk milletini yeniden topladı, birleştirdi, Türk milletini diriltti.

Ey Türk Oğuz beyleri! Üstten gök çökmedikçe, alttan yer delinmedikçe, bil ki, Türk milleti, Türk yurdu, Türk devleti, Türk töresi bozulmaz. Ey ölümsüz Türk milleti! Kendine dön! Su gibi akıttığın kanına, dağlar gibi yığdığın kemiklerine lâyık ol!

ETİ UYGARLIĞI

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Etilerden Önce Anadolu'muz.
2 — Eti Krallığı Nasıl Kuruldu?
3 — Eti İmparatorluğunun Yıkılışı.
4 — Eti Uygarlığı ve Etilerden Kalan Eserler.
5 — Mezopotamya Uygarlığı.
6 — Mısır Uygarlığı.
7 — Etilerden Sonra Anadolu'muz.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritada Kızılırmak'ı ve Boğazköy'ü gösteriniz.
2 — Dicle ve Fırat ırmaklarının hangi denize ve nasıl döküldüğünü inceleyiniz.
3 — Sözlükte «etilik, höyük, firavun, piramit, papirüs» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Etilerden Önce Anadolu'muz:

Güzel Anadolu'muzda, tarihten önceki zamanlardan beri insanlar yaşamaktadır. Bunu yurdumuzun birçok yerinde bulunan kalıntılardan anlıyoruz. Bu kalıntıların başlıcaları tarihten önceki zamanlarda yaşa-

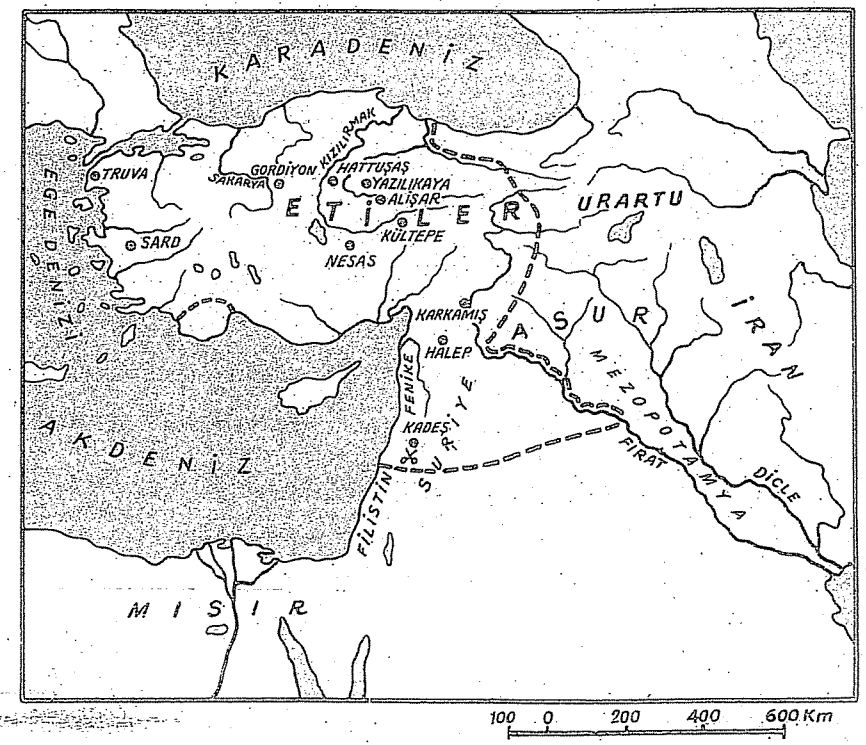

Harita: 29 — Anadolu'da Eti İmparatorluğu.

mış insanlardan kalma taştan yapılmış araçlar, mağara duvarlarına, kayalara yapılmış resimler, köy ve kasaba yıkıntıları, çanak, çömlek ve testiler, madenden yapılmış aletler ve silâhlardır.

Yontma taş devrinde yaşamış insanların Antalya dolaylarındaki mağaralarda barındıkları anlaşılmıştır. Bunların en önemlisi **Karain** mağarasıdır. Cilâlı taş devrinde yaşamış insanların kurdukları köylerin, yaptıkları evlerin, çanak, çömlek gibi şeylerin kalıntıları Konya dolaylarındaki **Çatalhöyük**'te ve Burdur gölüne yakın **Hacılar**'da yapılan kazılarla meydana çıkarılmıştır. **Kültepe**'de yapılan kazılarda ise daha ileri uygarlık eserleri meydana çıkarılmıştır.

Bütün bunlardan yurdumuzun tarihten önceki zamanlardan beri birçok uygarlıklara beşik olduğunu anlıyoruz.

Anadolu uygarlığı, birtakım boyların Orta Asya'dan göç edip buralara yerleşmelerinden sonra daha çok gelişmiştir. Orta Asya'dan göçler başladığı zaman, birtakım Türk boyları da Anadolu'ya gelmişlerdi. Bunlar, Kızılırmak'la öteki ırmakların suladığı bölgelere yerleştiler. Buralarda birçok köyler ve küçük şehirler kurdular. Her şehir küçük bir devletti (Harita: 29).

Anadolu'ya yerleşen bu göçmenler, başlarındaki beylere **Eti** diyorlardı. Kurdukları şehir devletlerine de **Etilik** denirdi. Milâttan önceki üç bin yıl ile iki bin yılları arasında Anadolu'da birçok etilik kurulmuş bulunuyordu. Yurdumuzda ilk maden devri bu **İlk Etilerle** başlamıştır. Böylece de, yurdumuz çok eski uygarlıkların beşiği olmuştur. Suriye ve Mezopotamya'daki komşuları Etilere **Hitit** derlerdi.

2 — Eti Krallığı Nasıl Kuruldu?

M. Ö. 2000 yılları başlarında, Anadolu'ya yeni göç dalgaları gelmeye başladı. Bunlar, Anadolu'ya kendilerinden önce gelip yerleşmiş olanları egemenlikleri altına aldılar. Onlarla kaynaşıp yeni siteler kurdular. Bir zaman sonra, bu siteler arasında üstünlük kavgaları başladı. Sonunda, **M.Ö. 1900** yılında bir kralın buyruğu altında birleştiler. Böylece **Eti İmparatorluğu** kurulmuş oldu.

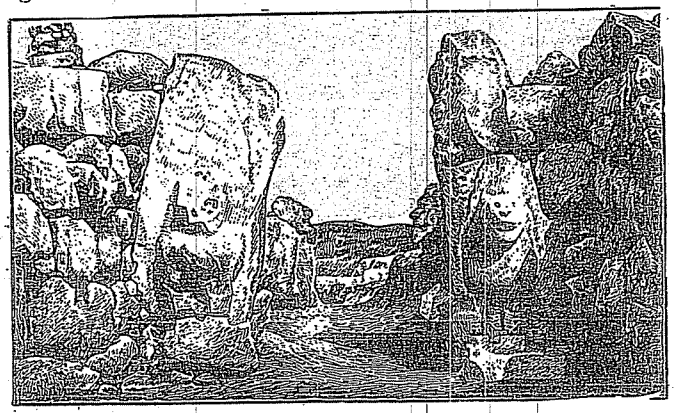

Resim: 58 — Boğazköy'de kale kapısının kalıntıları

Uzun ve sürekli savaşlardan sonra Eti krallığını kuran site beyine **Labarnaş** adı verildi. Labarnaş «büyük ve kuvvetli» demekti. Bu ünlü kral, ülkesinin sınırlarını Toros dağlarına kadar genişletti. Yerine geçen krallar, **Hattuşaş** şehrini kendilerine başkent yaptılar. Hattuşaş, (Boğazköy) Çorum ilimizin sınırları içindedir (Resim: 58).

İlk krallar devrinde, Etiler Anadolu'nun birçok bölgelerini egemenlikleri altına aldılar. Mezopotamya'ya kadar indiler. Oradaki **Babil** şehrini yağma ettiler **(M. Ö. 1800)**.

Bu krallardan sonra, Eti ülkesinde iç karışıklıklar baş gösterdi. Etilerin parlak devirleri sona erdi. Hatta, bir aralık bağımsızlıklarını da kaybettiler.

Eti İmparatorluğu **M. Ö. 1400** yılları ile **1200** yılları arasında, ikinci bir parlak devir yaşadı. Bu devirde Etilerin başına geçen yeni bir kral ailesi, iç karışıklıkları durdurarak, düzenli bir devrin açılmasını sağladı. Bu aileden gelen kralların en ünlüsü **Subbiluliuma**'dır.

Subbiluliuma zamanında Etiler Suriye'nin kuzeyini ele geçirdiler. Mısırlılarla komşu oldular. Bu iki devlet, önceleri iyi geçindiler. Sonraları bu komşuluk bozuldu. Aralarında sürekli savaşlar oldu. Bunların en önemlisi, Subbiluliuma'nın torunu zamanında orta Suriye'de bulunan **Kadeş** şehri surları önünde yapılan savaştır.

3 — Eti İmparatorluğunun Yıkılışı:

Aradan uzun yıllar geçti. Çanakkale boğazından geçen yabancı boylar Eti ülkesine saldırdılar. Etiler, bunlara karşı koyamadılar. Sonunda, bu saldırgan boylardan **Frigyalılar,** Hattuşaş'a kadar ilerlediler. **M. Ö. 1200** yılında Hattuşaş'ı yıkarak Eti krallığına son verdiler.

Birtakım Etiler, Toros dağlarının doğusuna çekilerek küçük beylikler halinde birkaç yüzyıl daha yaşadılar. Son uygarlık merkezleri olan **Karkamış** şehri de **M. Ö. 700** yılında Mezopotamya'nın kuzeyinde yaşayan Asurluların eline geçti. Böylece Eti tarihi sona erdi.

4 — Eti Uygarlığı ve Etilerden Kalan Eserler:

Anadolu'da maden devrini Orta Asya Türkleri açmışlardı. Tarih zamanları ise Etiler devrinde başladı. Eti kralları hem devlet başkanı, hem en büyük din adamı, hem de ordunun başkomutanıydı. Kraliçenin de devlet işlerinde önemli bir yeri vardı.

Etilerin istenildiği zaman savaşa girebilecek kuvvetli bir orduları vardı. Ordu, arabalı süvari ve yaya erler olmak üzere iki bölümdü. Süvariler ovalarda, yayalar da arabaların işleyemediği yerlerde savaşırlardı. En önemli silâhları kılıç, mızrak ve oktu.

Etilerde yurt sevgisi her sevginin üstündeydi. En büyük suç, yurda ve devlete karşı işlenen suçtu. Bunun cezası ölümdü.

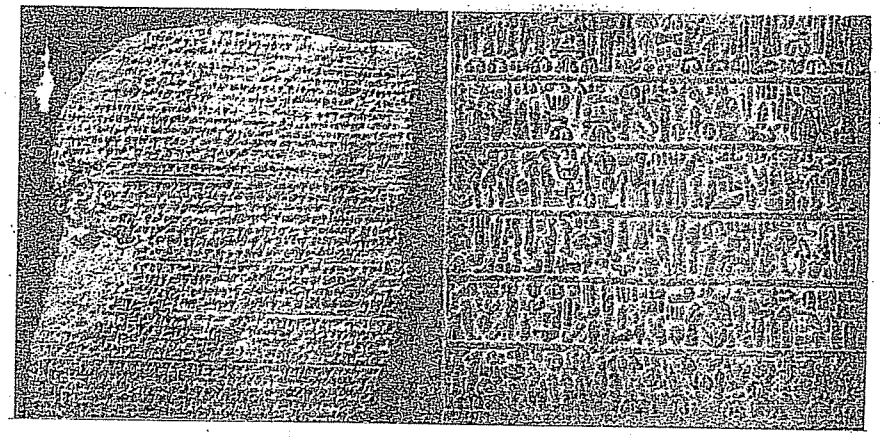

Resim: 59 — Etilerin resim ve çivi yazıları.

Etiler, birçok tanrılara taparlardı. En önemli tanrılar Gök ve Yer tanrılarıydı: İnanışlarına göre, tanrılar insanlara benzerdi. Onlar da yer, içer, evlenir, çocuk sahibi olurlardı. Etiler, tanrıları için tapınaklar yaparlardı. Buralarda tanrı heykelleri ve kabartmaları vardı. Bunların birçogu kazılarla meydana çıkarılmıştır; müzelerimizde saklanmaktadır.

Eti dili, Türk dilinin kollarından biridir. Etilerin özel bir resim yazısı vardı. Onunla yazı yazarlardı. Ayrıca, Mezopotamya'daki komşuları olan Sümerlerin kullandıkları çivi yazısını da kullanmışlardır (Resim: 59).

Etiler, yazılarını yumuşak kil levhalar üzerine yazar, sonra bunları fırınlarda pişirerek sertleştirirlerdi.

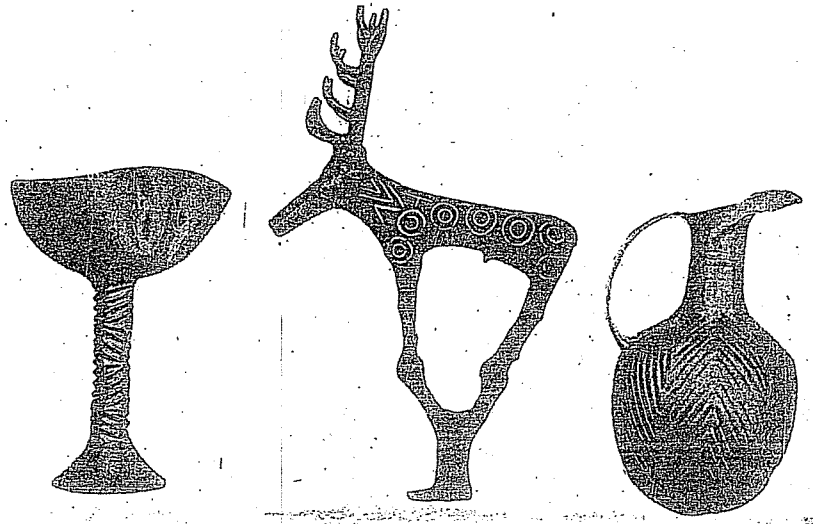

Resim: 60 — Anadolu'da Etilerin yapmış olduğu altın, gümüş ve bronz eşya (Ankara Müzesinde).

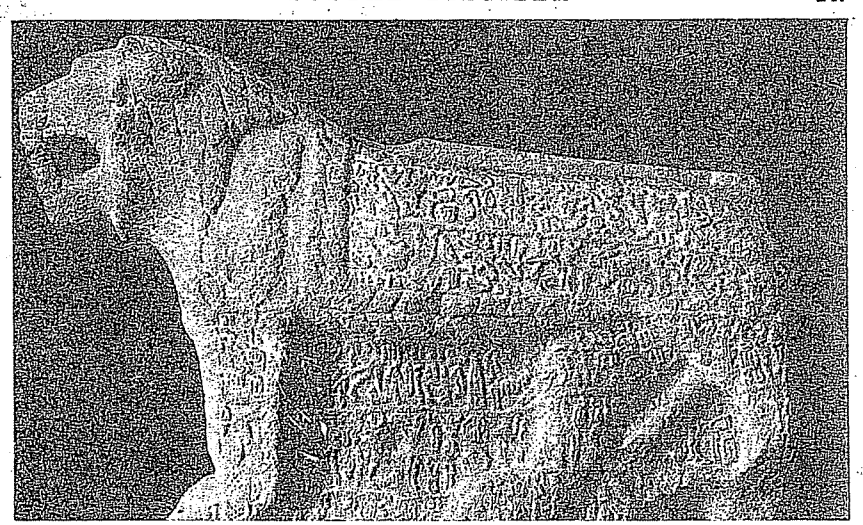

Resim: 61 — Üzerinde Eti resim yazısı bulunan bu aslan heykeli, Maraş'ta bulunduğu için «Maraş Aslanı» diye anılır (İstanbul Eski Eserler Müzesinde).

Yurdumuzda Etilerden kalma pek çok eser vardır. Bunlar şehir kalıntıları, saraylar, tapınaklar, heykel, kabartma, süs eşyaları, savaş araçları, topraktan ve madenden yapılmış araçlardır (Resim: 60, 61, 62, 63, 64, 65).

Etilerin başşehri olan Hattuşaş, kazılarla meydana çıkarılmıştır. Burada, Etilerin son devirlerinden kalma birçok sanat eserleri ve araçlar bulundu. Yozgat ilimizdeki Alişar ve Alacahöyük kazılarında ve Torosların güneyindeki Karkamış şehrinde de çeşitli madenlerden yapılmış silâh ve araçlar, altından ve gümüşten süs eşyası bulunmuştur.

Resim: 62 — Ankara Müzesinde bulunan Eti kabartmalarından biri.

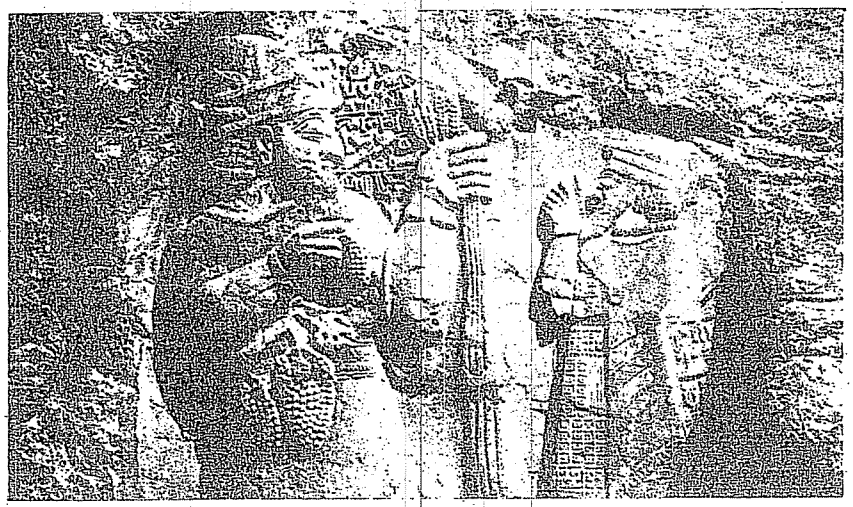

Resim: 63 — Bereket Tanrısı önünde dua eden kral. Kayalar üzerine oyulmuş olan bu resim Etilerden kalmadır. Konya Ereğlisi'ne yakın İvriz'de bulunmuştur.

Yapılmakta olan kazılarla daha da birçok Eti eserleri meydana çıkarılmaktadır. Sizin çevrenizde de Etilerden kalma eserler varsa, gidip bunları yerinde inceleyiniz.

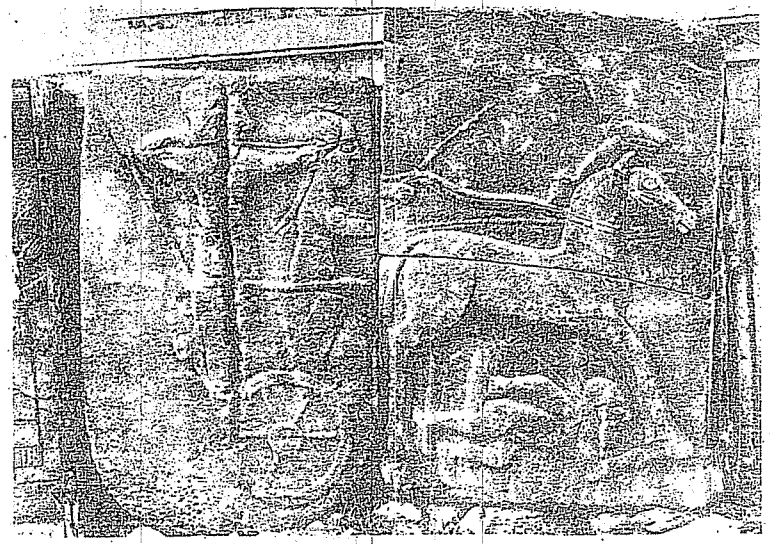

Resim: 64 — Savaş arabası üstünde düşmanla çarpışan Etileri gösteren bir kabartma (İstanbul Eski Eserler Müzesinde).

Anadolu'da Etilerin yaşadığı devirde, Mezopotamya'da ve Mısır'da yaşayan insanlar da uygarlıkta çok ilerlemişlerdi. Etilerin komşusu olan bu ülkelerdeki uygarlıkları da bilmemiz gerekir.

Resim: 65 — Etilerden kalma bir vazo.

5 — Mezopotamya Uygarlığı:

Anadolu'nun güneydoğusunda, **Dicle** ve **Fırat** ırmaklarının arasındaki bölgeye **Mezopotamya** denir (Harita: 30). Bu bölgenin toprakları tarıma çok elverişlidir. Bundan 7 000 yıl kadar önce, buraları boş, bataklık yerlerdi. Dicle ve Fırat ırmakları ayrı ayrı denize dökülürdü.

Orta Asya'dan gelen göçmenler, setler yaparak ırmakların akışını düzenlediler, bataklıkları kuruttular. Toprağı güzelce suladılar. Çiftçilik yapmaya başladılar.

Bunlardan **Sumerler**, ırmak boylarında önce köyler, sonra siteler

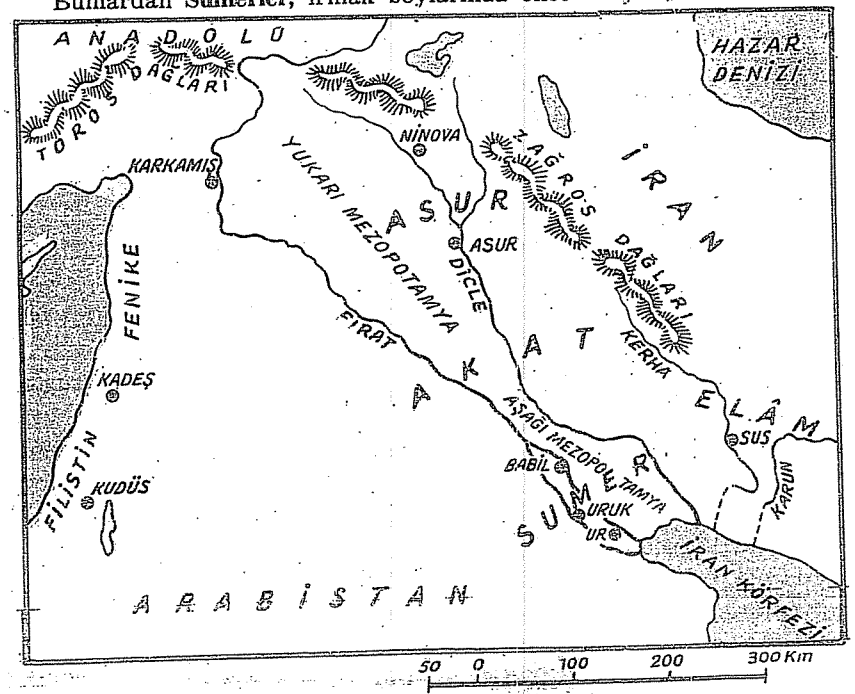

Harita: 30 — Mezopotamya.

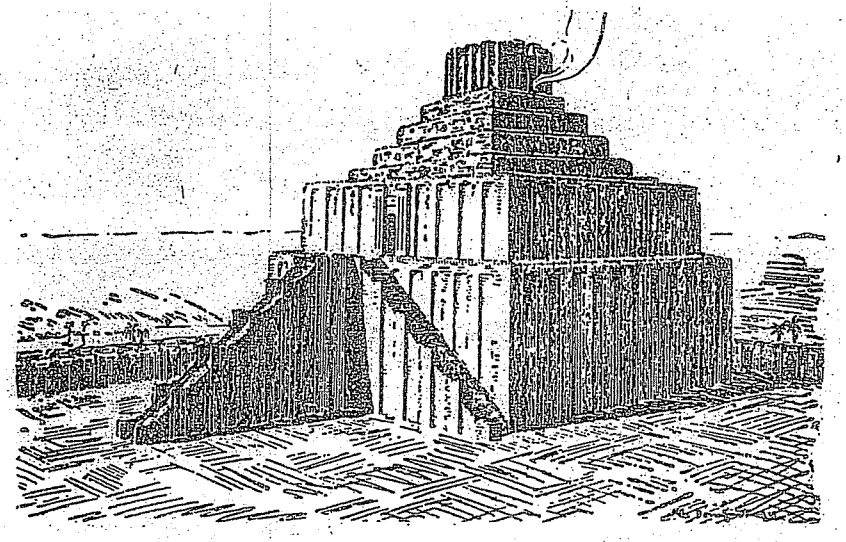

Resim: 66 — Babillilerin yaptığı bir ziggurat. Babilliler, birçok katları olan bu yüksek yapıları tapınak ve gözlemevi olarak kullanırlardı.

yani birtakım şehir devletleri kurdular. En ünlü siteleri, İran körfezine yakın Ur ve Uruk siteleriydi. Sitelerde tapınaklar, siteyi yöneten beyin oturduğu bir saray, hükümet daireleri ve halkın oturduğu evler vardı.

Sumerler, bu bölgede uygarlığı ilerlettiler. Setleri ve arkları daha elverişli duruma getirerek tarımda ilerlediler. Başka ülkelerle alışverişe giriştiler. Sanatta da çok ilerlediler.

Sumer siteleri uzun yıllar bağımsız kaldı. Sonra sitelerden biri üstünlüğü kazandı. Hepsi bir kralın buyruğu altında birleştiler.

Aradan yüzyıllar geçti. Arap yarımadasından buralara göç eden Sami ırktan insanlar Fırat ırmağı kıyısında Babil adlı büyük bir şehir kurdular (Resim: 66). Babil devleti çok güçlendi. Babilliler M. Ö. 2100 yılında Sumer egemenliğine son verdiler.

Babilliler de uzun bir tarih devri yaşamışlardır. Bütün Mezopotamya, Dicle'nin doğusundaki Elam bölgesi ve Suriye'nin kuzeyi onların eline geçmişti. Anadolu'daki Etiler M. Ö. 1800 yılında işte bu Babil şehrini yağma etmişlerdi.

Mezopotamya'da ilk uygarlığı kuranlar Sumerlerdir. Sumer şehirlerinde hükümet işlerini gören kimselerden başka din işlerine bakan rahipler ve adalet işlerine bakan hâkimler vardı. Hükümet işleri düzenliydi. İnsan ve kamu haklarını düzenleyen ilk kanunları Sumerler yapmışlardır.

Sumerler, yurtlarını korumak için, askerliğe çok önem verirlerdi. Her sitenin küçük bir ordusu vardı. Sitenin beyi ordunun başkomutanıydı. Krallık devrinde, bu işi krallar üzerine aldı. Sumer askerleri de Etilerinki gibi, yaya ve arabalı süvari olmak üzere iki bölüme ayrılmıştı.

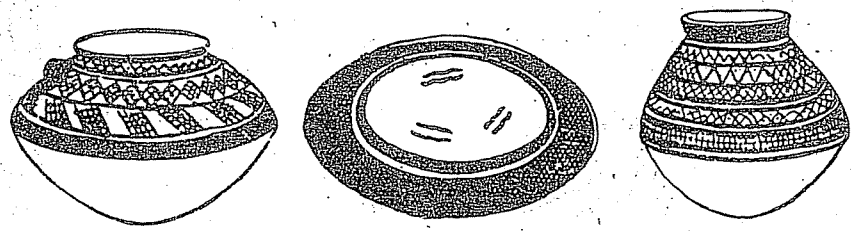

Resim: 67 — Sumerlerden kalma çanak çömlekler.

Savaş arabalarında iki er bulunurdu. Bunlardan biri arabayı kullanır, öteki dövüşürdü. Savaş araçları kargı, mızrak, balta ve topuzdu.

Sumerlerde her sitenin bir veya birkaç tapınağı vardı. Tapınaklar birkaç katlı olurdu. Sumerler, bu kutsal yerlerde site tanrısının, ailesiyle birlikte oturduğuna inanırlardı. Sumer inanışına göre, tanrılar insanlara benzerdi. Yerin, göğün ve suların ayrı ayrı tanrıları vardı. Bunlar için ölüm yoktu. Tabiat olayları tanrıların buyruklarıyle olurdu.

Sumerlerin dili, Orta Asya'da konuşulan Türkçenin bir koludur. Sumerler, önce resim yazısını kullanırlardı. Sonra çivi yazısı denilen bir yazı kullanmaya başladılar. Sumerlerden çok güzel yazılı eserler kalmıştır.

Sumerler bilimle de uğraşmışlardır. İlk gök haritasını yapan, gezegenleri belirten Sumerlerdir. Aritmetik, geometri ve fizik bilimlerinin temellerini de Sumerler kurmuşlardır.

Sumerler yapı, heykel, kabartma sanatlarında çok ilerlemişlerdi. Mezopotamya'da her yıl ırmaklar taştığı için, şehirlerini kendi doldurdukları yüksekçe tepeler üzerinde yaparlardı. Ülkede yapıya elverişli taş bulunmadığı için de evler kerpiçten, yahut tuğladan yapılırdı. Evler, duvarlarla çevrili avlular içinde bulunurdu. En önemli yapıları tapınaklardı.

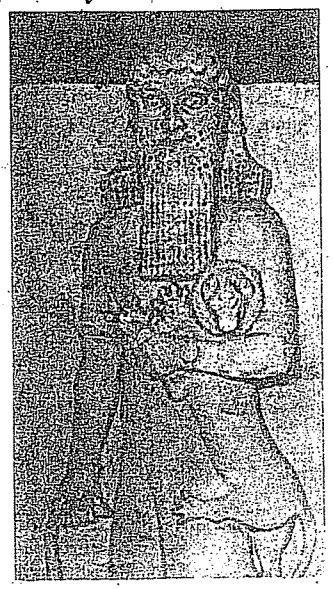

Resim: 68 — Sumerlerin masallaşmış kahramanlarından Gılgamış (Paris'te Luvr Müzesinde).

Resim: 69 — Sumer şehir devletleri kral-larından Gudea'nın heykeli (Paris'te Luvr müzesinde).

Bunların kimisi yedi katlı olurdu.

Sumerler, heykel ve kabartma yaparken tabiatı örnek alırlardı.

Sumerler bu alanda çok güzel eserler meydana getirmişlerdir (Resim: 67, 68, 69).

6 — Mısır Uygarlığı:

Mısır, Afrika'nın kuzeydoğusunda, Nil ırmağının suladığı verimli bir ülkedir. Fakat Nil olmasaydı, bu ülke, çevresi gibi çöl olacaktı. Onun için, «Mısır, Nil'in armağanıdır.» derler.

Bu ülkenin ilk ahalisi, kara derili Afrika yerlileriydi. Bunlar, Nil boylarında yaşar ve avcılıkla geçinirlerdi. M. Ö. 4000 yılları başlarında, Orta Asya'dan göç eden boylar Mısır'a gelip yerleştiler. Yüzyıllar süresince oranın yerli ahalisiyle kaynaşıp eski Mısır halkını meydana getirdiler. Nil boylarında küçük kasabalar kurarak tarım işleriyle uğraştılar. Zamanla bu kasabalar büyüyerek birer site haline geldi.

İlk büyük Mısır devleti M.Ö. 4000 yılları sonlarında kuruldu. Bundan sonra Mısır'ı Firavun denilen krallar yönetmeye başladı. Mısır, büyük bir imparatorluk haline geldi. Bu devrin en ünlü firavunu II. Ramses'tir. M. Ö. 1296 yılında, Suriye'de Etilerle Kadeş savaşını yapan firavun odur (Resim: 70).

Resim: 70 — Etilerle Kadeş savaşını yapan II. Ramses'in mumyası

Etiler, Kadeş savaşında II. Ramses'in ordusunu bozguna uğrattılar. Mısırlılar kaçmaya başladılar. Fakat Eti askerleri Mısırlıların bıraktıkları malları yağmaya koyulunca ordunun düzeni bozuldu. Ramses bundan yararlanarak askerlerini topladı, yeniden savaşa girişti. Bu savaşta iki ordu da birbirine üstün gelemedi.

Kadeş savaşından sonra da Etilerle Mısırlılar arasında kavgalar sürüp gitti. Bu sırada yukarı Mezopotamya'da yaşayan Asurlular kuvvetlenmişlerdi. Etileri de Mısırlıları da korkutuyorlardı. Bu yüzden, iki devlet, aralarındaki savaşları durdurdular. Asurlulara karşı bir askerî antlaşma ile birbirlerine bağlandılar. Bu antlaşmanın

yazılı olduğu levhalar hem Boğazköy'de hem de Mısır'da bulunmuştur. Tarihte bilinen ilk yazılı antlaşma budur.

Mısır'da firavunlar devri 3 000 yıl kadar sürmüştür. Bu zaman içinde 30 firavun soyu geçti. Sonunda, M. Ö. 332 yılında, Makedonya kralı Büyük İskender bu ülkeyi de alarak Mısır tarihine son verdi.

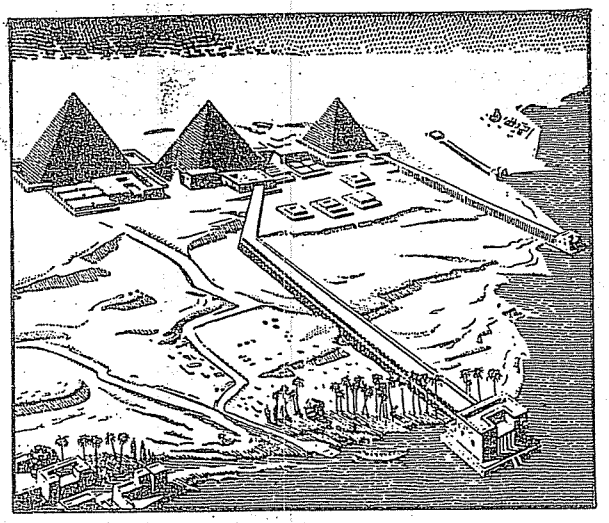

Resim: 71 — Piramitler eski Mısır firavunlarının mezarlarıydı.

Mısır uygarlığı, ilkçağın en ileri uygarlıklarından biridir. Mısırlılar firavunlara tanrı gözüyle bakarlardı. Onlar da ülkeyi diledikleri gibi yönetirlerdi. Devlet memurları üstün sınıf sayılırdı. Bunların en önemlileri de kâtiplerdi. Rahipler de çok saygı görürlerdi. Din işlerini onlar yönetirlerdi.

Mısırlılar birçok tanrılara taparlardı. En büyük tanrılar güneş tanrılarıydı. Ay da bir tanrı sayılırdı. Öküz, timsah, suaygırı, yılan, kedi gibi hayvanlara ve kuşlara da taparlardı. Nil ırmağı da kutlu sayılırdı.

Mısırlılar, ölülerin yeniden dirileceğine ve yargılanacağına inanırlardı. Bunun için, ölülerini mumyalarlar ve sağlam mezarlarda saklarlardı. Bu mumyalardan pek çoğu bugün müzelere alınmıştır. Firavunlar için, büyük birer türbe diyebileceğimiz piramitler yapılırdı. Bugün, bu piramitleri görmek için, Mısır'a her yıl pek çok turist gitmektedir. Mısır tapınakları ve mezarlıkları da Mısır uygarlığının büyük sanat eserleridir (Resim: 71).

Mısırlılar önce hiyeroglif adı verilen bir resim yazısı icat etmişlerdi (Resim : 72). Sonraları daha kolay yazılıp okunan başka yazılar da buldular. Yazılarını papirüs yaprakları üzerine yazarlardı. Eski Mısırlılar matematik, hekimlik ve eczacılıkta ileriydiler. Bugün aritmetikte kullandığımız onluk sayı sistemi ile güneş takvimini Mısırlılar bulmuştur.

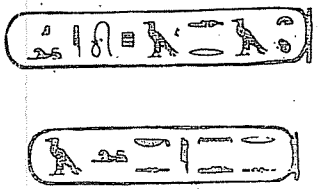

Resim: 72 — Mısırlıların hiyeroglif adı verilen resim yazısı

Mısırlılar ticarette de çok ilerlemiş-

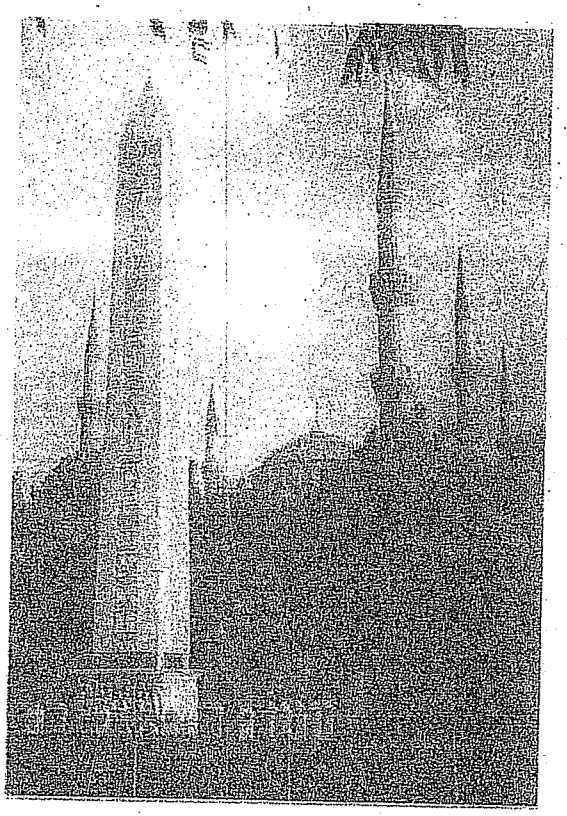

Resim: 73 — Istanbul'da Sultanahmet meydanındaki bu dikilitaş eski Mısırlılardan kalmadır. Üstünde hiyeroglif yazıları vardır. Bizanslılar zamanında Istanbul'a getirilmiştir.

lerdi. Suriye, Mezopotamya, Anadolu ve Hindistan'la alışveriş ediyorlardı.

Mısırlıların yapmış oldukları anıtlardan biri, sonradan Istanbul'a getirilmiştir. Sultanahmet meydanında bulunan bu dikilitaşın üzerinde hiyeroglif yazıları kazılıdır (Resim: 73).

7 — Etilerden Sonra Anadolu'muz:

Eti İmparatorluğu yıkıldıktan sonra geçen yüzyıllar içinde Anadolu'da birçok devletler kuruldu. Yurdumuz, yer yer çeşitli ulusların egemenliği altında kaldı. Bunların başlıcaları **Urartular, Frigyalılar, İyonyalılar, Romalılar** ve **Bizanslılardır**. Yurdumuzun çeşitli bölgelerinde o zamanlardan kalma birçok uygarlık eserlerine de rastlanmaktadır.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Anadolu'da ilk uygarlık kimlerle, ne zaman, nasıl başladı?
2 — Etiler kimlerdir?
3 — Etilik nedir?
4 — Eti Krallığının başkenti neresiydi? Bu şehrin şimdiki yeri neresidir?
5 — Eti Krallığı nasıl ortadan kalktı?
6 — Etiler nasıl yaşıyorlardı? Anadolu'muzda Eti uygarlığı eserlerinden neler kalmıştır?.
7 — Mezopotamya neresidir?
8 — Mezopotamya'da ilk uygarlık kimlerle, ne zaman başladı?
9 — Sumerler kimlerdir?
10 — Sumerler nasıl yaşıyorlardı?
11 — Sumer uygarlığından bizlere neler kalmıştır?
12 — Eski Mısır uygarlığı hakkında neler biliyorsunuz?
13 — Eski Mısır uygarlığından bugüne kalmış başlıca eserler nelerdir?
14 — Etiler, Sumerler ve eski Mısırlılar nasıl yazı yazarlardı?

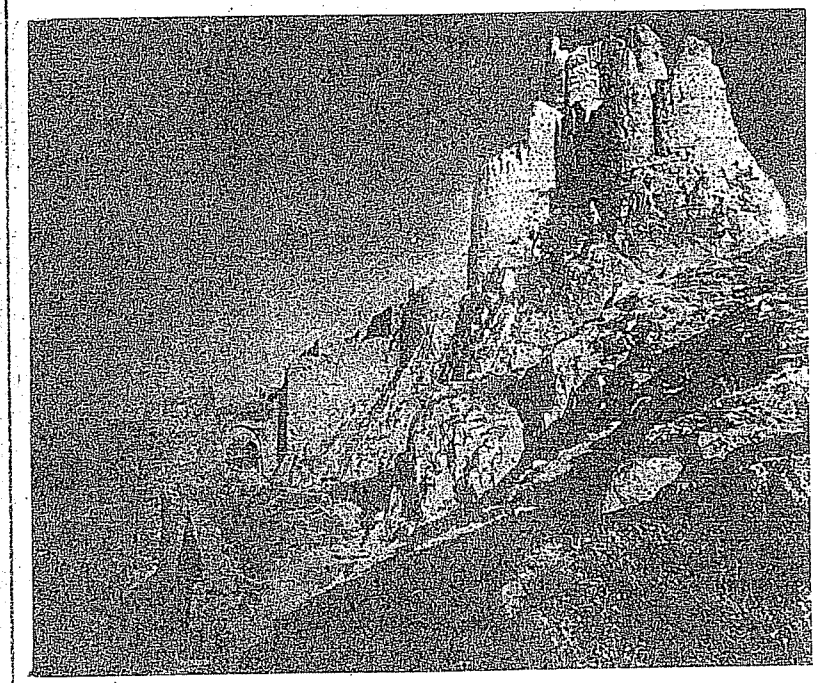

Urartular zamanında yapılmış olan Van kalesi

URARTULAR VE VAN KALESİ

Yurdumuzun en büyük gölü Van gölüdür. Bu gölün doğusunda, ünlü Van şehrimiz vardır. Göiden 4 kilometre uzaklıkta, düz ve çıplak bir alan üstünde kurulmuş olan Van şehri, deniz yüzeyinden 1 750 metre yüksekliktedir. Bu şehir, dünyanın en eski şehirlerinden biridir. Milâttan önce XIX. yüzyılda, Asur kraliçesi **Semiramis** tarafından kurulmuş olduğu söylenir. Semiramis, tarihte güzelliğiyle ün salmış, uzun yıllar hükümdarlık etmiş, adı masallara karışmış bir kraliçedir.

Söylentilere göre, daha sonra Van adında bir bey, şehri genişletip buraya kendi adını vermiştir.

Van'da bir kale vardır. Bu kale, dünyanın sayılı eski yapılarından biridir. M. Ö. 855 yılında yapılmıştır. Aradan üç bin yıla yakın bir zaman geçtiği halde, sapasağlam ayakta durmaktadır. Bu kaleyi Urartu kralı I. Sardur yaptırmıştı.

Urartular, bu bölgeye, milâttan önce 1000 ile 900 yılları arasında, Orta Asya'dan göç etmişlerdi. Önce Van'ın kuzeyinde yerleştiler. Sonra şehri alıp kendilerine başkent yaptılar. Van kalesini yaptıran I. Sardur. Urartu krallarının ilkidir. Bir söylentiye göre, kale daha önce

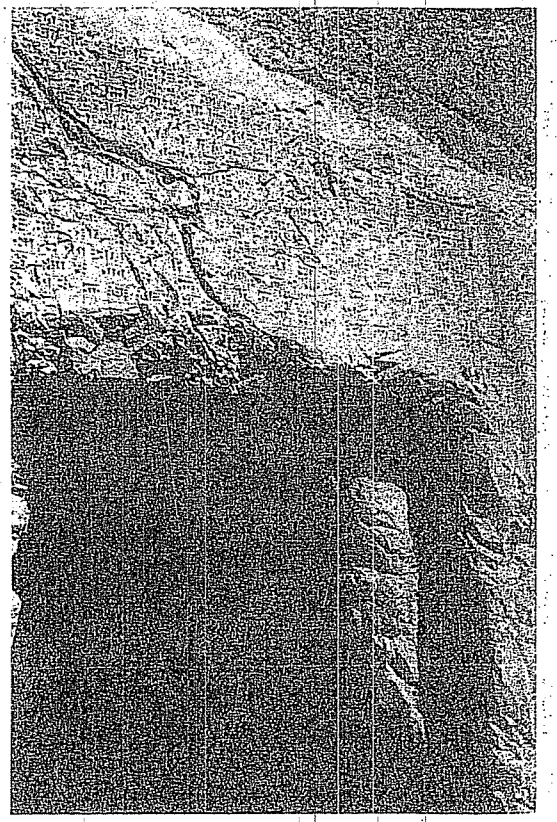

Van kalesindeki Urartular tarafından çivi yazısıyle yazılmış yazıtlardan biri.

yapılmaya başlamış, Sardur onu tamamlatmıştır.

Van kalesi 1 800 metre uzunluğunda, 120 metre genişliğindedir. Pek büyük taşlar, sabun kalıpları gibi üst üste konarak yapılmıştır. Kulelerinin biri üzerinde, çivi yazısıyle ve Asur diliyle yazılmış bir yazıt vardır. Bunda Sardur'un kaleyi nasıl yaptırdığı anlatılır. Kalenin güney kesiminde kralların oturduğu odalar vardır. Çeşitli yerlerinde de Urartu krallarının savaşlarını, kazandıkları zaferleri, yaptıkları işleri anlatan birçok yazıtlar görülür.

Urartular M. Ö. IX. yüzyılda en parlak devirlerini yaşadılar. Bir ara Urartu ülkesi güneyde Suriye'deki Halep şehrine, batıda da Malatya'ya kadar genişlemişti. Buralarda Urartuların izlerine rastlanmaktadır.

Urartular daha çok hayvancılıkla geçinirlerdi. Maden ve ağaç işlemeciliğinde de ileriydiler.

O çağlarda, Karadeniz'in kuzey bölgelerinde **İskitler** yaşıyorlardı. İskitler de Orta Asya'dan göç edip buralara yerleşmiş ve büyük bir devlet kurmuşlardı. İskitler, M. Ö. VI. yüzyılda Kafkas dağlarını aşıp Mezopotamya'nın kuzey bölgelerine kadar indiler. Anadolu'ya da girip yayıldılar. Urartu devleti, bu akınlar sonunda, M. Ö. 600 yılında İskitler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

FRİGYALILAR VE KÖRDÜĞÜM HİKÂYESİ

Eti devletini M. Ö. 1200 yılında **Frigyalılar** yıkmışlardı. Frigya devleti Sakarya ırmağı dolaylarında kurulmuştu. Başkenti, şimdiki Beypazarı yakınlarında **Gordiyon** şehriydi.

Frigyalılar, Anadolu'ya boğazlardan geçerek, Avrupa yakasından gelmişlerdir. Şimdiki Konya, Ankara ve Kütahya illerimizin birtakım bölgeleri bu devletin toprakları içinde bulunuyordu. Zamanla, Frigya ülkesi genişleyip doğuda Kızılırmak boylarına, güneyde Adana'ya kadar yayıldı.

Bu devlet beş yüzyıl kadar yaşamıştır. En parlak devirlerini M. Ö. VIII. yüzyılda yaşadılar. Frigya krallarına **Midas** denirdi. Midaslar, ülkelerinde tarımın gelişmesi için çok çalışmışlardır. Çiftçiliği korumak için çok ağır cezalar koymuşlardı. Bir öküzü kesen yahut bir sapanı kıran ölüm cezasına çarptırılırdı.

Frigyalılar çiftçilik ve hayvancılıkta çok zenginleşmişlerdi. Ekinleri yetiştiren bir tanrıya inanır, ona taparlardı. Din törenlerinde davul, dümbelek, kaval çalar, dans ederlerdi. Müzikte, dokumacılıkta, maden işlemeciliğinde de ileriydiler. Evlerini kerpiçten yapar, ön taraflarını kabartmalarla, nakışlarla süslerlerdi. Kayaları oyarak tapınaklar ve mezarlar da yapmışlardır. Kayalara oyulmuş Midas mezarları, Frigyalılardan kalan en güzel eserlerdir.

Yün örme ve dantela yapmanın Frigyalılarla başladığı söylenir. Anadolu'muzda Frigyalılardan kalma çok güzel çanak çömlekler de bulunmuştur.

O çağlarda Kırım yarımadasında **Kimmerler** otururlardı. Bunlar, İskitlerin kuvvetli bir baskınına uğrayınca ülkelerinden çıkıp güneye doğru indiler. Kafkasları aşarak Anadolu'ya da girdiler. Her yeri yakıp yıktılar. Sonra Doğu Anadolu'da ve Doğu Karadeniz kıyılarında yerleştiler. Frigya devleti, Kimmerlerle yapılan sürekli savaşlar yüzünden çok zayıf düşmüştü. O sırada kuvvetlenen komşusu Lidyalılara karşı koyamadı. Bu yüzden, Frigyalılar, M. Ö. VII. yüzyılda Lidyalıların egemenliği altına girdiler. Frigya devleti ortadan kalktı.

Frigyalılardan kalma güzel bir hikâye vardır:

Frigya krallarından **Gordiyus** çift sürerken kullandığı sapana çözülmez bir düğüm yapmış. Söylentilere göre, çözülmez düğümlere «körtüğüm» deyişimiz buradan gelmekteymiş. Sonradan, Gordiyus'un düğümlediği sapanı bir tapınağa koymuşlar. Halk arasında da bir inanç yayılmış. Bu düğümü kim çözebilirse bütün Asya'yı ele geçirir, denmiş.

Yüzyıllar sonra, M. Ö. IV. yüzyılda, Makedonya kralı **Büyük İskender** Anadolu'ya geçtiği zaman, bu söylentiyi duymuş. Bütün Asya ülkelerini ele geçirebileceğine herkesi inandırmak için, o tapınağa gitmiş.

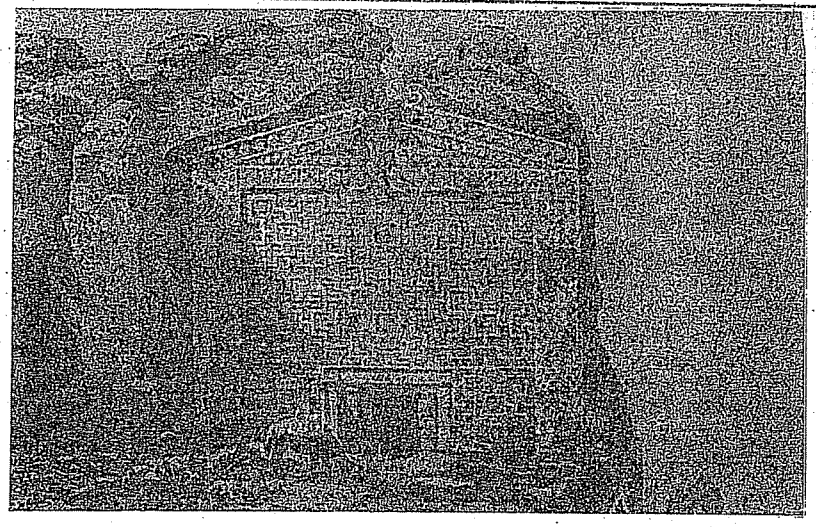

Frigyalılar krallarına Midas derlerdi. Midaslar için kayalara oyulan mezarlar yaparlardı. İşte midas mezarlarından biri.

Fakat herkes gibi kördüğümü çözmek için uğraşmamış. Kılıcını çekmiş, kördüğümü kesivermiş ve:

— İşte, kördüğüm çözüldü! demiş.

Sahiden de, Büyük İskender Anadolu'yu, Suriye'yi, Mısır'ı, Mezopotamya'yı, İran'ı ele geçirmiştir. Hatta, Türkistan'ın ve Hindistan'ın birtakım bölgelerini de almıştır.

İskender, Makedonya kralı Filip'in oğluydu. M. Ö. 336 tarihinde, 20 yaşında hükümdar oldu. 33 yaşında öldü. Bu kadar kısa bir zamanda, çok geniş bir imparatorluk kurdu. Ülküsü, o zaman bilinen bütün dünya uluslarını bir bayrak altında toplamaktı. Fakat, ölümünden sonra, kurduğu imparatorluk parçalanmış, yerine birçok devletler kurulmuştur.

PARAYI LİDYALILAR İCAT ETTİ

İlk Etiler Anadolu'ya geldikleri zaman, Orta Asyalı birtakım göçmenler de Batı Anadolu'da Gediz ve Menderes ırmakları arasındaki topraklara yerleşmişlerdi. İlkçağda buralara **Lidya** denirdi. Daha sonra, Avrupa'dan, Çanakkale boğazı yoluyle, başka göçmenler de geldi. Bunlar, burada eski gelenlerle karışıp kaynaştılar. Böylece **Lidyalılar** dediğimiz ulus meydana geldi.

Lidyalılar, önceleri Etilere, sonra Frigyalılara bağlıydılar. Frigya devleti zayıflayınca, M. Ö. 650 yılında bağımsız bir devlet kurdular. Devletin kurucusu **Giges** adlı bir komutandı.

Lidyalılar, şimdiki Salihli yakınlarında bulunan **Sard** şehrini başkent yaptılar. Burası, o zamanlar Ege denizi kıyısında işlek bir limandı. Giges, ülkesini çok genişletti. Sard şehrinden Mezopotamya'ya kadar uzanan çok güzel bir kara yolu yaptırdı. Bu yola **Kral yolu** denirdi. Lidyalılar, bu güvenli yoldan yaptıkları ticaretle çok zenginleştiler. Tarımda ve sanatta da çok ilerlediler.

Parayı icat eden Lidyalılardır. İşte ilk Lidya parası.

O zamana kadar insanlar alışverişi mal değiştirmekle yaparlardı. Para diye bir şey bilinmiyordu. Alınan bir mal karşılığında başka bir mal, hayvan, köle, yahut çubuk şeklinde kıymetli madenler verilirdi. Lidyalılar ilk defa altından ve gümüşten para bastılar. Bu paralar fasulye tanesi biçimindeydi. Bu buluş, başka uluslarca da çabucak benimsendi ve hızla her ülkeye yayıldı.

Lidyalıların dini de Etilerin ve Frigyalıların dini gibiydi. Onlar da tabiat kuvvetlerini tanrı diye tanır, onlara taparlardı. En büyük tanrıları yer tanrısıydı.

Lidyalıların son kralı **Krezüs**'tür. Lidyalılar, onun zamanında en parlak devirlerini yaşadılar. Krezüs, o çağda, kendi bölgesindeki kralların en zenginiydi. Fakat bu büyük kralın sonu çok kötü oldu. İran'da Pers İmparatorluğunu kurmuş olan **Kurus**, ordusuyle Lidya üzerine yürüdü. Yapılan savaşta Krezüs yenilip esir oldu. Persler, M. Ö. 546 yılında Lidya topraklarını kendi ülkelerine katıp bu devleti ortadan kaldırdılar.

Krezüs, zamanının en ünlü bilim adamlarını ülkesine toplamıştı. Bunlara yüksek maaşlar bağlamıştı. Paralı askerlerden bir ordu kurmuştu.

O zamanlar, Yunanistan sitelerinden Atina'da **Solon** adlı bir adam vardı. Solon, ünlü bir şair, filozof ve kanun koyucusuydu. Atina'da çıkardığı kanunlarla demokrasiyi o kurmuştur. Krezüs'ün en parlak zamanında Solon Lidya'ya gitmiş onu ziyaret etmiş. Krezüs de Solon'a altın

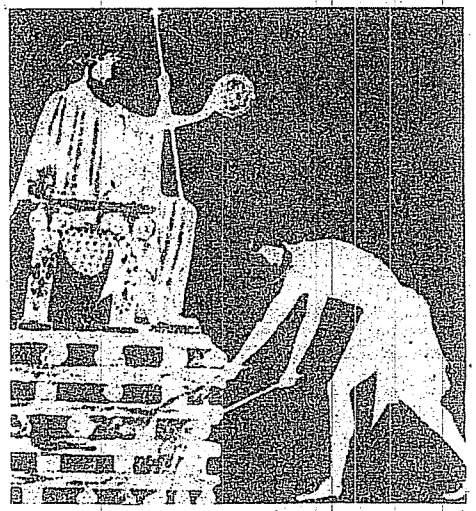

İlkçağdan kalma bir vazo üstündeki bu resim Krezüs'ün yakılmak üzere bir odun yığını üzerine oturtuluşunu gösteriyor.

ve gümüşlerle dolu hazinelerini göstermiş. Ona dünyada kendisi kadar mutlu bir insan görüp görmediğini sormuş. Solon da:

— Ben kimsenin sonunu görmeden onun mutluluğu hakkında bir şey söyleyemem! diye karşılık vermiş.

Yıllar sonra, Krezüs esir düşüp de bir odun yığını üzerinde yakılmaya götürülünce, bu sözü hatırlamış. Acı acı:

— Ah, Solon! Solon! Solon! diye haykırmış.

Kurus, bunun ne demek olduğunu merak edip sormuş. Krezüs de Solon'la arasında geçen konuşmayı anlatmış. Bunun üzerine Kurus düşünceye dalmış. Esir kralın hayatını bağışlamış. Krezüs, ömrünün sonuna kadar, Kurus'un sarayında yaşamış ve saygı görmüş.

Ege Bölgesindeki eski şehirlerden Efes'te İlkçağdan kalıntılar

İYONYALILAR VE İYON UYGARLIĞI

İlkçağda, Anadolu'nun batı kıyılarına **İyonya,** buranın ahalisine de İyon denirdi. M. Ö. 1000 yıllarında İyonya'da 12 şehir kurulmuştu. Bu şehirler hep Ege kıyılarında bulunuyordu. Ege denizindeki birtakım adalar da onlarındı. İyonyalılar, doğuda Lidyalılarla komşuydular.

İyon şehirlerinin en önemlileri **Milet, Efes** ve **İzmir**'di. Bu şehirlerin halkı daha çok gemicilik, sanat ve ticaretle geçinirlerdi. Anadolu, Karadeniz, Ege ve Akdeniz ülkeleriyle alışveriş yaparlardı.

İyonyalılar uygarlıkta çok ilerlemişlerdi. En ünlü kültür merkezleri Milet'ti. O çağın en büyük filozofları, mimarları, heykel yapıcıları İyonya'da yetişmiştir. Efes şehri kalıntıları, bugün bir açık hava müzesi gibi, her yıl on binlerce turist tarafından gezilmektedir. Buradaki ünlü Artemis tapınağı İyon yapı sanatının en güzel eseridir. Yine bu şehirde çok büyük bir tiyatro, büyük bir kütüphane vardır. Her tarafı güzel yapılar, çeşmeler, heykellerle doludur. Şehirdeki caddelerden biri de mermer taşlarla kaplıdır.

İyon mimarları, yapılarında ince uzun mermer sütunlar kullanırlardı. Bu sütunlar, Yunanlılarınki gibi düz değil, yukarıdan aşağıya ince olukludur. İyonyalılar insan ve hayvan heykellerinde de komşuları Yunanlılardan daha ince ve güzel eserler meydana getirmişlerdir.

İyonyalılar birçok tanrılara taparlardı. En büyük tanrıları, öteki tanrıların da başkanı sayılan gök tanrısıydı.

İyonyalılar M. Ö. VIII. yüzyıl ile V. yüzyıl arasında en parlak devirlerini yaşadılar. İyon uygarlığı, M. Ö. V. yüzyılda Yunanistan'da parla-

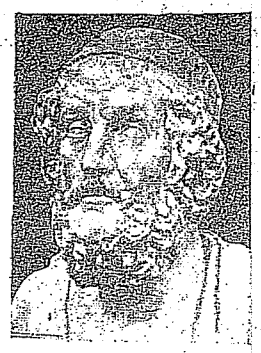

İlk destan şairi Homeros

yan Atina uygarlığının doğuşuna temel olmuştur.

O çağın en ünlü bilim ve sanat adamları İyonyalılardan çıkmıştır. Bunlardan **Homeros, Tales** ve **Herodot** en ünlüleridir.

Homeros, ilkçağın en büyük destan şairidir. İzmir'de doğmuş olduğu söylenir. M. Ö. VIII. yüzyılda yaşamıştır. Annesi öksüz, kimsesiz bir kadınmış. Homeros'u İzmir'de dershanesi olan bir bilgin okutup yetiştirmiş. Homeros, önceleri bu bilginin yerine geçerek öğretmenlik yapmış. Sonra, çok eskiden beri Ege bölgesindeki insanlar arasında anlatılıp duran **Truva savaşı** hikâyelerini yazmak hevesine kapılmış. Bu savaş üzerine doğru bilgiler toplamak için, dershanesini bırakıp geziye çıkmış. Dönüşünde, hemşerileri kendisine yüz vermemişler. O da Sakız adasına gidip orada bir dershane açmış.

Homeros ihtiyarlığında kör olmuş. Şehir şehir dolaşır, kapı kapı gezer, yazdığı şiirleri okuyarak dilenirmiş. Sonunda, Ege adalarından birinde ölmüş. Ama nerede öldüğü bilinmiyor.

Homeros, yazdığı **İlyada** adlı kitapta şimdiki Çanakkale yakınındaki Truva şehrinin nasıl alındığını anlatır. **Odise** adlı kitabında da bu savaşta bulunan kahramanlardan birinin yurduna dönerken başından geçenleri yazar. Bunlar dünya edebiyatında ad yapmış ilk önemli eserlerdir.

Tales, dünya ölçüsünde ün kazanmış bir filozof, matematik ve coğrafya bilginidir. M. Ö. 640 yılında Milet'te doğmuştur. Dünyanın yuvarlak olduğunu ilk söyleyen, güneştutulması olayını açıklayan, elektriği bulan odur.

Tarihin babası Herodot

Herodot, ilk önemli tarih kitaplarını yazan adamdır. Bunun için «Tarihin babası» diye anılır. M. Ö. V. yüzyılda, Ege kıyılarımızdaki şehirlerden Bodrum'da doğmuştur. Bodrum'un eski adı Halikarnas'tı. Herodot bütün Anadolu'yu, Asya'nın iç bölgelerini, Ege adalarını, Mısır'ı, Karadeniz kıyılarını, Yunanistan'ı ve hemen hemen bütün komşu ülkeleri gezmiş. Önce doğduğu ülkeye dönmüş. Sonra Atina'ya gitmiş. Yazdığı tarih kitaplarıyla büyük ün kazanmıştır.

ROMALILAR DEVRİNDE ANADOLU UYGARLIĞI

Pers kralı Kurus, M. Ö. VI. yüzyılda Lidya devletini yıktıktan sonra İyon şehirlerini de ele geçirmişti. Persler bir zaman bütün Anadolu'da egemenlik kurdular. M. Ö. IV. yüzyılda Makedonya kralı **Büyük İskender,** Çanakkale boğazı yoluyle Anadolu'ya geçti. Persleri yendi. Yunanistan'dan başlayıp Anadolu'yu, Mezopotamya'yı, Suriye'yi, Mısır'ı içine alan, hatta Türkistan'a ve Hindistan'a kadar uzanan çok büyük bir imparatorluk kurdu.

İskender'in ölümünden sonra bu koca imparatorluk birçok devletlere ayrıldı. Bu arada Anadolu'da da birtakım devletler kuruldu. İskender'in kurduğu imparatorluk kısa sürmüştü ama, uygarlık bakımından çok yararlı oldu. M. Ö. VI. yüzyıldan başlayarak, Yunanlılar da İyonyalılar gibi uygarlıkta çok ilerlemişlerdi. Bu uygar-

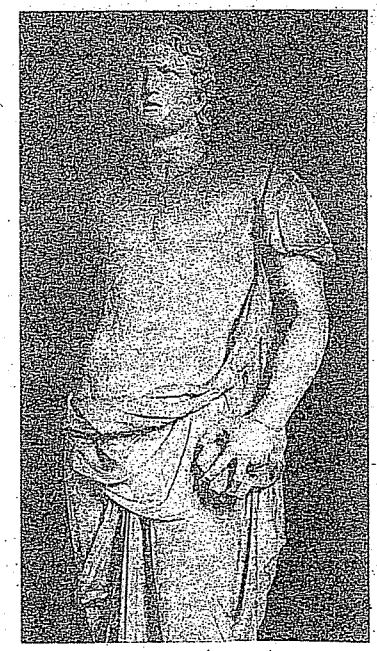

Makedonya kralı Büyük İskender
(İstanbul Eski Eserler Müzesinde)

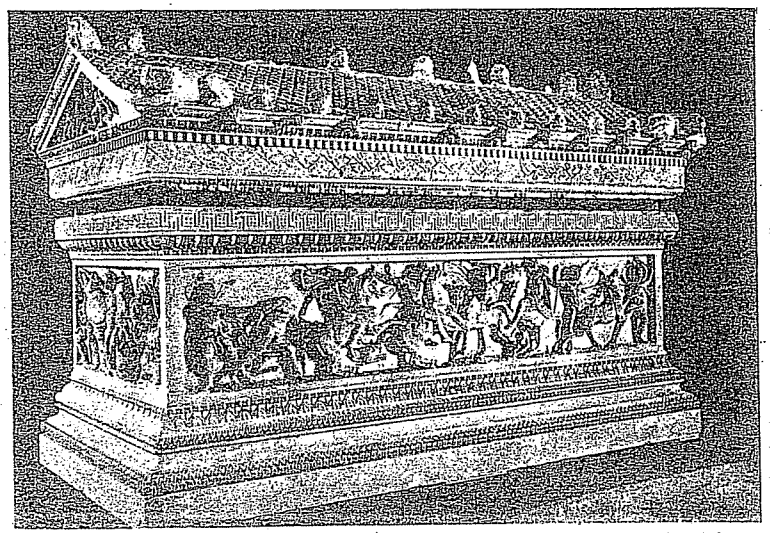

İskender'in mezarı adıyla anılan üzeri savaş kabartmalarıyla süslü bir lahit
(İstanbul Eski Eserler Müzesinde)

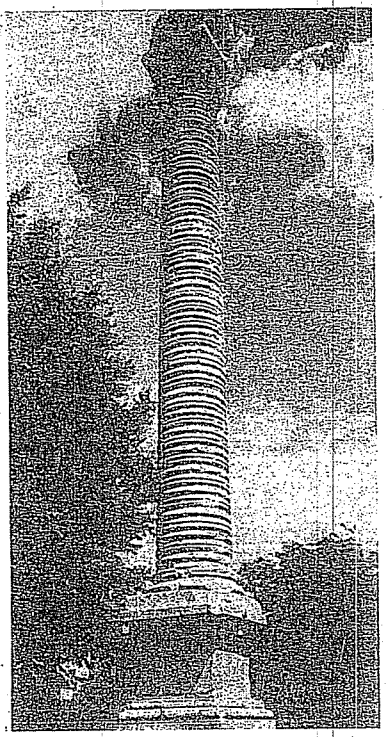

Ankara'da Romalılar devrinden kalma Julyanus dikilitaşı

lık, İskender'in ele geçirdiği ülkelerde örnek alındı. Bu geniş topraklar üzerinde yaşayan uluslar arasında ortak bir uygarlık gelişti. Bu devir 300 yıl kadar sürmüştür.

Bu devirde Anadolu'muzda en ileri gitmiş olan şehirlerimiz **Bergama** ve **Antakya**'dır. Bu şehirlerde o zamanlardan kalma tiyatro, kütüphane, hastane ve benzeri yapıların kalıntıları vardır. Her yıl, bunları görmek için pek çok yabancı turist gelir. Yine bu devirden kalma heykeller, çeşitli ev eşyaları ve aletler de müzelerimizde sergilenmektedir.

Anadolu'muz, M. Ö. I. yüzyıl ortalarında Romalıların eline geçti. Roma devleti, şimdiki İtalya'da M. Ö. VIII. yüzyılda kurulmuştu. Zamanla çok büyük bir imparatorluk haline gelmiştir. Akdeniz çevresindeki bütün ülkeler bu imparatorluğun eline geçmişti.

Romalılar birçok tanrılara taparlardı. Onlar da İyonyalıların ve

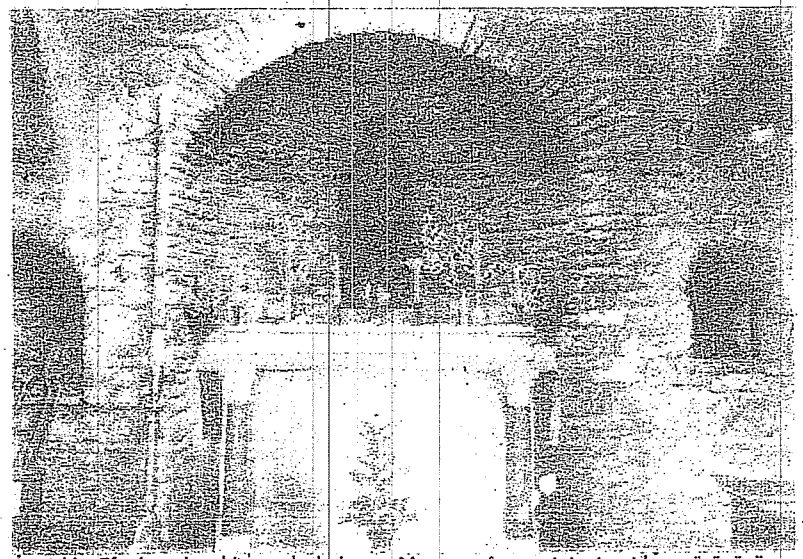

İzmir'de Efes'e yakın bir yerde bulunan Meryem Ana evinin içeriden görünüşü.

eski Yunanlıların taptıkları tanrılara inanıyorlardı. Yalnız adlarını değiştirmişlerdi.

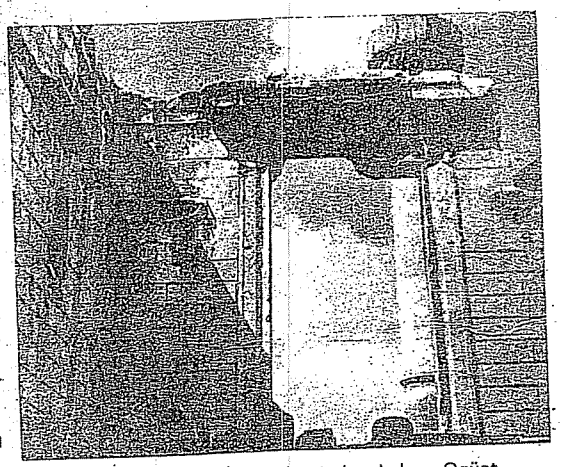

Ankara'da Romalılar devrinden kalma Ogüst (Avgustus) tapınağından bir görünüş

Hıristiyanlık dini ortaya çıkınca, Romalılar önce Hıristiyanlara karşı çok kötü davrandılar. Binlercesini öldürdüler. Onları vahşî hayvanlara parçalattılar. Fakat sonraları Hıristiyanlık onların arasında da yayılmaya başladı. Milâttan sonra IV. yüzyılda Roma imparatorlarından **Kostantin,** düşmanlarını Hıristiyanların yardımıyle yendiği için, bu dini korudu. M. Ö. VII. yüzyılda eski Yunanlıların kurmuş olduğu küçük **Bizans** şehrini büyültüp **Kostantinopolis** adını veren de odur. Kostantinopolis, bugünkü **İstanbul** şehridir. Roma imparatorlarından **Teodosius** da puta tapıcılık devrinin tapınaklarını kapatarak Hıristiyanlığı Romalıların resmî dini haline getirdi.

Anadolu'muzda Romalılar zamanından kalma birçok eserler de vardır. Bunların birtakımı Hıristiyanlıktan önce, birtakımı Hıristiyanlıktan sonra yapılmıştır. Ankara'daki **Jülyanus dikilitaşı** ve **Avgustus tapınağı** bunlardandır. Yer yer o zamanlardan kalma köprülere, su kemerlerine, mezarlara rastlanır. Kazılarla birçok heykeller ve eşya da meydana çıkarılmıştır. Antalya, Romalılar zamanından kalma eserlerin en bol olduğu bölgedir.

Büyük Kostantin

Anadolu'da Romalıların Hıristiyanlığı tanımadan önceki zamanlarda yapılmış birtakım kiliseler de vardır. İlk Hıristiyan büyükleri Anadolu'ya gelmiş ve bu yeni dini önce burada yaymışlardı. Hıristiyanlığın kurucusu **İsa** peygamberin annesi **Meryem** de Anadolu'ya gelmiş ve Efes yakınlarında yaşamıştır. Bugün **Selçuk**'taki **Meryem Ana Evi** her yıl pek çok turist tarafından ziyaret edilmektedir. Hıristiyanlar burayı ziyaret ederek haci olurlar.

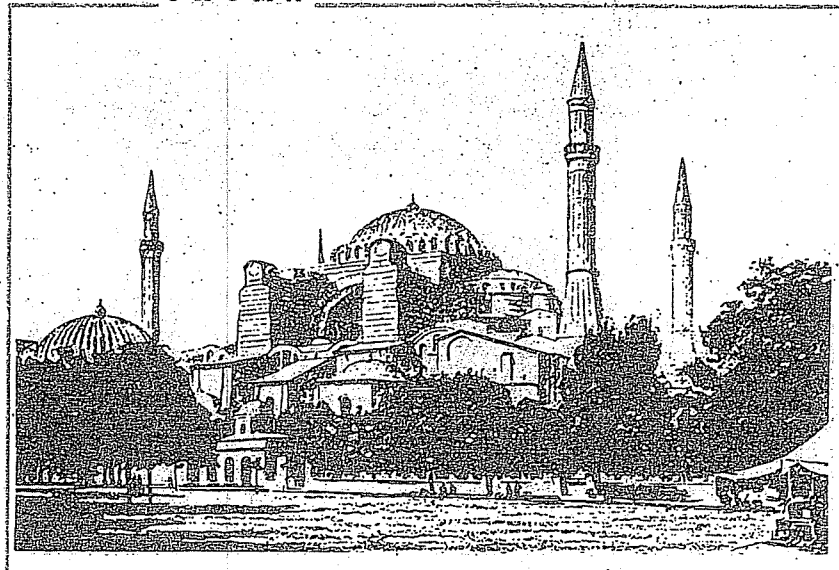

İstanbul'da Bizanslılardan kalma yapılardan Ayasofya. Bizanslılar Ayasofya'yı kilise olarak yapmışlardı. Türkler, İstanbul'u aldıktan sonra, Ayasofya'ya dört minare ekleyerek burayı cami yaptılar. Türkiye Cumhuriyeti devrinde de Bizans Müzesi oldu.

BİZANSLILAR ZAMANINDA İSTANBUL VE ANADOLU

Roma İmparatorluğu 395 yılında **Doğu Roma** ve **Batı Roma** imparatorlukları diye ikiye bölünmüştü.

Batı Roma İmparatorluğu çok yaşamadı. Bir yandan iç kavgalar, bir yandan Batı Hun Türklerinin akınları, daha sonra da Germenlerin baskıları sonunda, 476 yılında büsbütün parçalanıp ortadan kalktı. Batı Roma devletinin yıkılmasıyle İlkçağ sona ermiş, Ortaçağ başlamıştır.

Doğu Roma İmparatorluğu ise bin yıldan fazla yaşadı. Balkan yarımadası, Anadolu, Ege adaları, Kıbrıs, Suriye, Filistin, Mısır ülkeleri Doğu Roma imparatorluğu topraklarındandı. Bu devlete sonradan **Bizans İmparatorluğu** adı verilmiştir. Fakat, Bizanslılar kendilerine **Rum**, yani Romalı derlerdi. Bu yüzden, yüzyıllar boyunca, Bizans'ın komşusu olan Türkler ve Müslüman Araplar da Anadolu'ya **Diyar-ı Rûm**, yani Rum Ülkesi demişlerdir. Bu ad, Anadolu Türklerin eline geçtikten sonra bile yaşamıştır. XIII. yüzyılda Konya'da yaşamış olan büyük Türk şair ve bilgini **Mevlânâ**'ya **Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî** denilişi de bundandır «Rûmî», Rum ülkesinden demektir.

Atalarımız, Balkan yarımadasındaki ülkelere **Rumeli** derlerdi. Bu adı bugün de kullanıyoruz.

Bizans İmparatorluğu 1453 yılında Türklerin İstanbul'u alışına kadar yaşamış ve çok parlak devirler geçirmiştir. İstanbul'un Türkler tarafından alınışıyle de Ortaçağ sona ermiş, yeniçağ başlamıştır.

Bizans İmparatorluğunun başkenti **Kostantinopolis**, yani şimdiki **İstanbul** şehriydi. Kostantinopolis, Kostantin şehri demektir. Eski adı **Bizans**'tı. İstanbul'un nasıl kurulduğunu anlatan şöyle bir hikâye vardır:

Yunanistan'da, Korent yakınlarındaki Megara şehri ahalisi kendilerine yeni bir şehir kurmak istemişler. Megara prensi **Vizas**, o zamanın geleneğine uyarak, falcılara gitmiş. Kuracağı şehri nerede kurması gerektiğini sormuş. Onlar da:

— Körler memleketinin karşısında! demişler.

Vizas, adamlarıyle bir gemiye binmiş, körler memleketini aramaya çıkmış. Uzun yolculuklardan sonra, İstanbul'un şimdiki **Sarayburnu** denilen yerine gelmişler

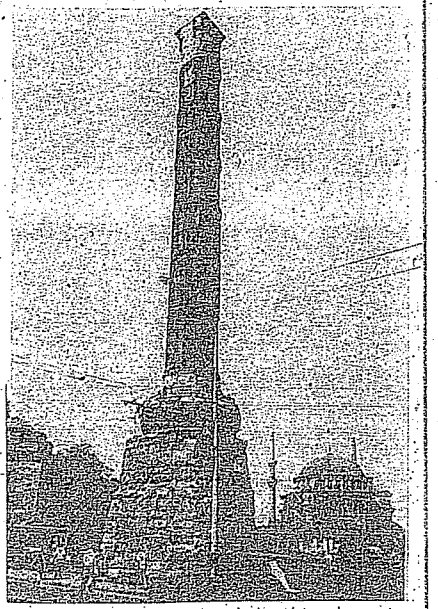

İstanbul'daki Bizans kalıntılarından Çemberlitaş.

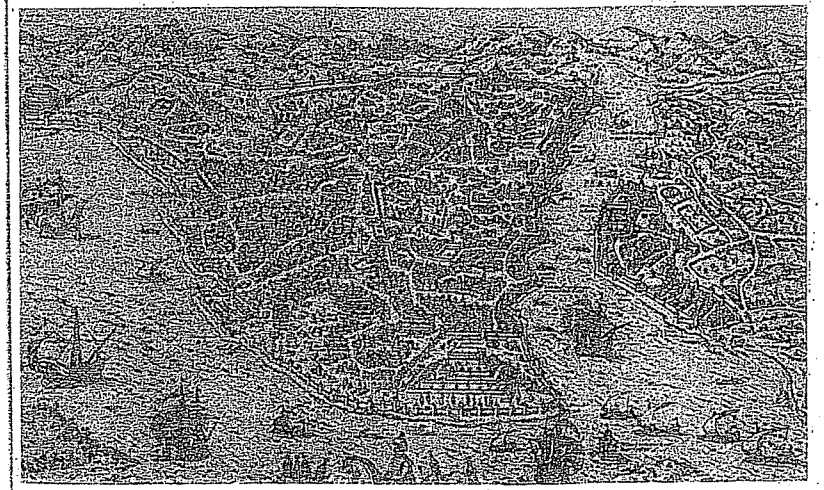

İstanbul'un 1500 yıllarında, yani Türkler tarafından alınışından az zaman sonra yapılmış bir resmi. Solda Marmara denizi, sağda Haliç, onun sağında da Galata görülüyor. İstanbul'u çevreleyen kale duvarları ve ortada, şehrin gerisine doğru da Fatih camisi göze çarpıyor.

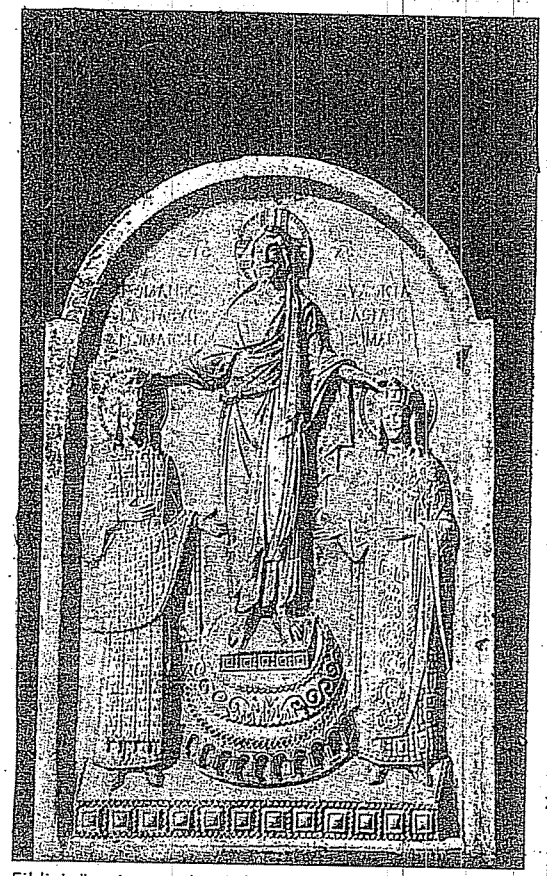

Fildişi üzerine oyulmuş bu resim, Bizans sanatının en güzel örneklerindendir. Resim, Malazgirt savaşında Alp Arslan'a esir olan Bizans imparatoru Romen Diyojen ile karısını Hz. İsa'nın kutladığını göstermektedir.

Burası o zaman yemyeşil, fakat boş bir kırlıkmış. Vizas, burayı çok beğenmiş. Daha önce, şimdiki **Kadıköy**'ün yerinde bulunan bir köye uğradıkları için:

— O adamlar kör müymüş de bu güzel yeri bırakıp orada yerleşmişler? demiş.

Körler memleketini aramaktan usanan Vizas'ın adamları, bunu fırsat bilmişler.

— Bütün ahalisi kör olan bir ülke bulunmaz. Falcı her halde bize burayı söylemişti! demişler. Böylece orada yerleşmeye karar verilmiş. Kurulan köye de Vizas'ın adı verilmiş. Sonra söylene söylene Vizas adı Bizans olmuş.

Bizanslılar, eski İyon, Yunan, Roma uygarlıklarının Hıristiyanlıkla karışmasından meydana gelmiş bir uygarlık kurmuşlardı. Bizanslılar yapı sanatında çok ilerlemişlerdi. Fakat İyonyalılar, Yunanlılar ve Romalılar gibi büyük heykeller yapmaya heves etmemişlerdir. Daha çok küçük heykelcikler yapmışlardır. Fildişi oymacılığında, duvar süslemelerinde ve duvar resimlerinde güzel eserler meydana getirmişlerdir. Yurdumuzda bu devirden kalma birçok eserler de vardır. En çoğu da İstanbul'dadır. Bunların başlıcaları: İstanbul surları, Ayasofya, Çemberlitaş, Kıztaşı, Dikilitaş, Tekfur sarayı, Bozdoğan kemeri, Yerebatan sarayı, Binbirdirek ve eski kiliselerdir. En önemlileri de Ayasofya'dır. Ayasofya bir kilise idi. Türkler İstanbul'u aldıktan sonra bu yapıya minareler ekleyerek onu cami yapmışlardı. 1935 yılından beri müze olarak kullanılmaktadır.

Ünite: III — Yurdumuzda Bugünkü Hayat

YURDUMUZDA YAŞAYAN İNSANLAR

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Yurdumuzda Ne Kadar İnsan Yaşıyor?
2 — Yurdumuzun Nüfusu Durmadan Artıyor?
3 — Yurdumuzun Kalabalık ve Tenha Yerleri.
4 — Niçin Her Yerde Aynı Sayıda İnsan Yaşamaz?
5 — Nüfus Sayımı Nedir, Nasıl Yapılır?

DERSE HAZIRLIK:

1 — Yurdumuzda yapılan son nüfus sayımında evinizde kaç kişi vardı? Sayım memurları neler sordular? Sayım gününü nasıl geçirdiniz? Sayımın bittiğini nasıl öğrendiniz?
2 — Ülkemizin her yerinde aynı sayıda insan yaşamayışının sebeplerini araştırınız.
3 — Sözlükte «nüfus yoğunluğu, istatistik, enstitü» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Yurdumuzda Ne Kadar İnsan Yaşıyor?

1970 yılında yapılan sayıma göre, yurdumuzun nüfusu 36 milyonu aşmıştır (Resim: 74).

Bir ülkenin nüfusu, o ülkede yaşayan insanların hepsi demektir. Onun için, Türkiye'nin nüfusu şu kadardır, dediğimiz zaman, yurdumuzun bütün köylerinde, kasabalarında ve şehirlerinde yaşayan insanların hepsini anlatmış oluyoruz; bunların sayısını söylemiş oluyoruz.

2 — Yurdumuzun Nüfusu Durmadan Artıyor:

Bütün dünyada olduğu gibi, yurdumuzda da nüfus sayısı hızla artmaktadır. Cumhuriyet devrinde ilk nüfus sayımı 1927 yılında yapılmıştı. İkinci sayım 1935'te yapıldı. Ondan sonra her beş yılda bir nüfus sayımı yapılmaktadır (Resim: 75).

Yurdumuzda doğum çok olur. Bu bakımdan dünyada birinci gelen ülkelerdendir. Fakat ölüm de çoktur. Hem doğumların ölümlerden çok oluşu, hem de hemen her yıl başka ülkelerden yurdumuza Türk göçmenlerinin gelmesi yüzünden nüfusu-

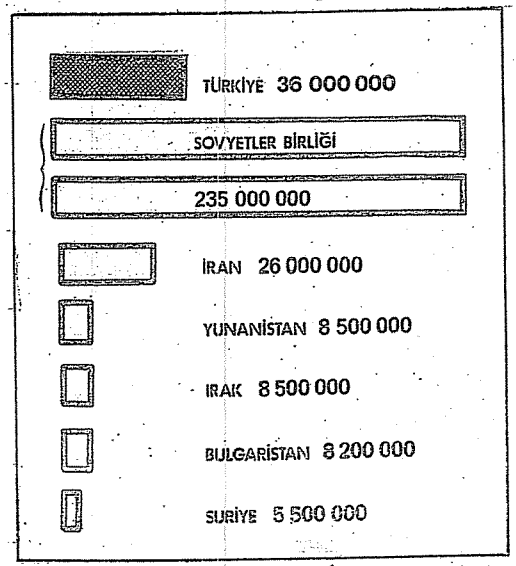

Resim: 74 — Yurdumuzun ve komşu ülkelerin nüfusları

muz artmaktadır. Fen ve tabiat bilgilerinin ilerlemesiyle insanların sağlığını koruması ve hastalıklardan kurtulması kolaylaşmıştır. Yaşama şartlarının iyileşmesi ve daha iyi beslenme de hastalıkları azaltmıştır. Bu da insanların, eski devirlere göre daha çok yaşamalarını sağlamaktadır.

Ama yine de yurdumuz, birçok ülkelere göre tenha sayılır.

Nüfusumuzun hızla çoğalması sonucu olarak, yurdumuzda insan gücü artmaktadır. Yani iş yapacak insanların sayısı çoğalmaktadır.

Fakat, bunun yanı sıra, ortaya çözümlenmesi gereken birtakım sorunlar da çıkmaktadır. Bunlar da çoğalan insanların beslenmesi, eğitim ve öğretimi ve kendilerine iş alanlarının açılmasıdır.

Çoğalan halkı yurda yararlı kılmak için tarım, millî eğitim, sanat ve endüstri alanlarında, geleceği göz önüne alan planlı çalışmalar ve hazırlıklar yapmak gerekir. İnsanların yiyecek sıkıntısı çekmemesi, okulsuz ve öğretmensiz kalmaması, işsizlikten korunması ancak böyle sağlanabilir. Bunlar yapılamazsa, milletimiz aç, bilgisiz ve işsiz insanlardan meydana gelen bir halk yığını haline gelmekten kurtulamaz.

3 — Yurdumuzun Kalabalık ve Tenha Yerleri:

Bir ülkenin nüfusunu ülkenin yüzölçümünü gösteren kilometre kare sayısına bölerek bulunan sayıya **nüfus yoğunluğu** denir. Nüfus yoğunluğu, nüfus sıklığı demektir. Türkiye'de nüfus yoğunluğu 46'dır. Yani, yurdumuzda yaşayan insanlar, yüzölçümü 780 576 kilometre kare olan topraklarımız üstüne eşit olarak dağılmış olsaydı, topraklarımızın her kilo-

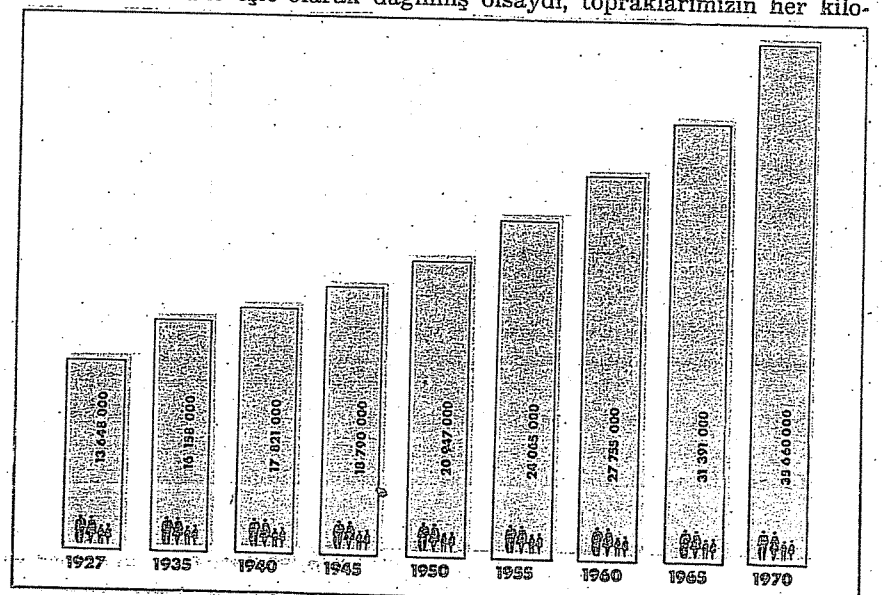

Resim: 75 — 1927 yılından beri yapılan sayımlarda nüfusumuzun artışını gösteren grafik.

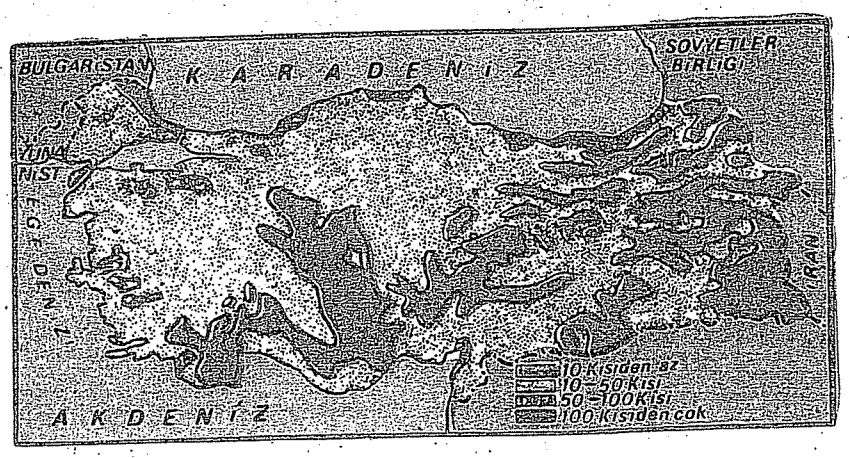

Harita: 31 — Yurdumuzda nüfus dağılışı

metre karesinde 46 kişi bulunacaktı. Halbuki, Avrupa komşularımızda nüfus yoğunluğu 60 - 70 arasındadır (Harita: 31).

Genellikle kıyı bölgelerimiz, iç kesimlerden daha kalabalıktır. Çoğu yerlerde nüfus yoğunluğu 50 ile 100 arasındadır. Doğu Karadeniz bölümü yurdumuzun en kalabalık yeridir. Burada kilometre kare başına 100, kimi yerlerde 200 kişi düşer. Akdeniz kıyı bölgesinde nüfus yoğunluğu, öteki kıyı bölgelerimize göre, daha azdır.

İç bölgelerde nüfus yoğunluğu çok değildir. Buralarda nüfusça kalabalık olan yerler ovalar, sulak ve yağışlı dağ etekleridir.

Dağlık, çukur, kurak, verimsiz yerler ise tenha yerlerdir. Yurdumuzun en seyrek nüfuslu yerleri Tuz gölü çevresi ile Hakkâri'nin yüksek dağlık yöreleridir.

4 — Niçin Her Yerde Aynı Sayıda İnsan Yaşamaz?

Ticaretin kolay geliştiği kıyı bölgelerinde, tarım yapılabilen verimli ovalarda ve dağların sulak eteklerinde nüfus yoğunluğu fazla olur. Yani buralar daha kalabalıktır. Çünkü, buralarda barınmak da geçim de daha kolaydır. Böyle yerlerde köyler, kasabalar büyük ve birbirine yakındır. Şehirler çok büyüktür.

Dağların yüksek yerlerinde ve çorak bozkırlarda ise nüfus yoğunluğu azdır. Yani buraları tenha olur. Köyler küçük ve seyrek, kasabalar az, şehirler küçük ve dağınıktır. Çünkü, buralarda yaşamak ve geçim, öteki bölgelere göre, daha güçtür.

Yurdun iklim bakımından yaşanması güç yerleri tenha kalır. Düzgün yollar yapıldıkça, fabrikalar kurulup insanlara iş bulundukça, yaşama şartları kolaylaştırıldıkça bu gibi yerler de kalabalıklaşır ve kalkınır.

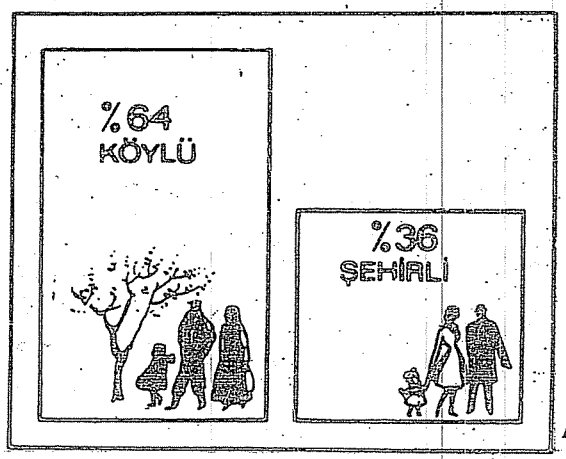

Resim: 76 — Nüfusumuzun yüzde 64'ü köylü, 36'sı şehirlidir.

Yurdumuz bir tarım ülkesidir. Bunun için, ahalinin çoğunluğu köylerde ve kasabalarda yaşar. Nüfusumuzun yüzde 64'ü köylü, yüzde 36'sı şehirlidir (Resim: 76). Şehirlerde yaşayanların sayısı az olduğu için de büyük ve kalabalık şehirlerimiz çok değildir. En büyük şehirlerimiz şunlardır:

İstanbul (Resim: 77), Ankara (Resim: 78), İzmir. İstanbul'un nüfusu 2 milyondan, Ankara'nın 1 milyondan, İzmir'in ise 500 binden fazladır.

Adana, Bursa, Eskişehir, Gaziantep, Konya şehirlerinin nüfusları 200 binin üstündedir.

Nüfusu 100 bini aşan şehirlerimiz de sırasıyle şunlardır: Kayseri, Diyarbakır, Erzurum, Samsun, Sıvas, Malatya, İzmit, Mersin, Elazığ, Maraş, Adapazarı, Urfa.

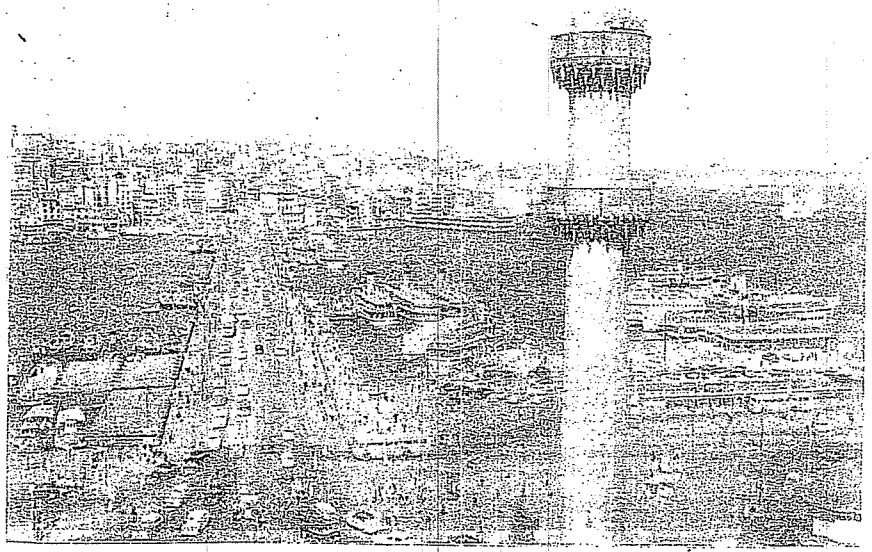

Resim: 77 — İstanbul 2 248 000 kişilik nüfusuyle Türkiye'nin en büyük, en kalabalık şehridir.

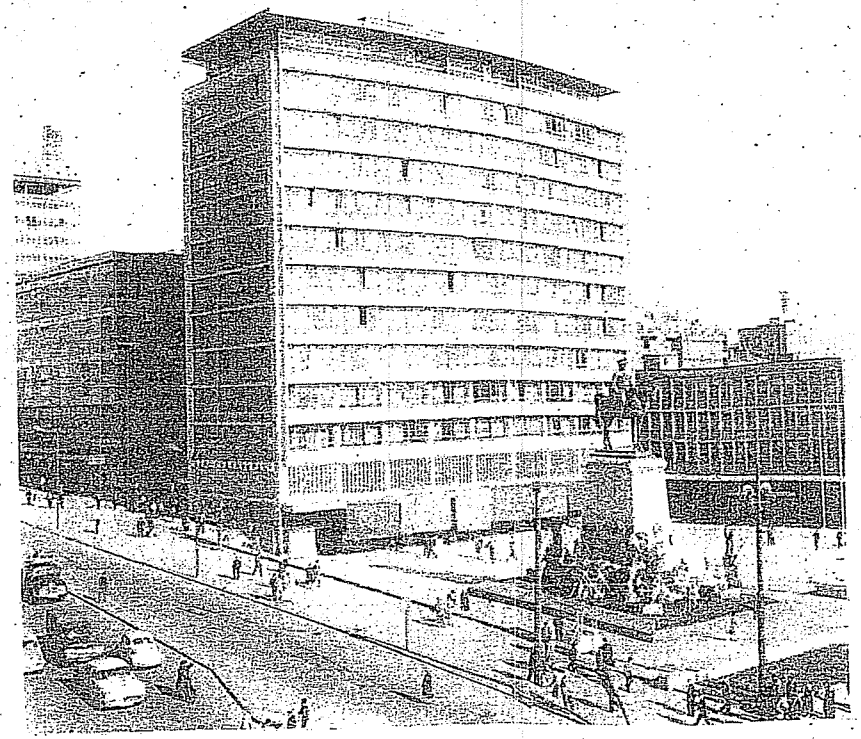

Resim: 78 — Ankara, yurdumuzun ikinci büyük şehridir. 1 209 000 nüfusu vardır. Cumhuriyetin kuruluşu sıralarında burası başkent olmuş ve şehrin nüfusu o zamandan beri pek çok artmıştır. Eski Ankara'nın yanında yayılmış olan yeni Ankara bakanlıklar, yüksekokullar, bankalar, parklar, bahçeler, stadyumlar, köşkler, apartmanlar ve kütüphanelerle bezenmiştir. Ankara yurdun dört yönüne demiryollarıyle bağlanmıştır. Büyük kurtarıcımız Atatürk'ün mezarı (Anıtkabir) de oradadır. Yukarıdaki resimde Ankara'nın Ulus meydanını görüyorsunuz.

5 — Nüfus Sayımı Nedir, Nasıl Yapılır?

Yurdumuzun yönetimini düzenlemek, halkın yerleşme, beslenme, sağlık, eğitim ve benzeri ihtiyaçlarını araştırmak için nüfusumuzun sayısını bilmek gerekir. Her yıl nüfusumuzun ne kadar arttığı, hangi bölgelerin kalabalıklaştığı, yurttaşların ekonomik ve sosyal durumları bilinmezse, devlet işleri yolunca yürütülemez.

Bunun için, yurdumuzda her beş yılda bir genel nüfus sayımı yapılır. Genel nüfus sayımı şu amaçlarla yapılır:

1 — Sayım günü, ülkemizin sınırları içinde bulunan asker, sivil, yerli, yabancı bütün insanları saymak.

2 — Bunların hangi yönetim bölgelerinde bulunduklarını ve sosyal, ekonomik durumlarını öğrenmek.

Nüfus sayımları, sonu sıfırla ve beşle biten yılların ekim ayının üçüncü haftasından sonraki ilk pazar günü yapılır. Sayımı yapacak memurlar önceden hazırlanır. Bu işte daha çok gençler görevlendirilir. Her sayım memuruna belirli bir sayım yeri ayrılır. Bunlar, önceden sayım yapacakları yerleri gezer, görürler.

Nüfus sayımı günü, sayımın başlamasından bitiş saatına kadar sokağa çıkmak yasaktır. Yalnız sayımla görevli kimselere, bir de polis, jandarma, doktor, ebe, gazeteci gibi kimselere sokağa çıkma izni verilir. Böylece, beş yılda bir, bütün yurttaşlar, kendi yararları için, evlerinde kapalı kalırlar.

Sayım memurları, sabahın erken saatında, önceden hazırlanıp kendilerine verilen özel defterleri ellerine alıp sayıma başlarlar. Her evde kaç kişi varsa hepsini gözleriyle görüp bu defterlere yazarlar. Sayım defterlerinde her kişi için bir sayfa açılmıştır. Buraya herkesin adı, soyadı, kadın mı, erkek mi, evli mi, bekâr mı olduğu, milliyeti, dini, okuma yazma derecesi, bildiği yabancı diller, yaptığı iş ve benzeri birtakım sorular vardır. Sayım memurları bunları birer birer sorup deftere yazarlar.

Sayım, çoğunlukla akşama doğru sona erer. Sayımın bittiği düdükler çalınarak, toplar atılarak halka duyurulur. O zaman herkes sokağa çıkabilir.

Sayım defterleri Ankara'da **Devlet İstatistikleri Enstitüsü**'ne gönderilir. Burası, Başbakanlığa bağlı dairelerden biridir. Sayım defterleri orada incelenir. Nüfusumuzun sayısı belli olur. Daha sonra, sayım sırasında sorulan sorulara alınan karşılıklara göre, nüfusumuzun özellikleri, halkımızın ihtiyaçları incelenir. Yapılması gereken işler için devlet yönetmenlerine yararlı bilgiler çıkarılır.

Meselâ, hangi bölgelere daha çok okul, hastane, fabrika kurmak gerektiği belli olur. Nerelerde tarım, sanat ve ticaret işlerine önem vermek gerektiği meydana çıkar. Böylece, yurttaşların beş yılda bir kere evlerine kapanmaları yurda birçok yararlar sağlar.

Nüfus sayımlarında, sorulan sorulara dosdoğru karşılık vermelidir. Bu işi umursamamak, nüfus sayımından kaçmak doğru değildir. Sayım sırasında sokağa çıkmak, memurlara zorluk çıkarmak, onları oyalamak da yanlış davranışlardır. Bunlar, kanunla yasak edilmiştir. İyi bir vatandaş böyle şeyler yapmaz.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Yurdumuzun nüfusu ne kadardır?
2 — Yurdumuzda kaç yılda bir nüfus sayımı yapılır? Son nüfus sayımı ne zaman yapıldı?
3 — Nüfus sayımları ne işe yarar?
4 — Nüfus yoğunluğu ne demektir?
5 — Yurdumuzda nüfus yoğunluğu ne kadardır?
6 — Nüfusumuzun her yıl artmakta oluşunun sebepleri nelerdir?

YURDUMUZDA EKONOMİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Halkımızın Başlıca Geçim Kaynakları ve Çalışma Alanları
2 — Topraklarımızın Ne Kadarından ve Nasıl Yararlanıyoruz?
3 — Başlıca Toprak Ürünlerimiz.
4 — Hayvanlarımız ve Hayvan Ürünlerimiz.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Başlıca geçim kaynaklarımızın neler olduğunu araştırınız.
2 — Sözlükte «nadas, baklagiller, çeltiklik, sebze, salamura, yörük» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Halkımızın Başlıca Geçim Kaynakları ve Çalışma Alanları:

Türkiye bir çiftçilik ve hayvancılık ülkesidir. Yurdumuzda, çalışan insanların yüzde 75'i çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşır. Öteki işler daha sonra gelir (Resim: 79).

Başlıca geçim kaynaklarımızı şöylece sıralayabiliriz:

1 — Çiftçilik,
2 — Hayvancılık,
3 — Ormancılık,
4 — Balıkçılık ve avcılık,
5 — Madencilik,
6 — Endüstri işleri,
7 — Ticaret,
8 — Genel hizmetler.

Bunlardan ilk beşi tabiat kaynaklarına bağlı işlerdir. Halkımızın büyük çoğunluğu bunlarla geçinir. Endüstri kollarında çalışanlarla, tüccarlar, memurlar, teknik adamları, serbest meslek adamları, satıcılar, ulaştırma işlerinde çalışanlar, el sanatlarıyle ve onarım işleriyle uğraşanlar, çeşitli hizmetlerde bulunan işçiler azınlıktadır.

2 — Topraklarımızın Ne Kadarından ve Nasıl Yararlanıyoruz?

Yurdumuzun bütün toprakları tarıma elverişli değildir. Yararlanma bakımından, topraklarımız dört bölüme ayrılır (Resim: 80) :

1 — Otlaklar,
2 — Ekili dikili yerler,
3 — Ormanlar,
4 — Verimsiz yerler,

Dağların kayalık, çıplak, yüksek yerleri

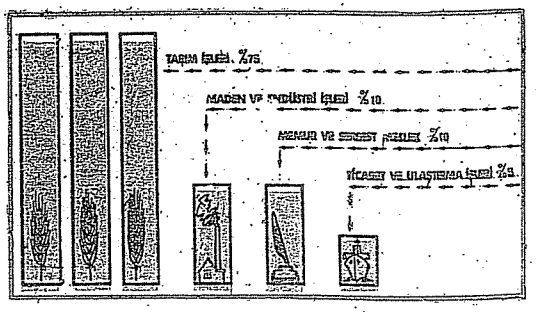

Resim: 79 — Nüfusumuzun ne kadarının hangi işlerle uğraştığını gösteren grafik.

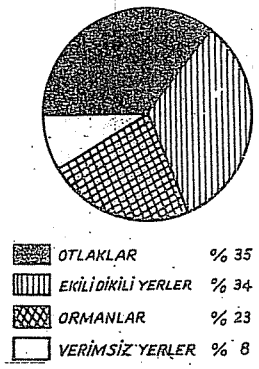

Resim: 80 — Yurdumuzda yararlanılan ve yararlanılmayan topraklarla ekili dikili yerler.

ve bataklıklar verimsiz yerlerdir. Topraklarımızın yüzde 34'ü ekili dikilidir.

Görüyorsunuz ki, ekilebilen yerlerimiz azdır. Ama, bataklıkları kurutarak, otlakları sulayıp tarlaya çevirerek, yahut fundalıkları bağ, bahçe, zeytinlik haline getirerek buralardan da biraz olsun, yararlanabiliriz.

Topraklarımızın verimini artırmak için şu yollara baş vurmamız gerekir:

1 — Toprağın gübrelenmesi ve sulanması,

2 — Toprağın dinlendirilmesi (Nadas),

3 — Nöbetleşe ürün yetiştirmek (Ekim sırası),

4 — İyi tohumluk kullanmak,

5 — Zararlı hayvanlar, böcekler ve bitki hastalıklarıyle savaşmak.

Toprağın gübrelenmesi ve sulanması: Bitkiler gelişip ürün vermek için beslenmek zorundadırlar. Bir bitki, kendisini besleyen maddelerin çoğunu, suda erimiş bir halde, kökleriyle topraktan çekerek alır. Bunun sonunda, topraktaki bitki besinleri ve su azalır, tarla zayıflar. Bunun için, her yıl, bitkilerin topraktan çekerek aldıkları besinleri bizim tamamlamamız gerekir. Toprağı kuvvetlendirmek için ona kattığımız bu maddelere **gübre** denir.

Gübrelerin birçok çeşidi vardır: At, sığır, koyun gibi çiftlik hayvanlarının gübrelerine **ahır gübresi** veya **tabii gübre** denir. Bundan başka, fabrikalarda yapılan **kimyasal gübreler** de kullanılır. Tarıma en yararlı olanı ahır gübresidir. Bunlar hem bitkiyi besler, hem de toprağın yapısını iyileştirir. Kimyasal gübreler, tarım uzmanlarının öğütlerine göre seçilir ve onların bildirecekleri şekilde tarlalara atılır.

Su olmazsa, bitkiler verilen gübrelerden yararlanamaz. Besinlerin eriyerek bitki tarafından alınabilmesi için gübreyle birlikte suyun da mutlaka verilmesi gerekir.

Toprağın dinlendirilmesi (Nadas): Gübre ve suyun pek bol olmadığı yerlerde, toprağı yeniden kuvvetlendirmek için, **dinlendirme** veya **nadas** denilen bir usule baş vurulur. Bunun için, çiftçi tarlasını ikiye ayırır. Yarısını eker, yarısını da sürdükten sonra, bir şey ekmeyerek, bir yıl kendi haline bırakır, dinlendirir.

Nadasa bırakılan tarladaki bitki kalıntıları hava, su ve bazı küçük canlıların etkisiyle parçalanır, ayrışır ve bitkilere yararlı duruma gelir. Yağan yağmurlar ve eriyen kar suları, tarlanın gevşek yüzünden toprağın alt katlarına geçer, böylece toprağın su varlığını zenginleştirir. Bu şekilde bir yıl dinlendirilen tarla, ertesi yıl ekilecek bitkileri iyi besleyecek duruma gelir, kuvvetlenir.

Bazı çiftçiler, tarlalarını sürmeden, olduğu gibi dinlendirmeye bırakırlar. Bu usulde toprak, sürülerek dinlendirmeye bırakılan tarla kadar kuvvetlenemez.

Nöbetleşe ürün yetiştirmek (Ekim sırası): Toprakta bitkilere yararlı olan besin maddeleri çeşitlidir. Fakat her bitki, topraktaki maddelerin her birini aynı miktarda değil, bir kısmını daha çok, bir kısmını daha az alır. Eğer bir toprağa her yıl aynı cins bitkiyi, meselâ buğday ekersek, ilk yıl o bitkinin fazla çektiği maddeler toprakta azalır, yetersiz duruma gelir. Ertesi yıl ekilen aynı bitki toprakta o çeşit maddeyi yeteri kadar bulamayacağından iyi gelişemez, verimsiz olur.

Halbuki, ikinci yıl buraya, eksik olan o maddeyi az, başka çeşit besinleri daha çok isteyen değişik bir bitki ekersek, bu ikinci bitkinin gelişmesinde aksama olmaz.

Her cins bitkinin kökü de toprakta aynı derinliğe inmez. Bazı bitkilerin kökleri yüze yakın kalır, bazılarının kökleri derinlere gider. Tarlamıza bir yıl kökleri derine giden, ertesi yıl da yüzde kalan değişik bitkiler ekersek yine verim artar. Çünkü, bunların her biri toprağın başka başka katlarındaki besinlerden yararlanır, iyi gelişirler.

Bundan başka, bakla, bezelye gibi **baklagil** bitkileri, havadan aldıkları azot maddesini bitkilere yararlı bir şekilde, kökleriyle toprakta bırakırlar. Böylece, toprakta bitkilere çok gerekli olan azotlu besinler çoğalmış olur. Baklagillerden sonra aynı tarlaya ekilecek başka bir cins bitki bu azotlu maddelerden yararlanarak iyi gelişir, verimli olur.

Örnek olarak, bir tarlaya birinci yıl buğday, ikinci yıl yulaf, üçüncü yıl da bakla ekilirse, üç yıllık iyi bir ekim nöbetlemesi yapılmış olur. Ondan sonra yine buğdaydan başlanır.

Nadas usulünde çiftçi, her yıl topraklarının yarısından yararlanabilir. Fakat ekim sırası uygulayan çiftçiler hem her yıl bütün tarlalarından yararlanmış, hem de topraklarını kuvvetlendirmiş olurlar (Resim: 81).

İyi tohumluk kullanmak: Çiftçilikte, ekilmek üzere ayrılan tanelere **tohumluk** denir. İyi ürün, iyi tohumdan elde edilir. Onun için, çiftçilerimiz «Ne ekersen onu biçersin!» derler. Kullanacağımız tohumluk iyi olmazsa, tarlamız ne kadar iyi hazırlanmış, toprağımız ne kadar kuvvetli olursa olsun, iyi ürün elde edemeyiz. Tohumlar iri, ağır taneli, aynı irilikte ve ağırlıkta olmalı; çabuk ve düzgün çimlenmeli; aralarındaki yabancı ot tohumlarından arınmış ve hastalıksız olmalı; soğuğa, kurağa, hastalıklara dayanıklı olmalıdır. Ayrıca, tohumlukların ekildikleri yerin iklimine ve özelliğine uygun olması da gereklidir.

Zararlı hayvanlar, böcekler ve bitki hastalıklarıyle savaşmak: Bitkileri zararlı hayvanlardan, böceklerden ve hastalıklardan korumak da

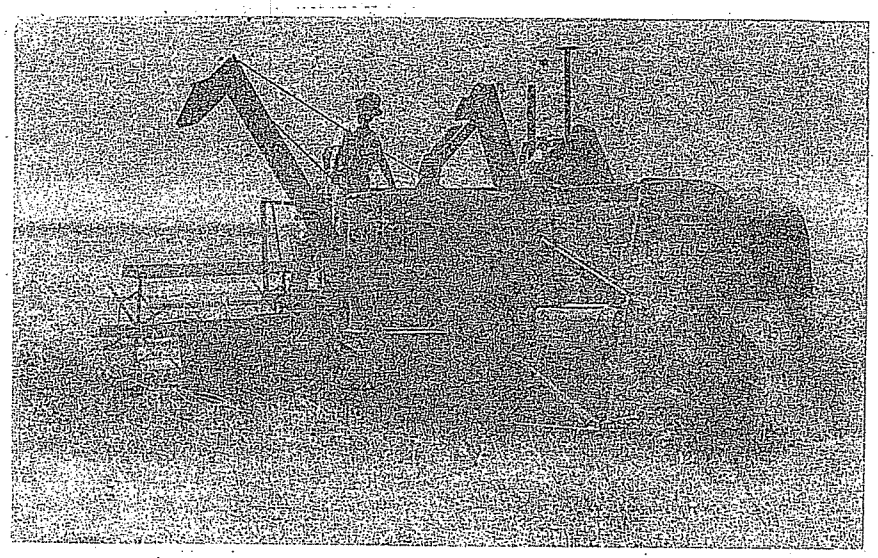

Resim: 81 — Şimdi birçok çiftçiler karasapan yerine pulluk, öküz yerine traktör kullanıyorlar. Biçerdöğer ve harman makineleri, eskiden köylünün haftalarca süren harman işlerini pek kısa zamanda bitiriyor. Yukarıdaki resimde Tarım Bakanlığının tohum ıslah istasyonlarından birinde kullanılan biçerdöğer makinesini görüyorsunuz.

çok önemlidir. **Karga, tarla faresi, yaban domuzu** gibi hayvanlarla **çekirge, sünc, kımıl, bambul, danaburnu** gibi böcekler ürünlerimize çok zarar verir. Bu zararlı hayvanlar ve böceklerle savaşılmazsa tarlalardaki tohumlar ve ekinler yok olur.

Bitkilerde **sürme, rastık,** pas gibi birtakım hastalıklar da görülür. Bu hastalıklarla da savaşılmazsa en iyi yetişen ekinler bile ürün vermez.

Devlet, zararlı hayvanlarla bitki hastalıklarına karşı savaşta, her zaman köylünün yanındadır; onun yardımcısıdır. Çiftçilerimizin tohumluklarını ilâçlamak ve temizlemek için, Tarım Bakanlığımız tarafından, her ilin birçok köyünde **tohum temizleme evleri** açılmıştır.

3 — Başlıca Toprak Ürünlerimiz:

Yurdumuzda yetişen toprak ürünlerini şöylece sıralayabiliriz:

1 — Tahıllar,
2 — Baklagiller ve sebzeler,
3 — Endüstri bitkileri,
4 — Meyveler.

a) TAHILLAR:

Buğday, arpa, çavdar, yulaf, pirinç, mısır gibi küçük taneli bitkilere tahıl denir. Çiftçilerimiz en çok bunları yetiştirirler. Çünkü bunlar iyi

besinlerdir. Baş yiyeceğimiz olan ekmek de buğday unundan yapılır.

Tahıllar, aynı zamanda hayvan yemidir.

Yurdumuzun en önemli ürünleri tahıllardır. Onun için, Türkiye bir tahıl ülekesidir, diyebiliriz (Resim: 82).

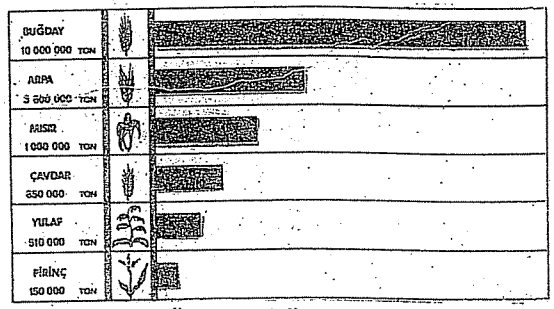

Resim: 82 — Önemli tahıllarımızın yıllık ortalama üretimi.

Yurdumuzda en çok buğday üretilir. Ülkemizin her yerinde buğday yetişir. En çok ve en iyi buğday yetiştiren bölgemiz de İç Anadolu bölgesidir. Doğu Karadeniz bölümü, çok nemli olduğu için, orada buğday değil, mısır yetiştirilir. Mısır unundan da ekmek yapılır.

Buğdaydan sonra en çok ekilen tahıllar, sırasıyle arpa, mısır, çavdar, yulaf ve pirinçtir. Pirinç, çok sulak yer ister. Çeltiklikler, yani pirinç tarlaları bataklık halindedir. Bataklıklar da sağlığa zararlı olduğu için, şehir ve kasaba yakınlarında çeltiklik kurulmaz. Yurdumuzda en az yetiştirilen tahıl pirinçtir. Ama çok değerli ve kazanç getiren bir üründür.

b) BAKLAGİLLER VE SEBZELER:

Bakla, fasulye, nohut, mercimek, börülce, bezelye gibi büyük taneli bitkilere **baklagiller** denir. Bunlar da değerli ürünlerdir. Çünkü çok besleyicidirler. Yaprak ve sapları da hayvanlara yedirilir. Baklagillerden fasulye, bakla, bezelye gibilerinin yeşillerini sebze olarak da yeriz (Resim: 83).

Pişirilerek yenen yeşilliklere sebze diyoruz (Resim: 84). Yurdumuzda bamya, kabak, patlıcan, domates gibi yaz sebzeleri; lahana, pırasa, ıspanak, kereviz gibi kış sebzeleri de yetişir. Bu çeşit sebzeleri, daha çok şehir ve kasabalarla bunlara yakın köylerde yetiştirirler.

Yurdumuzda patates de yetişir. En iyi patates, Adapazarı dolaylarında yetişir.

c) ENDÜSTRİ BİTKİLERİ:

Fabrikalarda işlenerek çeşitli maddeler elde edilen bitkilere **endüstri bitkileri** adı verilir. Bunlar da birkaç bölüme ayrılır:

1 — **Yağ bitkileri :** Bunlar, kendilerinden

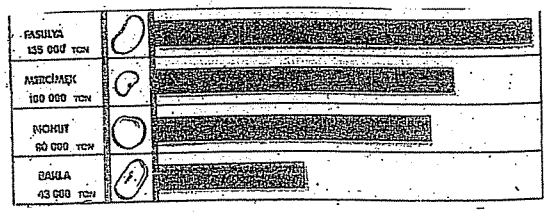

Resim: 83 — Yurdumuzda baklagillerden başlıcalarının yıllık ortalama üretimi.

Resim: 84 — Kasaba ve şehirlerin çevresindeki bostanlarda sebze ve meyve yetiştirmekle geçinen bahçıvanlar vardır. Turfanda sebzecilik güney bölgelerimizde çok gelişmiştir.

yemeklik yağlar, yahut endüstride, sabunculukta kullanılan yağlar çıkarılan bitkilerdir. Zeytin, susam, ayçiçeği, yerfıstığı bu bitkilerin başlıcalarıdır. Bunlardan başka pamuk, haşhaş ve keten tohumlarından da yağ çıkarılır (Resim: 85).

Yağ çıkarılan bitkiler içinde en önemlisi zeytindir. Zeytin ağacı Akdeniz iklimi olan yerlerde yetişir. Kışın yapraklarını dökmez. Verdiği zeytini salamuraya kor, zeytin tanesi olarak yeriz. Bu taneler ezilerek zeytinyağı da çıkarılır. En iyi yemeklik zeytinlerimiz Anadolu'nun Marmara kıyılarında yetişir. Gemlik zeytinleri çok ünlüdür. En iyi zeytinyağlarımız da Ege bölgesinin kuzey kesimlerinde, Ayvalık dolaylarında elde edilir. Birinci zeytin bölgemiz Marmara ve Ege bölgelerimizdir.

2 — **Şeker bitkileri:** Bunlar, şeker pancarı, şekerkamışı gibi, şeker çıkarılan bitkilerdir. Şimdilik bizde yalnız şeker pancarı üretilmektedir. Pancarlarımızı işleyen 17 fabrikamız vardır.

3 — **Dokuma bitkileri:** Bunlar, kumaş dokumakta, yahut sicim, ip, halat gibi şeyler yapmakta yararlanılan bitkilerdir. Pamuk, keten, kenevir bunların başlıcalarıdır. En önemlileri de pamuktur (Resim: 86).

Pamuk, sıcak bir yer ve bol su ister. Onun için, en çok Akdeniz ve Ege bölgelerinde yetiştirilir. Trakya'da, Sakarya dolaylarında, Maraş, Gaziantep, Malatya ve Iğdır'da da pamuk yetiştirilir. Pamuklarımızı işleyerek pamuk ipliği yapan ve çeşit çeşit pamuklu kumaşlar dokuyan fabrikalarımız vardır.

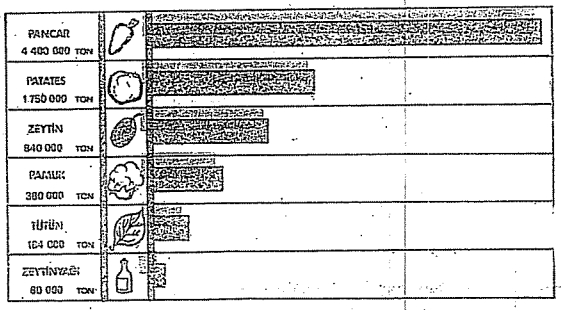

Resim: 85 — Tahıldan ve baklagillerden başka ürünlerimizin yıllık ortalama üretimi.

4 — **Tütün ve çay :** Yurdumuzda bol ve iyi cins tütün yetişir (Resim: 87). En çok tütün yetiştiren bölgelerimiz Ege, Karadeniz ve Marmara bölgeleridir. Buralarda ve yurdun başka yerlerinde üretilen tütünlerimizin çoğunu yabancı ülkelere satarak çok gelir sağlarız. Kalanını da kendimiz işler, yurt içinde satarız.

Rize'de çay yetişmektedir.

ç) **MEYVELER:**

Yurdumuz, dünyanın çok ve iyi cins meyve yetiştiren ülkelerindendir. Meyvelerimizin çeşidi bol, lezzeti çok iyidir. Üzümlerimizin, fındıklarımızın, elmalarımızın eşi yoktur. Yurdumuzun hemen hemen her yerinde bağlar ve meyve bahçeleri vardır. Buralarda halk, çeşitli üzümler ve çevrenin iklimine göre türlü meyveler yetiştirilir (Resim: 88). Yurdumuzda, sıcak ülkeler yemişi olan muz bile yetişir.

Yetiştirdiğimiz meyveler içinde üzüm başta gelir (Resim: 89). Bunların birtakımını yaşken yeriz. Marmara bölgesi, taze iken yenen üzümlerin en iyilerini yetiştirir. Üzümlerimizin birtakımını da kuruturuz. Kurutulan en iyi üzümler İzmir ve Manisa dolaylarında yetişir. Buraların çekirdeksiz üzümlerinin

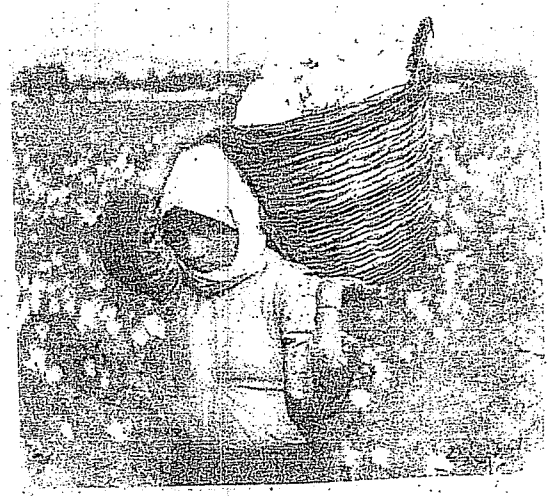

Resim: 86 — Adana'da pamuk tarlalarında pamuk devşirilişi.

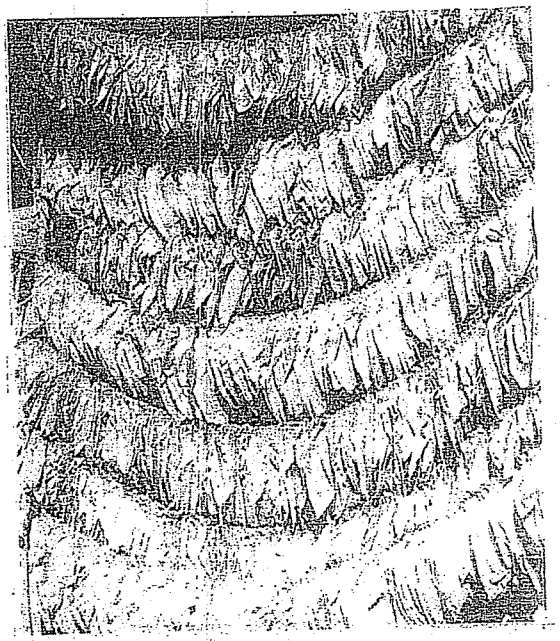

Resim: 87 — Akhisar'da bir tütün sergisi.

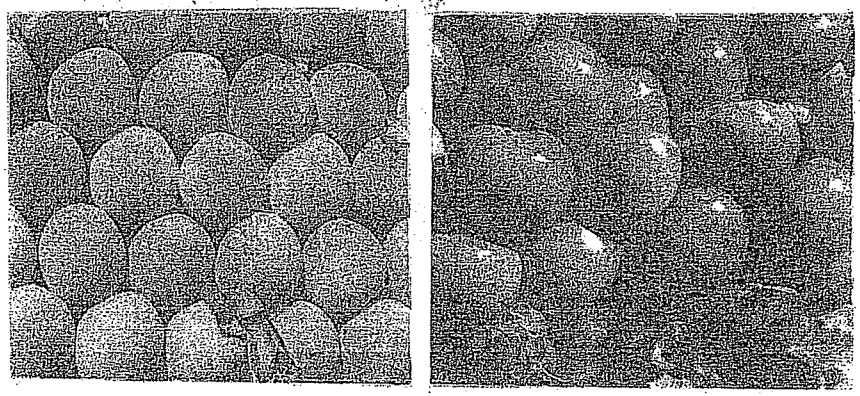

Resim: 88 — Yurdumuzun ünlü meyvelerinden şeftali ve elmalar.

dünyada eşi yoktur. Üzümlerimizin birtakımından da pekmez, pestil, cevizli sucuk ve bulama yaparız.

İncirlerimiz de iki türlüdür. Kimini taze iken yeriz, kimini kuruturuz. Kurutulan en iyi incirler Büyük ve Küçük Menderes ovalarında yetişir (Resim: 90).

Yağlı fındıklarımız Trabzon, Giresun ve Ordu dolaylarında üretilir. Giresun fındık ticaretinin merkezidir.

Kuru üzüm, kuru incir ve fındıklarımızın bir kısmını yabancı ülkelere satarak çok gelir sağlarız (Resim: 91).

Resim: 89 — İzmir bağlarında dünyaca ünlü çekirdeksiz sultanî üzümü devşiren bir bağcı.

Portakallarımızın çoğu ve en iyileri Akdeniz bölgesinde yetişir (Resim: 92). Dört yol'un, Mersin'in, Alanya ve Antalya'nın portakalları çok güzeldir. Rize de de portakal yetişir.

Resim: 90 — Ege bölgesinin ünlü incirleri taze iken.

4 — Hayvanlarımız ve Hayvan Ürünlerimiz:

Geçim kaynaklarımızın ikincisi hayvancılıktır. (Resim: 93). Hemen her çiftçinin bir çift öküzü, bir ineği, atı yahut eşeği, birkaç koyunu, birçok tavuğu olur. Tabiî, yeteri kadar hayvanı olmayan yoksul köylülerimiz de vardır. Ama hayvancılıkla geçinen varlıklı yurttaşlarımız da çoktur. Bunlar, sürülerle koyun, keçi yahut sığır beslerler. En çok hayvancılık yapanlar **Yörüklerdir**. Bunlar, sürüleriyle kışın ovalarda, yazın yaylalarda dolaşan göçebelerdir (Resim: 94).

Evcil hayvanlarımızın başlıcaları şunlardır:

1 — **Sığırlar** (İnek ve manda): Bunların et ve sütleriyle besleniriz (Resim: 95). Deri, kıl, tırnak ve boynuzlarından da türlü şekillerde yararlanırız. Sığır gübresi tarımda çok kullanılır. Döl alınmasında kullanılmayan erkek sığırlar (öküzler), çift sürmede ve arabaların çekilmesinde çok yararlandığımız birer kosum ve çeki hayvanıdır.

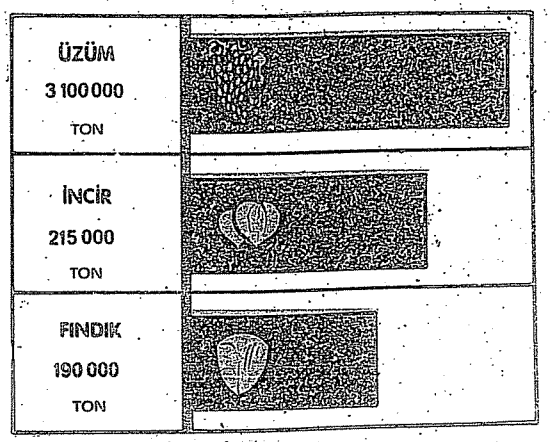

Resim: 91 — En önemli meyvelerimizin yıllık ortalama üretimi.

2 — **Davarlar** (Koyun ve keçi) : Et ve sütleri beslenmemize yarar. Derilerinden aba, yakkabı, çeşitli giyecekler ve deri eşya yapılır. Yün ve kıllarıyle

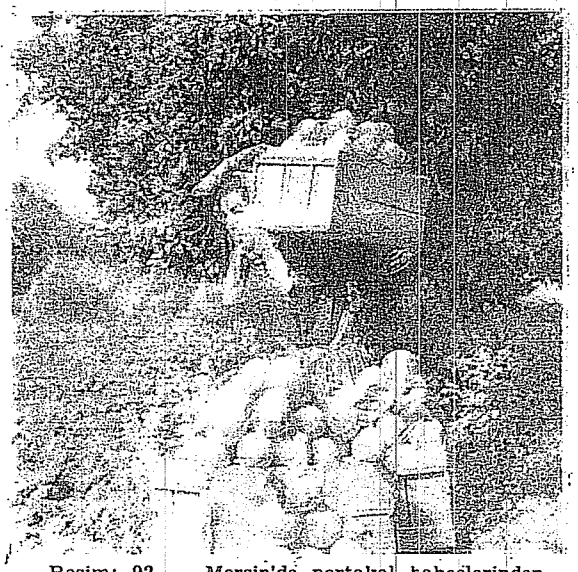

Resim: 92 — Mersin'de portakal bahçelerinden birinde portakal toplayan bir kız.

kumaşlar dokunur, örgüler yapılır. Tiftik cinsi keçilerin uzun, yumuşak ve parlak olan kılları bu işlere çok elverişlidir. Yurdumuzda en iyi cins tiftik keçileri yetişir.

Davar gübreleri, özellikle sebze ve çiçek bahçelerinde çok aranır (Resim: 96).

3 — At, eşek ve katır: Bunlar yük ve insan taşınmasında, arabaların çekilmesinde ve tarım işlerinde bize çok yararlı olan hayvanlardır.

4 — Deve: Yurdumuzda sayısı oldukça azalmıştır. Yük ve insan taşınmasında kullanıldığı gibi, sütü ve eti beslenmemize de yarar. Derisinden ve tüylerinden türlü şekillerde yararlanırız.

5 — Tavuk, hindi, kaz ve ördekler: Bunlara **kümes hayvavnları** da diyoruz. Bu hayvanların et ve yumurtaları en değerli besinlerimiz arasında yer alır. Gübreleri, ahır gübresiyle veya kumla karıştırılarak, tarımda kullanılır. Tüylerinden yastık, yorgan ve çeşitli süs eşyası yapılır.

6 — Bal arıları: Bize bal ve balmumu veren, çiftçi ailelerimize önemli bir gelir sağlayan çok yararlı hayvanlardır. Çiçekten çiçeğe konup çiçek tozlarını taşıyarak bitkilerin döllenme ve meyve meydana getirmelerine çok büyük yardımda bulunurlar.

7 — İpek böceği: Bursa, Edirne ve Diyarbakır dolaylarında çokça beslenir. Ördüğü kozadan elde edilen ince ipek telleriyle ipekli kumaşlar dokunur. Beslenmesi, bakımı kolay ve çok zevklidir.

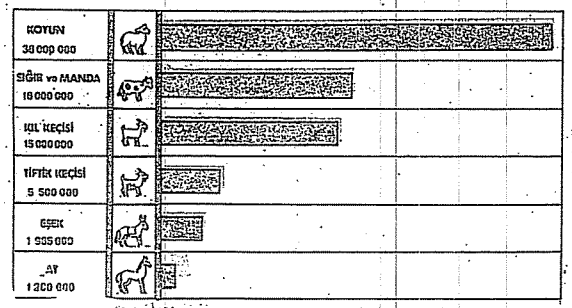

Resim: 93 — Başlıca hayvanlarımızın ortalama sayıları.

At, katır, sığır ve develere, başlarının ve vücutlarının iriliğinden ötürü **büyük baş hayvanlar** adı da verilir. Koyun ve keçilere ise **küçük baş hayvanlar** denir. Küçük ve büyük baş hayvanlarımızın sayısı 72 milyondan fazladır. Bunların yarısı küçük baş, yarısı da büyük baş hayvanlardır. Bunlardan sağlanan gelirler çiftçilerimizin geçiminde çok önemli bir yer tutar.

Resim: 94 — Konya ovasında bir koyun sürüsü.

Bu evcil hayvanlardan başka, denizlerimizde ve göllerimizde tutulan çok çeşitli balıklarla ormanlarımızda ve dağlarımızda avlanan türlü av hayvanları da beslenme ve geçinmemize yararlı olurlar.

Yurdumuz hayvancılığa elverişlidir. Geniş otlaklarımız vardır. Bunların birtakımı cılız otlu bozkırlardır. İç Anadolu ve Güneydoğu Anadolu böyledir. Buralarda daha çok koyun ve keçi beslenir. Birtakım otlaklar da her zaman yeşil, zengin çayırlardır. Bunlara kıyı bölgelerinde, ırmak boylarında, dağlarda ve platolarda rastlanır. Bu gibi yerlerde de daha çok öküz ve inek beslenir. Doğu Anadolu'muzda Erzurum, Kars platoları böyledir.

Bu hayvanların sağladığı sütten yağ çıkarılır, peynir yapılır. Kimi yerler bunları çok elde ettiği için, yurdun başka yerlerine göndererek satar. Trabzon, Urfa yağları ve Kars, Edirne peynirleri böyledir.

Hayvanların etinden kavurma, sucuk, pastırma da yapılır. Pastırmacılık en çok Kayseri'de gelişmiştir.

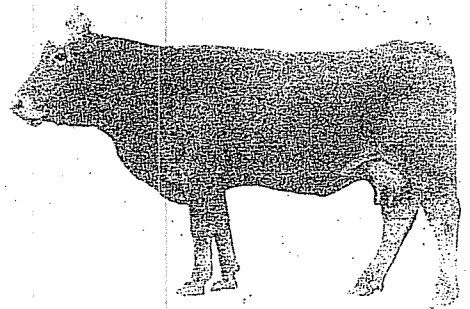

Resim: 95 — Karacabey harasında yetiştirilen hayvanlardan yılda 2 500 litre süt veren bir inek.

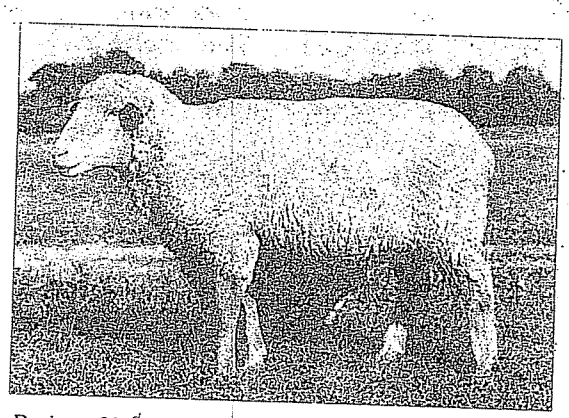

Resim: 96 Karacabey harasında 6,5 kilogram yapağı veren bir merinos koyunu.

Arılarımız, güzel ve çok iyi bal verirler. Bunların yaptığı balmumlarından da yararlanırız. Ankara'nın balı ünlüdür.

İpek böceklerimiz güzel ve dayanıklı ipek sağlar. Bursa ipekçilikte en ileri yerimizdir. Bilecik, Kocaeli, Balıkesir, Edirne, Diyarbakır, Amasya ve Antalya illerinde de ipek böceği beslenir.

Avcılık: Yurdumuzda çeşitli av hayvanları da vardır. Tavşan, bıldırcın, keklik, yaban ördeği etlerinden yararlanmak için avlanır. Kurt, tilki, sansar, yaban domuzu gibi hayvanlar da hem zararlarından korunmak, hem de postlarından, derilerinden yararlanmak için avlanır. Avcılık, daha çok Doğu Anadolu'muzda bir geçim kaynağıdır.

Resim: 97 Balıkçılık da yurdumuzun önemli bir gelir kaynaklarından biridir.

Balıkçılık: Denizlerimizde, göllerimizde ve ırmaklarımızda çeşitli balıklar yaşar. Doğu Karadeniz bölümü ile Marmara'da ve Boğazlarda balıkçılık önemli bir geçim kaynağıdır. En lezzetli balıklar Boğazlarda ve Marmara'da tutulur. Bu bölgede balık konserveciliği de ileridir (Resim: 97).

ÖDEV VE SORULAR

1 — Topraklarımızın ne kadarı ormanlıktır?
2 — Tahıl nedir? Yurdumuzda tahıllardan en çok hangisi yetiştirilir?
3 — Baklagiller ve sebzeler daha çok nerelerde yetiştirilir?
4 — Endüstri bitkileri nelerdir? Hangi bitkilerden yağ, şeker çıkarılır, iplik yapılır? Bunlar yurdumuzun nerelerinde yetişir?
5 — Yurdumuzun nerelerinde tütün ve çay yetişir?
6 — En iyi üzüm, incir, fındık ve portakallarımız nerelerde yetişir?
7 — Yurdumuzda en çok hayvan beslenen yerler nereleridir? Niçin?
8 — Balıkçılık ve avcılık yurdumuzun nerelerinde önemli bir geçim kaynağıdır?

OKUMA

Rize'de çay devşiren bir köylü

RİZE'DE ÇAY

Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına gelinceye kadar yurdumuzda çay tarımı diye bir şey yoktu. Bu savaştan sonra Rusya ile yapılan anlaşma ile Batum bize geri verilmişti. O zamanki Osmanlı hükümeti oranın tarım durumunu incelemek üzere Yüksek Ziraat Okulu profesörlerinden Ali Rıza Erem'i Batum'a göndermişti.

Bu bilgin, Batum'da çay ve turunçgiller yetiştirilmekte olduğunu gördü. Yurda döndüğü zaman çay yetiştirilmesi konusu üzerine yazılar yazmaya başladı. Bu yazılarında Rize ve dolaylarının çay tarımına çok uygun olduğunu belirtmeğe çalıştı.

O zamanki Tarım Bakanlığı bu yazılarda belirtilen noktalara önem vererek Batum tarım bahçesi müdürünü İstanbul'a çağırdı ve bu uzmanın aracılığıyle Batum'dan bir çay ustabaşısı getirtti.

Çalışmak üzere komşu ülkelere giden Rize'li işçiler de Batum'dan çay tohumu getirmişler ve çay tarımını yurda sokmuşlardı.

Bu çay işi bir aralık durakladı. Fakat Cumhuriyetin ilânından sonra Rize dolaylarındaki ahaliye geçim kaynakları sağlamak için ne gibi işlere önem vermek gerektiğini incelemek üzere bir kurum kuruldu. Bu kurum Rize ve dolaylarında çaycılığa önem verilmesi gerektiği görüşünde bulundu. Bu görüşü kabul eden hükümet oraya Tarım Genel Müdürü Zihni Dirin'i gönderdi. Bu genel müdür birçok didişmelerden sonra kurduğu çay fidanlığında çay fidanı yetiştirdi. Birkaç yıl sonra çay yetiştirme işi köylüye kadar yayılarak Rize ve dolayları bir çay bölgesi olma yoluna girdi. Çay fabrikaları da kurularak kuru çay hazırlanmaya başladı.

Çay bölgesi doğuda Hopa'dan, batıda Giresun'a kadar sokulmaktadır.

Bölgenin kuru çay ürünü 1938 de 30 kilo iken, 1961 de 5 450 000 kiloya, 1964 te ise 10 034 000 kiloya ulaşmıştır.

Başlıca çay fabrikalarımız Rize, Çayeli, Gündoğdu, İyidere, Eskipazar-daki fabrikalardır. Birçok atelyeler de vardır.

OKUMA

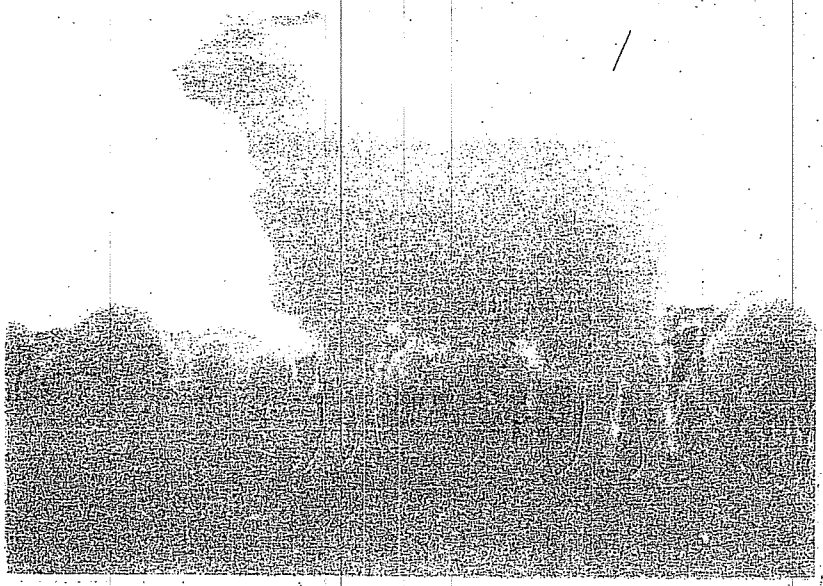

TİFTİK KEÇİSİ

İnce, uzun, parlak ve yumuşak bir tüy veren, eti de öteki keçilere göre daha lezzetli olan bir keçidir. Buna Ankara Keçisi de denilir.

Tiftik keçisi, sanıldığına göre, Selçukluların Orta Asya'dan getirdikleri keçilerden türemiştir. Bugün bu keçinin başlıca bulunduğu yer İç Anadolu Bölgesidir.

Ankara Keçisinin yetiştiği bölge Eskişehir, Afyon, Konya, Aksaray, Niğde, Kayseri, Sıvas, Yozgat, Amasya, Kastamonu ve Bolu şehirlerinden geçen çizginin sınırladığı alandır. Alanın merkezi Ankara'dır. Ankara ilçelerinden Ayaş, Beypazarı ve Haymana en iyi tiftik veren yerlerdir. Tiftik keçilerimizin sayısı 5,5 milyondan fazladır. Van, Bitlis ve Siirt çevrelerinde de bir çeşit tiftik keçisi (uzun tüylü keçi) beslenmektedir.

Anadolu'ya özgü olan bu güzel hayvan dünyanın bir-iki yerinde de yetiştirilmiştir. Bunlar Amerika Birleşik Devletleri'nde Teksas yaylasıyla, Güney Afrika Birleşik Cumhuriyeti'dir. O ülkelerde yetiştirilen tiftik keçileri 1839 da Türkiye'den kaçırılan ve 1849 yılında padişah tarafından Amerika Cumhurbaşkanına hediye olarak gönderilen az sayıdaki keçilerden üretilmiştir. Ancak, bu çok duygulu hayvan bu ülkelerin iklimine iyice uyamadığı için, verdiği tiftiğin kalitesi düşüktür. Tiftik keçilerinden elde ettiğimiz tiftik yurdumuza çok para kazandıran bir ihraç malımızdır. Birinci alıcımız İngiltere'dir.

YURDUMUZDA MADENCİLİK VE ENDÜSTRİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Başlıca Madenlerimiz.
2 — Başlıca El Sanatlarımız ve El Sanatlarının Önemi.
3 — Yurdumuzda Başlıca Endüstri Kolları.
4 — Millî Gelir Kaynaklarımızı Korumalı ve Geliştirmeliyiz.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Yurdumuzda hangi endüstri kollarının kurulmuş olduğunu araştırınız.
2 — Sözlükte «rafineri, endüstri, kapitülasyon, kendir, enerji, seramik» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Başlıca Madenlerimiz:

Yurdumuzun zenginlik kaynaklarından biri de madenleridir. Türkiye, madence zengin bir ülkedir. Çok ve çeşitli madenimiz vardır. Bugün işletilmekte olan başlıca madenlerimiz: taşkömür, linyit, petrol, demir, bakır, kromdur. Bunların en önemlisi taşkömürdür.

Taşkömür vapurlarda, trenlerde, fabrikalarda yakıt olarak kullanılır. Kok yapımında, havagazı üretiminde de yararlanılır. Bu çeşit kömür Zonguldak bölgesinde bulunur. Linyit de bir çeşit maden kömürüdür. Yurdumuzda linyit çoktur. En iyi, en verimli linyitlerimiz Batı Anadolu'da bulunur. Ege bölgesinde Soma, Kütahya dolaylarında Tavşanlı, Değirmisaz ve Tunçbilek linyitleri bunlardandır.

Son zamanlarda bulunup işletilmeye başlayan petrollerimiz de çok önemlidir. Lambalarda yaktığımız gazyağı, otomobillerde kullanılan benzin, petrolden çıkarılır. Petrollerimiz, Güneydoğu Anadolu'da Raman dağından çıkarılmaktadır. Adana ve Diyarbakır yakınlarında da petrol bulunmuştur. Petrol kuyularından çıkarılan ham petrol rafineri denilen fabrikalarda arıtılarak gazyağı, benzin, mazot, asfalt, parafin, vazelin gibi şeyler elde edilir. Büyük şehirlerimizde İpragaz, Aygaz, Mutfakgaz... gibi çeşitli adlar altında, tüpler içinde satılan ve havagazı yerine kullanılan gazlar da petrolden elde edilir.

Yurdumuzda krom madeni çoktur. En zengin krom madenlerimiz Ergani yakınlarında, Guleman'da çıkarılır. Bakır, Maden'de ve Murgul'da, demir de Divriği'de çıkarılmaktadır.

Yurdumuzda gümüşlü kurşun, çinko, civa ve kükürt madenleri de vardır. Tuz da bir madendir. Kayatuzu Kırşehir'de, göl tuzu Tuzgölü'nden, deniz tuzu İzmir'deki Çamaltı'da elde edilir. Yabancı ülkelere de tuz satarız. Lületaşı, zımpara taşı da değerli ürünlerimizdendir. Lületaşı Eskişehir'de, zımpara taşı Küçük Menderes, Büyük Menderes, Milas ve Muğla dolaylarında çıkar.

Madensularımız da yeraltı zenginlik kaynaklarımızdandır. Afyonkarahisar, Kisarna, Kuzuluk ve Kızılcahamam madensularımız ünlüdür.

Bütün bu madenlerin ve madensularının çıkarılması işleri de halkımızın geçim kaynaklarından birini meydana getirir.

2 — Başlıca El Sanatlarımız ve El Sanatlarımızın Önemi:

Halkımızın geçim kaynaklarından biri de el sanatlarıdır. Bu sanatlar çok çeşitlidir. Başlıcaları: Terzilik, kunduracılık, saraçlık, bakırcılık, demircilik, kuyumculuk, marangozluk, halıcılık, kilimcilik, dokumacılık, çinicilik, çömlekçilik ve lületaşı işlemeciliğidir (Resim: 98, 99).

Türkler, çok eski zamanlardan beri, el sanatlarında çok ileri gitmişlerdir. Zaten fabrikalar kurulmadan önce her şey elde, yahut tezgâhlarda yapılıyordu. Fabrikalar kurulduktan sonra, el sanatları yavaş yavaş sönmeye başlamıştır. Fakat yukarıda saydığımız el sanatları bugün de önemini kaybetmemiştir. Bunların birtakımı atelyelerde, birtakımı evlerde yapılır.

Evlerde yapılan dokumalar, işlemeler, halı, kilim, çorap gibi şeyler bugün çok değer kazanmıştır. Bunların alıcıları daha çok turistlerdir.

Türk kültürünün özelliklerini de gösteren el sanatlarını yaşatmalıyız. Bunlar, daha çok ev kadınlarının ve küçük çocukların zamanlarını değerlendirdikleri verimli geçim kaynaklarıdır.

3 — Yurdumuzda Başlıca Endüstri Kolları:

Hammaddeleri makinelerle işleyerek yapılmış eşya haline getirme işlerine endüstri denir. Yurdumuzda bu işler yeni değildir. Eskiden her türlü kumaş, çeşitli araçlar, top, tüfek, gemi, araba, kereste, kâğıt, yiyecek ve içecekle ilgili şeyler hep yurdumuzda yapılıyordu.

Avrupa'da büyük endüstri kurulunca ülkemize dışarıdan birçok mal gelmeye başladı. Bunlardan gümrük vergisi alınamıyordu. Çünkü, eskiden düşüncesizce yapılmış antlaşmalarla, yabancı devletlere birtakım imtiyazlar, yani ayrıcalıklar tanınmıştı. Vergi alınmadığı için, yabancı malları ülkemizde çok ucuz satılıyordu. Yerli mallar satılmaz oldu. Ülkemiz yabancıların bir pazar yeri haline geldi. Böylece yurt endüstrisi geriledi, birtakımı da iyice söndü.

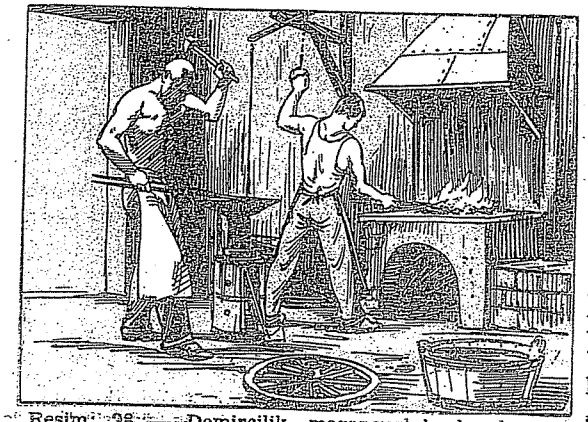

Resim: 98 — Demircilik, marangozluk, kunduracılık, terzilik gibi el sanatları da önemli işlerimizdendir.

Kurtuluş Savaşından sonra yaptığımız Lozan barışında, kapitülasyon denilen bu eski antlaşmaları kaldırdık. Bu yüzden, cumhuriyet devrinde durum değişti. Yabancı ülkelerden gelen mallara gerektiği kadar vergi konmaya başladı. Yerli mallar korundu. Bu da yurdumuzda endüstrinin yeniden gelişmesini sağladı. Büyük fabrikalar kuruldu. Şimdi, bu fabrikalarda bize gerekli olan şeylerin pek çoğu yapılabilmektedir.

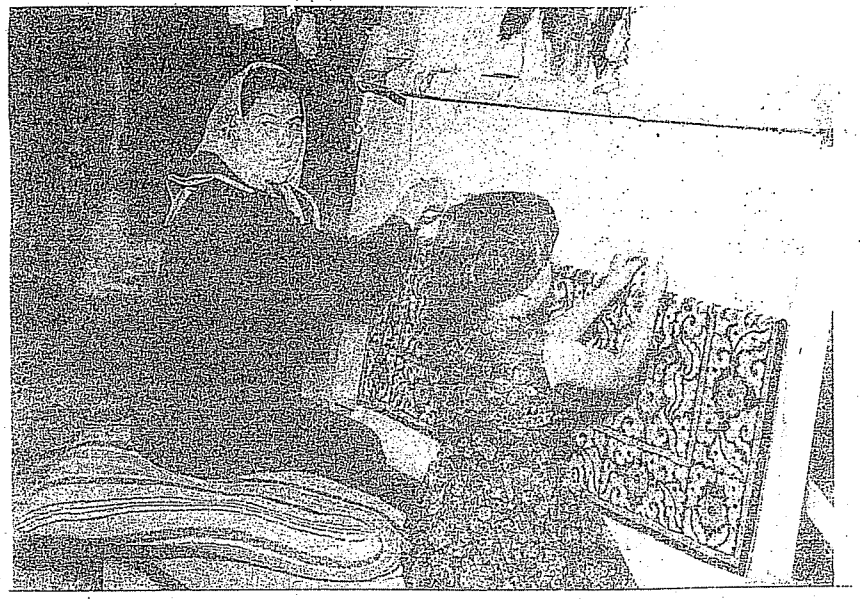

Resim: 99 — Halıcılık en eski Türk sanatlarından biridir. Bu işi en çok çocuklar ve kadınlar yapar. Burada bu güzel sanatı öğrenen bir kardeşinizi görüyorsunuz.

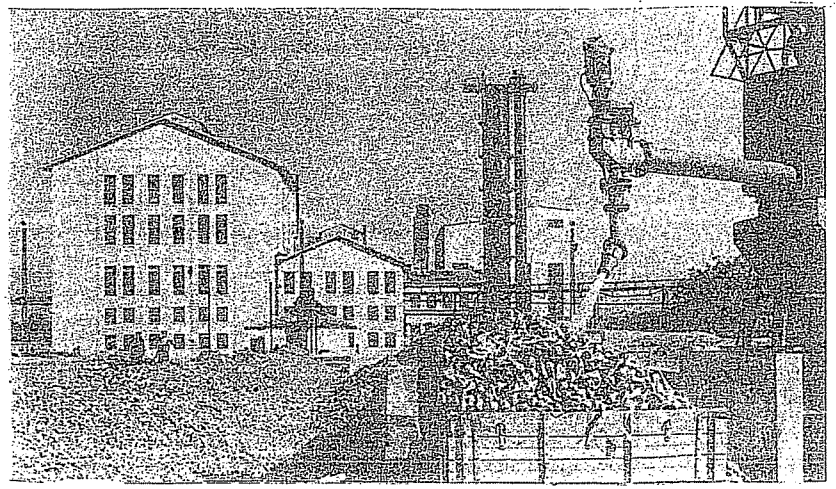

Resim: 100 — Adapazarı Şeker Fabrikası. Bu fabrikada günde 30 ton kadar şeker elde edilir. Eskiden bütün kullandığı şekeri dışarıdan satın alan ülkemiz, bu fabrikalar yapıldıktan sonra, şeker satan ülkeler arasına girmiştir.

Yurdumuzda fabrikaların en çok bulunduğu bölge Marmara bölgesidir. Istanbul, Türkiye'nin en büyük endüstri merkezidir. Burada pek çok fabrika kurulmuştur. Ege bölgesi, endüstride ikinci gelir. Bu bölgede de İzmir şehri en önemli merkezdir. Öteki bölgelerde endüstri kuruluşları yurdun her yanına serpilmiş durumdadır. Her bölgede, oralarda yetişen hammaddeleri işleyecek fabrikalar kurulmuştur.

Yurdumuzda kurulmuş olan endüstri kollarını şöylece sıralayabiliriz:

a) **Besin Maddeleri Endüstrisi :**

En gelişmiş endüstri kolumuz budur. Un, makarna, tereyağı, peynir, şeker, çikolata, bisküvi yapımı; balık, sebze ve meyve konserveciliği; zeytinyağcılık; içki ve ispirto yapımı; tütün işleme ve sigara yapımı ile çaycılık bu endüstri koluna girer (Resim: 100).

b) **Dokuma Endüstrisi:**

Pamuk, yünlü ve ipekli kumaş dokumacılıkları ile halıcılık ve kendiriclik bu endüstri koluna girer. Yurdumuzda bu endüstri kolu da çok gelişmiştir. Yaptığımız kumaşları ve güzel halıları yabancı ülkelere de satabiliyoruz (Resim: 101).

c) **Odun Endüstrisi :**

Yurdumuzun önde giden endüstri kollarından biri de budur. Kerestecilik ve kâğıtçılık bu endüstri kolundandır (Resim: 102).

ç) **Maden İşleme Endüstrisi :**

Bu endüstrinin en büyük kuruluşları Karabük ve Ereğli demir - çelik fabrikalarıdır (Resim: 103, 104). Divriği'de çıkarılan demir madeni bu fabrikalarda işlenerek öteki endüstri kollarında ve yapı işlerinde kullanılan demir çubuklar, çelik levhalar, saç levhalar, raylar ve borular yapı-

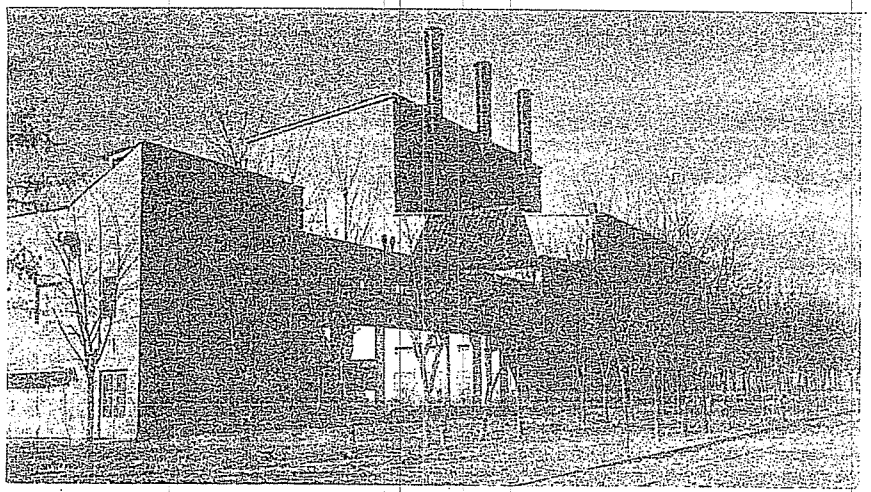

Resim: 101 — Kayseri Bez Fabrikası.

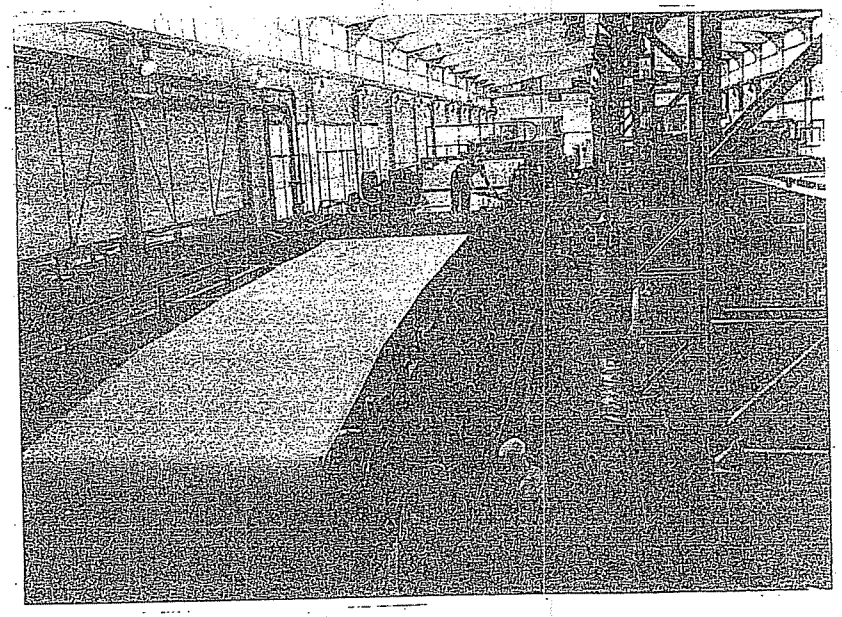

Resim: 102 — İzmit'teki kâğıt fabrikalarımızdan birinin içeriden görünüşü.

lır. Bu endüstri kolunda savaş araçları yapımı, motor ve traktör onarımı, kamyon ve otomobil yapımı, uçak motoru yapım ve onarımı, demiryolu araçları yapım ve onarımı, gemi yapım ve onarımı, manedî eşya yapımı, yapı demirleri yapımı, kromlu demir yapımı gibi işler yapan fabrikalarımız vardır (Resim: 105).

d) **Toprak Endüstrisi :**

Çimento, tuğla, kiremit, çini, seramik ve cam endüstrisi bu kola girer. Yurdumuzda bunların da fabrikaları kurulmuştur (Resim: 106).

e) **Kimya Endüstrisi :**

En geri kalmış endüstri kolumuz budur. İlâç, boya, kibrit, otomobil lastiği, kauçuk ve plastik eşya yapımı ile çeşitli kimya endüstrileri ve rafineri dediğimiz petrol işleme fabrikaları bu kola girer.

f) **Deri ve Kösele Endüstrisi :**

Bu endüstri kolu yurdumuzda çok eskidir. Oldukça da gelişmiş durumdadır (Resim: 107).

g) **Enerji Sağlayan Endüstri :**

Endüstrinin can damarı elektrik enerjisidir. Çünkü fabrikaların hepsi elektrikle çalışır. Şehirlerimiz de elektrikle aydınlanır. Elektrik ener-

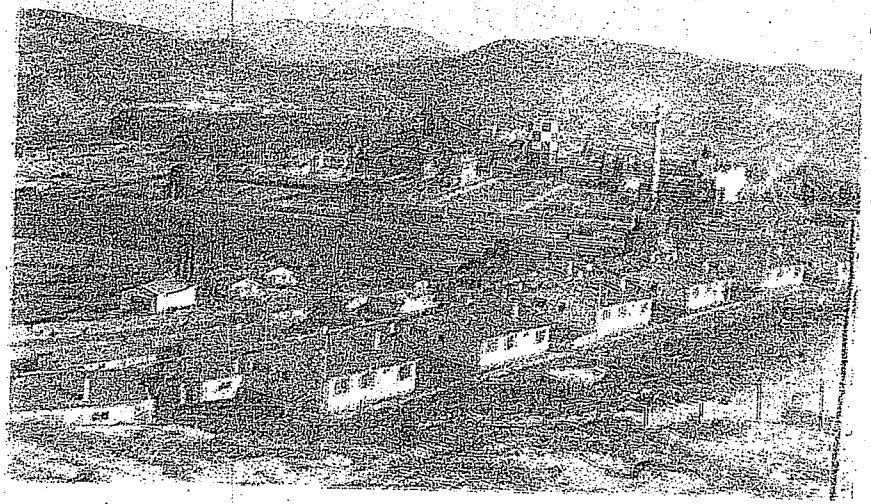

Resim: 103 — Ereğli Demir Çelik Fabrikalarının genel görünüşü. 1965 yılında işletmeye açılan bu fabrika Türkiye'nin en büyük demir çelik fabrikasıdır. Yurdumuzda elde edilen demir madenini işleyerek gemi, vagon, kamyon, buzdolabı, otobüs, otomobil, her çeşit boru ve tarım araçlarının yapımında kullanılan çelik ve saç levhalarla boru bantları ve konserve kutusu, yağ ve gaz tenekesi ile her çeşit maden kapların yapımında kullanılan teneke levhalar yapar. Ayrıca katran naftalin gibi şeyler çıkarır.

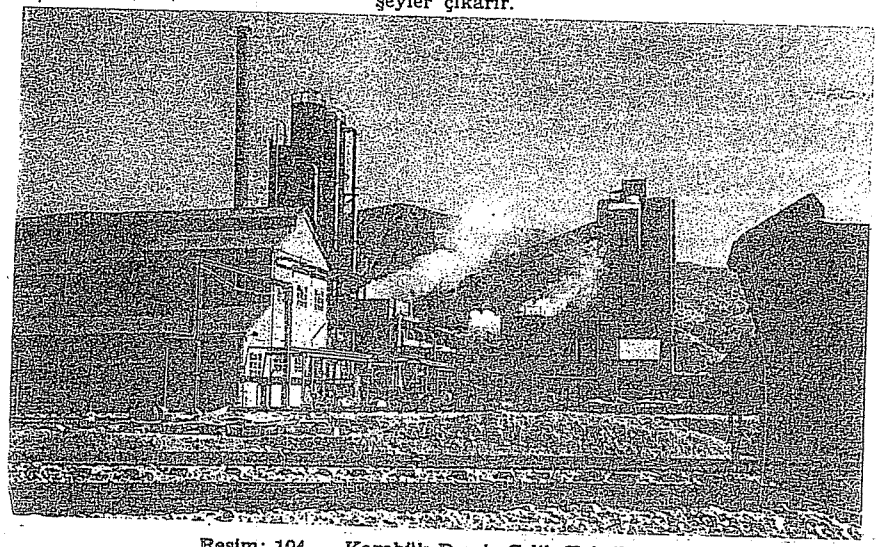

Resim: 104 — Karabük Demir Çelik Fabrikası.

jisi elde ettiğimiz fabrikaların birtakımı kömürle çalışmaktadır. Birtakımı da barajların yanında kurulmuştur. Bunlarda da su kuvvetinden yararlanılarak elektrik elde edilir.

4 — Millî Gelir Kaynaklarımızı Korumalı ve Geliştirmeliyiz:

Millî gelir kaynaklarımızı korumak, onları geliştirmek ve artırmak başlıca ödevlerimizdendir. Bunların başında ormanları korumak, hayvanları korumak, turistik yapıları ve anıtları korumak gelir.

Resim: 105 — Elazığ'ın Maden kasabasında Etibank Bakır İşletmeleri fabrikasından bir görünüş.

Yüzyıllar boyunca rasgele ağaç kesme yüzünden ormanlarımız çok azalmıştır. Dikkatsizlikten çıkan yangınlarla da pek çok ormanımız

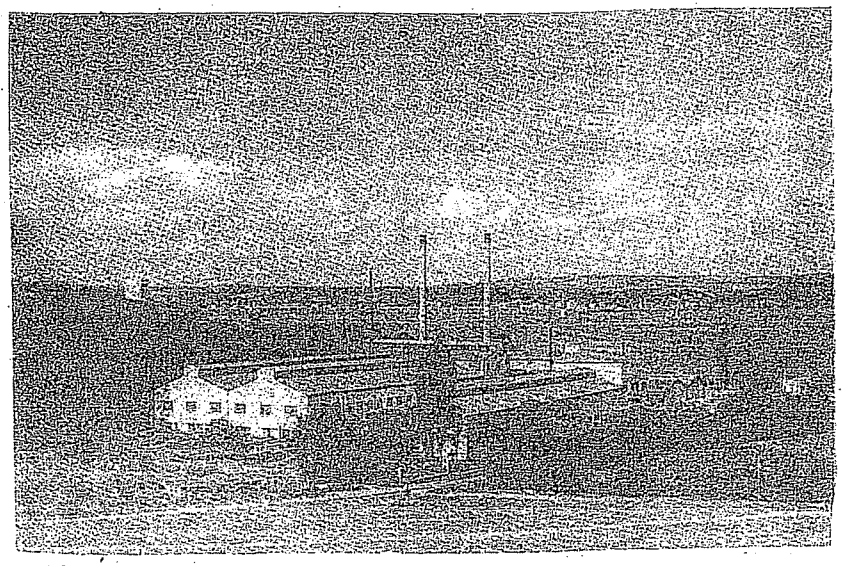

Resim: 106 — Yurdumuzda Cumhuriyet devrinde kurulmuş olan fabrikalardan İstanbul'da Paşabahçe şişe ve cam fabrikası.

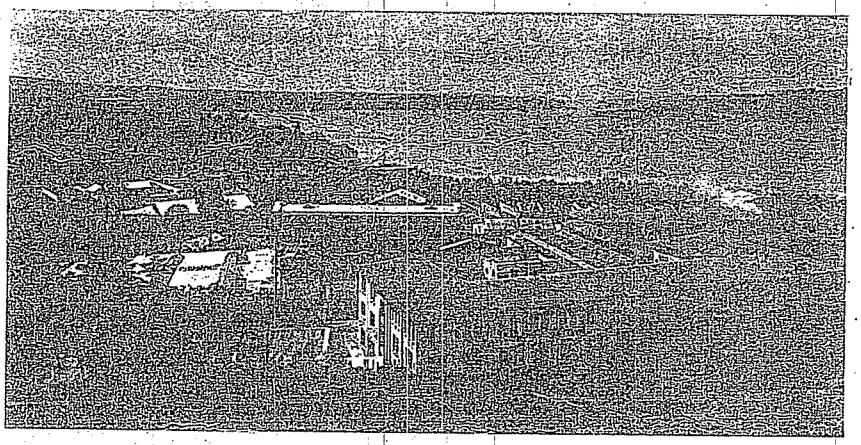

Resim: 107 — Istanbul'da Beykoz deri ve kundura fabrikası.

yok olmuştur. İzinsiz ağaç kesmek, orman yangını çıkarmak bağışlanmayan suçlardandır. Bunlardan çok sakınmalıyız.

Yalnız bu da yetmez. Hepimiz en az bir ağaç yetiştirerek yurdumuzun yeşillenmesine, güzelleşmesine, zenginleşmesine yardım etmeliyiz.

Hayvanlara iyi bakmak, onları korumak da millî ödevlerimizdendir. Evcil hayvanları olduğu kadar orman hayvanlarını ve kuşları da korumamız gerekir. Av hayvanlarının soyu tükenmesin diye av mevsimleri belli edilmiştir. Yavrulama zamanlarında avcılık yasaktır. Av mevsimi sonbahar ve kış aylarındadır. Öteki mevsimlerde yalnız zararlı hayvanlar öldürülebilir.

Balıkçıların da bu hayvanların soyunu tüketecek yollarla balık tutmaları yurdumuza büyük zararlar verir. Bu da yasaktır.

Yurdumuzun her köşesinde rastlanan eski eserleri, turistik yapıları ve anıtları korumak da millî bir ödevdir. Bu eserleri kirletmemek, bozmamak, yıkmamak, çalınmalarına engel olmak gerekir. Bu güzel eserleri bir emanet gibi sakınmalı, bizden sonrakilere bırakmalıyız.

Millî gelir kaynaklarımızı korumanın bir yolu da yerli mallarını kullanmak, tutumlu olmak, elimize geçenleri harvurup harman savunmamaktır. Her Türk için, en iyi mal yurdumuzda yapılan maldır. Bu malların üzerinde Türk malı olduğunu anlatan TM harfleri bulunur. Alışveriş ederken, aldığımız şeylerde bu harfleri mutlaka aramalıyız.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Yurdumuzda gelişmiş olan başlıca el sanatları nelerdir?

2 — Yurdumuzda endüstri niçin geri kalmıştır? Ne zamandan beri gelişmeye başladı?

3 — Yurdumuzun kaç yerinde şeker fabrikası var? Bu fabrikalarda şeker neden elde ediliyor?

4 — Millî gelir kaynaklarımızı nasıl korumalıyız?

OKUMA

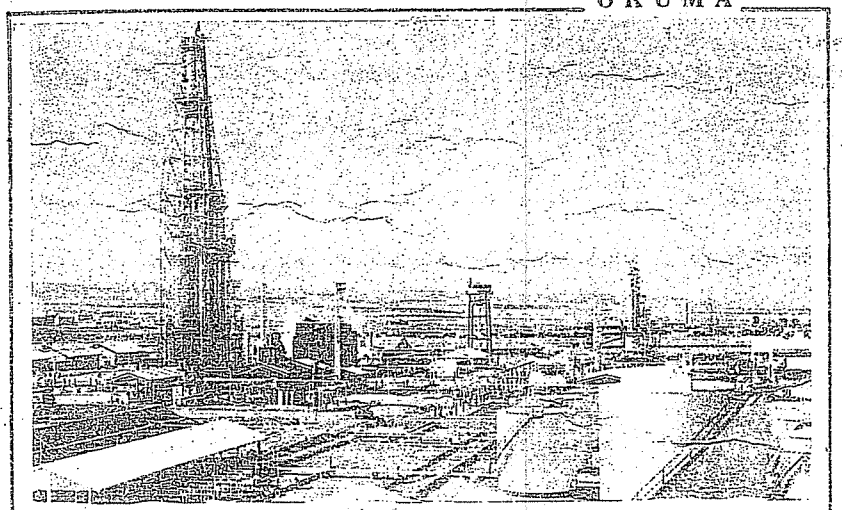

Batman'daki petrol arıtma kuruluşlarından bir görünüş. Burada günde 1 000 ton ham petrol işlenmektedir.

TÜRKİYE'DE PETROL

Türkiye'de petrol 1940 ta Siirt ilindeki Raman Dağında bulunmuştur. Sonra Garzan'da da yeni kuyular açılmıştır. Petrol arama ve çıkarma işleri çok para ve bilgi ister. Bunun için hükümet yabancı petrol ortaklıklarının deneylerinden yararlanmak zorunluğunda kalmış ve 1954'te petrol kanunu çıkarılmıştır. Bu kanun yabancı ortaklıklara petrol arama ve çıkarma işlerine girişmek yetkisini vermektedir. Yabancı petrol şirketleri böylece yurdumuzda petrol arama işlerine başlamışlardır.

Hükümet de kendi petrol arama ve çıkarma işlerini yönetecek bir kurum kurmak istemiş ve Türkiye'de ilk önce petrol aramış ve bulmuş olan Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü'nün petrolle ilgili işleri yapmak üzere Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nı kurmuştur.

Açılmış verimli petrol kuyularımızdan elde edilen ham petrolün çoğunun kalitesi yüksek değildir.

Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'nın Batman bölgesinde açtığı kuyular Raman, Çermik, Garzan, Mağrıp, Kurtalan, Çelikli adlı yerlerdir. Yabancı ortaklıklardan Shell (şel) şirketi Diyarbakır'da Kayaköy'de, Mobil şirketi ise Adana Toroslarından Bulgur (Bolkar) daki kuyuları işletmektedirler.

Elde edilen petrolü kolayca kıyıya indirmek için Batman'dan İskenderun körfezindeki Dörtyol limanımıza kadar bir boru yolu döşenmiştir. Bu borudan günde 10 bin ton ham petrol akıtılabilir.

Yılda elde edilen ham petrol 1962 de 500 000 ton iken 1965 te 1,5 milyon ton kadar olmuştur. Bu ham petrolün çoğu Batman rafinerisinde arıtılmakta ve benzin, gazyağı, mazot, fuel oil (ağır mazot), asfalt elde edilmektedir.

Yabancı ortaklıkların İzmit'te (Yarımca'da) ve Mersin'de birer rafineleri vardır. Bunlar daha çok dış pazarlardan satın alınan ham petrolleri işlemektedirler.

YURDUMUZDA ULAŞTIRMA VE TİCARET İŞLERİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Ulaştırma İşleri ve Önemi.
2 — Yurdumuzun Kara Yolları.
3 — Demiryollarımız.
4 — Deniz Yollarımız.
5 — Hava Yollarımız.
6 — Yurdumuzda Haber Ulaştırma İşleri.
7 — Yurdumuzda İç Ticaret ve Dış Ticaret.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Cumhuriyetten önce yurdumuzda ne kadar demiryolu bulunduğunu, şimdi kaç kilometreye vardığını öğreniniz.
2 — Her yıl 1 temmuz günü Denizcilik Bayramı kutlanır. O günün niçin kutlandığını öğreniniz.
3 — Yabancı ülkelere sattığımız başlıca mallarla, yabancı ülkelerden aldığımız başlıca malların neler olduğunu araştırınız.
4 — Sözlükte «kabotaj, ithalât, ihracat, ticaret, iç ticaret, dış ticaret» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Ulaştırma İşleri ve Önemi:

Ülkemizi bir insana benzetirsek, yollar onun kan damarlarıdır. Vücudumuzu besleyen kan, damarlarımızda dolaşır. Ülkenin sahibi olan yurttaşlar ve onların yaşaması için gerekli her şey de yollarla bir yerden bir yere ulaşır. Onun için, ulaştırma işleri çok önemlidir.

Ulaştırma işleri kara, deniz ve hava yollarıyla yapılır. Haber ulaştırma işlerinde de posta, telefon ve telgraftan yararlanırız. Bunların hepsi de çok önemlidir ve birbirini tamamlar.

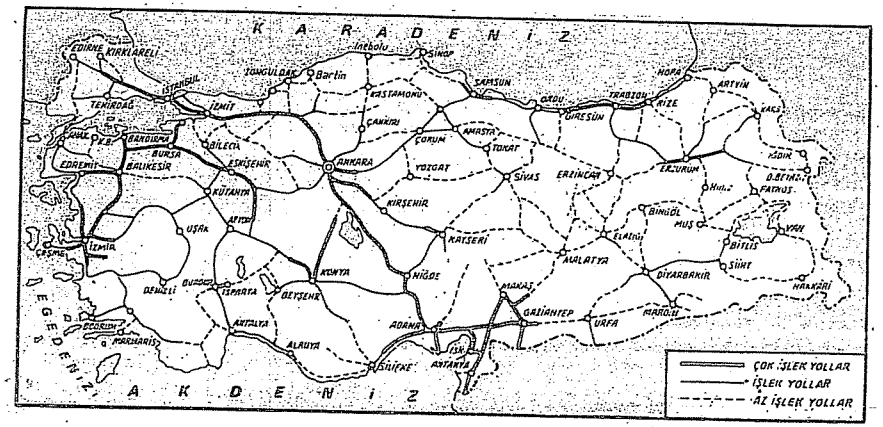

Harita: 32 — Yurdumuzun kara yolları.

2 — Yurdumuzun Kara Yolları:

Yurdumuz, cumhuriyetten önce, kara yolları bakımından kötü durumdaydı. Az yolumuz vardı. Hepsi, şimdiki yollarımızın ancak dörtte biri kadardı. Onlar da dar ve bozuktu. Yağışlı mevsimlerde kardan, çamurdan geçilmez haldeydi. Köprülerimizin sayısı azdı. Olanların da birtakımı yıkık, yahut kullanışsızdı. Taşıtlarımız da kıttı. İnsanlar, yurdun bir yerinden bir yerine kolayca gidip gelemiyorlardı. Bu yüzden, ticaret gelişemiyordu.

Yurt içinde bir malın bir yerden bir yere taşınması güç olduğundan, üreticiler yetiştirdikleri malları başka yerlere götürüp satamıyorlardı. Ürünlerinin fazlası ellerinde kalıp çürüyordu. Bu yüzden, herkes kendine yetecek kadar ürün yetiştirmeye başlamıştı. Yani tarım işleri de gelişemiyordu. Az ürün yetişen yerlerdeki halk da sıkıntı çekiyordu

Cumhuriyet devrinde kara yollarına önem verilmiş, var olanlar düzeltilmiş, birçok da yeni yollar yapılmıştır (Harita: 32). Bugün hemen bütün il merkezlerimiz, üstünde motorlu taşıtlar işleyebilen düzgün ve geniş devlet yollarıyle birbirine bağlanmıştır. İl merkezleriyle ilçeler arasındaki yollarla köy yollarına da önem verilmiştir. Bugün bütün kara yollarımızın uzunluğu 56 000 kilometreyi bulmuştur. Ama, ülkemiz geniş olduğu için, bu kadar yol yine de azdır. Bunun için yeni yollar yapımına çalışılmaktadır.

Yeni yollarımız üzerinde taş ve beton köprüler, tüneller de yapılmıştır. Gereken yerlerde temizleme ve bakım merkezleri kurulmuştur. Bunun için, iyi yollarımız yaz kış, yalnız arabalara değil, otomobillere, otobüslere, kamyonlara da açıktır. Bu taşıtlarla insan ve eşya ulaştırma işleri çok hızlanmıştır.

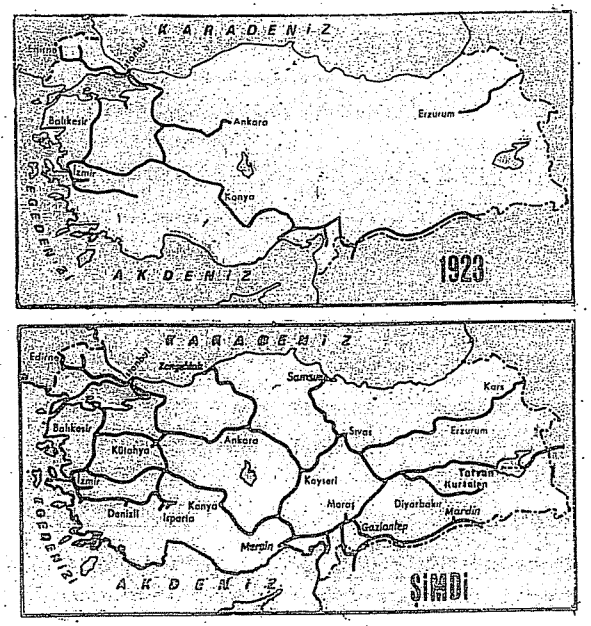

Harita: 33 — Demiryollarımızın uzunluğu, 1923'ten beri, 4 000 kilometreden 8 000 kilometreye varmıştır.

Köylü, kentli bütün vatandaşlar otobüslerle yurt içinde rahatça yolculuk yapabilmektedirler.

Yeni yapılan düzgün ve geniş yollara **devlet kara yolları** diyoruz. Bu yollar, yurdumuzu bir ağ gibi kaplamakta ve Istanbul, İzmir, İskenderun, Samsun, Trabzon gibi önemli limanlarda sona ermektedir.

Yeni yolların yapılışı, yurdumuzda turizmin de gelişmesine yol açmıştır. Otomobilleriyle geziye çıkmış olan yabancı turistler, bu yollar üzerinde yurdumuzu rahatça gezebiliyorlar. Bu yüzden de önemli bir kazanç elde ediyoruz.

3 — Demiryollarımız:

Cumhuriyetten önce, demiryollarımız da azdı (Harita: 33). Onların da çoğu yabancı şirketlerin elindeydi. Cumhuriyet devrinde, yabancı şirketlerin elindeki demiryollar satın alındı. Birçok da yeni demiryolları yapıldı. Böylece, Kurtuluş Savaşından sonra yurdumuzda 4 000 kilometre demiryolu varken, bugün 8 000 kilometreye ulaşmıştır. Hepsi de devlet eliyle işletilmektedir. Bugün, yurdumuzun bir ucundan öbür ucuna ve Akdeniz kıyılarından Karadeniz kıyılarına kadar trenle gidip gelebiliyoruz (Resim: 108, 109).

4 — Deniz Yollarımız:

Cumhuriyetten önce denizcilikte de çok geriydik. Eskiden, limanlarımız arasında yabancı gemiler işlerdi. Bir ülkenin liman ve iskeleleri arasında yük ve yolcu taşıma hakkına **kabotaj** denir. Kabotaj hakkı, cumhuriyet devrinde Türk bayrağını taşıyan gemilere geçmiştir. Şimdi **Denizcilik Bankasının** güzel gemileri, hem kendi kıyı şehirlerimiz arasında, hem de Türkiye limanlarıyle yabancı limanlar arasında yük ve yolcu taşımaktadır (Resim: 110).

Limanlar ve limanlardaki kuruluşlar da denizcilik için çok önemlidir (Harita: 34). Yurdumuzun en işlek limanları Istanbul ve İzmir limanlarıdır (Resim: 111, 112). Istanbul, daha çok bir ithalât limanı, İzmir de ihracat limanıdır. Yani yabancı ülkelerden yurdumuza gelen mallar daha çok Istanbul limanına gelir. Yabancı ülkelere yolladığımız mallar da daha çok İzmir limanından yollanır. Öteki liman ve iskelelerimiz bu iki büyük limanımızdan sonra gelir.

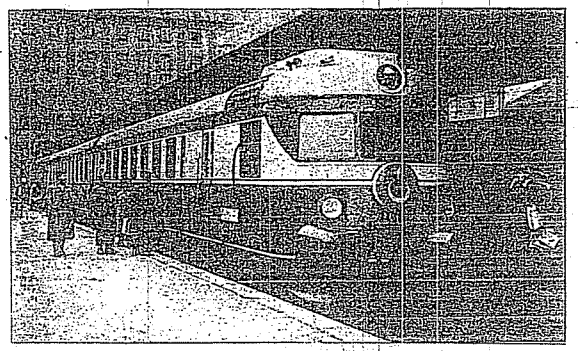

Resim: 108 — İstanbul - Ankara arasında işleyen motorlu trenlerden biri.

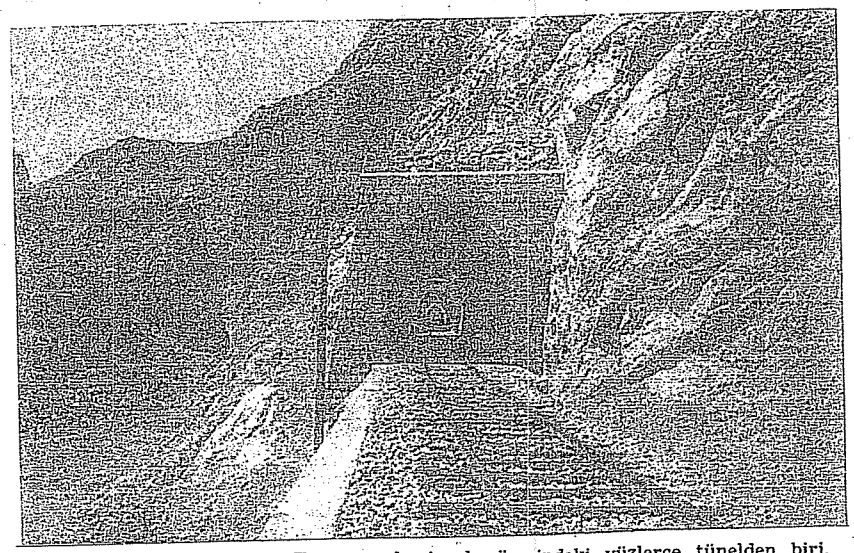

Resim: 109 — Sıvas - Erzurum demiryolu üzerindeki yüzlerce tünelden biri.

Karadeniz bölgesinde Trabzon, Marmara bölgesinde Istanbul, Ege bölgesinde İzmir, Akdeniz bölgesinde de Mersin en önemli limanlarımızdır (Resim: 113).

Rüzgârlara açık olan limanlarımız, dalgakıranlar yapılarak gemilerin korunacağı hale getirilmiştir. Beton iskeleler yapılmıştır. Kıyılara, yük indirip bindirmek için büyük vinçler yerleştirilmiştir. Dışarıdan gelen, yahut dışarıya gidecek malların korunması için antrepolar yapılmıştır.

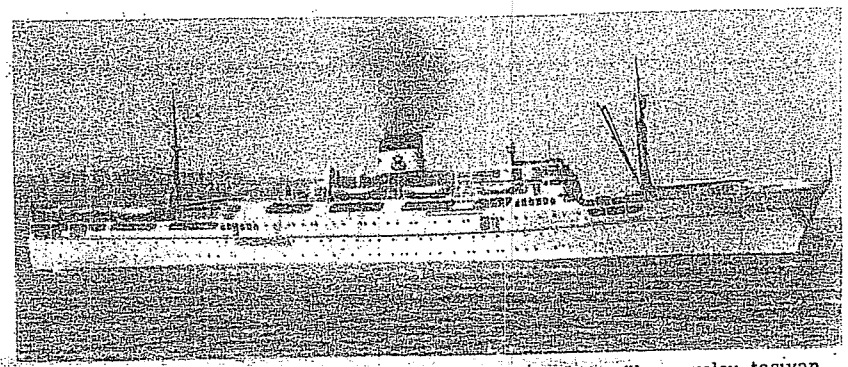

Resim: 110 — Türk limanlarıyle yabancı ülkeler arasında yük ve yolcu taşıyan gemilerimizden İskenderun vapuru.

TÜRKİYE CUMHURİYETİ MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI - ANKARA - 1966

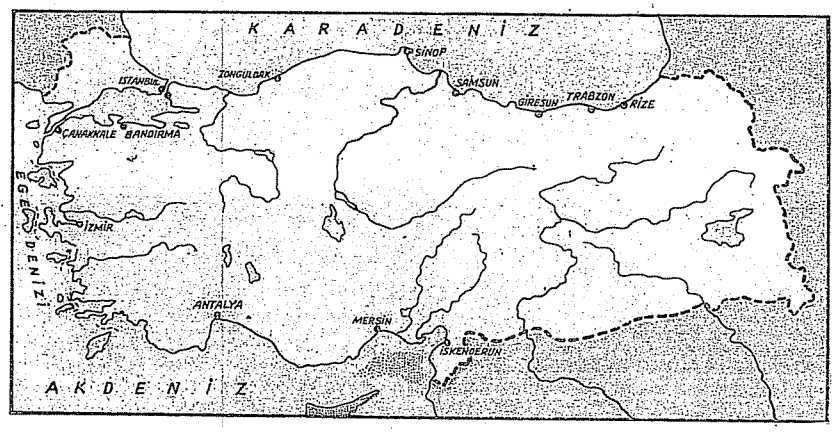

Harita: 34 — Türkiye'nin başlıca limanları.

Yurdumuzda gemi yapım ve onarımı işleri de gelişmektedir. Fakat daha bütün gemilerimizi kendi tezgâhlarımızda yapamıyoruz.

5 — Hava Yollarımız:

Uçaklarla yolcu ve eşya taşıma işi yurdumuzda yenidir. Uçak yolculuğu en çabuk ve en rahat yolculuktur. Yurdumuzda hava seferleri **Türk Hava Yolları** uçaklarıyle yapılmaktadır. Türk uçakları yurt dışına da seferler yapmaktadır (Harita: 35).

Yurt içinde Ankara, Istanbul, İzmir, Bursa, Antalya, Adana, Kayseri, Malatya, Elazığ, Diyarbakır, Van, Erzurum, Trabzon ve Kars şehirleri arasında uçaklar işler (Resim: 114).

Resim: 111 — Istanbul limanı en büyük ithalât limanımızdır.

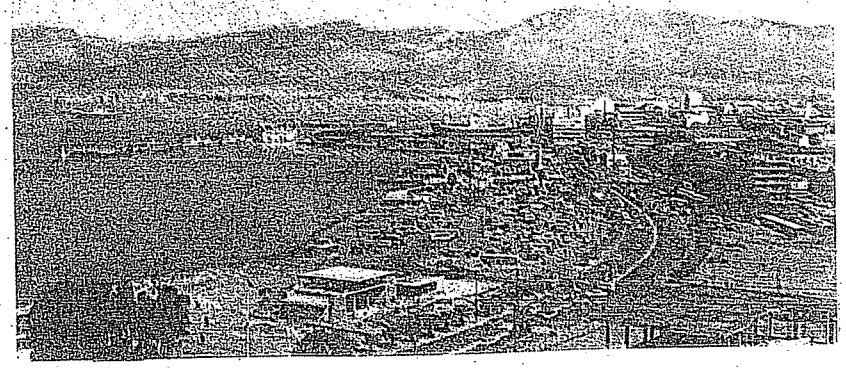

Resim: 112 — İzmir limanı en büyük ihracat limanımızdır.

Uçakların rahatça inip kalkması için düzgün havaalanları ister.

Yurdumuz, havacılık bakımından da Avrupa ve Asya ülkeleri arasında bir uğrak yeridir. Bunun için, Ankara ve Istanbul havaalanlarımız uluslararası uçak seferlerinde bir hava limanı durumundadır. Bu havaalanlarına her gün birçok da yabancı uçak inip kalkmaktadır.

6 — Yurdumuzda Haber Ulaştırma İşleri:

Haber ulaştırma işleri de kara, deniz ve hava ulaştırmaları kadar

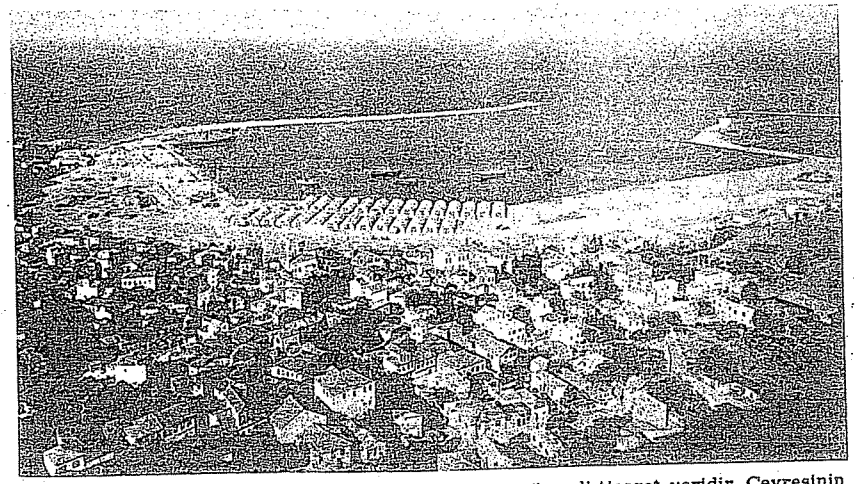

Resim: 113 — Trabzon Doğu Karadeniz bölümünün en önemli ticaret yeridir. Çevresinin yağ, fasulye, fındık, tütün gibi ürünleri ve Doğu Anadolu'nun kasaplık hayvanları bu iskeleden gemilere yüklenir. Yukarıda yeni yapılan Trabzon limanını görüyorsunuz.

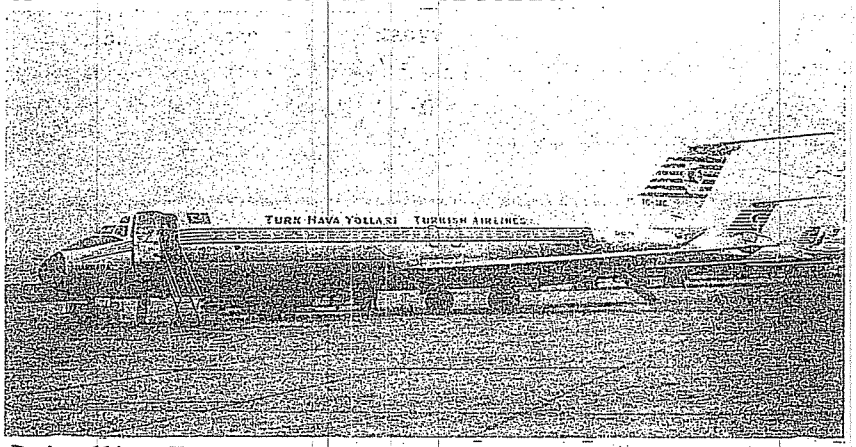

Resim: 114 — Yurdumuzda hava yoluyle ulaştırma işleri de hızla gelişmektedir.

önemlidir. Ticaret hayatında olsun, yurttaşların özel yaşayışlarında olsun haberleşme kolaylığı aranır. Cumhuriyet devrinde bu işler de, eskisine göre, çok ilerlemiştir. Özellikle şehir içi ve şehirlerarası telefon konuşmaları her gün biraz daha artmakta, gelişmektedir. Posta, telefon, telgraf işlerini Ulaştırma Bakanlığına bağlı PTT Genel Müdürlüğü yönetir.

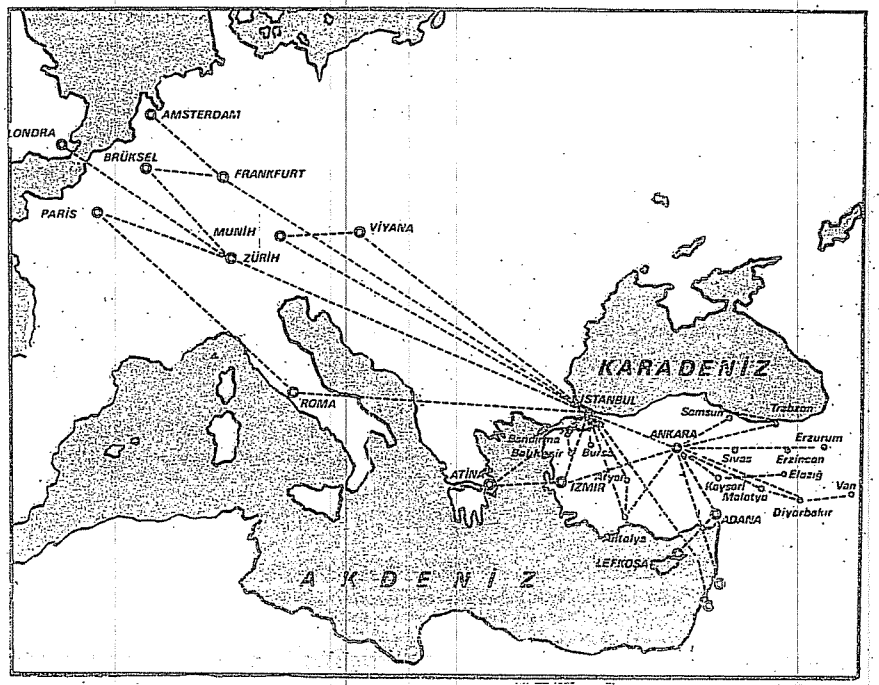

Harita: 35 — Türk Hava Yolları uçaklarının yurt içinde ve yurt dışında sefer yaptığı yerler.

Radyo ve televizyon da haberleşme aracı sayılır. Radyo ile yayınlanan günlük hava raporları tarımla uğraşanlara; kara, deniz ve hava yollarıyle yolculuk yapanlara çok yararlı olmaktadır.

7 — Yurdumuzda İç Ticaret ve Dış Ticaret:

Alım satımın yurt içinde yapılanına iç ticaret diyoruz. Yurt içinde elde edilen ürünün başka ülkelere satılmasına, yahut dışarıdan yurda mal getirilmesine de dış ticaret denir.

Yetiştirdiğimiz bütün ürünleri dışarıya satarsak, yurt içinde kıtlık olur. Dışarıdan yurdumuza ölçüsüz mal getirirsek, bütün paralarımız yabancı ülkelere gider, yoksul kalırız. Onun için, hangi ürünlerimizin ne kadarının dışarıya satılacağını, dışarıdan da hangi mallardan, ne kadar satın alınması gerektiğini araştırıp düzenlemek gerekir. Yani iç ticaretle dış ticaret arasında bir denge olmalıdır. Yurt ekonomisinin en önemli sorunu da ithalât ile ihracat arasındaki dengeyi kurabilmektir.

Çok ürün elde edip dışarıya çok mal satmak, buna karşılık daha az mal almak en özenilecek durumdur. Ama kalkınma halindeki endüstrisi gelişmemiş ülkelerde, bu kolay başarılamaz. Yurdun ticaret işlerini düzenleyip yürütmek bir devlet işidir. Bu işlerle Ticaret Bakanlığımız uğraşır.

Ulaştırma işlerinin düzelmesi sonucu, ülkemizde iç ticaret, eskisine göre, çok gelişmiştir. Dış ticaretimiz de eskisine göre daha canlıdır. Fakat, dışarıya sattığımız malların çoğu hammaddeler ve tarım ürünleridir. En çok tütün, meyve, pamuk, yün, kıl, tahıl ve baklagillerle maden satarız. Bunlara karşılık makine, akaryakıt, motorlu taşıtlar, demir, çelik, elektrik araçları gibi şeyler alırız. Endüstride ne kadar ilerlersek, dışarıdan satın almak zorunda olduğumuz şeyler o kadar azalacaktır.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Ulaştırma işlerinin yurt ekonomisindeki önemi nedir?
2 — Yurdumuzda kara yolları eskiden ne durumdaydı, şimdi ne durumdadır?
3 — Haritaya bakarak, demiryollarımızın Ankara'dan nerelere kadar ulaştığını söyleyiniz.
4 — Kabotaj ne demektir?
5 — Deniz ticaretimiz eskiden ne durumdaydı, bugün ne durumdadır?
6 — Yurdumuzda haber ulaştırma işlerini hangi kuruluş yönetmektedir?
7 — Cumhuriyetten önce yurdumuzda iç ticaret ve dış ticaret ne durumdaydı, bugün ne durumdadır?
8 — Yurt ekonomisinin düzelmesi için neler yapmalıyız?

YURDUMUZ NASIL YÖNETİLİYOR?

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Cumhuriyet Ne Demektir.
2 — Cumhuriyet Yönetiminin Önemi.
3 — Cumhuriyet Kurulmadan Önce Yurdumuz Nasıl Yönetiliyordu?
4 — Kurtuluş Savaşı Niçin ve Nasıl Yapıldı?
5 — Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?
6 — Türk Devrimleri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Cumhuriyet kurulmadan önce yurdumuzun nasıl yönetildiğini ve bunun ne zamana kadar sürdüğünü öğreniniz.
2 — Kurtuluş Savaşının niçin ve nasıl yapıldığını, Atatürk'ün milletimize yaptığı hizmetleri öğrenip defterinize yazınız.
3 — Sözlükte «cumhuriyet, demokratik, Lozan, meşrutiyet, mutlakıyet, devrim, ibadet, hukuk, aşar, vazife, istiklâl, ilelebet, muhafaza, müdafaa» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Cumhuriyet Ne Demektir?

Devletimizin adı **Türkiye Cumhuriyeti**'dir. Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde egemenlik milletindir. Yani, devleti yönetecek kimseleri halk, kendi arasından seçer. Böylece halk, kendi kendini yönetmiş olur. Halkın kendi kendini yönetmesine **demokrasi** denir. Bundan da anlıyoruz ki, cumhuriyet, demokratik bir devlet şeklidir.

Şimdi aklınıza bir soru gelecek:

— Başka devlet şekilleri de var mı?

Evet. Üç türlü devlet şekli vardır:

1 — Mutlakıyet,
2 — Meşrutiyet,
3 — Cumhuriyet.

a) **Mutlakıyet yönetiminde:** Devletin başında bir hükümdar bulunur. Buna padişah, kral, şah, sultan gibi adlar verilir. Belli bir soydan gelen kimseler hükümdar olur ve ömürleri boyunca başta kalırlar. Hükümdarın yetkisi sonsuzdur. Ülkeyi dilediği gibi yönetir. Buyruğu kanun sayılır. Kimseye karşı sorumlu değildir.

b) **Meşrutiyet yönetiminde:** Devletin başında yine bir hükümdar vardır. Fakat yetkileri daraltılmıştır. Halkın seçtiği milletvekillerinden meydana gelen bir meclis kanunlar koy. Ülke, bu kanunlara göre yönetilir. Ama son söz yine hükümdarındır.

c) **Cumhuriyet yönetiminde:** Egemenlik milletindir. Devlet, anayasaya uygun kanunlara göre yönetilir. Bu kanunları, halkın seçtiği bir meclis yapar. Devlet başkanına Cumhurbaşkanı denir. Onu da, belli bir zaman için, meclis kendi üyeleri arasından seçer.

2 — Cumhuriyet Yönetiminin Önemi:

Tarih boyunca, milletler çeşitli devlet şekillerini denemişlerdir. Sonunda, cumhuriyet yönetiminin en iyi devlet şekli olduğunda karar kılınmıştır. Çünkü cumhuriyet, halk yönetimi demektir. Devlet yönetiminde söz halkın olunca, her iş milletin yararları düşünülerek yapılır. Belli bir soydan gelmiş diye hiç kimse devletin başına geçemez. Halk, devlet işlerini kimlerin iyi çevirebileceğine inanıyorsa onları seçip işbaşına getirir. Onların çalışmalarını beğenmezse, seçim zamanı başkalarına oy verir. O zaman hükümeti kuranlar değişir. Çünkü, meclis üyeleri belli bir zaman için seçilirler. Ömür boyunca işbaşında kalmazlar.

Demek ki, cumhuriyet yönetiminde devleti yönetmekle görevlendirilenler, kendilerini seçenlere iyi hizmet etmek zorundadırlar. Onlara karşı sorumludurlar. İyi çalışmazlarsa görevlerinden uzaklaştırılacaklarını, yerlerine başkalarının seçileceğini göz önünde tutarlar. Yurda ve millete zarar verirlerse, kendilerinden hesap sorulacağını da bilirler. İşte cumhuriyet yönetiminin önemi buradadır.

3 — Cumhuriyet Kurulmadan Önce Yurdumuz Nasıl Yönetiliyordu?

Türkiye Cumhuriyeti **29 ekim 1923** tarihinde kurulmuştur. Ondan önce, yurdumuz padişahlıkla yönetiliyordu. Devletimizin adı **Osmanlı Devleti** idi. Bu devlet, Anadolu'da XIV. yüzyıl başlarında kurulmuş ve o zamanın geleneğince, adını kurucusunun adından almıştır.

Osmanlı Devleti mutlakıyetle yönetiliyordu. Yani yurdun yönetiminde bütün yetki padişahların elindeydi. Her şeyde söz onlarındı. İlk zamanlar, çok değerli padişahlar gelip geçti. Onun için, bu yönetimin kötülüğü görülmedi. Fakat sonraları, yurdumuz beceriksiz padişahların elinde kaldı. Milletimiz çok sıkıntılar çekti. Bütün dünya milletleri ilerlerken biz geri kaldık.

Neden sonra, milleti gerilikten kurtarmak isteyen birtakım yurtseverlerin çabasıyle, **1876** yılında meşrutiyet ilân olundu. Fakat, o zamanki padişah **II. Abdülhamit**, egemenliği halkla paylaşmaktan hoşlanmadı. Meşrutiyetin kuruluşundan bir yıl sonra, Ruslarla başlayan savaşı bahane ederek, «Mebuslar Meclisi»ni dağıttı. 32 yıl, devleti yine mutlakıyetle, ağır bir baskı altında yönetti. Milletimizin kurtarıcısı ve cumhuriyetimizin kurucusu **Atatürk**'ün gençliği o kötü günlere rastlamıştır.

Bazı Türk aydınları, Abdülhamit'in istibdat yönetimine son vermek için gizli gizli çalışıyorlardı. Bunlar **İttihat ve Terakki Cemiyeti** adlı gizli bir siyasal kuruluş meydana getirdiler. Fakat, cemiyete girenler Abdülhamit'in çok sıkı baskısıyle karşılaştı. Birçoğu yakalanıp yurdun uzak yerlerine sürüldü. Birtakımı da Avrupa ülkelerine kaçtılar. Oralarda Abdülhamit'e karşı yazılar yayınladılar. Böylece Abdülhamit yönetimi Avrupalılar tarafından da kınanmaya başladı.

O sıralarda, Kurmay Yüzbaşı olarak orduya katılmış ve Suriye'ye gönderilmiş olan Atatürk de, aynı düşüncelerle, orada Vatan ve Hürriyet adlı gizli bir cemiyet kurmuştu. Daha sonra, bu cemiyet, İttihat ve Terekki Cemiyeti ile birleşti. Böylece Abdülhamit'e karşı davranışlar çoğaldı. Bu baskılar karşısında Abdülhamit, anayasayı yeniden yürürlüğe koymak zorunda kaldı. 23 temmuz 1908 tarihinde İkinci Meşrutiyet ilân olundu. Mebuslar Meclisi yeniden açıldı. Bu yönetim, cumhuriyetin ilânına kadar sürmüştür.

4 — Kurtuluş Savaşı Niçin ve Nasıl Yapıldı?

1914 yılında, tarihte Birinci Dünya Savaşı diye anılan büyük bir savaş başlamıştı. Hemen hemen bütün dünya devletlerinin birbiriyle boğuştuğu bu savaşa Osmanlı hükümeti de girdi. Dört yıl süren bu çok kanlı savaştan yenik çıktık. Bunun üzerine, savaşı kazanan devletler, her yandan askerlerini yurdumuza sokmaya başladılar. Ordumuzu dağıtmaya, silâhlarımızı almaya, Türk milletini esir etmeye, Türk topraklarını paylaşmaya kalkıştılar.

Baştaki padişah Vahideddin'le çevresindeki adamlar, düşmanın her dediğine boyun eğiyorlardı. Artık Türk milleti için kurtuluş yolu kalmadığını sanıyorlardı. Fakat, esirliği kendine yakıştırmayan Türk milleti, düşmana da padişahın adamlarına da boyun eğmedi. Yurdumuza ayak basanlara her yerde silâhla karşı koymaya başladı.

Büyük kahraman Atatürk de milletin yurtseverliğine, esir yaşayamayacağına inananların başında geliyordu. Kurtuluş yolunun Anadolu'da olduğunu düşünerek İstanbul'dan ayrıldı; 19 mayıs 1919'da Samsun'a ayak bastı.

Türk milleti, hemen bu büyük kurtarıcının çevresinde toplandı. Uzun ve yıpratıcı bir savaştan yeni çıktığımız halde, yurdumuzu ve bağımsızlığımızı kurtarmak için, yeniden savaşa giriştik (Resim: 115). Türk milletinin egemenliğini göstermek için 23 nisan 1920'de Ankara'da Büyük Millet Meclisi açıldı. Bu meclisin kurduğu hükümete Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti denildi. Türk ordusu yeniden kuruldu. Üç yıl daha düşmanla gırtlak gırtlağa savaştık. Sonunda, 30 ağustos 1922'de Atatürk'ün komuta ettiği Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Savaşını kazanıp düşman ordusunu yok ettik.

Türk ordusu, önünden kaçmaya çalışan birtakım düşman askerlerini de 9 eylülde İzmir'de denize dökerek yurdumuzu düşmandan temizledi.

Bu büyük zaferden sonra, Anadolu'da yendiğimiz Yunanlılarla ve Birinci Dünya Savaşında çarpıştığımız büyük devletlerle, Lozan'da bir barış antlaşması imzaladık (24 temmuz 1923). Orada, bütün dünya yeni Türk devletini tanıdı. Böylece, yurdumuzu ve egemenliğimizi bir kere daha kurtarmış olduk.

5 — Cumhuriyete Nasıl Kavuştuk?

Kurtuluş Savaşı sırasında padişah, yurdu ve milleti kurtarmak için canını dişine takıp çalışanlara karşı olmuştu. Savaş Türk ordusunun zaferiyle sona erince de bir düşman gemisine binerek, yurdumuzdan kaçtı.

Türk milleti, yurdunu ve egemenliğini kendi kanı, canı pahasına kurtarmıştı. Padişahlık yönetiminin zararlarını yüzyıllardır çekmiştik. Milletçe geri kalışımız da bu yönetim yüzünden olmuştu. Onun için, artık egemenliği yeniden padişahların eline bırakamazdık. Zaten yurdumuzu üç yıldan beri Türkiye Büyük Millet Meclisi yönetmiş, zaferi o sağlamıştı. Türkiye Büyük Millet Meclisi padişahlığın kaldırılmasına karar verdi. 29 ekim 1923 tarihinde cumhuriyet ilân edildi. İlk cumhurbaşkanlığına Atatürk seçildi. 600 yıldan fazla yaşamış olan Osmanlı Devleti böylece tarihe karıştı.

6 — Türk Devrimleri:

Atatürk, cumhuriyeti kurduktan sonra, yurdun ve milletin kalkındırılması işlerine sarıldı. Her bakımdan geri kalmış olan milletimizi ileri milletlerin uygarlığına eriştirmek için, gece gündüz çalıştı. Devlet düzenimizde ve toplumsal yaşayışımızda büyük değişikliklere önder oldu. Bu büyük değişikliklere devrim diyoruz.

Atatürk'ün sağlığında başarılan Türk devrimleri şunlardır:

a) Din ve Devlet İşlerinin Ayrılması :

Osmanlı İmparatorluğu devrinde devlet yönetimi din kurallarına göre düzenlenmişti. Yapılacak her işte din adamlarına danışmak gerekiyordu. Halbuki din, bir inanç işidir. Herkes dininde serbesttir. Tanrısına dilediği gibi ibadet eder. Onun buyruklarına uyar. Dünya işleri ise bambaşkadır. Bu işlerde ileri ülkelere ayak uydurmak zorundaydık. Onun için, din ve dünya işlerini birbirinden ayırmamız gerekiyordu. Din ve devlet işlerinin ayrılmasına layiklik denir. 1928 yılında layiklik kabul edildi. Böylece devlet kurumlarımızın işlemesi kolaylaşmış oldu.

b) Hukukta Devrim:

Osmanlı İmparatorluğu devrinde davalara şer'iye mahkemeleri denilen mahkemelerde bakılıyordu. Bunlar da din kurallarına göre karar verirlerdi. Halbuki, hukuk işlerinde de Avrupa ülkelerine uymamız gerekiyordu. Cumhuriyet devrinde, bütün davalara devlet mahkemelerinde bakılmaya başladı. 1926 yılında Türk Medenî Kanunu kabul edildi. Sonra Türk Ceza Kanunu, Borçlar Kanunu gibi kanunlar çıkarıldı. Bu devrim, batı uygarlığına girişimizde en büyük adım olmuştur.

c) Kılık Kıyafette Devrim:

Osmanlılar devrinde, erkekler başlarına kavuk giyerlerdi. II. Sultan Mahmut zamanından beri fes giyilmeye başlamıştı. Fes, kırmızı çuhadan yapılan bir başlıktı. Tepesinden bir de kara püskül sarkıtılırdı. Acayip bir görünüşü vardı. Atatürk, başına şapka giyerek Anadolu'da bir geziye

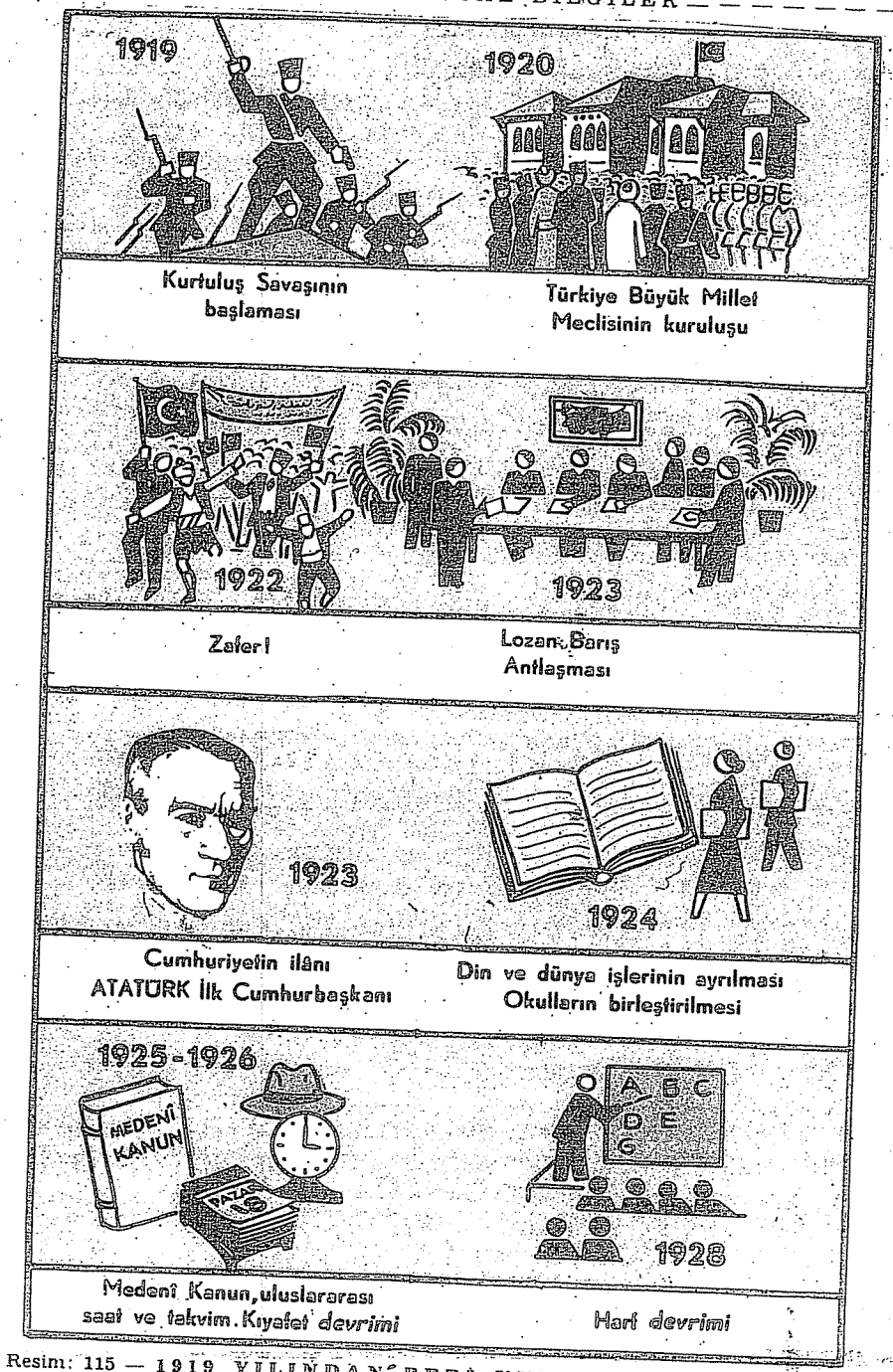

Resim: 115 — 1919 YILINDAN BERİ YURDUMUZDA GEÇEN EN ÖNEMLİ OLAYLAR VE YAPILAN DEVRİMLER

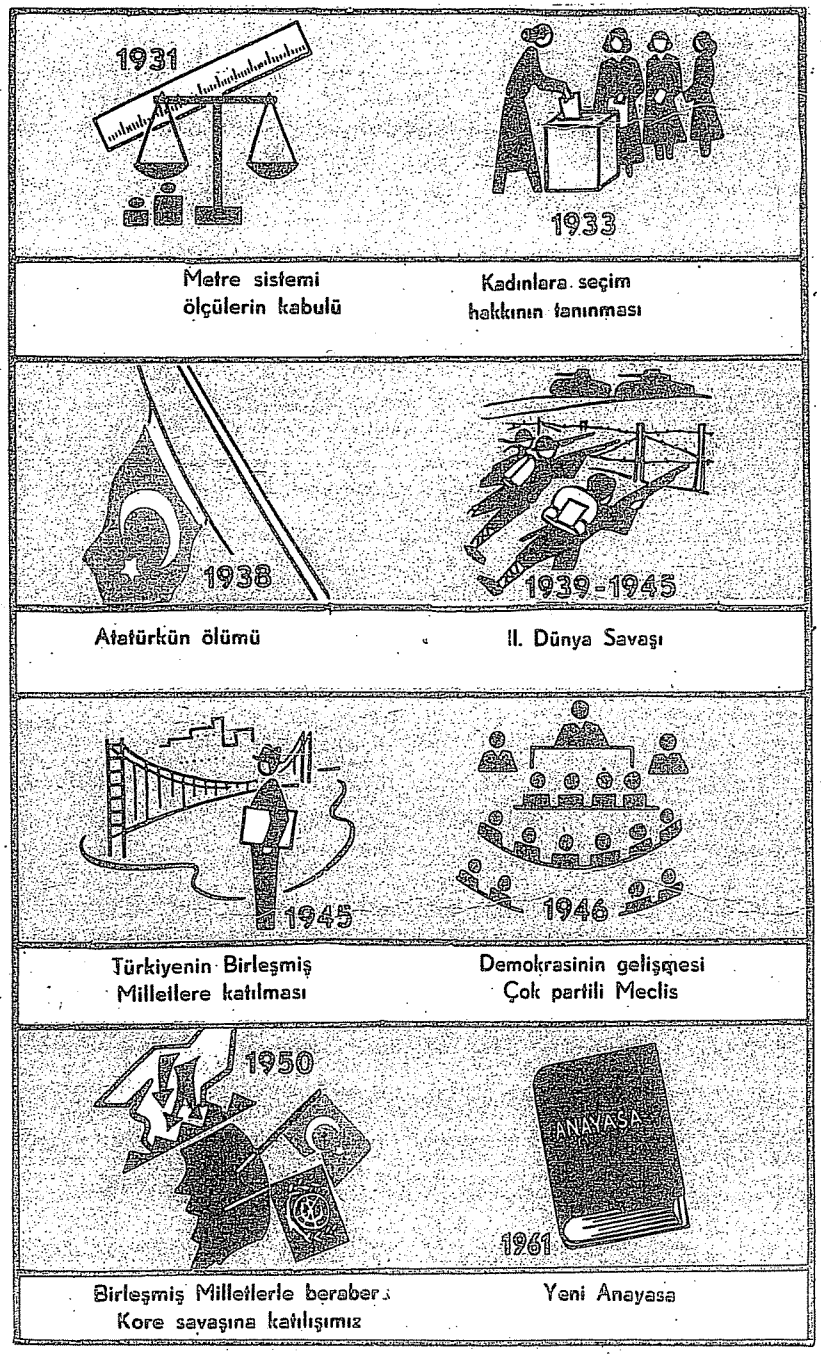

çıktı. Halk bunu hoş karşıladı. Başkaları da şapka giymeye başladılar. 1925 yılında çıkarılan Şapka kanunu ile fes, külâh ve benzeri başlıkların giyilmesi yasaklandı. Biz de Avrupalılar gibi giyinmeye başladık.

c) **Takvim, Saat ve Ölçülerin Değiştirilmesi :**

Bizim kullandığımız takvim, saat ve ölçüler de Avrupa milletlerinin kullandıklarına uymuyordu. 1926 yılında çıkarılan bir kanunla, biz de onlar gibi **Milât takvimi** kullanmaya başladık. Onların kullandıkları ölçüleri kabul ettik.

d) **Harf Devrimi :**

Türkler, İslâm dinine girdikten sonra kendi alfabelerini bırakmış, Arap harflerini kullanmaya başlamışlardı. O zamanlardan beri bu alfabeyi kullanıyorduk. Fakat, Arap yazısının öğrenilmesi çok güçtü. Bu yüzden, herkes kolayca okuyup yazma öğrenemiyordu. Biz de Avrupalılar gibi, Latin alfabesinden kendi dilimize uygun bir alfabe yaptık. 1928 yılından beri bu yeni Türk alfabesini kullanıyoruz.

e) **Ekonomik Alanda Yapılan Devrimler :**

Cumhuriyetten önce, köylülerden aşar denilen bir vergi alınırdı. Köylüye çok ağır gelen bu vergi kaldırıldı. Makine ile tarım yapması için, köylülere yardım edildi. Yeni fabrikalar kuruldu. Demiryolları ve limanlar yapıldı. Yerli endüstri korundu. Yurdun ekonomi alanında kalkınması için, elden gelen her şey yapıldı.

f) **Toplumsal Yaşayışımızda Yenilikler :**

Osmanlılar zamanında kafes arkasında esir gibi yaşatılan kadınlara erkeklerle eşit haklar tanındı. Kızlar da erkek çocuklar gibi okullarda okumaya başladılar. Kadınlar da meslek sahibi oldular. Seçme ve seçilme haklarına da sahip oldulr. 1934 yılında Soyadı kanunu çıkarılarak herkesin soyu sopu belli edildi.

Atatürk, ölünceye kadar hep bu yurt ve millet için çalıştı. Türk milleti de onu, ölünceye kadar, tekrar tekrar cumhurbaşkanı seçti. Bize bağımsız bir yurt, kayıtsız ve şartsız egemenlik emânet etmiş olan o büyük adamı her zaman saygı ile anmalıyız. Onun şu sözlerini, verdiği şu emri, her zaman aklımızda tutmalıyız:

Birinci vazifem, Türk istiklâlini, Türk Cumhuriyetini ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir!

ÖDEV VE SORULAR

1 — Demokrasi ne demektir?
2 — Kaç türlü devlet yönetimi vardır, nelerdir?
3 — Cumhuriyet yönetiminin öteki devlet şekillerinden daha üstün olusunun sebepleri nelerdir?
4 — Türkiye'de Birinci ve İkinci Meşrutiyet yönetimleri ne zaman kuruldu, ne kadar sürdü?
5 — Türkiye Büyük Millet Meclisi ne zaman kuruldu?
6 — Lozan barışı ne zaman yapıldı?
7 — Cumhuriyet ne zaman ilân edildi?
8 — Atatürk'ün sağlığında başardığımız Türk devrimleri nelerdir? Bu devrimlerin önemini anlatınız.

YURDUMUZDA SOSYAL İŞLER VE HÜKÜMETE YARDIMCI KURUMLAR

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ :

1 — Sosyal İşler ve Sosyal Yardım.
2 — Yurdumuzda Hükümet Kuruluşlarına Yardımcı Kurumlar.
3 — Kara Gün Dostu: Kızılay.
4 — Çocuk Esirgeme Kurumu.
5 — Türk Hava Kurumu.
6 — Türk Donanma Cemiyeti.
7 — Yardım Sevenler Derneği.
8 — Yeşilay.
9 — Veremle Savaş Dernekleri.
10 — Sosyal Yardım Derneklerinin Çalışmalarına Biz de Katılmalıyız.

DERSE HAZIRLIK :

1 — Bulunduğunuz yerdeki Kızılay ve Çocuk Esirgeme kurumlarını, sınıfça giderek, görünüz. Bu hayır kurumlarının ne işler yaptığını öğreniniz.
2 — Çevrenizde bulunan başka sosyal yardım kurumlarının adlarını ve yaptıkları işleri öğrenip defterinize yazınız.
3 — İyilik üzerine söylenmiş atasözlerini toplayıp defterinize yazınız.
4 — Sözlükte «sosyal, imarethane, hemşire» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1— Sosyal İşler ve Sosyal Yardım:

İleri ülkelerde her iş devletten, hükümetten, belediyelerden beklenmez. Birçok işleri de halk, kendi arasında para toplayarak, çalışarak başarır. Bunlara **sosyal işler** denir. Meselâ yoksullara, hastalara, anasız babasız çocuklara yardım etmek bir sosyal iştir. Yangından, depremden, su baskınından zarar görenlere yardım da öyledir. Topluluğu veremden kurtarmak, hava saldırılarına karşı hazırlanmak, gençleri kötü alışkanlıklardan korumak da sosyal işlerdendir.

Hükümet ve belediyeler, bu alanlarda ellerinden geleni yaparlar. Fakat iş bununla bitmez. Bütün yurttaşların da bu sosyal işlere katılması gerekir. Herkes, gücü yettiği kadar bu işlere katılmalı, emek vermelidir. Bir yıkıma uğrayan insanlar yalnız devleti değil, bütün yurttaşları yanlarında bulmalıdırlar. Ancak böyle bir yardım onları avutur, rahatlandırır. Bu türlü yardımlara **sosyal yardım** diyoruz. Sosyal yardım vatandaşlar arasındaki bağın, sevginin en canlı belirtisidir.

2 — Yurdumuzda Hükümet Kuruluşlarına Yardımcı Kurumlar:

Türkler, birbirlerinin sevincine olduğu kadar tasasına da ortak olan bir millettir. Bu duygu ile de birbirlerine bağlı olduklarını tarih boyunca göstermişlerdir. Atalarımızın kurmuş oldukları sayısız hayır kurumları bunu gösterir. Onların kurmuş oldukları hayır kurumlarının başlıcaları:

imarethaneler, yani yoksullara parasız yemek dağıtılan yerler, hastaneler, bakım yerleri, misafirhaneler, düşkünler yurdu ve okullardır.

Bugün de yurdumuzda sosyal yardım işleriyle uğraşan pek çok kurum vardır. Yoksulları koruma, göçmenlere yardım, sağır, dilsiz ve körleri koruma, trafik kazalarını önleme, yetimleri koruma ve barındırma, hayvanları koruma, anıtları koruma dernekleriyle köyleri ve şehirleri güzelleştirme, okul ve cami yaptırma dernekleri bunlar arasındadır.

En önemli hayır kurumlarımız da Kızılay, Çocuk Esirgeme Kurumu, Türk Hava Kurumu, Türk Donanma Cemiyeti, Yardım Sevenler Derneği, Yeşilay, Veremle Savaş dernekleri, Düşkünler Yurdu ve Darüşşafaka Cemiyetidir.

3 — Kara Gün Dostu: Kızılay.

Kızılay, savaşta ve barışta yıkıma uğrayanların yardımına koşan, onları ana gibi bağrına basan bir hayır kurumudur. Onun için Kızılay'a «Kara gün dostu» derler (Resim: 116).

Kızılay, yurdumuzdaki en eski hayır kurumlarından biridir. 1877 yılında kurulmuştur. Deprem, su baskını, kıtlık, yangın gibi yıkımlarda, Kızılay hemen doktorlarıyle, hastabakıcılarıyle yardıma koşar. Çadırla-

Resim: 116 — Deprem, su baskını, yangın gibi yıkımlarda Kızılay hemen yardıma koşar. Çadırlarını kurarak, açıkta kalanları barındırır. Onlara yiyecek, içecek, giyecek dağıtır.

rını kurarak açıkta kalanları barındırır. Onlara yiyecek, giyecek ve ilâç verir. Soğuk kış günlerinde yoksulları düşünen, onlara parasız yakıt dağıtan, sıcak yemek veren de odur.

Savaş zamanlarında da yaralı askerlerin, hatta esirlerin, kimsesiz asker ailelerinin, yerinden, yurdundan ayrılan göçmenlerin en büyük yardımcısı Kızılay'dır.

Kızılay dispanser ve hemşire okulları da açar. Dispanser, hastalara ayakta bakılan, yani yatağa yatırılmadan iyi edilen ve ilâç verilen yerlerdir.

Hemşire okullarında da hastabakıcı hemşireler yetiştirilir. Bu iş, hekimlik kadar önemlidir. Hastaları yalnız ilâç değil, bilgili hastabakıcı hemşirelerin içten sevgi ve özenli bakımları iyi eder. Bu bakımdan, hastabakıcılık en değerli yurt hizmetlerinden biridir. Bu değerli insanları da kızılay yetiştirir (Resim: 117).

Kızılay, son yıllarda çok önemli bir işe daha girişmiştir. Kazalarda yaralananlar, ameliyatlardan sonra, yahut çeşitli hastalıklarda çok kan kaybedenler, damarlarına insan kanı verilerek ölümden kurtarılır. Bunun için de, önceden sağlığı yerinde, kanlı canlı kimselerden kan alıp temiz şişeler içinde saklanır. Bu kanların saklandığı yerlere **kan bankası** denir. İyilik seven insanlar, Kızılay'ın açtığı kan bankasına kan bağışında bulunurlar. Yani kan bankasına gidip damarlarından kan aldırtırlar. Bu kanlar da gerektiği zaman nice insanların ölümden kurtulmasına yarar.

Kızılay'ın değerli hizmetlerinden biri de çocukları süt tozu ile beslemektir. Süt, fabrikalarda suyu uçurularak toz haline getirilip kutulara konursa uzun zaman saklanabilir. Sonra bu kutular açılıp süt tozu su ile karıştırılarak yeniden süt haline getirilir. Kızılay, süt tozu dağıtarak, iyi beslenmeyen çocuklara yardım etmekte, onları vereme ve başka hastalıklara yakalanmaktan korumaktadır.

Resim: 117 — Bir hastanede candan bir sevgi ile bakılan şu yavrunun gözlerinde parıldayan minnet düygusunu görüyor musunuz? Hemşirelik en değerli yurt hizmetlerinden biridir. Bu hizmete girenlere ne mutlu!

Kızılay bir dernektir. Herkes bu hayır kurumuna üye olup çalışabilir ve para yardımı yapabilir. Kızılay'ın merkezi Ankara'dadır. İllerde, ilçelerde, bucaklarda, köylerde ve mahallelerde de şubeleri vardır. Okullarda **Kızılay Gençlik Kolları** kurulmuştur. Bütün hayırsever yurttaşlar Kızılay'a yardım ederler. Kızılay da, gerektikçe, herkesin yardımına koşar.

Her ay Kızılay'a vereceğiniz birkaç kuruşla ve Kızılay kumbaralarına atacağınız paralarla, siz de bu hayırlı işlere katılabilirsiniz. Bayram günlerinde mektup zarflarına yapıştırılan Kızılay pulları ve evlere dağıtılan zarflara konulan paralar, Kızılay'ın başlıca gelir kaynaklarıdır. Gümrük ve Tekel Bakanlığı da oyun kâğıtları satışını Kızılay'a vererek, bu kuruma büyük bir gelir kaynağı sağlamıştır.

İyiliği seven Türk çocukları, daha okul sıralarında iken Kızılay'a üye olurlar. Okullardaki Kızılay gençlik kolları Kızılay'ın en değerli dayanağıdır. Kızılay'ın başında çalışanlar en büyük kuvvet ve cesareti bu küçük arkadaşlarından alırlar.

Bütün uygar ülkelerde Kızılay'ın yaptığı sosyal yardımları yapan kardeş kurumlar vardır. Bu kurumlara Hıristiyan ülkelerde **Kızılhaç**, İran'da **Kızılaslan**, Japonya'da **Güneş** derneği adı verilmiştir.

Bu kurumlar da gerektikçe birbirlerine yardım ederler.

4 — Çocuk Esirgeme Kurumu:

Her ülkede olduğu gibi, bizde de anasız babasız kalmış, yahut ailesi yoksul düşmüş küçük çocuklar vardır. Bunları alıp bakmak, büyütmek, okutmak, bir sanat sahibi edip hayata hazırlamak gerekir. Bu yapılmazsa, onlar bakımsızlık ve yoksulluk içinde, zavallı bir insan olarak kalırlar. Yahut bir köşede ölüp giderler. Yurdumuzun ilerlemesi, bütün Türk yavrularının yaşamasına, bedence ve kafaca sağlam birer insan olarak yetiştirilmesine bağlıdır. Bunun için de kimsesiz, bakımsız çocukları korumak, en büyük ödevlerimizden biridir.

Resim: 118 — Çocuk Esirgeme Kurumu anasız babasız kalmış, veya ailesi yoksul düşmüş çocuklara bakar; onlara ana, baba olur.

Çocuk Esirgeme Kurumu, işte bu düşünce ile, 1921 yılında, yani Kurtuluş Savaşının en sıkışık günlerinde kurulmuştur. Türk milletinin çocukları koruma işine ne kadar önem verdiğini bundan da anlayabiliriz. Milletimizin yaptığı o büyük ölüm kalım savaşı sırasında anasız babasız kalan on binlerce Türk yavrusu vardı. Bu kimsesiz çocukları bağrına basmak için, iyi kalpli yurttaşlar bu kurumu kurdular. Çocuk Esirgeme Kurumu, o yıllardan beri pek çok yoksul ve kimsesiz Türk yavrusunu büyütmüş, yetiştirmiştir (Resim: 118).

Çocuk Esirgeme Kurumu'nun da merkezi Ankara'dadır. Kurum, birçok yerlerde çocuk yuvaları, çocuk kitaplıkları, çocuk bahçeleri, oyun yerleri yapmıştır. Dispanserler, hastaneler kurmuştur. Kurumun gelirleri, hayırsever yurttaşların bağışları, bayramlarda mektup zarflarına yapıştırılan Çocuk Esirgeme pullarının gelirleri ve zarflar içinde toplanan paralardır. Kurumun Ankara'da yaptırdığı **Çocuk Sarayı** ve **Ana Kucağı** bu gelirlerle yapılmıştır. Bu büyük hayır kurumuna hepimiz elimizden geldiği kadar yardım etmeliyiz.

5 — Türk Hava Kurumu:

İkinci Dünya Savaşında en büyük tehlikenin havadan geldiği görüldü. Birçok şehirler hava akınlarıyle birkaç saat, hatta birkaç dakika içinde yıkılıverdi. Şu halde, yurdumuzu korumak için, bizim de havacılığa çok önem vermemiz gerekir.

Hükümetimiz, yurdumuza havadan gelecek saldırışlara karşı savunmak için elinden gelen hazırlıkları yapmaktadır. Türkiye'de kuvvetli bir hava ordusu kurulmuştur. Hava subayları yetiştiren Hava Harp Okulumuz vardır. Her cins savaş uçakları alınıyor. Kısacası, bu yönden de hızla ilerlemeye çalışıyoruz. Fakat, hava tehlikelerine karşı milletin de hükümete yardım etmesi gerekir.

Türk gençleri havacılığa heves etmeli, planörcü, paraşütçü ve pilot olarak yetişmelidir. Ayrıca, bütün millet, daha çok uçağa sahip olmamız için devlete yardımda bulunmalıdır.

Türk Hava Kurumu, yurdumuzda havacılığın önemini anlatmak ve devlete bu alanda elinden gelen yardımı yapmak için, 1925 yılında kurulmuştur. Merkezi Ankara'dadır.

Bu kurum, gençlerimize havacılığı sevdirmek ve öğretmek için **Türk Kuşu** adlı bir okul açmıştır (Resim : 119). Burada gençlere planörcülük, paraşütçülük öğretilir ve pilot yetiştirilir. Türk Hava Kurumu bir uçak fabrikası da kurmuştur. Sivil havacılığı ilerletmek için de çalışır. Çünkü yarının insanları, uçağı bugünün otomobili kadar çok kullanacaklardır.

Türk Hava Kurumu da halkın yardımıyle çalışır. Bu kuruma yapılacak

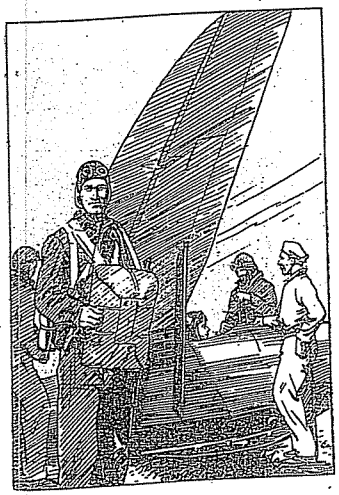

Resim: 119 — Türk Hava Kurumu, Türk gençlerine havacılığı sevdirmek için Türk Kuşu adlı bir okul açmıştır. Burada gençlere planörcülük, paraşütçülük öğretir, pilot yetiştirilir.

yardım, yurdumuzun havadan savunmasına katılmak demektir. Bizim için en hayırlı, en zevkli yardımlardan biri de budur.

6 — Türk Donanma Cemiyeti:

Bu kurum da Türk deniz kuvvetlerine yardım amacıyle kurulmuştur. Deniz kuvvetlerimizin yurt savunmasında üzerine düşen görevi yapabilmesi için, daha çok güçlendirilmesine çalışır. Bu da donanmamıza daha çok gemilerin katılmasını sağlamakla olabilir.

Tersanelerimizde savaş gemileri yapılmaya başlamıştır. Hükümetin devlet bütçesinden bu iş için ayırdığı paralarla birtakım gemiler yapılmaktadır. Halktan toplanan paralarla yapılacak gemiler de bunlara katılınca donanmamız hızla gelişecek, kuvvetlenecektir. Türk Donanma Cemiyeti işte bu amaçla kurulmuştur. Halktan bunun için para toplar.

Türk Donanma Cemiyeti 1965 yılında kurulmuştur. Denizciliği ve donanmayı seven milletimizin yakın ilgisini ve yardımını görmektedir.

7 — Yardım Sevenler Derneği:

Birtakım yoksul, fakat sabırlı insanlar vardır ki, çok sıkıntı çektikleri halde, kimseye el avuç açamazlar. Kendilerine yardım edilmesi için bir yere baş vuramazlar. Bunları arayıp bulmak, yardım etmek de büyük bir insanlık ödevidir. Yardım Sevenler Derneği de işte böyle yurttaşlara para, yiyecek ve giyecek yardımları yapmak için kurulmuştur.

Bu kurumun üyeleri kapı kapı dolaşıp, varlıklı kimselerden artık kullanmadıkları giyecekleri toplarlar. Zaman zaman düzenledikleri eğlencelerin gelirlerini ve topladıkları eşyayı yoksullara vererek onlara yardım ederler.

İlk Yardım Sevenler Derneği Ankara'da kurulmuştur. Birçok illerimizde de şubeleri vardır.

8 — Yeşilay:

Alkollü içkiler, sarhoş edici maddeler insanların sağlığını bozar. Bunları kullananlar, zamanla çalışamaz olurlar, kötü duruma düşerler. Buna karşılık, içkiye düşkünlükleri gittikçe artar. Sonunda ya verem olurlar, ya çıldırıp akıl hastanelerinde can verirler. Bu kötü sonuçlardan korunmanın tek yolu içkiye ve sarhoş edici şeylere alışmamaktır.

Yeşilay Cemiyeti, Türk gençlerini içkiden ve uyuşturucu zehirlerden korumak için kurulmuştur. 1920 yılında kurulmuş olan bu içki düşmanı derneğin merkezi Istanbul'dadır.

Yeşilay Derneği, gazetelerde uyarıcı yazılar yayınlar. Konferanslar verdirir. Duvar afişleri astırır. Bu yollarla gençlere içkinin kötülüklerini anlatır, onları içki düşmanlığına çağırır. Böylece içki içenlerin sayısını azaltmaya çalışır. İçki yerine, yurdumuzun şerbet gibi sularını içmenin, güzel meyvelerini yemenin daha akıllıca bir iş olduğunu herkese anlatmaya çabalar.

9 — Veremle Savaş Dernekleri:

Verem, daha çok iyi beslenemeyen, bakımsız insanların tutuldukları öldürücü bir hastalıktır. Verem mikrobu en çok gençlerin akciğerlerinde, yahut kemiklerinde, bağırsaklarında yerleşir. Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığımız bu hastalıkla savaşır. Verem hastalığını yurdumuzdan kaldırmak için sağlık merkezleri, dispanserler, prevantoryumlar ve sanatoryumlar açmıştır. Fakat, hükümetin bu çalışmaları dışında halk da yer yer birtakım dernekler kurarak veremle savaşa girişmiştir.

Bu derneklerin uzmanları, yoksul mahallelerinde dolaşarak veremli hastaları bulurlar. Çünkü bu hastalığa tutulanlar, çoğu zaman verem olduklarını bilmezler. Öksürüklerini, rahatsızlıklarını geçici bir soğukalgınlığına yorarlar. Onun için, doktora gitmeyi düşünmezler. Hastalık da ilerler.

Veremle Savaş Derneği, bu hastalığa tutulmamaları için, sağlamlara verem aşısı yapar. Hastalara ilâç ve yiyecek verir. Onları iyileştirme yollarına baş vurur. Kızılay'ın gönderdiği süt tozlarını bu dernek de hastalarına vererek onların iyi beslenmelerine yardım eder.

Veremle savaş, ölümle savaş demektir. Onun için, bu derneklere yardım, milletimize yapılacak yardımların en önemlilerinden biridir.

☆

Yurdumuzda daha birçok sosyal yardım dernekleri vardır. Türk Kanserle Savaş ve Araştırma Kurumu, Darüşşafaka, Hayvanları Koruma Derneği bunların en önemlilerindendir. Kanser, insanları ölüme sürükleyen korkunç bir hastalıktır. Ancak vaktinde farkına varılırsa iyi edilebilir. Onun için bu dernek, herkesin kendi bakım yerlerinde hekimlere görünerek bu hastalığa tutulup tutulmadıklarını kontrol etmelerini salık verir.

Darüşşafaka, babasız yoksul çocukları okutan bir hayır kurumudur. Hayır kurumlarımızın en eskilerindendir. 1865 yılında kurulmuştur. Okuttuğu babasız çocuklardan yurdumuza pek çok değerli adamlar yetişmiştir.

Hayvanları Koruma Derneği de hayvanlara eziyet edilmemesi için konferanslar verir. Onlardan gördüğümüz iyilikleri hatırlatır. Sahiplerinin bakmak istemedikleri hayvanları alır. Hayvanlara eziyet eden arabacıları ve haylaz çocukları, cezalandırılmaları için polise haber verir.

10 — Sosyal Yardım Derneklerinin Çalışmalarına Biz de Katılmalıyız:

Türk milleti, birbirinin yardımına koşmaktan büyük zevk duyar. Bu, milletimizin özelliklerinden biridir. Sosyal yardım kurumları muhtaç insanların yardımına koşmak için bir araya gelen kimselerin meydana getirdikleri kuruluşlardır. Bu bakımdan, çevremizde bulunan, yahut yakı-

Resim: 120 — Her ay Kızılay'a vereceğimiz birkaç kuruşla ve Kızılay kumbaralarına atacağımız paralarla yardım bekleyen yurttaşlarımızın hayatını kurtarmış oluruz.

nımız olan bir kimseye yapacağımız yardım başka, sosyal yardım kuruluşlarının eliyle yapacağımız yardım başkadır. Bu kuruluşlar, bizim görmediğimiz, bilmediğimiz, tanımadığımız insanlara yardım ederler. Hem de daha düzenli çalışır, yapacakları yardımı yerinde ve zamanında yaparlar. Üstelik, yaptıkları yardım bizim tek tek yapabileceğimiz yardımların çok üstünde olabilir.

İnsanlar hiç bir zaman bencil olmamalı, yani yalnız kendini düşünmemelidirler. Yüreği insanlık sevgisiyle dolu bir kimse, yardıma muhtaç olanların arasında rahat yaşayamaz. Yiyeceği yemek bile boğazından geçmez. Onun için de herkese elinden gelen yardımı yapar. Sosyal yardım kurumlarına üye olup oralarda çalışarak, yahut onlara bağışlarda bulunarak kendisine düşen görevi yerine getirir.

Bugün çok iyi durumda bulunanlar bile günün birinde yardıma muhtaç olabilirler. Onun için, sosyal yardım kurumlarının çalışmalarına katılmak, biraz da kendi yarınımızı düşünmek demektir. Bu kurumlar herkesten yardım görür, gereği gibi çalışırsa, günün birinde, muhtaç bir duruma düşersek, bize de el uzatabilirler.

Yapacağımız bağışlar, kendi durumumuza göre, az da olabilir. Ziyanı yok! «Az veren candan, çok veren maldan» demişler. Damlaya damlaya göl olur. Ufak ufak yardımlar, toplanınca büyük tutarlara varır ve çok işe yarar.

Sosyal yardım kurumlarının amaçlarına saygı göstermek, insanlık duygu ve düşüncelerine saygılı olmak demektir. Bunun için, belli günlerde yakamıza bir sosyal yardım kurumunun rozetini takmaya kalkan kimseleri güler yüzle karşılamalıyız (Resim: 120). Kapımızı çalıp bu dernekler için yardım isteyenlere karşı iyi davranmalıyız. Unutmayalım ki, onlar kendileri için değil, muhtaç kimseler için bizden yardım istiyorlar. Bundan ötürü onlara karşı saygı duymamız gerekir. Yapacağımız yardımlarla bizim de onlar gibi iyilik duygularıyle dolu bir insan olduğumuzu, yardımlaşma düşüncesinde onlarla birlikte bulunduğumuzu göstermeliyiz.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Sosyal işler ve sosyal yardım ne demektir?

2 — Bildiğiniz sosyal yardım kurumlarının ne işler yaptıklarını söyleyiniz.

YURDUMUZDA SPOR

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Spor Nedir, Neye Yarar?
2 — Başlıca Spor Dalları.
3 — Spor İşlerimizi Yöneten Kuruluşlar.
4 — Bölgelerarası ve Uluslararası Spor Karşılaşmaları.
5 — İzcilik ve Yavrukurt Çalışmaları.
6 — 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Bulunduğunuz yerde hangi spor kulüpleri var? Bu kulüplerde hangi sporlar yapılıyor?
2 — Okulunuzda yavrukurt birliği var mı? Varsa bunlar nasıl çalışıyorlar?
3 — Sözlükte «spor, olimpiyat, izci, yavrukurt» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Spor Nedir, Neye Yarar?

Avcılık, binicilik, denizcilik, kayak, koşu, güreş... gibi bedenle birlikte kafayı da işleten ve insanlara sağlık veren eğlenceli işlere spor denir.

Atalarımız «Sağlam kafa, sağlam vücutta olur.» demişler. Demek ki kafamızın iyi işlemesi için vücudumuzun da işlemesi gerekir. Bu da spor yapmakla olur. İnsan, bir köşeye çekilip oturmakla, yahut bir ağacın gölgesinde uyuklamakla sağlık kazanamaz. İşleyen demir ışıldar; işleyen vücut da uyusukluktan kurtulur. Bunun için, sporun insanlara çok yararı vardır. Çünkü spor, yalnız vücudu değil, kafayı da işleten hareketlerdir.

Ancak, zamanını ve yolunu bilmeden vücut hareketleri yapmak,

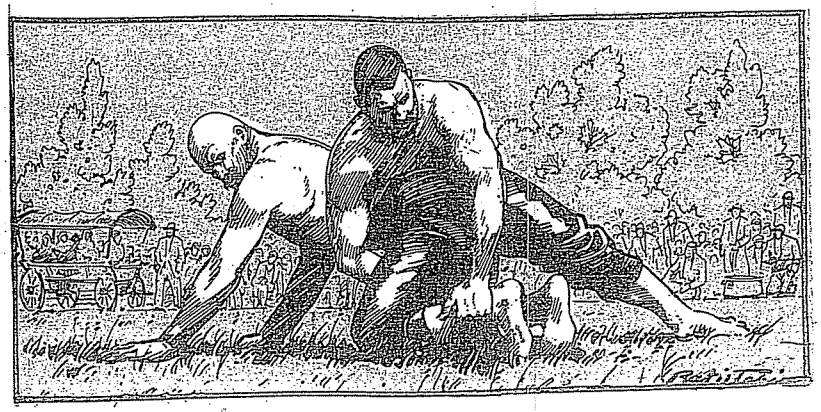

Resim: 121 — Güreş, Türklerin atalar sporudur. Türk güreşçileri dünyada ün salmıştır. Köylerimizde de bu spora çok önem verilir. Köy düğünleri çoğunlukla güz mevsimine bırakılır. O zaman kazanlar kaynar, kuzular çevrilir. Sazlar çalınır, türküler söylenir, köy delikanlıları birbirleriyle güreş tutarlar.

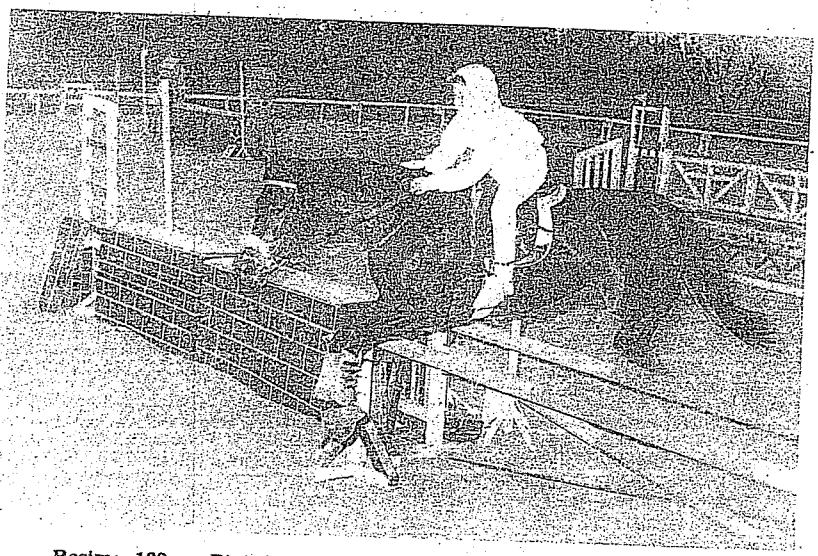

Resim: 122 — Binicilik en eski ve en zevkli sporlarımızdan biridir.

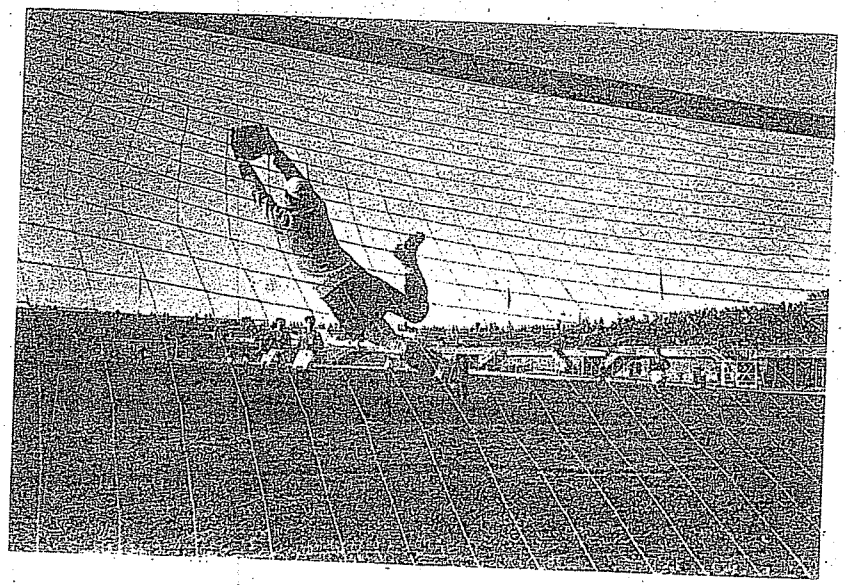

Resim: 123 — Spor, bugün bütün dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de halkın en çok ilgilendiği şeylerden biridir. Hele futbol oyunu genç, ihtiyar herkesi oyalayan bir eğlence olmuştur. Futbol maçlarını on binlerce kişi seyrediyor. Oynayanlar spor yaparken, seyirciler de temiz havada zevkli ve heyecanlı saatler geçirmiş oluyorlar. Yukarıdaki resimde bir futbol maçında kale arkasından oyuncuları ve sıraları dolduran binlerce seyirciyi görüyorsunuz.

usulüne uymadan yüzmek, güreşmek, bisiklete binmek, saatlarca top peşinde koşmak spor sayılmaz. Bu türlü davranışlar vücudu hırpalamaktan başka işe yaramaz. İnsanı hasta, yahut sakat yapar. Bunun için, sporun nasıl yapılacağını öğrenmek gerekir. Bilgisiz spor olmaz.

2 — Başlıca Spor Dalları:

Başlıca spor dalları şunlardır: Atletizm, atıcılık, binicilik, bisiklet, boks, jimnastik, dağcılık, kış sporları, futbol, güreş, su sporları, spor oyunları (Resim: 121, 122, 123, 124, 125, 126, 127).

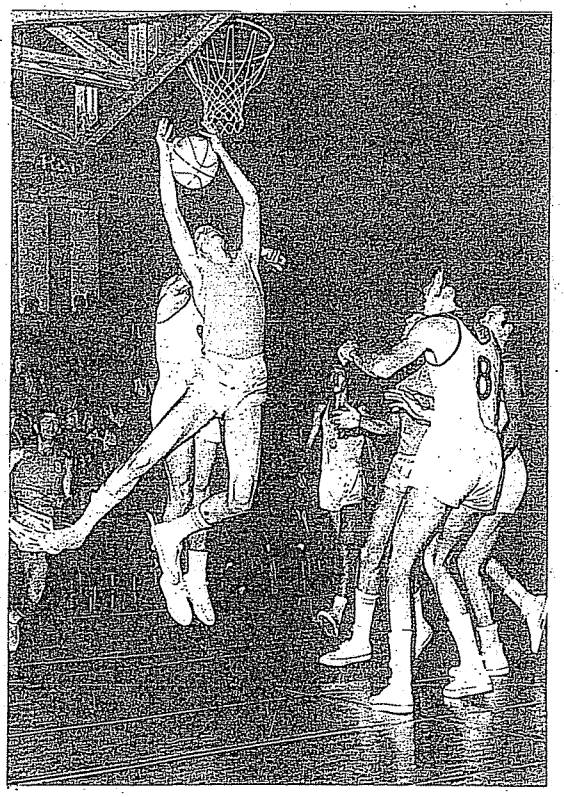

Resim: 124 — Basketbolcularımız, uluslararası bir karşılaşmada.

Atletizm, kuvvet ve çeviklik kazandıran sporlardır. Çeşitli koşular, cirit atma, gülle atma, çekiç atma, uzun atlama, yüksek atlama, sırıkla atlama bu koldandır. Bunlar, sporun temeli sayılır. Dört yılda bir, başka başka ülkelerde yapılan ve **Olimpiyat oyunları** adı verilen uluslararası spor karşılaşmalarının temeli de bu sporlardır.

Su sporları denince yüzme, su topu, kürek ve yelken yarışları akla gelir. Spor oyunları da basketbol, voleybol ve tenistir.

Daha başka sporlar da vardır. Herkes yaşına göre spor yapar. Açık havada yürümek de bir spor sayılır. Yaşlılar için en yararlı spor budur.

3 — Spor İşlerimizi Yöneten Kuruluşlar:

Atalarımız spor yapmayı çok severlerdi. O zamanların başlıca sporları ata binmek, cirit oynamak, güreşmek, avcılık ve ok atmaktı. Cumhuriyet devrinde, gençlerin spor yaparak kafaca ve vücutça iyi gelişmelerine çok önem verildi. Bugün okullarda, asker ocaklarında ve okullarla kışlalar dışında spor işlerimizi yöneten çeşitli kuruluşlar vardır.

Millî Eğitim Bakanlığında Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğü adını taşıyan bir kuruluş vavrdır. Görevi, okullarda beden eğitimi ve spor işlerini düzenlemek ve izci birliklerinin kurulması işleriyle uğraşmaktır.

Askere alınan gençlere subaylar tarafından çeşitli sporlar yaptırılır. Askerî okullarda da spora çok önem verilir.

Okul ve askerlik dışı gençlerin spor işlerini düzenlemek için de, Gençlik ve Spor Bakanlığı kurulmuştur. Görevi, yurttaşların vücutça ve ahlâkça gelişmelerini sağlayan oyun, jimnastik ve spor çalışmalarını yönetmektir. Yabancı uluslarla yaptığımız spor karşılaşmalarını da bu kuruluş düzenler.

Gençlik ve Spor Bakanlığı, gerekli yerlerde stadyumlar, yüzme havuzları, oyun ve spor alanları, kayak evleri yaptırır. Her il, bir beden terbiyesi bölgesi sayılmıştır. Valiler, bölge başkanıdırlar.

Düzenli, bilgiye dayanan spor çalışmaları için çeşitli spor kulüpleri kurulmuştur. Kulüpler, kendi gelirleriyle ve sırasında devletin yardımıyle, spor araçları alır, kendilerine spor alanları yaparlar. Gençler bu kulüplere girerek hoşlandıkları spor dallarında çalışırlar. Büyük seyirci kalabalıklarını ilgilendirdiği için, en önde giden spor kulüpleri, futbol kulüpleridir.

4 — Bölgelerarası ve Uluslararası Spor Karşılaşmaları:

Aynı spor dalıyle uğraşan kulüpler arasında karşılaşmalar, yarışmalar yapılır. Bunların birtakımı aynı şehirde bulunan kulüpler arasında geçer. Bir de bölgelerarası spor karşılaşmaları yapılır. Bu karşılaşmalarda bir şehrin sporcuları, karşılaşmanın yapılacağı başka bir bölgeye misafir gider. Başka bir zaman da o kulüp öteki bölgeye gelir.

Bu çeşit karşılaşmalar sporculara başka şehirlerdeki sporcularla arkadaş olma, onlarla kaynaşma fırsatı verir. Seyirciler de hangi taraf daha iyi oynuyorsa onları alkışlayarak olgunluklarını ve spor terbiyelerini gösterirler.

Bir de uluslararası spor karşılaşmaları yapılır. Bunlar, bir memleketin spor kulübüyle başka bir ülkenin spor kulübü arasında özel karşılaşmalar halinde olur. Yahut bir ülkenin herhangi bir spor dalındaki millî takımı, başka bir ülkenin millî takımıyle karşılaşır.

Bu karşılaşmalar da sporculara başka ülkelerin insanlarıyle tanışmak ve yabancı ülkeler görmek fırsatını verir. Ayrıca, millî terbiyelerini, ağırbaşlılıklarını, olgunluklarını göstermelerini sağlar.

Böyle millî karşılaşmalarda, seyircilerin görevi iyi oynayanları alkışlamak, yabancılara iyi bir konukseverlik göstermektir. Herkes kendi sporcularının kazanmasını ister ama, taşkınlıklar yaparak misafir sporcuları rahatsız etmek doğru değildir. Çünkü spor, eninde sonunda, bir oyundur. İki taraftan biri yenilecektir. Yendik diye aşırı derecede sevinmek de,

Resim: 125 — Millî bayramlardan birinde geçide katılan izci oymaklarımızın toplu olarak bayraklarını taşıyan genç izcilerimiz.

yenildik diye çok yerinmek de yersizdir. İki durumu da olağan saymak gerekir. Sporun yalnız bir beden eğitimi değil, aynı zamanda bir kafa eğitimi, bir terbiye işi olduğu hiç bir zaman akıldan çıkarılmamalıdır.

5 — İzcilik ve Yavrukurt Çalışmaları:

İzcilik, gençleri ahlâkça ve vücutça kuvvetli yetiştirmek için kurulmuş bir örgüttür. Uzun yürüyüşlere alışmak, çadırda yatmak, açık

Resim: 126 — İlkokullardaki öğrenciler için Yavrukurt birlikleri kurulur.

havada yaşamak, yemek hazırlamak, dağlarda, kırlarda yol, iz, içecek su bulmak, kendi işini görmek ve birbirine yardım etmeye alışmak için izcilik, en güzel eğitim yoludur.

İzciler, küçük bölümlerden büyük ve kalabalık birliklere kadar bir bütün meydana getirirler. Her bölümün komutanı vardır. Hepsini birden Beden Eğitimi ve İzcilik Müdürlüğü yönetir.

Ortaokul ve liselerde izci oymakları kurulur (Resim: 125). İlkokullardaki öğrenciler için de yavrukurtlar birliği kurulur. 6 yavrukurttan bir oba meydana gelir. Okuldaki obaların hepsine birden oymak denir. Obaları Obabaşı, oymakları Oymakbaşı yönetir (Resim: 126).

İzciler ve yavrukurtlar, tatil günlerinde uzun gezilere çıkarlar. Kamp kurup çadırlarda yaşarlar. Kamp hayatı insanın ömrünce unutamayacağı tatlı, eğlenceli bir yaşayıştır. Millî bayramlarda yapılan törenlerde geçitlere katılmak da göğüs kabartıcı bir iştir.

Yavrukurt olurken ant içilir. Bu andı her Türk çocuğu yürekten söylemeli, söylediklerine candan bağlanmalıdır:

«Tanrı'ya ve yurduma karşı görevlerimi yerine getirmek, başkalarına her zaman yardımda bulunmak, Yavrukurt töresine uymak, kendimi bedence sağlam, kafaca uyanık ve ahlâkça doğru tutmak için elimden geleni yapmaya şerefim üzerine ant içerim.»

6 — 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramı:

Her yıl, 19 mayıs günü bayram yaparız. Bu bayramın adı Gençlik ve Spor Bayramıdır. 19 Mayıs, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşına girişmek için Samsun'da Anadolu topraklarına ayak bastığı gündür. Bu bayrama niçin bu adın verildiğini biliyor musunuz?

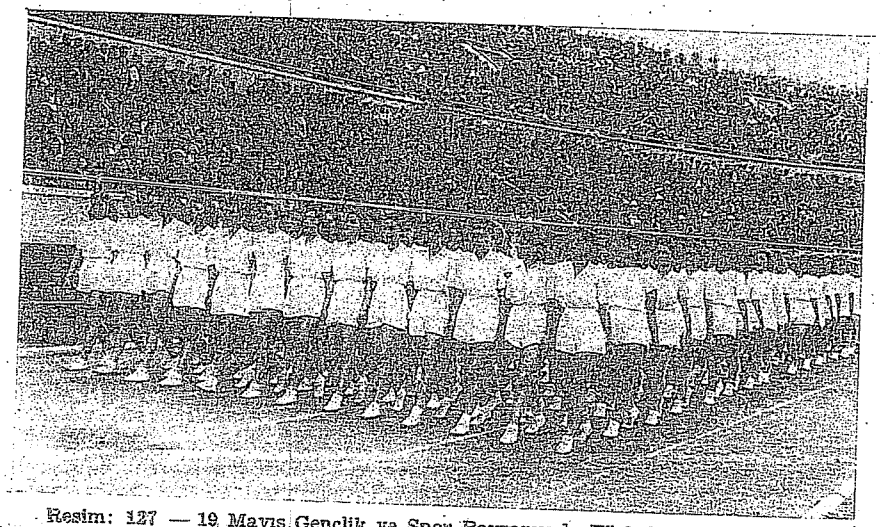

Resim: 127 — 19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramında Türk kızlarının geçişi.

19 Mayıs 1919 tarihinde, Atatürk 38 yaşında, genç, dinç, aslan gibi bir generaldi. Milletimizi düşman boyunduruğundan kurtarmak için giriştiği o büyük savaşta, bütün millet gibi, kendisini de nelerin beklediğini biliyordu. O da, herkesle birlikte, birçok yoksunluklara katlanacak, pek çok zorlukları yenmek zorunda kalacaktı. Nitekim o da kahraman Mehmetçiklerle birlikte, yıllarca dinmiş, karlar üstünde yatmıştır. O da yaralanmıştır. Fakat sonunda zaferi kazanmıştır.

Bu işlere girişirken, yalnız kafasındaki yüksek ülküye değil, vücudunun sağlamlığına da güveniyordu. Her türlü zorluklara katlanmayı göze alabiliyordu. 19 Mayıs günü, Samsun'a ayak bastığı zaman, yarışa giren bir sporcu kadar güçlü ve atılgandı.

Atatürk, 19 Mayıs'ı bize Gençlik ve Spor Bayramı olarak armağan etti. Bununla da istiklâl ve cumhuriyeti kafaca olduğu gibi bedence de güçlü Türk gençlerine emanet ettiğini belirtmiş oldu. Onun için, 19 Mayıs'ta, bütün Türk çocukları, alanlarda güzel spor gösterileri yaparlar. Böylece, hem Kurtuluş Savaşımızın başlangıç yıldönümünü kutlamış oluruz, hem de Ata'mızın Türk gençliğinden beklediği çanlılığı, kuvveti göstermiş oluruz (Resim: 127). O gün, bütün yurdumuz, Atatürk'ün çok sevdiği şu türkü ile yankılanır:

Dağ başını duman almış,
Gümüş dere durmaz, akar.
Güneş ufuktan şimdi doğar,
Yürüyelim arkadaşlar!..

Bu türküyü söylerken, O'nun yolunda, izinde olduğumuzu yürekten duyarız. O'nun önünden geçiyormuşuz gibi, başımız dik, göğsümüz kabarmış yürürüz. O'nun da bize bakıp gülümsediğini görür gibi oluruz.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Spor nedir? Bildiğiniz başlıca spor dallarını söyleyiniz.
2 — Okullardaki spor ve izcilik işlerine hangi müdürlük bakar?
3 — Okul dışı gençlerin spor işlerini hangi bakanlık yönetir?
4 — Bölgelerarası ve uluslararası spor karşılaşmaları hangi amaçlarla yapılır?
5 — Spor karşılaşmalarında sporcuların ve seyircilerin uyması gereken başlıca kurallar nelerdir?
6 — İzcilik nedir? İzciler ve yavrukurtlar neler yaparlar?
7 — Yavrukurt olurken nasıl ant içilir?
8 — Atatürk, 19 Mayıs gününü niçin Spor ve Gençlik Bayramı yapmıştır?

Ünite: IV — İslâmlık ve Türklerin İslâmlığı Kabulü

MÜSLÜMANLIĞIN DOĞUŞU VE YAYILIŞI

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Müslümanlık Nedir?
2 — İslâm Dini Nerede Ortaya Çıktı?
3 — Hazreti Muhammed'in Hayatı.
4 — Müslümanlık Nasıl Yayıldı?
5 — Dört Halife Devri.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritada Arap yarımadasını bulunuz. Bu yarımadada Hicaz bölgesiyle Mekke ve Medine şehirlerini gösteriniz.
2 — İslâm dininin temel inancının ne olduğunu öğrenip defterinize yazınız.
3 — Sözlükte «peygamber, Kur'an, bedevî, kabile, şeyh, put, Kâbe, Cebrail, hicret, halife» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Müslümanlık Nedir?

Yeryüzündeki insanlar çeşitli dinlere bağlanmışlardır. Bu dinlerin en yaygınlarından biri de Müslümanlıktır. Buna İslâm dini de diyoruz. İslâm dinine bağlı olanlara Müslüman denir. Türkler, Araplar, İranlılar, Pakistanlılar, Endonezyalılar, Sudanlılar ve daha birçok uluslar Müslümandır. Yeryüzündeki Müslümanların sayısı 460 milyon kadardır.

Müslümanlık, daha önce gelmiş olan Musevilik ve Hıristiyanlık gibi tek tanrıya inanılan bir dindir. Bu dinin temel inancı şudur: Allah'tan başka tanrı, yani tapılacak yoktur. Muhammed, O'nun elçisidir. Bütün insanlar gibi o da Allah'ın kuludur.

İnsanları Tanrı buyruklarına uymaya çağırarak onlara doğru yolu gösteren kişilere Peygamber denir. İslâm dininin peygamberi, yani kurucusu Hazreti Muhammed'dir.

Biz de Müslümanız. O halde, Peygamberimizin hayatını, İslâmlığın nasıl ortaya çıktığını, nasıl yayıldığını ve Türklerin nasıl Müslüman olduklarını bilmeliyiz. Atalarımızın İslâm uygarlığına ne gibi hizmetler yaptıklarını da öğrenmeliyiz.

2 — İslâm Dini Nerede Ortaya Çıktı?

Müslümanlık, VII. yüzyılda, Arabistan'da ortaya çıkmıştır. Arabistan, Asya'nın güneybatısında büyük bir yarımadadır (Harita: 36). Bu yarımadanın yanları dağlarla çevrili, ortası çöllerle kaplıdır. İklimi çok sıcak ve kuraktır. Akarsuları yoktur. Kimi yerlerine yıllarca hiç yağmur yağmaz. Bu yarımadanın en verimli yeri güneybatısında bulunan Yemen ülkesidir. Burası denize yakın olduğundan bol yağmur alır. Burada çeşitli ürünler yetişir. En ünlü ürünü de kahvedir.

Arap yarımadasının Kızıldeniz'e bakan dağlık bölgelerine Hicaz

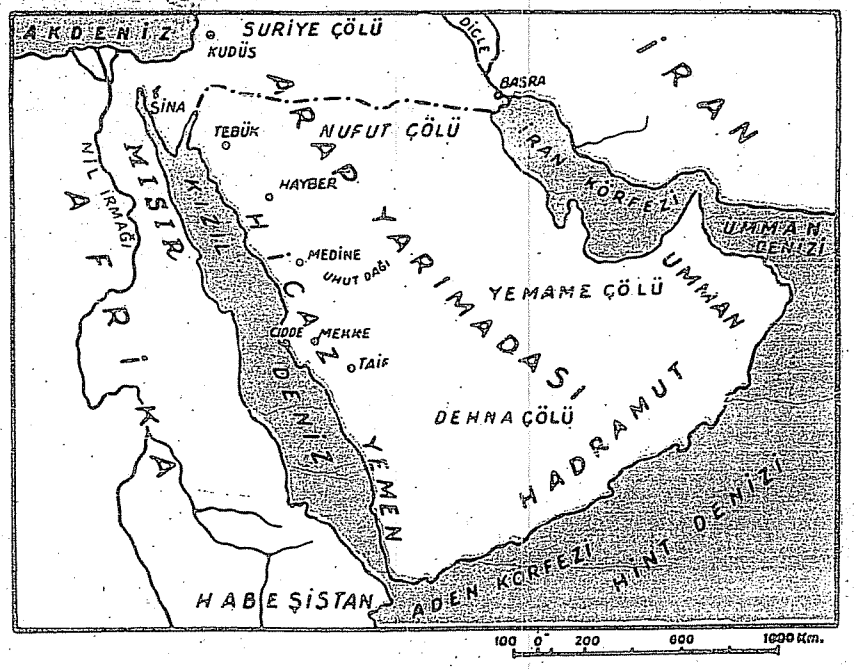

Harita: 36 — Arap yarımadası.

denir. Bu bölgede Mekke ve Medine adlı iki önemli şehir vardır. Mekke, Hicaz'ın güney kesiminde, dağlar arasında kurulmuş eski bir şehirdir. Ekime elverişli toprakları yoktur. Medine ise Mekke'nin kuzeyindedir. Toprakları ekime elverişlidir.

Müslümanlıktan önce, bu yarımadadaki Arapların çoğu göçebe idi. Sürülerinin peşinde gezer, otlaklarda ve birtakım su kaynaklarının çevresinde çadır hayatı yaşarlardı. Hayvanlarının ürünleriyle geçinirlerdi. Bunlara bedevî denir (Resim: 128). Pek az insan da şehirlerde yaşardı. Bunlar ticaretle ve tarıma elverişli yerlerde de tarım işleriyle uğraşırlardı.

Şehirli ve bedevî Araplar kabile denilen topluluklar halinde yaşarlardı. Her kabileye bağlı insanlar uzaktan, yakından birbirinin akrabasıydı. Her kabilenin şeyh denilen bir başkanı vardı. Kabileler arasında, kan davası gütmek ve birbirinin mallarını almak yüzünden, savaşlar hiç eksik olmazdı. İlkçağda yaşayan öteki uluslar gibi, Araplar da çok tanrılı bir dine bağlıydılar. Güneşi, ayı ve birtakım yıldızları tanrı sayarlardı. Bunların kaba saba heykellerini yaparak onlara taparlardı. Bunlara put denir. Yani, Araplar Müslümanlıktan önce putlara tapıyorlardı. Pek azı Musevî yahut Hıristiyandılar.

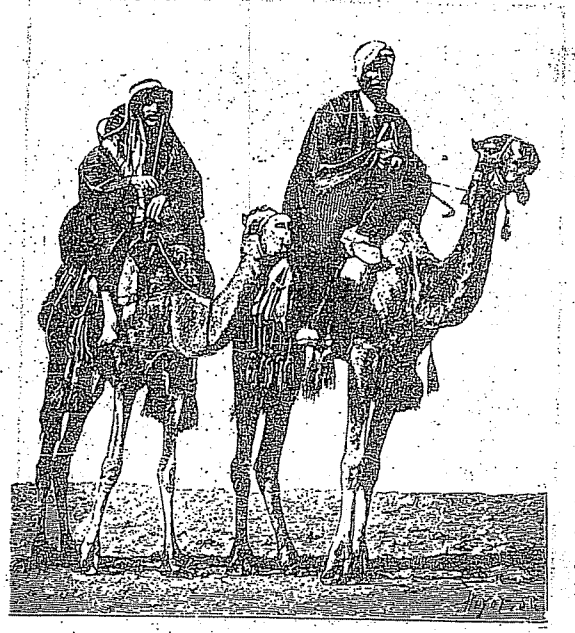

Resim: 128 — Bedevî Araplar.

Mekke şehrinde Kâbe denilen üstü açık, küp şeklinde bir yapı vardır (Resim : 129). Bu yapı çok eski zamanlardan beri bir tapınaktı. Arap kabilelerinden birçoğunun putları bu tapınakta bulunuyordu. Araplar, Kâbe'yi kutsal sayarlardı. Her yıl, belli günlerde bu tapınağa gidip kurban keserlerdi. Mekke şehrinin yakınlarında panayır kurulur ve Mekkeliler bu günlerde bol bol alışveriş yaparlardı.

Mekke şehrinde oturan kabileye Kureyş kabilesi denirdi. Bu şehir, Suriye ve Yemen arasında bulunduğu için, kervanların uğradığı bir ticaret yeriydi. Kureyşliler de ticaretle geçinirlerdi. Medine toprakları ekime elverişli olduğu için, ora ahalisi de tarımla uğraşırdı. Hz. Muhammed'den önce Arapların ahlâkı çok bozulmuştu.

3 — Hazreti Muhammed'in Hayatı:

İslâm dininin kurucusu olan Hz. Muhammed 571 yılında Mekke'de doğmuştur. Kureyş kabilesinin Haşimoğulları soyundandı. Babasının adı Abdullah, annesinin adı Âmine'dir. Ataları, Mekke şehrinde Kureyşlilere başkanlık ederlerdi.

Hz. Muhammed dünyaya gelmeden önce babası ölmüştü. Altı yaşında iken de annesi öldü. Bunun için, Muhammed'i önce büyük babası, onun ölümü üzerine de amcası büyüttü. Hz. Muhammed, büyüdüğü zaman, amcası gibi, ticaretle uğraştı. Önceleri, parası olmadığı için, Hatice adlı zengin bir kadınla ortak oldu. Bu işte doğruluk ve başarı gösterdi. Hatice, Hz. Muhammed'le evlenmek istedi. Hz. Muhammed bu isteği uygun buldu; evlendiler. Fakat, Hz. Muhammed'i zenginlik ilgilendirmiyordu. O, bütün insanlığı kalkındıracak büyük düşünceler besliyordu. Arapların öteden beri taptıkları putlara inanmıyordu. O, bir tek Allah'a bağlanmıştı.

Müslümanlığın kutsal kitabı olan Kur'an'ın yazdığına göre, Hz. Muhammed, çoğu zaman, Mekke yakınlarında bulunan bir mağaraya çekilip

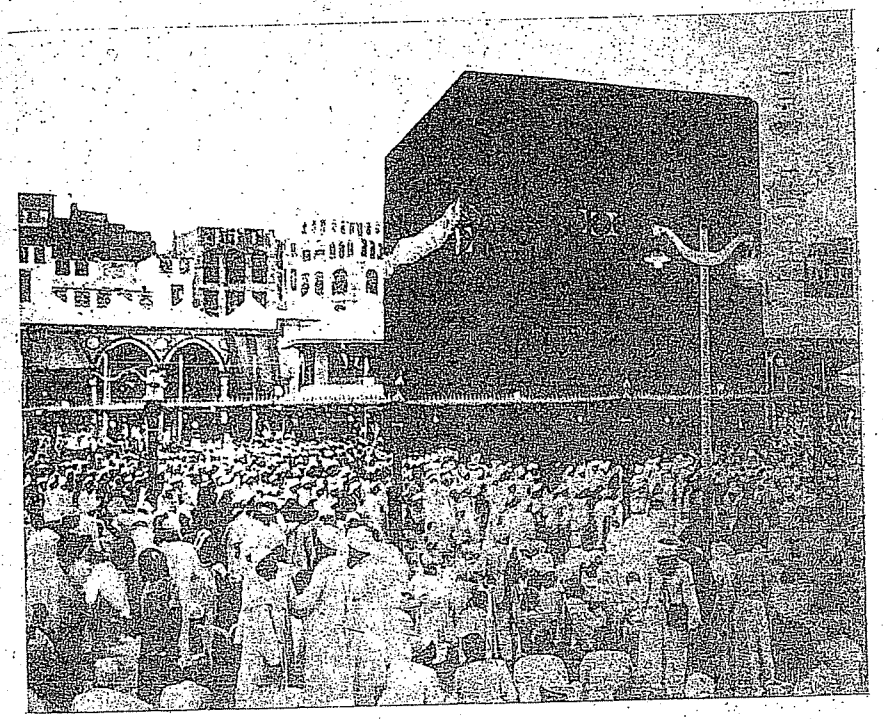

Resim: 129 — Mekke şehrinde Kâbe ve Kâbe'nin çevresinde dolaşan hacılar.

orada düşünceye dalardı. İslâm inancına göre, bir gün, yine o mağarada iken Cebrail adlı bir melek geldi. Kendisine Peygamber olduğunu haber verdi. O sırada Hz. Muhammed 40 yaşındaydı. Üç yıl sonra, Cebrail yine geldi. Hz. Muhammed'e, Allah'ın kendisine halkı İslâm dinine çağırma görevini verdiğini söyledi. Bundan sonra, önce Muhammed'in aile halkı, sonra güvendiği birkaç arkadaşı İslâm dinine girdiler.

Kureyşliler, önce Peygamberin sözlerine aldırmadılar. Fakat Hz. Muhammed, tanrı diye, kendi yaptıkları putlara tapmanın yanlış olduğunu söyleyince kızdılar. Hele Allah yanında zenginle yoksulun eşit olduğunu söyleyince, Kureyş'in ileri gelenleri çok öfkelendiler. Bunlar, Hz. Muhammed'in söylediklerine inanmıyorlardı. Üstelik, herkes Müslüman olursa, her yıl Arapların Kâbe'ye geldikleri zaman yaptıkları alışveriş durursa, diye korkuyorlardı. Bu yüzden, Peygambere ve sayıları pek az olan Müslümanlara eziyet etmeye başladılar. Hz. Muhammed'e peygamberlikten vaz geçmesini söylediler.

Hz. Muhammed, tuttuğu yolu bırakmadı. Müslümanlar da her türlü kötülüklere, taşkınlıklara katlandılar. Fakat zamanla Kureyşlilerin yaptıkları eziyetler dayanılmaz hale geldi. Müslümanlar için Mekke'de yaşamak çok güçleşti. Bu yüzden, Hz. Muhammed Medinelilerle anlaştı.

Mekke'yi bırakıp Medine'ye göç etmeye karar verdi. Önce Mekkeli Müslümanlar, Peygamberin emriyle, işlerini güçlerini bırakıp Medine'ye göç ettiler. Kureyşliler, Peygamber de onlara katılırsa ekonomik durumlarının kötüleşeceğini düşündüler. Hz. Muhammed'i öldürmeye karar verdiler.

Bunu haber alan Hz. Muhammed, 622 yılında, kaynatası Ebubekir'le birlikte, gizlice Mekke'den çıktı. Sapa yollardan giderek Medine'ye ulaştı. Peygamberin Mekke'den Medine'ye gitmesi olayına Hicret, yani göç denir. Bu olay, sonradan Müslümanların takvim başlangıcı olmuştur.

Medineliler Hicretten önce Müslüman olmaya başlamışlardı. Göçten sonra bu şehirdeki Müslümanların sayısı hızla arttı. Hz. Muhammed, Medine'de ilk İslâm devletini kurdu. Devlet başkanlığını üstüne aldı. Müslümanlığı Medine şehrinin çevresine yaymaya başladı. Mekke'nin Suriye şehirleriyle yapmakta olduğu ticareti durdurdu. Bunun üzerine, Mekkelilerle Müslümanlar arasında savaşlar başladı.

İlk savaş, yalnız Mekkeli kuvvetlerle Medineli Müslümanlar arasında oldu. Mekkeliler yenildiler. Bu başarı, Arap kabileleri arasında Medinelilerin üstünlüğünü belirtti.

İkinci savaşı birkaç Arap kabilesiyle desteklenen Mekkeliler kazandı. Fakat kesin bir sonuç alamadılar.

Üçüncü savaşta Mekkeliler, Hicaz'ın kuvvetli kabileleriyle işbirliği yaparak, Medine'yi kuşattılar. Müslümanlar, şehrin giriş yerlerine hendekler kazdılar. Savunma savaşı yaparak şehri korudular. Bu yüzden, Mekkeliler çekilmek zorunda kaldılar.

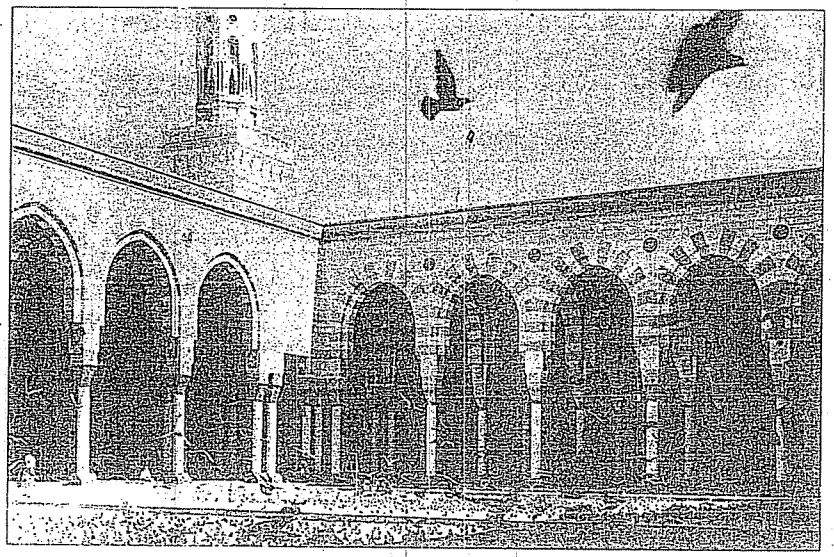

Resim: 130 — Medine'de Hz. Muhammed'in türbesi bulunan Harem-i Şerif camisinden bir görünüş.

Artık Mekke'deki Kureyşlilerin Müslümanları yok edemeyecekleri anlaşılmıştı. Bunun üzerine Hicaz kabilelerinin çoğu Müslüman olmaya başladılar. Ticaretleri duran Kureyşliler de, Hz. Muhammed'in isteği üzerine, barışa yanaştılar.

Barış yılları içinde Mekkelilerle Medineliler arasında ilişkiler çoğaldı. Kureyşlilerin de birçoğu Müslüman olmaya başladı. Sonunda, Kureyşliler barış şartlarını bozdular. Hz. Muhammed de, Hicretin sekizinci yılında, üstün kuvvetlerle Mekke üzerine yürüdü. Şehri ele geçirdi. Kâbe'yi putlardan temizleyerek burayı Müslümanlığın kutsal bir yeri haline koydu. Bu olaydan sonra Kureyşliler Müslüman oldular.

Hicaz'daki öteki Arap kabileleri Mekke'yi Müslümanlardan kurtarmak istedilerse de bozguna uğradılar. Bu olaydan sonra, Müslüman kuvvetleri Arabistan'ın kuzeyinde ve güneyinde birçok yerleri aldılar. Arap kabileleri arasında Müslümanlık hızla yayılmaya başladı.

Hz. Muhammed, 632 yılında, kısa süren bir hastalıktan sonra, Medine'de öldü. Öldüğü yerde gömüldü. Sonradan orada güzel bir türbe yapılmıştır (Resim: 130).

4 — Müslümanlık Nasıl Yayıldı?

Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, küçücük İslâm devleti çabucak büyümüştür. Bununla birlikte, İslâm dini de hızla yayılmıştır. Hz. Muhammed'in ölümünden sonra, Medineliler Peygamberin kaynatası olan Ebubekir'i devlet başkanı seçtiler. Kendisine Halife adını verdiler. Halife «Peygamberin vekili» demektir. Böylece, cumhuriyeti andıran bir devlet kurulmuş oldu.

Ebubekir'den sonra üç halife daha seçimle işbaşına getirilmiştir. Bunlar, hem din, hem de devlet başkanıydılar. Onlardan sonra halifelik babadan oğula kalan hükümdarlık haline gelmiştir.

Peygamberin ölüm tarihi olan 632'den 1258 yılına kadar, İslâm tarihi şu devirlere ayrılır:

1 — Dört Halife Devri (632 - 661).
2 — Emeviler Devri (661 - 750)
3 — Abbasîler Devri (750 - 1258)

Bu devirlerde büyük bir İslâm devleti ortaya çıkmış, İslâm dini de Asya, Afrika ve Avrupa'da çok yayılmıştır.

5 — Dört Halife Devri:

Ebubekir Zamanı: Peygamber ölünce, Arap kabileleri, Müslümanlıktan önceki yaşayışlarına dönmek için, Medine'ye karşı ayaklandılar. Ebubekir, arkadaşlarıyle işbirliği yaparak, birkaç ay içinde bu ayaklanmaları bastırdı. Arapları yeniden Medine hükümetine bağladı.

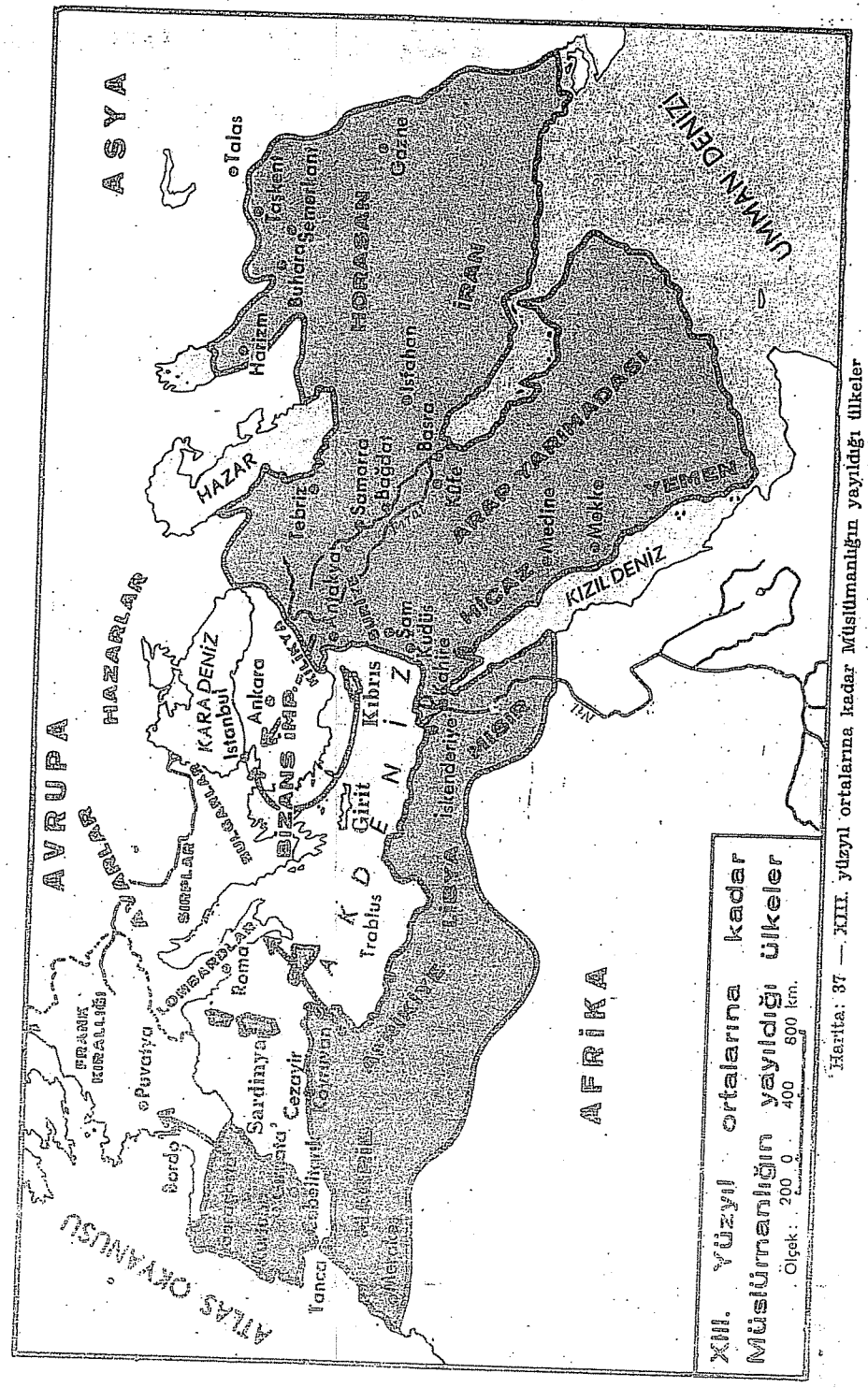

Harita: 37 — XII. yüzyıl ortalarına kadar Müslümanlığın yayıldığı ülkeler

Hz. Muhammed'in doğuşundan önce ve yaşayışı sıralarında, Arabistan'ın kuzey sınırlarında iki büyük devlet vardı:

1 — İran'daki **Sâsânî İmparatorluğu,**

2 — Başkenti Istanbul olan **Bizans İmparatorluğu,**

Sâsânî İmparatorluğu İran'la Irak'a sahipti. Bizans ise Balkan yarımadasıyle Anadolu, Suriye, Filistin Mısır ve Kuzey Afrika ülkelerini egemenliği altında bulunduruyordu (Harita: 37). Ebubekir devrinde Sâsânî ve Bizans imparatorluklarıyle savaşlara girişildi. Bu iki devletin Arabistan sınırlarındaki topraklarından birçok yerler alındı.

Ebubekir devri 2 yıldan biraz fazla sürmüştür. Onun ölümünden sonra Müslümanların en değerli büyüklerinden **Ömer** halife seçildi.

Ömer Zamanı: Halife Ömer devrinde İslâm orduları Sâsânî İmparatorluğunu yıkıp Irak ve İran'ı ele geçirdiler. Bir yandan da Bizanslılarla savaşlara girişildi. Suriye, Filistin, Mısır ve Bingazi ülkeleri alındı. Ömer, adaleti ve doğruluğu ile ün salmış bir halifedir. Halifeliği 10 yıl sürdü. Sonunda, bir köle tarafından öldürüldü.

Osman Zamanı: Ömer'in ölümünden sonra halife seçilen Osman zamanında da birtakım yeni topraklar alındı. Osman, önemli işlerde hep kendi akrabası olan **Emevîleri** kullanırdı. Bu yüzden, Müslümanlar arasında hoşnutsuzluklar başladı. Ayaklanmalar oldu. İsyancılar Medine'yi kuşattılar ve Osman'ı öldürdüler. Halifeliği 12 yıl sürmüştür.

Ali Zamanı: Osman'ın yerine halife seçilen Ali'nin zamanı iç savaşlarla geçti. Ali, Hz. Muhammed'in damadıydı. Osman zamanından beri Suriye valisi olan **Muaviye** onu halife tanımadı. Bu yüzden Müslümanlar birbirlerine düştüler. Aralarında savaşlar oldu. Dış savaşlar duraladı. Sonunda, hükümeti beğenmeyenler Ali'yi de öldürdüler. Ali'nin halifeliği 5 yıl sürmüştür.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Arap yarımadası nasıl bir ülkedir?

2 — Müslümanlıktan önce, Araplar nasıl yaşıyorlar, nelere tapıyorlardı?

3 — Mekke ve Medine şehirleri nasıl yerlerdi, buraların halkı nasıl geçiniyordu?

4 — Hz. Muhammed nerede, ne zaman doğdu? Anasının, babasının adları nedir? Hangi kabiledendi?

5 — Hz. Muhammed kaç yaşında ve nasıl peygamber oldu?

6 — İslânılık nasıl yayılmaya başladı?

7 — Müslümanlar Mekke'den Medine'ye niçin, nasıl ve ne zaman göç ettiler?

8 — Hz. Muhammed'in yaptığı savaşları anlatınız.

9 — Hz. Muhammed ne zaman, nerede öldü, nereye gömüldü?

10 — İlk dört halife kimlerdir? Bunlar nasıl işbaşına geldiler? Bunların zamanlarında neler oldu?

İSLÂM İMPARATORLUĞUNUN KURULUŞU VE TÜRKLERİN MÜSLÜMAN OLUŞLARI

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Emevî Devletinin Kuruluşu.
2 — Emevîlerin Batıda İlerleyişleri.
3 — Emevîlerin Doğuda İlerleyişleri.
4 — Emevîlerin Sonu.
5 — Endülüs Emevî Devleti.
6 — Abbasî Devletinin Kuruluşu.
7 — Müslümanlığın Türkellerinde Yayılışı.
8 — Müslümanlığın Yayılışında Türklerin Hizmetleri.
9 — Türklerin İslâm Uygarlığına Yaptıkları Hizmetler.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritaya bakarak, Suriye'de Şam, Irak'ta Bağdat şehirlerini; Kuzey Afrika'da Trablusgarp, Tunus, Cezayir ve Fas ülkelerini; Avrupa'nın güneybatısında İber yarımadasını ve Cebelitarık boğazını gösteriniz.
2 — Orta Asya'da Buhara, Semerkant, Yarkent, Taşkent, Herat şehirlerini bulunuz.
3 — Ortaçağda yetişen ünlü Türk bilginlerinin adlarını ve neler yaptıklarını öğreniniz.

1 — Emevî Devletinin Kuruluşu:

Halife Osman'ın zamanında, Suriye valisi **Muaviye** idi. Muaviye, Osman'ın akrabasıydı. Geniş yetkilerle bütün Suriye ve Filistin'i yönetiyordu. Muaviye, Osman'ın yerine seçilen Ali'yi tanımadı. O da Şam'da kendisini halife ilân etti. Böylece, Ali'nin ölümüne kadar, biri Arabistan'da, öteki Suriye'de olmak üzere iki halifelik meydana gelmişti.

Ali'nin ölümünden sonra, kısa zamanda bütün İslâm ülkeleri Muaviye hükümetine bağlandı. Muaviye Kureyş kabilesinin **Emevî** ailesindendi. Bu yüzden, Şam'da kurduğu devlete **Emevî Devleti** denildi (Resim: 131).

Muaviye, İslâm devletini hükümdarlık haline soktu. Zamanla bu devlet bir İslâm İmparatorluğu haline geldi.

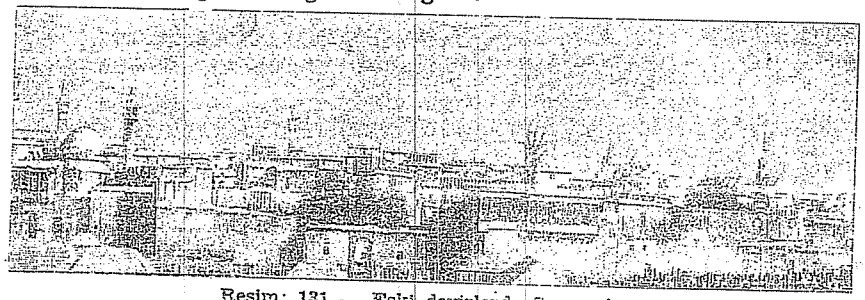

Resim: 131 — Eski devirlerde Şam şehri.

2 — Emevîlerin Batıda İlerleyişleri:

Kuzey Afrika'da yaşayan **Berberîlerle** savaşlar yapıldı. Kuzey Afrika ülkeleri İslâm İmparatorluğuna katıldı. Berberîler Müslüman oldular.

Berberî komutanlarından **Tarık** küçük bir kuvvetle, Avrupa'nın güneybatısındaki **İber** yarımadasına çıktı. Tarık, bugünkü **İspanya**'ya, gemilerle, Afrika ile Avrupa arasındaki boğazdan geçmişti. Bu boğaza bunun için **Cebelitarık boğazı** adı verilmiştir.

Tarık, İspanya'da kendi kuvvetlerinden on kat üstün olan orduları bozguna uğrattı (711). Durmadan kuzeye doğru ilerledi. Arkasından yetişen başkomutan **Musa**'nın kuvvetleri de savaşlara katıldı. Bu iki komutan, Pirene dağlarına kadar, bugünkü İspanya ve Portekiz topraklarını ele geçirdiler. Bu ülkeye **Endülüs** adını verdiler.

Bu başarılardan birkaç yıl sonra, Müslüman orduları, bugünkü Fransa topraklarının önemli parçalarını da aldılar. Fakat sonunda yenilerek Fransa'dan çekilmek zorunda kaldılar.

3 — Emevîlerin Doğuda İlerleyişleri:

Emevîlerin doğuya gönderdikleri ordular da **Batı Türkellerini** ve İran sınırındaki Hint topraklarını ele geçirdiler. Bu devirlerde Batı Türkellerinde ileri bir uygarlık vardı. **Buhara, Semerkant, Yarkent, Taşkent, Herat** gibi önemli Türk şehirleri sanat ve ticaret merkezleriydi. Türkler, Arap ordularına karşı kahramanca göğüs gerdiler. Fakat, aralarında birlik olmadığı için, ülkelerini Araplara kaptırdılar.

Emevîler zamanında İslâm ülkesinin sınırları, doğuda Tanrı dağlarından başlayıp batıda Atlas okyanusuna kadar uzanıyordu.

4 — Emevîlerin Sonu:

Emevîler, bu ülkeleri kısa bir zaman baskıları altında tutabildiler. Zevkine, eğlencesine düşkün hükümdarlar zamanında iç karışıklıklar başladı. Emevî hükümdarları Arapları Türklerle İranlı Müslümanlardan üstün tutuyorlardı. Bu davranış da onları çok kırıyordu. Emevîlerin bu adaletsiz yönetimi ve ağır baskısı Türkleri usandırdı. **Horasanlı Ebumüslim,** Emevî yönetiminden hoşnut olmayanların başına geçti. Türkler de bu ayaklanmaya katıldılar. Emevîler her yerde bozguna uğratıldı. Son Emevî halifesi Mısır'da yakalanarak öldürüldü. Böylece Emevî Devleti sona erdi (750).

5 — Endülüs Emevî Devleti:

Şam'daki Emevî devleti yıkıldıktan sonra, bu aileden **Abdurrahman** adında biri, Berberîlerin yardımıyle, Endülüs'te yeni bir devlet kurdu. Bu aileden gelen ünlü hükümdarlar ve devlet adamları bu ülkede parlak bir uygarlık meydana getirdiler. Memleketlerini çok güzel yapılarla süsledi-

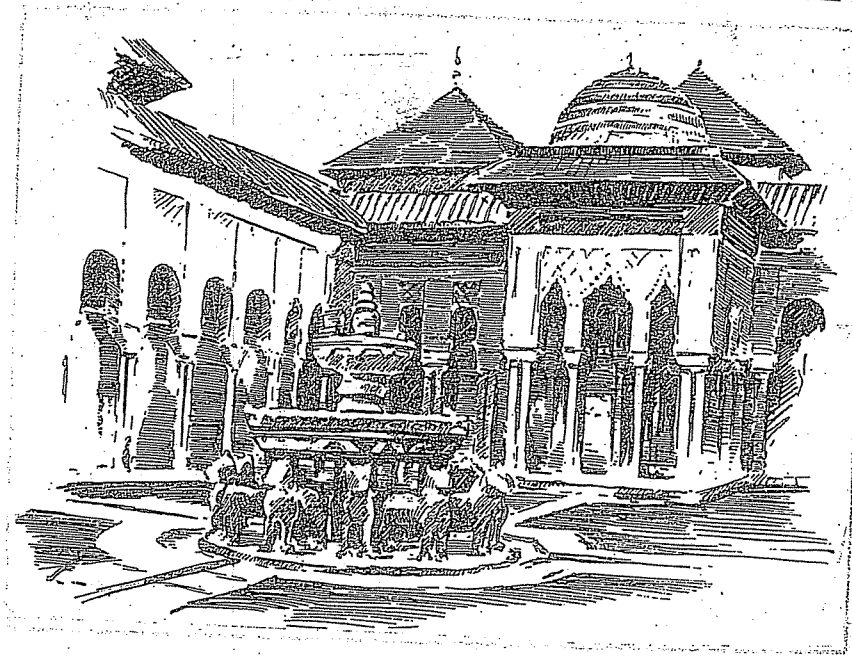

Resim: 132 — Endülüs'teki İslâm kalıntılarından: Elhamra sarayının Aslanlar avlusu

ler. Böylece Endülüs şehirleri İslâm uygarlığının önemli merkezleri oldu (Resim: 132).

Fakat sonraları iç savaşlarla bu devlet de kuvvetten düştü. İber yarımadasının kuzeybatısında bulunan yerli Hıristiyan devletlerinin sürekli saldırılarına uğradı. Endülüs Emevî Devleti parçalandı. Küçük küçük devletlere ayrıldı. İspanyollar bu durumdan yararlandılar. Küçük Müslüman devletlerinin hepsini birer birer ortadan kaldırdılar. Sonunda, 1492 yılında, İspanya'nın güneyindeki Benî Ahmer adlı son Müslüman devletini de yıktılar. Böylece, Müslümanların İspanya'da 750 yıldan fazla süren egemenliği sona erdi.

1232 - 1492 yılları arasında yaşamış olan Benî Ahmer devleti zamanında, Endülüs'teki İslâm kültür ve uygarlığı en yüksek derecesine erişmişti.

6 — Abbasî Devletinin Kuruluşu:

Horasanlı Ebumüslim, Emevîlerin yerine Abbasîleri getirdi. Böylece Abbasî Devleti kurulmuş oldu (750). Türkler, bu devletin kuruluşunda büyük çaba harcamışlardır.

Abbasîler, devletin kuruluşundan birkaç yıl sonra, Dicle ırmağının kıyısında Bağdat şehrini kurup orayı başkent yaptılar (Resim: 133).

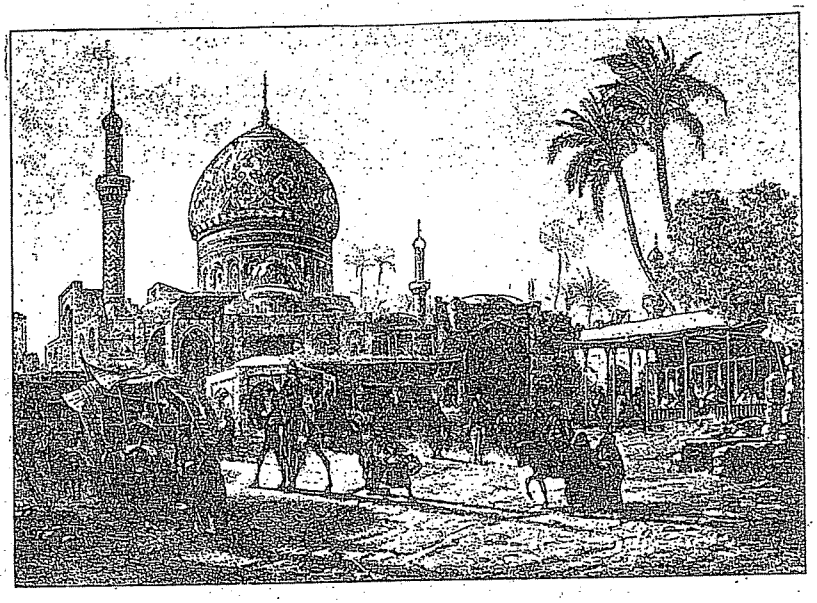

Resim: 133 — Yakın çağlarda Bağdat şehrinden bir görünüş

Abbasîler, Emevî İmparatorluğunun Asya bölümüyle Mısır'da ve kısa bir zamanda Kuzey Afrika'da buyruklarını tanıttılar. Yalnız Endülüs, yine Emevî ailesinin buyruğu altında ayrı bir devlet olmuştu. Sonraları, Mısır'da ve Kuzey Afrika'da ayrı ayrı İslâm devletleri kuruldu.

Abbasî halifelerinin en ünlüsü Harun Reşit'tir. Onun zamanı pek parlak geçti. Bu devir, Bin Bir Gece Masallarına bile konu olmuştur. Harun Reşit zamanında, Avrupa'nın en büyük krallığı olan Frank Krallığı ile dostluk kuruldu. İki hükümdar birbirlerine hediyeler gönderdiler. Harun Reşit'in gönderdiği armağanlar arasındaki bir çalar saat, Frank sarayında şaşkınlık uyandırdı. O zamana kadar böyle şey görmemişlerdi. Bu yüzyıllarda Avrupalılar Müslümanlardan çok geri idiler.

Abbasî halifeleri Türkleri hoş tuttular. Devlet işlerini onlara bıraktılar. Harun Reşit'in oğullarından Memun ile Mutasım'ın anneleri Türktü. Mutasım, Türklerden bir ordu kurdu. Bu ordu için, Bağdat'ın yanında Samarra adlı bir şehir yaptırdı (Resim: 134). Komutanları, subayları ve erleri Türk olan bu ordu, halifenin hassa ordusu, yani özel ordusuydu. Mutasım, devleti bu orduya dayanarak yönetti. Anadolu içerilerine kadar ilerleyerek Bizanslılarla başarılı savaşlar yaptı. Batı Türkellerinden getirttiği Türk ailelerini Güney Anadolu bölgelerine yerleştirdi. Bunlar, hem sınır koruyucuları, hem de akıncı oldular.

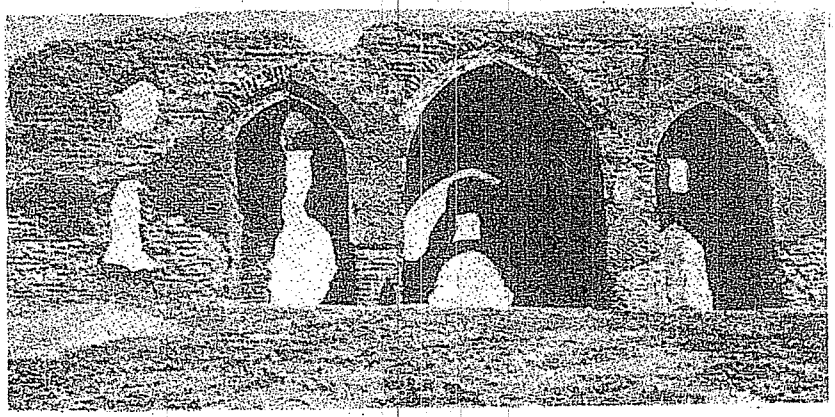

Resim: 134 — Abbasî halifelerinden Mutasım zamanında Türklerden özel bir ordu kurulmuş ve bunlar için de Bağdat yakınlarında Samarra adlı bir şehir yapılmıştı. Bu şehri süsleyen saraylar, kışlalar, Türkistan'dan getirilen ustalara yaptırılmış, böylece Türk yapı ve süsleme sanatı İslâm sanatına girmiştir. Yukarıdaki resim Samarra sarayı kalıntılarını göstermektedir.

İranlıların Memun devrinde başlayan korkunç ayaklanmalarını da bu Türk ordusu bastırdı. Bundan sonra, valiler, komutanlar hep Türklerden seçildi.

ABBASİLERİN SONU:

Zamanla devlet kuvvetten düştü. Vali ve komutanların çoğu yer yer bağımsız devletler kurdular. Fakat Abbasî halifelerini yine de bir din büyüğü olarak tanıdılar.

İran'da bir devlet kuran Moğol hükümdarı Hülâgû, Bağdat'ı aldı. Son Abbasî halifesini işkencelerle öldürterek Abbasî devletine son verdi (1258).

7 — Müslümanlığın Türkellerinde Yayılışı:

Müslümanlık, Batı Türkellerine Emevîler devrinde girmişti. Birtakım Türkler Müslüman olmaya başladılar. Fakat Emevîlerin adaletsiz yönetimi yüzünden çekingen davranıyorlardı. Abbasî Devleti Türklerin yardımıyle kurulduğu için, Batı Türkleri bu devleti benimsediler. Bundan sonra, Müslümanlık bu bölgede hızla yayılmaya başladı. IX. ve X. yüzyıllarda yüz binlerce Türk, hep birden Müslüman oldu.

Müslümanlığın kendilerine uygun bir din olduğunu gören Türkler, bu dine candan bağlandılar. Atalarımız olan Oğuz Türkleri de bu yüzyıllarda Müslüman oldular. Müslümanlık, Doğu Rusya'da Volga ırmağı bölgesinde oturan Türklerle onların güneyindeki Hazar Türkleri arasında da yayıldı.

8 — Müslümanlığın Yayılışında Türklerin Hizmetleri:

Abbasî devletinin nasıl parçalandığını biliyorsunuz. Bu parçalar arasında, kurulan yeni devletlerin en önemlileri **Karahanlılar** ve **Gazneliler** devletleriydi. Müslümanlığı Orta Asya'ya ve Hindistan'a bu devletler yaymışlardır.

Karahanlılar devleti X. yüzyılın ilk yarısında Doğu Türkistan'da kurulmuştu. Bu devletin sınırları içinde bulunan Türkler Müslüman oldular. Tanrı dağlarının eteklerinde ve Çin Türkeli'nde yerleşmiş olan **Uygur Türkleri** arasında da Müslümanlık yayılmaya başladı.

Gazneliler devleti de X. yüzyıl ortalarında Afganistan'da kurulmuştu. Arapların başaramadıkları işi, Gazne hükümdarlarının en ünlüsü olan **Sultan Mahmut** gerçekleştirdi. Hindistan'a Müslümanlığı o soktu. Kuzey Hindistan halkının çoğu Müslüman oldu (Resim: 135). Daha sonraki yüzyıllarda kurulan Hint Türk imparatorlukları zamanında da Müslümanlık Hindistan'da daha çok yayıldı.

Moğollar da Türklerin etkisiyle Müslüman oldular. Böylece, Müslümanlık Çin ülkelerine de yayıldı ve yerleşti.

Müslüman Türkler, XI. yüzyılda şimdiki İran'da **Büyük Selçuklu Devletini** kurmuşlardı. **Anadolu**, Selçuklular devrinde Türklerin eline geçti (1071). Ondan sonra kurulan **Anadolu Selçuklu Devleti** zamanında Türkler İslâm dinine büyük hizmetlerde bulundular.

XIV. yüzyıl başında Anadolu'da **Osmanlı Devleti** kuruldu. Kısa bir zaman sonra **Rumeli**'ye geçen Osmanlılar, Müslümanlığı Balkan yarımadasında da yaydılar. Böylece İslâm dini Avrupa'ya da geçmiş oldu.

Kısacası, İslâm dinini dünyaya yayan ve koruyan Türkler oldu. Bizanslılara ve Haçlı ordularına karşı İslâm ülkelerini Türkler savundular. Türkler olmasaydı, İspanya'da olduğu gibi Anadolu, Suriye ve Filistin'de de Müslümanlık ortadan kalkabilirdi.

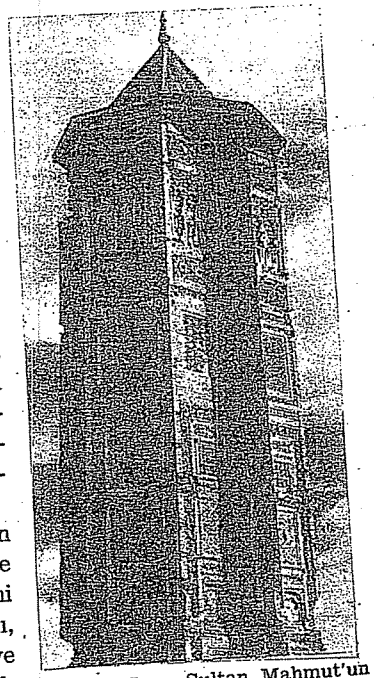

Resim: 135 — Sultan Mahmut'un zafer anıtı

9 — Türklerin İslâm Uygarlığına Yaptıkları Hizmetler:

IX., X. ve XI. yüzyıllarda İslâm uygarlığı en parlak devrini yaşamıştır. Bu yüzyıllarda din, dil, felsefe, matematik, fen ve hekimlik alanlarında yetişmiş ünlü bilginlerin çoğu Türktür.

Bunlar arasında en ünlüleri **Mehmet İsmail, Farabî, Ebuali Sina, Kaşgarlı Mahmut, Musaoğlu Mehmet** ve **Kesiroğlu Ahmet**'tir.

Mehmet İsmail, Buharalı bir Türktü. **Sahih-i Buharî** adlı eseri, Müslümanlar arasında, Kur'an'dan sonra en çok okunan din kitabıdır.

Farabî, çok büyük bir Türk filozofudur. Türkistan'ın Farab şehrinde doğduğu için bu adla anılır.

Ebuali Sina da Buhara köylerinden birinde doğmuştu. Büyük bir bilgin ve ortaçağın en büyük hekimi olarak ün kazanmıştır.

Kaşgarlı Mahmut da büyük bir Türk bilginidir. Türkçe - Arapça çok değerli bir sözlük yazmıştır.

Musaoğlu Mehmet ve **Kesiroğlu Ahmet** de matematik ve astronomi bilimlerinde ün salmış iki büyük Türk bilginidir.

Müslüman ülkelerini cami, medrese, kitapsaray, köprü ve benzeri eserlerle donatan en ünlü sanat adamları da Türkler arasından yetişmişti. Türkellerin'de, İran'da ve Anadolu'da bugün de ayakta duran bu sanat eserleri Türklerin İslâm uygarlığına ne kadar büyük hizmetlerde bulunduklarını göstermektedir.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Emevî Devletini kim, ne zaman, nerede ve nasıl kurdu?
2 — Emeviler batıda nerelere kadar gittiler?
3 — Tarık ve Musa kimlerdir, neler yapmışlardır?
4 — Endülüs neresidir?
5 — Emeviler doğuda nerelere kadar gittiler?
6 — Emevî Devleti nasıl ve ne zaman ortadan kalktı?
7 — Emeviler İslâm ülkelerini nasıl yönetiyorlardı?
8 — Endülüs Emevî Devleti nasıl kuruldu, nasıl ortadan kalktı?
9 — Abbasî Devleti nasıl ve ne zaman kuruldu?
10 — Abbasiler İslâm devletini nasıl yönettiler? Bu devlet nasıl yıkıldı?
11 — Türkler hangi yüzyıllarda topluca Müslüman oldular ve İslâm dinine ne gibi yararlıklarda bulundular?
12 — Türklerin İslâm uygarlığına ne gibi hizmetleri olmuştur? Bu devirde yetişen en ünlü Türk bilginleri kimlerdir?

Ünite: V — Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi

TÜRKLERİN ANADOLU'YA YERLEŞMESİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Orta Asya'da Kurduğumuz Büyük Devletler.
2 — Selçuk Bey.
3 — Selçuklu Devletinin Kuruluşu.
4 — Alp Arslan ve Bizanslılarla Yaptığı Malazgirt Savaşı.
5 — Güzel Anadolu'muz.
6 — Büyük Selçuklu Devletinin Parçalanışı.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritada Aral ve Hazar göllerini, Seyhun ve Ceyhun ırmaklarıyle Horasan bölgesini gösteriniz.
2 — Doğu Anadolu'da Van gölünün kuzeyinde Malazgirt'i bulunuz.
3 — Sözlükte «talan, baç» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Orta Asya'da Kurduğumuz Büyük Devletler:

Atalarımızın, ilkçağda, anayurdumuz olan Orta Asya'da **Büyük Hun İmparatorluğunu** kurmuş olduklarını biliyorsunuz. Ortaçağda da **Göktürk İmparatorluğu** kurulmuştu. Bu iki devletin kuruluşunda da **Oğuz Türklerinin** büyük hizmetleri olmştur. Oğuzlar, Orta Asya'da yaşayan Türklerin en büyük koludur.

552 yılında kurulan Göktürk Devleti kısa bir zaman sonra ikiye ayrılmıştı:

1 — Doğu Göktürk Devleti,
2 — Batı Göktürk Devleti.

Bunların birincisi VIII. yüzyılın ilk yarısında, ikincisi de ikinci yarısında ortadan kalktı.

Türkler, XI. yüzyılda büyük bir devlet daha kurdular. **Büyük Selçuklu İmparatorluğu** denilen bu devleti de yine Oğuz Türkleri kurmuşlardır. Bakın, bu da nasıl oldu?

Göktürk devletinin yıkılışından sonra Oğuzlar sağa sola dağılmışlardı. Sonradan, birtakımı **Seyhun** ırmağı boylarına ve **Aral** gölü ile **Hazar** gölü arasına çekildiler. Buralara **Oğuz Yurdu** denirdi. Oğuz Türkleri büyük boylar halinde yaşarlardı. Her boyun bir beyi vardı. Öteki Türkler gibi, bunların da birtakımı şehirli, birtakımı göçebe idi. Ara sıra uzak, yakın başka ülkelere akınlar da yaparlardı. Kimi zaman, gidenler geri dönmezler, gittikleri yerlerde yerleşirlerdi. Bugün **Türkiye Cumhuriyeti** topraklarında yaşayan biz Türklerin ataları da bu Oğuz Türkleridir.

2 — Selçuk Bey:

Selçuklu devletini kuran ailenin atası **Selçuk Beydir**. Selçuk Bey, **Oğuzlar Devleti** emrinde bir komutandı. Bir ara, bağlı bulunduğu Beyle

araları açıldı. Ailesini, kendi erlerini ve sürülerini alıp **Seyhun** ırmağının aşağı kıyısındaki **Cent** şehrine geldi, orada yerleşti.

Selçuk'un yerleştiği şehir **Sâmânoğulları**'na bağlıydı. Fakat bu devlet zayıf düştüğü için sınırlarını koruyamıyordu. Daha Müslüman olmamış Türkler, Seyhun ırmağı kıyılarındaki şehirleri ikide bir talan ederlerdi. Bu şehirler, her yıl bu Türklere baç vererek kendilerini koruyabiliyorlardı. Selçuk, Cent'te yerleştiği yıl, gelen adamlara baç vermedi. Üzerlerine saldıran akıncı Türkleri kendi adamlarıyle önledi.

Selçuk Bey az zamanda ün saldı. Oğuz Türklerinin birçoğu onun komutası altında birleştiler. Selçuk Bey'in yerine sırasıyle oğulları geçti. Bunlar, kısa bir zaman **Karahanlılara** bağlı kaldılar. Fakat bir zaman sonra onlarla araları açıldı; hem Karahanlılarla hem de **Gaznelilerle** savaşlara giriştiler.

3 — Selçuklu Devletinin Kuruluşu:

Selçuk Beyin oğullarının yönetimindeki Oğuzlar, **Horasan** bölgesine yerleşmek istiyorlardı. Gazne hükümdarları ise bunlardan çekiniyorlardı. Hatta, bir ara, Gazne hükümdarı **Mahmut**, Selçuk Beyin büyük oğlunu oyunla yanına çağırtıp hapsetti. Başsız kalan Oğuzları topraklarında dağınık bir halde yerleştirmek istedi. Fakat Oğuz Türkleri Sultan Mahmut'un bu isteğine uymadılar.

Selçuk Beyin torunlarından **Tuğrul** ve **Çağrı** beyler Ceyhun boyundaki Oğuzların başına geçtiler. Horasan'a akınlara başladılar. Birtakım Oğuzlar da Horasan'a yerleştiler. Gazneli Mahmut'un yerine geçen oğlu, Tuğrul ve Çağrı beylerin akınlarını durdurmak için, büyük bir ordu ile Horasan'a geldi. İki kardeş, kuvvetlerinin azlığına bakmadan, savaşa giriştiler. Çetin bir çarpışma oldu. Gazne ordusu bozuldu. Gazne hükümdarı kaçtı. **Tuğrul Bey** de **Rey** şehrini başkent yaparak **1040** yılında yüce bir devletin temelini attı. Devlete, dedesinin adıyle **Selçuklu Devleti** adını verdi. Atalarımızın Müslüman olduktan sonra ilk kurdukları devlet budur (Harita: 38).

4 — Alp Arslan ve Bizanslılarla Yaptığı Malazgirt Savaşı:

Tuğrul Beyin ölümünden sonra, yerine yeğeni **Alp Arslan** geçti. Alp Arslan olgun bir komutan, mert ve iyi huylu bir insandı. Türk tarihinin yetiştirdiği en büyük kahramanlardan biridir.

Alp Arslan, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'yu ülkesine bağladıktan sonra Kuzey Suriye'ye geldi. O zamanlar, Mısır ve Suriye ülkelerinde **Fatımî Devleti** adlı bir Arap devleti vardı. Alp Arslan bu devleti ortadan kaldırmak istiyordu. Fakat bu sırada **Bizans** imparatorunun büyük bir ordu ile doğuya doğru geldiğini haber aldı. Bizans kralı, Doğu Anadolu'daki ülkelerini kurtarmaya geliyordu. Alp Arslan bunu haber alınca Mısır seferinden vaz geçip geriye döndü.

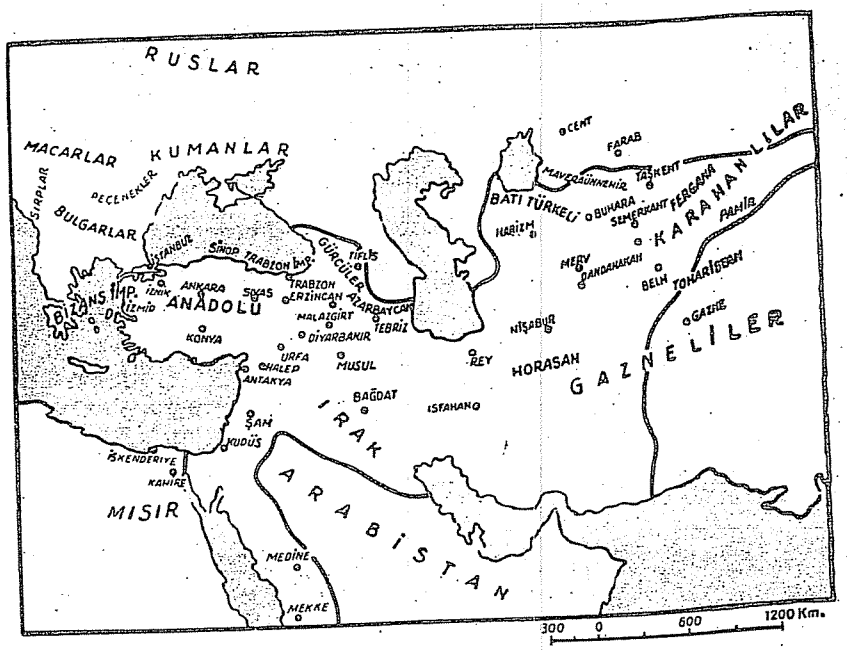

Harita: 38 — Büyük Selçuklu İmparatorluğu

MALAZGİRT SAVAŞI:

Bizans imparatoru **Romen Diyojen** (Romanos Diyogenes), 200 000 kişilik ordusuyle doğuya ilerliyordu. Alp Arslan, bu büyük kuvvetle savaşa girişmenin tehlikeli olacağını düşündü. Bizans imparatorundan barış istedi. Fakat kuvvetine güvenen Bizans imparatoru bu isteğe uymadı. Bizans ordusu doğuda **Malazgirt** şehrini aldı. Malazgirt, bugünkü Muş ilimizin ilçe merkezlerinden biridir.

Bizans imparatoru, Türklerin kendisine karşı koyamayacaklarını ve yerlerinden kıpırdayamayacaklarını sanıyordu. Halbuki, Alp Arslan 50 000 kişilik küçük ordusuyle Malazgirt ovasını çeviren dağları tutmuş ve Bizans ordusu karşısında yer almıştı.

Alp Arslan, **1071** yılının **26 ağustos** günü, cuma namazını kıldıktan sonra, ordusunu savaş düzenine koydu. Bir söylev vererek, askerlerinin mertlik ve kahramanlık duygularını yükseltti. Sırtına beyaz bir harmanî giymiş, atının kuyruğunu kendi eliyle bağlamıştı. Ya savaşı kazanmak, yahut bu uğurda şehit olmak istiyordu.

Alp Arslan, ordusunun başında, Bizans ordusuna saldırdı. Romen Diyojen askerlerini siperler içinde tutuyordu. Türk ordusuna karşı

yıpratma savaşı yapıyordu. Alp Arslan, Bizanslıları siperlerinden çıkaramayacağını anladı. Düşmanı aldatmak için, ustalıkla ordusunu yavaş yavaş geri çekmeye başladı.

Türk ordusu geri çekilirken sağ ve sol kanatlarında birtakım erlerini pusulara gizlemişti. İmparator, bu çekilişe aldandı. Türk ordusunu kovalamaya başladı. Düşman kuvvetleri, biraz sonra, Türklerin geri dönerek kendilerine saldırdığını gördüler. Her yandan kuşatıldılar. Pusularda saklanan Türk askerleri Bizanslıların dönüş yollarını kesmişlerdi.

İmparator, ne yapacağını şaşırdı. Umutsuz bir savaşa girişti. Türkler, kahramanca saldırışlarıyle Bizanslıları kılıçtan geçirdiler. Aralarında İmparator da bulunmak üzere birçok esir aldılar.

Esir imparator, geceleyin Alp Arslan'ın yanına getirildi. Alp Arslan, talihsiz düşmanını güler yüzle karşıladı. Tatlı sözlerle onu avutmaya çalıştı. Gördüğü bu insanca davranış karşısında Romen Diyojen, Türk hükümdarına candan bağlandı. Alp Arslan, imparatorla bir antlaşma yaparak Doğu Anadolu'yu Selçuklu ülkesine kattı. Bizans'ı vergiye bağladı.

Alp Arslan, Romen Diyojen'i serbest bıraktı. Kral, mert ve iyi yürekli Türk hakanından sevinç içinde, göz yaşları dökerek ayrıldı. Fakat İstanbul'a dönüşünde Bizanslılar onu suçlu görerek öldürdüler. Yaptığı antlaşmayı da tanımadılar. Bunun üzerine, Türk orduları Anadolu topraklarına yürüdü.

Malazgirt savaşı yalnız Türkler için değil, dünya tarihi bakımından da önemli bir olaydır. Oğuz Türkleri, bundan sonra, kısa bir zamanda Anadolu'yu alıp buraya yerleştiler. Böylece tarihimizin yeni bir devri başladı. Anadolu, Türklerin ikinci anayurdu oldu.

5 — Güzel Anadolu'muz:

Anadolu, Türklerin bu yeni yurdu nasıl bir yerdi?

Dünya haritasına bakacak olursanız, Anadolu'nun yeryüzündeki yerini ve önemini kolayca kavrarsınız:

Anadolu, Asya'nın güneybatısında uzanan büyük bir yarımadadır. Asya'dan Avrupa'ya doğru uzanan bir köprü gibidir. Anadolu ile Avrupa arasında İstanbul ve Çanakkale boğazlarıyle Marmara denizi vardır. Anadolu, aynı zamanda Asya, Avrupa ve Afrika'nın hemen hemen tam orta yerindedir. Türklerin bu ülkeye yerleştikleri çağda yeryüzünde bunlardan başka kara parçalarının da bulunduğu bilinmiyordu. Daha Amerika ve Avustralya kıtaları bulunmamıştı. O halde Türkler, Eski Dünya'nın hemen hemen ortasında yer alan bir ülkeye yerleşiyorlardı.

Üstelik, bu yeni yurdun iklimi yaşamaya elverişliydi. Üç yanı denizlerle çevrilmişti. Verimli toprakları, yemyeşil ovaları, serin yaylaları, sıcacık kıyıları, ormanlarla kaplı dağları, güzel akarsuları vardı. Çeşitli ağaçlar, tahıllar, sebzeler, meyveler yetişen bir ülke idi. Cennet gibi bir yerdi.

Resim: 136 — Selçuklulardan kalma sanat eserlerinden insan resimleriyle süsler

Türkler, Malazgirt zaferinden sonra, işte böyle bir ülkeye yerleşiyorlardı. Bu bakımdan, bugünkü devletimizin temelini Malazgirt savaşı hazırlamıştır, diyebiliriz.

6 — Büyük Selçuklu Devletinin Parçalanışı:

Malazgirt savaşından bir yıl sonra kahraman Alp Arslan öldü. Yerine oğlu **Melikşah** geçti. Onun zamanında Selçuklu İmparatorluğunun sınırları genişledi. Anadolu, Suriye, Filistin ülkeleri Selçuklu devletine katıldı. Batı Türkeli'ndeki Karahanlılar devleti de Selçuklu İmparatorluğunun buyruğu altına girdi. İmparatorluğun sınırları Tanrı dağlarından Akdeniz'e kadar uzanıyordu. Türkler, bu devirde uygarlıkta çok ilerlemişlerdi (Resim: 136). Halk çok rahat yaşıyordu.

Melikşah'ın ölümünden sonra, Selçuklu prensleri arasında saltanat kavgaları başladı. Birlik bozuldu. Geniş Selçuklu İmparatorluğu içinde, dört devlet meydana geldi. Bunların arasında en önemlisi, Anadolu'da kurulan **Anadolu Selçuklu Devletidir.**

ÖDEV VE SORULAR

1 — Oğuz Türkleri kimlerdir?
2 — Selçuk Bey kimdir? Ne zaman yaşamış, neler yapmıştır?
3 — Büyük Selçuklu Devletini kim, ne zaman, nasıl kurdu?
4 — Selçuklu Devletinin başkenti neresiydi?
5 — Malazgirt Savaşı niçin, ne zaman, kimler arasında ve nasıl oldu?
6 — Malazgirt Savaşından sonra neler oldu?
7 — Büyük Selçuklu Devleti niçin parçalandı? Onun yerine kurulan devletlerin en önemlisi hangisiydi?

ANADOLU SELÇUKLU DEVLETİ

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Selçukluların Anadolu'ya Yayılışı.
2 — Oğuz Türklerinin Anadolu'ya Yerleşmeleri.
3 — Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Yükselişi.
4 — Anadolu Selçuklu Devletinin Parçalanışı.
5 — Anadolu'da Türk Beylikleri Devri.
6 — Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devrinde Türk Uygarlığı.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Haritada Erzurum, Erzincan, Sıvas, Antakya, Urfa, Konya, Sinop, Alanya, Kayseri şehirlerini bulup gösteriniz.
2 — Kutalmışoğlu Süleyman Beyin ve Kılıç Arslan'ın hayatlarını öğrenip kısaca defterinize yazınız.
3 — Sözlükte «vezir, divan, eyalet, hassa, tımar, sipahi, koşma, kümbet» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Selçukluların Anadolu'ya Yayılışı:

Malazgirt zaferinden sonra, Alp Arslan'ın yenik Bizans imparatoru ile bir barış antlaşması yaptığını biliyorsunuz. Bizanslılar bu antlaşmayı tanımayınca iki devletin arası yeniden açıldı. Alp Arslan da Selçuklu prensleriyle ünlü Türk komutanlarına baştan başa bütün Anadolu'nun alınmasını emretti (Resim: 137).

Türk komutanları, Doğu Anadolu'yu yer yer ele geçirdiler. Buralarda Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlı beylikler kuruldu. Bunların başkentleri **Erzurum, Erzincan, Sıvas** şehirleriydi.

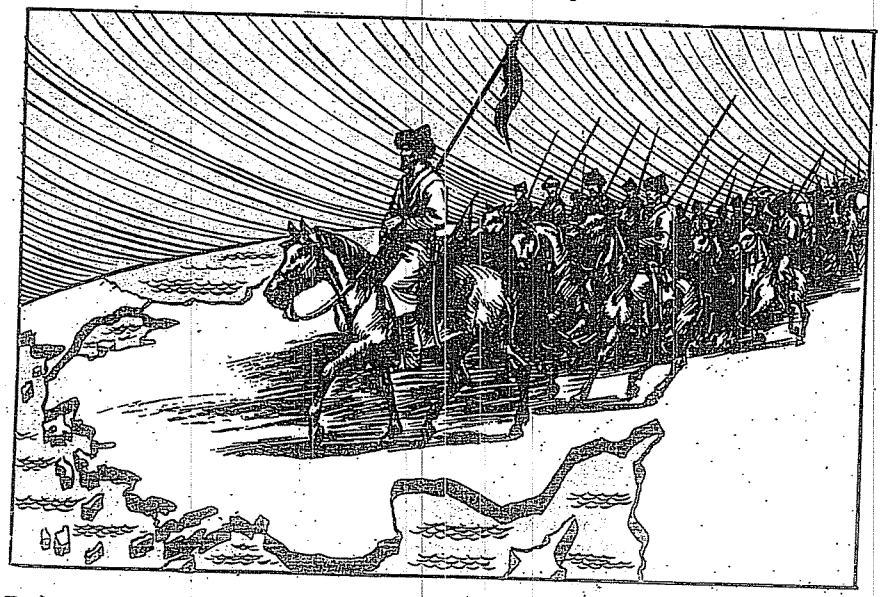

Resim: 137 — Bizanslılar Malazgirt savaşından sonra yapılan antlaşmayı tanımayınca Türk orduları Anadolu'ya yürüdü. Anadolu Türklerin ikinci anayurdu oldu.

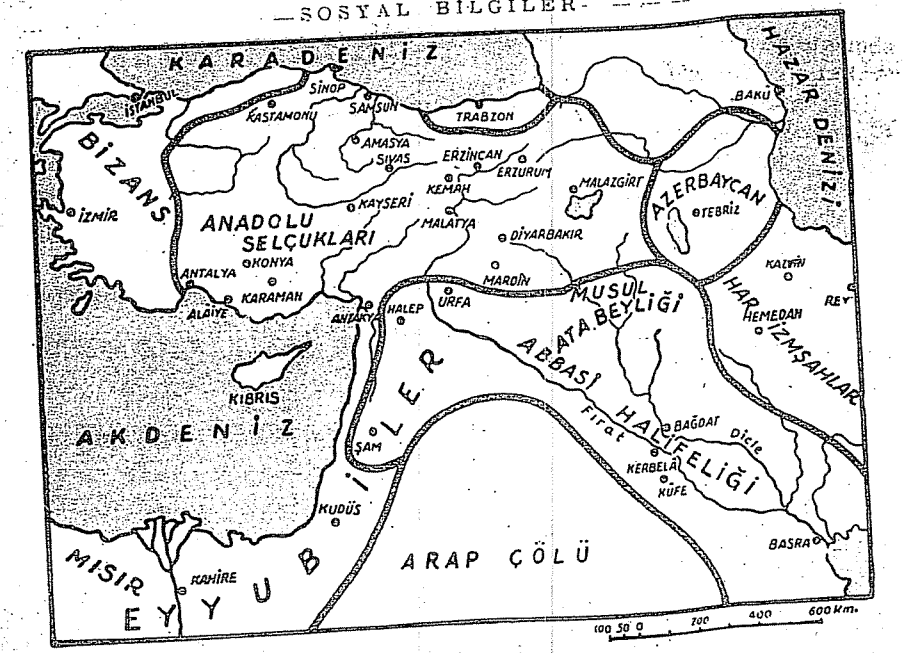

Harita: 39 — Anadolu Selçuklu Devleti

Alp Arslan'ın oğlu **Melikşah** devrinde de Orta Anadolu ile Batı Anadolu'nun alınması işine girişildi. Bu görev, Selçuklu prenslerinden **Kutalmışoğlu Süleyman Bey**'e verildi. Süleyman Bey, ordusunun başında, Anadolu'nun içerilerine girdi. Bizans'ın iç karışıklıklarından da yararlanarak, Marmara ve Ege kıyılarına kadar ilerledi.

2 — Oğuz Türklerinin Anadolu'ya Yerleşmesi:

Emevîler ve Abbasîler devrinden beri, Anadolu bir savaş alanı haline gelmişti. Bu yüzden nüfus azalmıştı. Yerli halk, kalelerle çevrili şehir ve kasabalara sığınmıştı. Selçukluların Anadolu'yu alışından sonra, doğudan göç eden Oğuz Türkleri Anadolu'ya geldiler. Buradaki şehir ve kasabalara yerleştiler; köyler kurdular. Birtakım Türkmenler de sürüleriyle gelerek, eskisi gibi, göçebe hayatı yaşamaya başladılar.

Şehir ve kasabalarda cami, medrese, kitapsaray, imaret gibi birçok yapılar yapıldı. Anadolu'nun her karış toprağı Türk eserleriyle süslendi. Anadolu tam bir Türk yurdu oldu.

3 — Anadolu Selçuklu Devletinin Kuruluşu ve Yükselişi:

Melikşah, Kutalmışoğlu Süleyman Beyi Anadolu sultanı tanıdı (1077). Anadolu Selçuklu Sultanlığı, önceleri Büyük Selçuklu İmparatorluğuna bağlıydı. Sonradan bağımsız oldu. Anadolu'daki millî tarihimiz Anadolu Selçuklu Sultanlığı ile başlamıştır. Anadolu'da kurulan millî devletimizin ilk başkanı da Kutalmışoğlu Süleyman Bey'dir (Harita: 39).

Süleyman Bey, Bizanslıları baskı altında tuttu. Güney Anadolu'da **Antakya** ve **Urfa** dolaylarını ülkesine kattı. Bir zaman sonra savaş meydanında öldü.

Süleyman Bey'in ölümünden bir süre sonra, oğlu **I. Kılıç Arslan** hükümdarlığı ele alarak devleti yönetmeye başladı. Onun zamanında, Anadolu Türkleri batıdan gelen **Haçlı Orduları** ile savaşmak zorunda kaldılar. Kılıç Arslan, bu savaşlarda büyük kahramanlıklar gösterdi, büyük başarılar kazandı.

Kılıç Arslan'dan sonra **I. Mesut** ve **II. Kılıç Arslan** zamanları da **Haçlı Savaşları** ile geçti. Bizanslılar, bu savaşlardan yararlanarak, Anadolu'nun batı bölgelerini yeniden ellerine geçirdiler. Bununla da kalmayarak, Türkleri Anadolu'dan çıkarmak için savaşlara giriştiler. Fakat Bizans ordusu bozguna uğratıldı. Böylece Bizanslıların umudu kökünden kırıldı.

II. Kılıç Arslan'dan sonra, sırasıyle oğulları devlet başkanı oldular. Bunların arasında **I. Alâeddin Keykubat**, Anadolu Selçuklu sultanlarının en büyük ve en ünlüsüdür.

1204 - 1243 yılları arası Anadolu Selçuklu Devletinin yükseliş devridir. Bu devirde arka arkaya değerli hükümdarlar geldi. Akdeniz kıyısında **Alanya**, Karadeniz kıyısında **Sinop** bu devirde alınmıştır. Böylece, devletin sınırları Karadeniz ve Akdeniz kıyılarına kadar ulaştı.

Alâeddin Keykubat büyük bir komutan ve başarılı bir devlet adamıydı. Güzel sanatlara ve bilime çok önem verirdi. **Harput** ve **Ahlat** dolaylarını aldı. Akdeniz kıyısındaki **Kandelor** şehrini ele geçirdi. Bu şehri yeni baştan yaptırarak kendi adını verip **Alâiye** dedi. Bu şehrin adı, söylene söylene, zamanla **Alanya** olmuştur. Alâeddin, burada bir tersane kurdu. Donanma yaptırdı. Akdeniz ve Karadeniz limanlarıyle yapılan ticareti geliştirdi. Alâiye, o zamanlar aynı zamanda Anadolu Selçuklu devletinin yazlık şehriydi. Alâeddin Keykubat, daha birçok Anadolu şehrini güzel yapılarla donattı. Başkent Konya, bu sanat eserleriyle bezenen şehirlerin başında geliyordu. Şehrin nüfusu 1 milyonu geçmişti. Anadolu'da Türk birliği kurulmuş, Selçuklu devleti en güçlü durumuna gelmişti. Yurdumuz, dünyanın en zengin, en bayındır ülkesi olmuştu.

I. Alâeddin Keykubat zamanında doğuda büyük bir tehlike baş gösterdi. **Cengiz Han**, Orta Asya'da büyük bir **Moğol İmparatorluğu** kurmuş, batıya doğru yürümeye başlamıştı. Önüne gelen devleti yıkıyordu. Moğolların batıya doğru yayılmaları Anadolu Selçukluları için de büyük bir tehlike idi. Alâeddin Keykubat bu tehlikeyi görmüş, yurdunun savunması için gerekli hazırlıklara girişmiştir.

4 — Anadolu Selçuklu Devletinin Parçalanışı:

I. Alâeddin Keykubat'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlu değersiz ve zevkine düşkün bir hükümdardı. Cengiz'in ölümünden sonra Anadolu'ya saldıran Moğol ordusuyle Sıvas dolaylarında savaşa tutuştu. 1243 yılında yapılan bu savaşa **Kösedağ** savaşı denir. Kösedağ, Sıvas ilimize bağlı

Suşehri ile Zara arasındadır. Selçuklular bu savaşta yenildiler. Kösedağ bozgunu sonunda Anadolu Selçuklu Devleti Moğol baskısı altına girmiş oldu.

O sıralarda Cengiz İmparatorluğu da parçalandı. Cengiz'in torunlarından **Hülâgû** İran'da **İlhanlılar** devletini kurdu. Hülâgû, daha önce görmüş olduğunuz gibi, Irak'taki Abbasî Devletine son verdi. Moğollar, Anadolu üzerindeki baskılarını da artırdılar. Selçuklu prensleri arasındaki anlaşmazlıklardan yararlandılar. Gitgide, Anadolu Moğolların bir eyaleti haline geldi.

Moğollar, yer yer ayaklanan Anadolu Türklerinden yüz binlercesini öldürdüler. Anadolu Selçuklu Develtinin başkenti olan **Konya** şehrindeki sultanlar, İran'daki Moğol hanlarının elinde birer kukla haline geldiler.

Selçukluların son hükümdarı **II. Mesut** ölünce, Moğollar Konya tahtına Selçuklulardan kimseyi getirtmediler. Anadolu'yu bir genel vali ile yönetmeye başladılar. Böylece Anadolu Selçuklu Devlveti de tarihe karıştı **(1308)**.

5 — Anadolu'da Türk Beylikleri Devri:

Artık Selçuklulardan umut kesilmişti. Anadolu Türkleri, varlıklarını korumak için, başlarında bulunan beylerin, yahut komutanların yönetiminde birtakım beylikler kurdular. Bunlar, önceleri Moğolların Anadolu valisine vergi verirlerdi. İlhanlılar Devleti kuvvetten düşünce, Türk beylikleri bağımsız birer küçük devlet oldu. Anadolu birçok beyliklere bölündü (Harita: 40). Bu beyliklerin en önemlileri şunlardır:

1 — **Karaman Beyliği** (Başkenti: Konya).
2 — **Germiyan Beyliği** (Başkenti: Kütahya).
3 — **Candarlı Beyliği** (Başkenti: Kastamonu),
4 — **Aydın Beyliği** (Başkenti: Birgi).
5 — **Osmanlı Beyliği** (Başkenti: Söğüt).

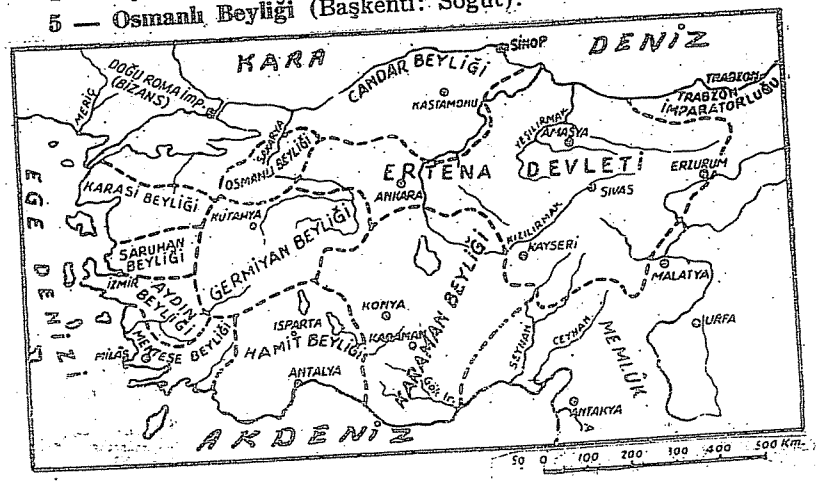

Harita: 40 — Anadolu Beylikleri

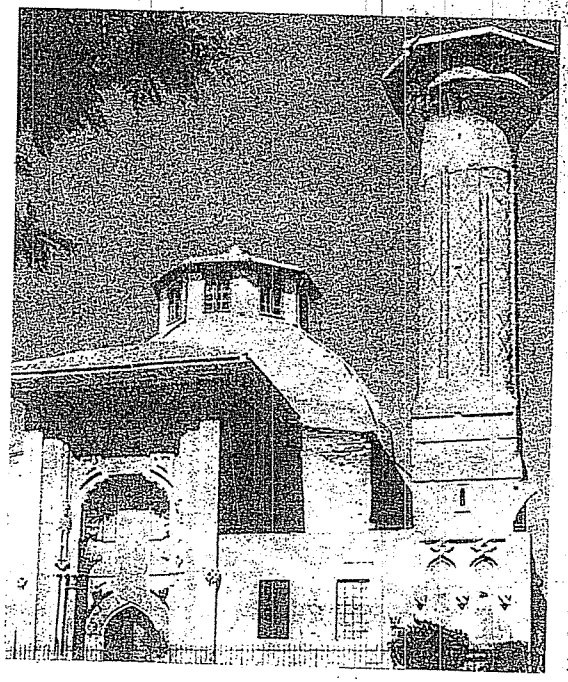

Resim: 138 — Anadolu Selçuklu eserlerinden Konya'da İnce Minareli Cami

Zamanla bunların zayıfları, daha kuvvetlilerinin egemenliği altına girdi. Daha sonra, beyliklerin hepsini ortadan kaldırıp Anadolu'da Türk birliğini yeniden kuran da **Osmanlılar** oldu.

I. Alâeddin Keykubat zamanında, Oğuz Türklerinden **Kayılar** adı verilen bir boy, Orta Asya'dan Anadolu'ya göç etmişti. Başlarında **Ertuğrul Bey** bulunuyordu. Selçuklu sultanı, Bizans sınırına yakın **Karacadağ** ve yöresini Kayılara yurt olarak vermişti. Bir süre sonra Kayılar, Ertuğrul Beyin komutasında, **Söğüt** kasabası ile **Domaniç** yaylasını Bizanslılardan aldılar. Söğüt kasabası beyliğin başkenti oldu. Ertuğrul Beyin ölümünden sonra, yerine oğlu **Osman Bey** geçti. Osman Bey de **1299** yılında bağımsızlığını ilân etmiş ve geleneğe uyularak kurduğu beyliğe **Osmanlı Beyliği** denilmişti.

Osmanlı Beyliği, Bizans sınırı üzerinde bulunuyordu. Bu beylik, Bizans'a bağlı Rum beylikleriyle savaşlar yaparak, kısa zamanda topraklarını genişletti. **Bursa**'yı alıp başkent yaptı. Balkan yarımadasına da geçerek büyük bir devlet haline geldi. Böylece, küçük Osmanlı Beyliğinden koskoca **Osmanlı İmparatorluğu** doğdu. **Türkiye Cumhuriyeti** kuruluncaya kadar, yurdumuzu yöneten bu devlet olmuştur. Bunları da gelecek yıl okuyacaksınız.

6 — Anadolu Selçukluları ve Beylikleri Devrinde Türk Uygarlığı:

Atalarımız, Anadolu'ya yerleştikten sonra burada büyük bir uygarlık devri açtılar. Bu uygarlık kısa zamanda çok gelişti.

Anadolu Selçuklu Devleti de Büyük Selçuklu İmparatorluğu gibi yönetiliyordu. Devlet başkanı olan sultanın geniş yetkileri vardı. Sultanlık babadan oğula kalırdı. Sultanın yanında hükümet işlerini çeviren bir

yardımcısı bulunurdu. Buna **Vezir** denirdi. En önemli işler, sultanın, yahut vezirin başkanlığında toplanan **divan** adlı bir kurulda konuşulup karara bağlanırdı. Bu kurulun üyeleri en büyük devlet adamlarıydı. Divanı bugünkü Bakanlar Kuruluna benzetebiliriz.

Ülke, yönetim bakımından, **eyalet** denilen bölümlere ayrılmıştı. Bunların başında **bey**, **vali** ve **emirler** bulunurdu. Adalet işlerine **kadı** denilen hâkimler bakardı.

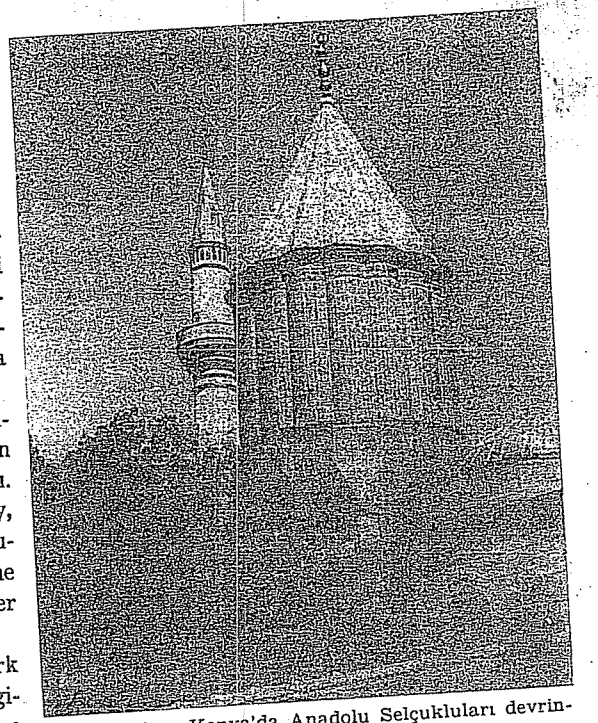

Resim: 139 — Konya'da Anadolu Selçukluları devrinden kalma eserlerden Mevlâna türbesi.

Devlet, öteki Türk devletlerinde olduğu gibi, askerlik temeline dayanıyordu. Gençler iyi bir asker olarak yetiştirilirdi. Selçuklu ordusu **hassa, eyalet** ve **timarlı** askerlerinden meydana gelirdi. Hassa ordusuna doğrudan doğruya sultan komuta ederdi. Eyalet askerlerine Beyler komutanlık ederlerdi. Tımar sahipleri, devletin kendilerine verdiği toprakların geliriyle geçinirlerdi. Savaş zamanlarında da belli sayıda askerle sultanın emri altında toplanırlardı. Tımar topraklarını çiftçiler ekip biçer, vergisini tımar sahibine verirlerdi. Tımarlı askerleri **sipahi**, yani atlı askerlerdi.

Anadolu Selçukluları devrinde de Türkler **şehirli, köylü** yahut **göçebe** idiler. Şehirliler sanat ve ticaretle uğraşırlardı. Şehir halkının ileri gelenleri bilginler, komutanlar ve hükümet adamlarıydı. **Yörük** denilen göçebe Türkler ise sürülerinin ürünleriyle geçinirlerdi.

Selçuklular devrinde bilime çok önem verilmiştir. Büyük şehirlerde **medrese** denilen okullar açılmıştı. Konya, Sıvas, Kayseri gibi birçok şehirlerimizde bu devirlerde yapılmış medrese yapıları bugün de durmaktadır. Buralarda hem din dersleri, hem fen bilgileri okutulurdu.

Selçuklular devrinde yetişen şairler Türkçeyi geliştirdiler. O zamanlar, yüksek sınıf Farsçaya önem veriyordu. Halk ise Türkçeye bağlıydı. Şairlerin yazdığı dinî şiirlerle kahramanlık hikâyeleri ve koşmalar halkın çok hoşuna gidiyordu. Bu devirde yaşayan ve türbesi Konya'da bulunan

Mevlânâ Celâleddin büyük bir şair ve düşünce adamıydı. Yazdığı **Mesnevî** adlı kitabıyle ün kazanmıştır. Mevlânâ, bu eserini Farsça yazmıştır. **Yunus Emre** de bu devirde yaşayan ve şiirlerini Türkçe yazan büyük halk şairlerimizdendir.

Selçuklular ve daha sonraki beylikler devrinde Anadolu'da yapı sanatı çok ilerlemişti. O devirlerden kalma eserlerimizin en önemlileri şunlardır:

1 — Konya'da: **Sahip Atâ** ve **Karatay** medreseleri, **Alâeddin camisi, İnce Minareli cami, Mevlânâ türbesi.**

2 — Kayseri'de: **Eski kale, Sırçalı kümbet** (türbe), **Çifteler medresesi, Darüşşifa** (hastane).

3 — Konya ile Aksaray arasında: **Sultan hanı.**

4 — Niğde'de: **Akmedrese, Hudavent Hatun türbesi.**

5 — Erzurum'da: **Çifte Minareli medrese** ve **Kümbetler.**

6 — Sıvas'ta: **Gökmedrese.**

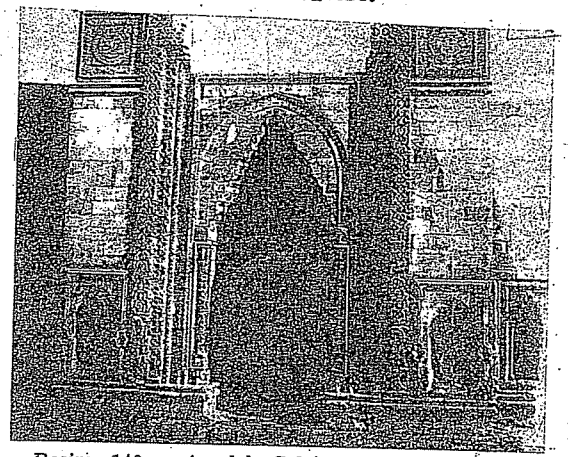

Resim: 140 — Anadolu Selçukluları eserlerinden: Erzurum'da Çifte Minareli medrese.

Yurdumuzun daha birçok yerlerinde o zamanlardan kalma güzel yapılar vardır. Bunların çoğu, sosyal hizmetlerde kullanılan yapılardır (Resim: 138, 139, 140).

Atalarımız, bu devirde tahta ve maden işlemeciliğinde, dokumacılıkta, halıcılıkta da çok ilerlemişlerdi. **Minyatür** denilen ince resim sanatında da çok ileriydiler.

ÖDEV VE SORULAR

1 — Selçuklular Anadolu'ya nasıl yayıldılar?

2 — Oğuz Türkleri Anadolu'ya ne zaman ve nasıl geldiler?

3 — Anadolu Selçuklu Devleti nasıl kuruldu?

4 — Anadolu'da kurulan ilk millî devletimizin ilk başkanı kimdir?

5 — Anadolu Selçuklu sultanlarının en önemlileri kimlerdir? Bunların zamanında neler olmuştur?

6 — Anadolu Selçuklu Devleti nasıl yönetiliyordu?

7 — Anadolu Selçuklu Devleti nasıl parçalandı?

8 — Anadolu Selçuklu Devletinin parçalanışından sonra kurulan beyliklerin en önemlileri hangileridir?

9 — Anadolu'da Türk birliğini yeniden kurmayı başaran hangi beylik olmuştur? Bu beylik nasıl kurulmuştu?

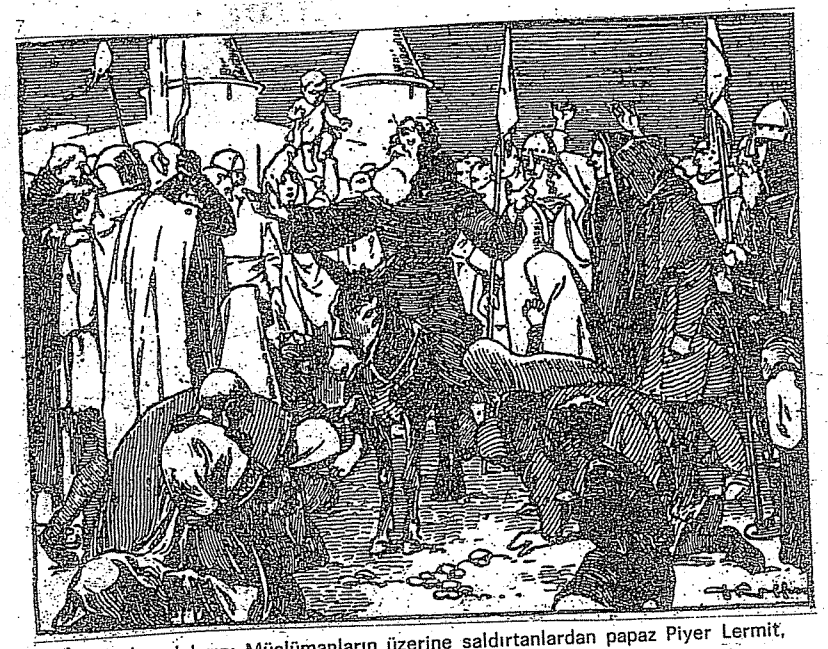

İlk Haçlı ordularını Müslümanların üzerine saldırtanlardan papaz Piyer Lermit, «Kudüs'ü Müslümanlardan kurtarmalıyız!» diye Avrupa halkını ayaklandırıyor.

HAÇLI SAVAŞLARI VE I. KILIÇ ARSLAN

Hıristiyanlar, İsa peygamberin doğum yeri olduğu için, Kudüs'ü kutsal sayarlar. Müslümanlarca da öyledir. Ortaçağda, Hıristiyan Avrupalılar, bu kutsal toprakları Müslümanların elinden almak için birçok akınlar yaptılar. **1096**'dan **1270** yılına kadar süren bu savaşlara **Haçlı Savaşları** denir. Bu savaşlara katılan Batılı Hıristiyanlar, elbiselerinin göğsüne ve kalkanlarının üstüne birer haç resmi yaptırırlardı. Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında 200 yıla yakın süren bu savaşlara onun için Haçlı Savaşları denilmiştir.

Haçlı Savaşlarının sebebi yalnız Hıristiyanlarca kutsal sayılan yerleri Müslümanların elinden kurtarmak değildi. Bu akınların başka sebepleri de vardır:

a) XI. yüzyılın sonlarında Avrupa'da büyük bir kıtlık baş göstermişti. Bu yüzden, Avrupalılar zengin Doğu ülkelerine göz dikmişlerdi.

b) Hindistan'dan ve Çin'den gelen mallar Suriye ve Mısır limanlarına geliyordu. Doğunun bütün kervan ve deniz yolları Müslümanların elindeydi. Bunun için, Avrupalılar Akdeniz kıyılarındaki limanları ve ticaret iskelelerini ellerine geçirmek istiyorlardı.

c) Bizanslılar da Anadolu'yu Türklerin elinden kurtarmak için Avrupalıları kışkırtıyorlardı.

Haçlı seferine katılan bir derebeyi

Haçlı seferlerinin sayısı sekizdir. Bunlardan ilk üçü önemlidir. En önemlisi de birincisidir. Bu seferlerde, ardı arkası gelmeyen yüz binlerce insan Anadolu'dan geçti. Bu yüzden, yurdumuzda seller gibi kan aktı. Atalarımız çok güç ve korkulu günler geçirdiler. Fakat sonunda üstünlük bizde kaldı.

Birinci Haçlı Seferi:

Piyer Lermit adında bir papaz, Avrupa halkını Türklere karşı kışkırttı. Papa **II. Urben** de bütün Hıristiyanları Müslümanlarla savaşa çağırdı. Böylece, Avrupa ülkelerinden pek çok asker toplandı. Büyük bir ordu meydana geldi. Bu ordunun **Piyer Lermit** ile **Yoksul Gotye** adlı bir şövayle komutasındaki öncüleri, Balkanlar yoluyle İstanbul boğazına geldiler. Bizans imparatoru, onları gemileriyle Anadolu yakasına geçirdi. Bu kuvvetler 200 000 kişi kadardı.

Haçlılar, Selçukluların başkenti olan **İznik** şehri önlerine kadar geldiler. Fakat orada **I. Kılıç Arslan** komutasındaki Türk kuvvetleriyle karşılaştılar. Kahraman Kılıç Arslan, bu orduyu şehrin önünde yok etti. Kaçabilenlerden ancak birkaç bin kişi kıyıdaki gemilere sığınarak canlarını kurtardılar.

Fakat, bu öncü kuvvetlerin arkasından Haçlıların asıl büyük ordusu geliyordu. Bu orduya **Godfruva dö Buyyon** adlı bir Fransız derebeyi komuta ediyordu. Bu ordu, Anadolu'ya geçerek ilerlemeye başladı. Düşman ordusu, Türk ordusundan on kat kalabalıktı. Yapılan savaşta iki taraf da büyük kayıplar verdi. Kılıç Arslan zaferi kazanamadı. Haçlı ordusu Eskişehir üzerine doğru yürüdü. Kılıç Arslan burada da düşman ordusuyle bir meydan savaşına girişti. Atalarımız, burada da bir ölüm kalım savaşı yaptılar.

Eskişehir ovasında yarım milyon Haçlı askerini görünce Türk komutanları şaşkına dönmüşlerdi. Hiç bir şeyden yılmayan kahraman Kılıç Arslan onlara şöyle dedi:

— Gördüğünüz gibi, göz alabildiğine dağlar, tepeler, ovalar, vadiler düşman sürüleriyle dolmuş. Fakat ordumuzu bu sürünün pençesinden kurtaracağız. Sözlerimi iyi dinler ve bana inanırsanız, yurdumuzu kurtaracağız!

Kılıç Arslan, kendi kuvvetlerinden kat kat üstün ve zırhlara bürünmüş olan bu orduya saldırmaktan çekinmedi. Haçlılar çok kayıp verdi. Fakat yine kesin bir sonuç alınamadı. Haçlı ordusu Anadolu'da yavaş yavaş ilerliyordu. Kılıç Arslan, bu bitmez tükenmez düşmanı meydan savaşıyle yok edemeyeceğini anladı. Savaş usulünü değiştirdi. Ordusunu küçük birliklere ayırarak umulmadık yerlerde, beklenmedik zamanlarda baskınlar yaparak Haçlıları yıpratmaya başladı. Bu yüzden, Anadolu boyunca Suriye'ye doğru ilerlemekte olan 600 000 kişilik Haçlı ordusu, Torosları aştığı zaman 100 000 kişiye inmişti.

Kılıç Arslan'ın komutasındaki Türk orduları, Haçlı ordularına karşı yurdumuzu kahramanca korudular. Onları bozgundan bozguna uğrattılar.

Bu büyük Haçlı ordusundan arta kalanlar, Anadolu'yu geçip Kudüs'e kadar ilerleyebildi. **1099** tarihinde Kudüs'ü Müslümanların elinden aldılar. Şehir halkını kılıçtan geçirdiler. Ama güzel yurdumuz ve Anadolu Türklüğü kurtuldu. Bu topraklar üzerinden korkunç bir düşman seli geçmiş oldu.

I. Kılıç Arslan, Anadolu Selçuklu sultanlarının en ünlülerindendir. Kutalmışoğlu Süleyman Beyin ikinci oğluydu. Çok cesur, bilgili, devlet yönetiminde başarılı bir hükümdardı. Tarihte, onun karşılaştığı kadar büyük güçlüklerle karşılaşmış ve başarıya ulaşmış hükümdar çok azdır. **1106** yılında, yine bir savaş sırasında, atıyle birlikte bir ırmağın sularına kapılarak boğulmuştur.

İkinci Haçlı Seferi:

Kudüs'ü alan Hıristiyanlar, orada bir krallık, Suriye ve Filistin'de de birtakım derebeylikler kurmuşlardı. Bir zaman sonra, Türkler savaşa başladılar ve Hıristiyanların elinde kalan Urfa'yı geri aldılar. Avrupalılar, Kudüs'ün tehlikede olduğunu görünce yeni bir Haçlı seferi hazırladılar. **1149** yılında yapılan bu sefere Almanya İmparatoru ile Fransa kralı da katıldı. Fakat bir başarı kazanamadılar.

Hıristiyanlar Salâhaddin-i Eyyubî'nin önünden geçiyorlar.

Üçüncü Haçlı Seferi:

Mısır'da hüküm süren **Salâhaddin Eyyubî, 1187** tarihinde Kudüs'ü Hıristiyanlardan geri almıştı. Bunun üzerine, Avrupalılar yeniden ayaklandılar. Bu sefer de Alman imparatoru **Frederik Barbaros** komutasındaki yüz bin kişilik bir Haçlı ordusu geldi. Fakat, bu ordu da I. Kılıç Arslan'ın torunu **II. Kılıç Arslan**'ın komutasındaki Türk orduları karşısında eridi. Alman imparatoru, Silifke suyundan geçerken boğuldu. Ordusunun büyük bir bölümü geriye çekilmek zorunda kaldı.

Aynı sefere katılan Fransa kralı **Filip Ogüst** ile İngiltere kralı **Arslan Yürekli Rişar** deniz yoluyle Suriye'ye geçtiler. Çünkü bu yolu daha kısa ve daha tehlikesiz bulmuşlardı. Türk yurdu olan Anadolu'dan geçmek çok güçtü. Fakat, onlar da Kudüs'ü Müslümanların elinden alamadılar. Onların karşısına da Salâhaddin-i Eyyubî çıkmıştı.

Salâhaddin-i Eyyubî de İslâm dünyasının yetiştirdiği en ünlü devlet başkanlarından biridir. Yalnız ünlü bir hükümdar değil, bilgili ve yüksek ahlâklı, olgun bir insandı da. Ordusunun erleri Türktü. Salâhaddin'in komutasındaki bu ordu, Haçlı ordusunu durdurdu. O sırada Fransa kralı ile İngiliz kralının arası açıldığı için, Fransız ordusu geri dönmüştü. İngiliz kralı Arslan Yürekli Rişar, mert ve kahraman düşmanını yenemeyeceğini anladı. Onunla antlaşma yaparak geri çekilmek zorunda kaldı **(1192)**.

Dördüncü seferde de Haçlılar, yine Kudüs'ü almak amacıyle yola çıktılar. Fakat İstanbul önüne gelince düşüncelerinden cayıp bu şehri aldılar. İstanbul'da bir **Latin İmparatorluğu** kurdular. İstanbul 60 yıl onların elinde kaldı. Sonra Bizanslı prensler İstanbul'u kurtardılar.

Öteki Haçlı seferleri deniz yoluyle yapılmıştır; önmesizdir.

NE MUTLU TÜRKÜM DİYENE!

DERSİN ANA ÇİZGİLERİ:

1 — Türk Milletinin Özellikleri.
2 — Biz Türkleri Birbirimize Bağlayan Bağlar.

DERSE HAZIRLIK:

1 — Biz Türküz, Türkçe konuşuruz. Bildiğiniz öteki milletlerin adlarını ve hangi dilleri konuştuklarını söyleyiniz
2 — Yurdumuzu, milletimizi, bayrağımızı niçin çok sevdiğimizi anlatan bir yazı yazınız.
3 — Sözlükte «millet, kültür, ülkü, yurt» kelimelerini bulup karşılıklarını defterinize yazınız.

1 — Türk Milletinin Özellikleri:

Malazgirt savaşını okurken her halde heyecanlandınız. Alp Arslan'ın kahramanlığı ve düşmanına karşı insanca davranışı sizin de göğsünüzü kabartmış olacaktır. Yüce Türk milleti, Alp Arslan gibi daha nice büyük adamlar yetiştirmiştir. Sırası geldikçe hepsini okuyacak, tanıyacaksınız. Onlarla ne kadar övünsek yeridir.

Atatürk: «**Türk, övün, çalış, güven!**» demişti. Milletimizin geçmişiyle, yetiştirdiği büyük insanlarla övünmek hakkımızdır. Fakat iş bununla bitmez. Bizim de onlar gibi çok çalışmamız, kendimize güvenmemiz gerekir. Çünkü kendine güvenmeyen ve çalışmayan kimse hiç bir işte başarı kazanamaz.

Bir ananın, bir babanın çocukları bile, çoğu zaman aynı yaradılışta değildir. Kimi uslu, kimi yaramaz; kimi neşeli, kimi durgun olur. Bunun gibi, yeryüzünde yaşayan milletler de birbirlerine benzemezler. Onları birbirinden ayıran birtakım özellikler görülür. Türkleri de başka uluslardan ayıran birtakım özellikler vardır. Türkler, sahip oldukları bu özellikler yüzünden, tarih boyunca üstün bir millet olarak yaşamışlardır. Bu özelliklerimiz bize bütün dünyanın saygısını ve sevgisini de kazandırmaktadır.

Türklerin özelliklerini şöylece sıralayabiliriz:

TÜRK CESURDUR:

Türk, hiç bir şeyden korkmaz. Hele hürriyetini korumak, haksızlığa karşı koymak gerekince, düşmanlarının kuvvetini ve içinde bulunduğu durumu düşünmeden, bütün gücüyle savunur. Artık onu kimse tutamaz. «Türk gibi kuvvetli!», «Türk gibi cesur!» sözleri, bunun için dünyada atasözü olmuştur. Türk tarihi, Türk kahramanlığının, Türk cesaretinin sayısız örnekleriyle doludur.

TÜRK KONUKSEVERDİR:

Yine bütün dünyada duyulmuş olan özelliklerimizden biri de

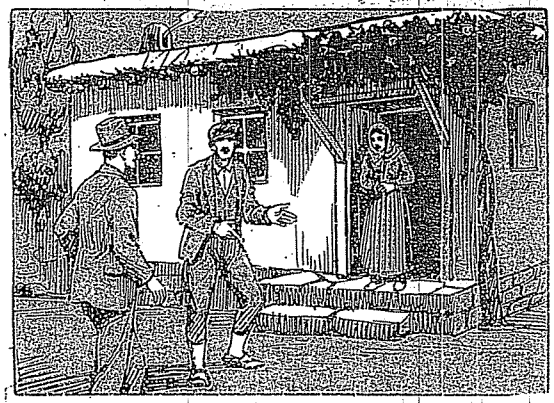

Resim: 141 : Türk milleti konukseverliği, cesurluğu, doğruluğu, yardımseverliği, temizliği, hoşgörülüğü, büyüklerine saygı, küçüklerine sevgi ile davranışıyle tanınmıştır. Hangi köye gitseniz «Tanrı misafiri» diye güler yüzle karşılaşırsınız.

konukseverliğimizdir (Resim: 141). «Türk'e bir selâm ver, yiyeceğini düşünme!» derler. Her Türk, evine, yurduna gelenleri nesi var, nesi yoksa onunla ağırlamak ister. Yedirir, içirir, misafirinin rahatını sağlamaya bakar. Garipleri «Tanrı misafiri» diye, sevgiyle çatısının altına alır. Konuk ağırlamak bizim en büyük zevklerimizden biridir.

TÜRK DOĞRUDUR:

Türk'ün özü, sözü doğrudur. Yalandan hoşlanmaz. «Tanrı doğrunun yardımcısıdır» der, bildiğinden şaşmaz. Yalancılarla da «Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış!», «Yalancının mumu yatsıya kadar yanar.» diye alay eder. Her zaman doğruyu söyler. Her işte doğru davranmaya çalışır. Verdiği sözde durur.

TÜRK, YARDIMSEVERDİR :

Türk, zayıfların, yoksulların, düşkünlerin yardımcısıdır. Herkesin derdine ortak olur. Elinden gelen yardımı esirgemez. «İyilik et, denize at. Balık bilmezse Tanrı bilir.» sözü Türklerin iyilik yapmaktan ne kadar hoşlandıklarını anlatan en güzel atasözüdür.

TÜRK, TEMİZDİR :

Türkün özelliklerinden biri de temizliği sevmesidir. Yiyeceğinin, içeceğinin, yaşadığı yerin temiz olmasına önem verir. Hele yıkanmak, bizim en büyük zevklerimizdendir. Yurdumuzun her yanında görülen ve her biri birer sanat eseri olan çeşmelerimiz, hamamlarımız, eskiden beri bu işe ne kadar önem verdiğimizi gösterir.

TÜRK, HOŞGÖRÜCÜDÜR:

Türk, başkalarının düşüncelerine saygı gösterir. Kendi davranışlarına uymayan davranışları hoşgörür. Herkesi kendisi gibi düşünmeye, kendisi gibi yapmaya zorlamaz. «Dediğim dedik!» diye direnmez. Herkesin dinine, inancına da saygı gösterir. Tabii, kendi düşünce ve inançlarına da saygı gösterilmesini bekler.

TÜRK, BÜYÜKLERİNİ SAYAR, KÜÇÜKLERİNİ SEVER :

Büyüklerine saygı, Türklerin başlıca özelliklerindendir. Büyük sözü dinlemek, her yerde başköşeyi büyüklere vermek bizde gelenektir.

Ana, baba sevgisi, Türklerde yurt sevgisi gibidir. Atalara saygı ise kutsal bir ödev sayılır. Türkçemiz, atasözleri en zengin olan dillerdendir. Atasözlerimizi gözden geçirirseniz, Türklerin özelliklerini daha iyi kavrarsınız. «Atalar sözünü tutmayan, atılakalır.» deriz. Bu da bir atasözüdür.

Bizde küçükler büyüklere saygı gösterdiği gibi, büyükler de küçükleri sever; onlara tatlı davranır, onları korurlar. «Evlât hatırı» sözü, bizde anaların, babanın çocukları için her derde katlanabileceğini anlatır.

Türklerin özellikleri yalnız bunlar değildir. Yurduna, toprağına, milletine, hürriyetine bağlılık, bayrağına saygı, iyiliği ve dostluğu unutmamak, sanatı sevmek de milletimizin başlıca özelliklerindendir. Her Türkün ödevi, atalardan miras kalan bu özellikleri korumak ve daha çok geliştirmektir.

2 — Biz Türkleri Birbirimize Bağlayan Bağlar:

İnsanlar bir araya toplanmakla millet meydana gelmez. Bunların arasında birtakım bağlar bulunması gerekir. Aralarında dil, tarih, yurt, kültür, ekonomi ve ülkü birliği bulunan, aynı bayrağa sevgi ve saygı ile bağlı insan topluluklarına **millet** denir.

Şimdi de bizi birbirimize bağlayıp bir millet yapan bu bağların neler olduğunu inceleyelim:

DİL BAĞI :

Türk'ün dili **Türkçe**dir. Yurdumuza nasıl «anayurt» diyorsak, dilimize de «anadili» deriz. Bu söz, dilimizi çok sevdiğimizi gösterir. Çünkü duygularımızı düşüncelerimizi onunla anlatırız.

Ne dediğini anlamadığımız, derdimizi anlatamadığımız bir yabancıyla nasıl kaynaşabiliriz? Ancak konuşup anlaşabilen insanlar birbirlerine yakınlık duyar, birbirlerine bağlanırlar. Onun için, Türk milletini birbirine bağlayan bağların birincisi güzel Türkçemizdir.

TARİH BAĞI :

Türklerin anayurdu Orta Asya idi. Bugünkü Türkiye toprakları bizim ikinci anayurdumuz olmuştur. Yurdumuzun her köşesi oraları almak, aldıktan sonra da düşmanlardan korumak için canını vermiş atalarımızın kanlarıyle sulanmıştır. Bu savaşların en sonuncusu Kurtuluş Savaşımızdır. Biz Türkler, yüzyıllar boyunca yalnız savaş yapmadık. Yerleştiğimiz topraklar üstünde türlü uygarlık eserleri meydana getirerek kardeşçe de yaşadık. Yurdumuzun her köşesinde, atalarımızdan kalma birçok değerli eserler var. Eski kaleler, camiler, türbeler, çeşmeler, köprüler, medreseler, hanlar, hamamlar o devirlerin sanat eserleridir. Yüzyıllar boyunca birlikte geçirdiğimiz hayat ve meydana getirdiğimiz eserler de bizleri birbirimize bağlamıştır. Bu bağa Tarih bağı diyoruz.

YURT BAĞI

Bir milletin, bağımsız olarak, üzerinde yaşadığı yeryüzü parçasına **yurt** yahut **vatan** denir. O yeryüzü parçasının havası ve karasuları da o yurdundur. Bizim yurdumuzun adı **Türkiye**'dir. Türkiye, Türk milletinin bağımsız olarak üzerinde yaşadığı yurttur. Bu yurdun bizim olduğunu bütün dünya milletleri de tanımıştır.

Hepimiz yurdumuzu çok severiz. Gerekirse, onun için ölmeyi bile seve seve göze alırız. Herhangi bir düşman yurdumuza saldıracak olursa, milletçe onun karşısına dikiliriz. Her Türk, karada, denizde ve havada, her zaman, her yerde yurdunu korumasını bilir. Hepimizin duyduğu bu yurt sevgisi de bizi birbirimize bağlar, bir millet yapar (Resim: 142).

KÜLTÜR BAĞI :

Bütün insan topluluklarının yaşayışları birbirine benzemez. Gelenekleri, görenekleri düşünce ve sanat varlıkları değişiktir. Her toplumun kendine göre duygu ve düşünce birliği meydana getiren özellikleri vardır.

Bir insan topluluğunun gelenek halindeki her türlü yaşayışıyle düşünce ve sanat varlıklarının hepsine birden **kültür** denir. Yeryüzündeki insan topluluklarının kültürleri de ayrı ayrıdır. Bizim gelenek ve göreneklerimiz, terbiyemiz, zevklerimiz, konuşmamız, duygu ve düşüncelerimiz başka milletlerinkine benzemez. Sanat eserlerimiz de öyledir. Türk evi, Türk halısı, Türk camisi, Türk çeşmesi, Türk müziği, Türk halk oyunları, Türk resmi.. kısacası Türk'ün her şeyi öteki milletlerinkinden ayrıdır. Çünkü bunlar bizim ruhumuzu, bizim zevkimizi gösterir. Biz böylesinden hoşlanır, böylesini yaparız. Bunlar Türk kültürünün eserleridir.

Bizi başka milletlerden ayıran bu kültür birliği de bizi birbirimize bağlar, bir millet yapar.

EKONOMİ BAĞI:

Dünyada herkes varlık içinde, rahat ve mutlu yaşamak ister. Bu da geliriyle giderini düzenlemeye bağlıdır. Gelirle gideri, üretimle tüketimi düzenli tutmaya **ekonomi** denir.

Ekonomide kalkınmanın en kestirme yolu, planlı bir çalışma ile üretimi artırmak, gelirini çoğaltmaktır. Bir ülkede ekonomi işleri yolunda giderse yurttaşların kazancı artar. Şu halde, yurdun ekonomik kalkınmasında hepimizin çıkarı vardır. Bunda hepimiz ortak gibiyiz.

Ekonomik kalkınmayı sağlamak için, hepimize düşen çalışma ödevi de aramızda bir bağlılık meydana getirir. Buna **ekonomi bağı** diyoruz. Ekonomi bağı, bizi millet yapan bağlardan biridir.

ÜLKÜ BAĞI:

İnsanların uğrunda ölmeye bile hazır oldukları en büyük dileklerine **ülkü** denir.

— Senin ülkün nedir?

Diye sorulduğu zaman, hepimiz, göğsümüzü kabartarak:

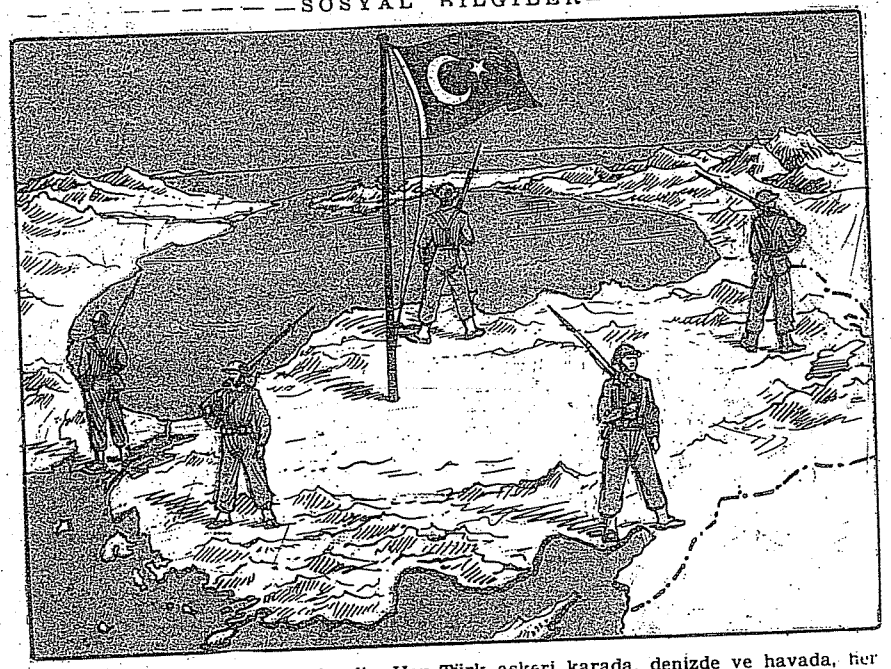

Resim: 142 — Her Türk askerdir. Her Türk askeri karada, denizde ve havada, her zaman, her yerde yurdunu korumasını bilir.

— Ülküm yükselmek, ileri gitmektir. Varlığım Türk varlığına armağan olsun! diye karşılık veririz.

Bu sözümüzle, en büyük dileğimizin Türk milletinin yükselmesi, daha hür, daha zengin, daha rahat yaşaması olduğunu anlatmış oluruz. Bunları sağlamak için çalıştığımızı, bunun için yaşadığımızı anlatırız. Gerektiği zaman, milletimiz uğrunda her şeyimizi vermekten, hatta ölmekten çekinmeyeceğimizi belirtiriz. İşte Türk ülküsü budur.

Bu ülkü birliği de biz Türkleri birbirimize bağlar, bir millet yapar.

TÜRK BAYRAĞI ALTINDA TOPLANIŞIMIZ:

Nerede ay yıldızlı bayrağımızın dalgalandığını görsek, göğsümüz kabarır. İçimizde ona karşı derin bir sevgi ve saygı duyarız. Bayrağımıza karşı duyduğumuz bu sevgi ve saygı da bizi birbirimize bağlar. Çünkü, bayrağımız, Türk milletini gösteren en kutsal işaretlir. Onun üstündeki ay yıldız bizim yükselme ülkümüzü gösterir. O güzel al rengi yurt ve millet uğrunda seve seve kanını dökmüş olan şehitlerimizi hatırlatır (Resim: 143).

Bayram günlerinde köyümüzü, kentimizi süsleyen, bu şanlı bayraktır. Yurt ve millet tehlikeye düştüğü zamanlar da bu bayrağın altında toplanırız. Törenlerde, Türk bayrağı çekilirken, İstiklâl Marşımız çalınır. O zaman hepimiz, yavaş yavaş yükselen bayrağımızı yüreğimiz

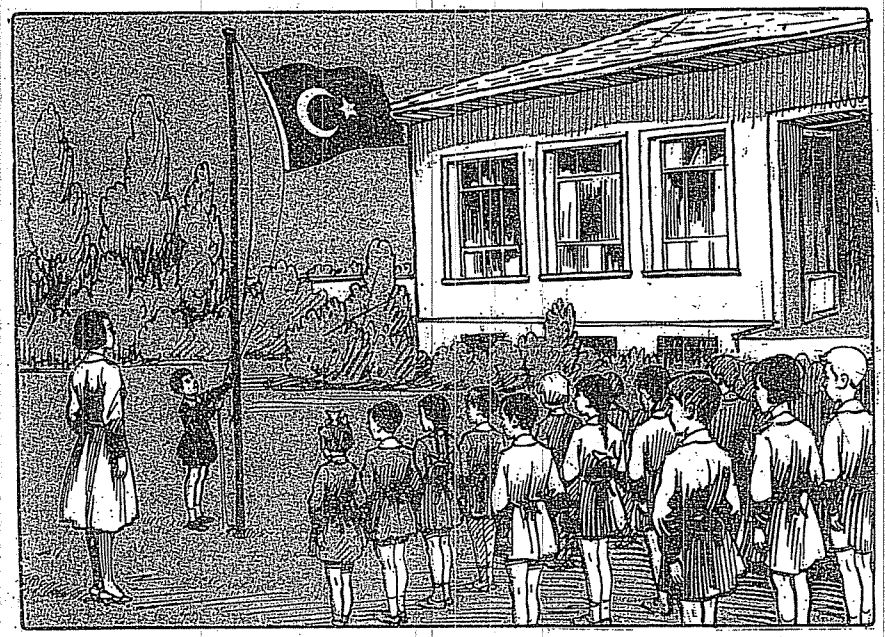

Resim: 143 — Türk bayrağı Türklüğün en yüksek işaretidir. Türk bayrağını selâmlarken Türk milletini, Türk tarihini, Türk varlığını selâmlamış oluruz.

heyecanla çarparak, saygı ile selâmlarız. İçimizden Atatürk'ün söylediği söz geçer:

— **Ne mutlu Türküm diyene!**

Bayrağımız da, her dalgalanışında sanki bize İstiklâl Marşımızın şu satırlarını fısıldar:

Korkma, sönmez bu safaklarda yüzen al sancak,
Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak.
O benim milletimin yıldızıdır, parlayacak.
O benimdir, o benim milletimindir ancak!

ÖDEV VE SORULAR

1 — Türk milletinin özellikleri nelerdir?
2 — Türklerin kuvveti, doğruluğu, konukseverliği üzerine neler söylenmiştir?
3 — Türk milletinin ülküsü nedir? Bu ülküyü gerçekleştirmek için neler yapmamız gerekir?
4 — Defterinize yurdumuzun haritasını çiziniz ve bayrağımızın resmini yapınız.

SON

KRONOLOJİ

M. Ö.

6000 — Orta Asya'da maden devrinin başlaması.
4000 — Orta Asya'dan gelen Türk boylarının Mezopotamya'ya yerleşmeleri.
4000 — Orta Asya'dan gelen göçmenlerin Mısır'a yerleşmeleri.
4000 — Yazının icadı.
2100 — Babillilerin Sumer egemenliğine son vermeleri.
2000 — Etilerin Anadolu'ya gelişleri.
1900 — Eti İmparatorluğunun kuruluşu.
1800 — Etilerin Babil şehrini yağma etmeleri.
1400 - 1200 — Eti İmparatorluğunun parlak devri.
1296 — Etilerle Mısırlılar arasında Kadeş savaşı.
1200 — Eti krallığının yıkılışı.
1000 - 900 — Orta Asya'dan gelen Urartuların Van bölgesine yerleşmeleri.
855 — Van kalesinin yapılışı.
IX. yüzyıl — Urartuların parlak devri.
700 — Son Eti uygarlık merkezi olan Karkamış'ın Asurluların eline geçmesi.
VIII. yüzyıl — Frigyalıların parlak devri.
VIII. - V. yüzyıllar — İyonyaların parlak devri.
VIII. yüzyıl — Homeros'un yaşadığı devir.
VIII. yüzyıl — Roma devletinin kuruluşu.
VII. yüzyıl — Frigya devletinin ortadan kalkışı.
VII. yüzyıl — Bizans şehrinin kuruluşu.
640 — Tales'in doğumu.
600 — Urartu devletinin ortadan kalkışı.
546 — Lidya devletinin ortadan kalkışı.
V. yüzyıl — Herodot'un yaşadığı devir.
IV. yüzyıl — Kostantin'in Bizans şehrini büyültüp kendi adını verişi.
336 — Büyük İskender'in Makedonya kralı oluşu.
332 — Büyük İskender'in Mısır'ı alışı.
209 — Mete'nin hükümdar oluşu.
174 — Mete'nin ölümü.
II. yüzyıl — Türklerin Ergenekon'a sığınması.
I. yüzyıl — Anadolu'nun Romalıların eline geçmesi.

M. S.

48 — Hun İmparatorluğunun ikiye bölünmesi.
150 — Kuzey Hun devletinin yıkılması.
395 — Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi.
476 — Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışı. İlkçağın sona erip ortaçağın başlaması.
552 — Türklerin Ergenekon'dan çıkışları. Göktürk devletinin kuruluşu.
571 — Hz. Muhammed'in doğuşu (17 nisan).
581 — Göktürk devletinin ikiye bölünüşü.
622 — Hz. Muhammed'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi. Hicret.
630 — Doğu Göktürk devletinin yıkılması.
632 — Hz. Muhammed'in ölümü (8 haziran).
632 - 661 — Dört Halife devri.
659 — Batı Göktürk devletinin parçalanması.
661 — Emevî Devletinin kuruluşu.
661 — 750 — Emeviler devri.
711 — Müslümanların Tarık komutasında Ispanya'ya geçişi.
750 — Emevî devletinin yıkılışı, Abbasî devletinin kuruluşu.
750 - 1258 — Abbasîler devri.
756 — Endülüs Emevî devletinin kuruluşu.
IX. - X. yüzyıllar — Müslümanlığın Türkler arasında geniş ölçüde yayılışı.
932 — Karahanlılar devletinin kuruluşu.
962 — Gazneliler devletinin kuruluşu.
1040 — Selçuklular devletinin kuruluşu.
1071 — Malazgirt savaşı (26 ağustos).
1072 — Alp Arslan'ın ölümü.
1077 — Anadolu Selçuklu Devletinin kuruluşu.
1096 — Haçlı seferlerinin başlaması.
1099 — Kudüs'ün Haçlıların eline geçmesi.
1106 — Kılıç Arslan'ın ölümü.
1149 — İkinci Haçlı seferinin sonu.
1183 — Gazneliler devletinin yıkılışı.
1187 — Salâhaddin Eyyubî'nin Kudüs'ü Hıristiyanlardan geri alması.
1192 — Üçüncü Haçlı seferinin sonu.
1206 — Moğol İmparatorluğunun yıkılışı.
1212 — Karahanlılar devletinin yıkılışı.

1232 — Endülüs'te Beni Ahmer devletinin kuruluşu.
1236 — Delhi şehrinin Hint Türk İmparatorluğunun başkenti oluşu.
1243 — Moğol ordularıyle Anadolu Selçukluları arasında yapılan Kösedağ savaşı.
1258 — Abbasî devletinin yıkılışı.
1270 — Haçlı Seferlerinin sonu.
1299 — Osmanlı Beyliğinin kuruluşu.
1308 — Anadolu Selçuklu devletinin yıkılışı.
1453 — Türklerin Istanbul'u alışı. Ortaçağın sona erip yeniçağın başlaması.
1492 — İspanya [illegible] müslüman devleti olan [illegible]er devletinin yıkılışı.
1789 — Fransız Devrimi. Yeniçağın sona erip yakınçağın başlaması.
1865 — Darüşşafaka'nın kuruluşu.
1908 — Türkiye'de İkinci Meşrutiyetin ilânı.
1877 — Kızılay'ın kuruluşu.
1908 — Türkiye'de İkinci Meşrutiyetin ilânı (23 temmuz).
1914 — Birinci Dünya Savaşının başlaması.
1918 — Birinci Dünya Savaşının sonu.
1919 — Atatürk'ün Samsun'a ayak basması (19 mayıs).
1920 — Yeşilay'ın kuruluşu.
1921 — Çocuk Esirgeme Kurumunun kuruluşu.
1922 — Dumlupınar Başkomutanlık Meydan Savaşı (30 ağustos).
1922 — İzmir'in kurtuluşu (9 eylül).
1923 — Lozan barışının imzalanması (24 temmuz).
1923 — Cumhuriyetin ilânı (29 ekim).
1925 — Türk Hava Kurumunun kuruluşu.
1925 — Kılık kıyafet devrimi.
1926 — Takvim, saat ve ölçülerin değiştirilmesi.
1926 — Medenî Kanunun kabulü.
1928 — Yeni Türk alfabesinin kabulü.
1928 — Din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması.
1934 — Soyadı kanununun kabulü.
1965 — Türk Donanma Cemiyetinin kuruluşu.
1969 — İnsanların aya ayak basması.

1970 sayımına göre illerimizin nüfusu

İlin adı:	Nüfusu	İlin adı:	Nüfusu	İlin adı:	Nüfusu
Adana	1 035 373	Erzincan	277 647	Mardin	457 693
Adıyaman	305 200	Erzurum	685 955	Muğla	372 089
Afyonkarahisar	542 752	Eskişehir	463 458	Muş	233 919
Ağrı	292 976	Gaziantep	604 756	Nevşehir	231 873
Amasya	309 777	Giresun	447 266	Niğde	408 684
Ankara	2 023 031	Gümüşhane	282 466	Ordu	607 319
Antalya	576 828	Hakkâri	102 927	Rize	317 604
Artvin	225 751	Hatay	596 201	Sakarya	455 640
Aydın	567 360	Isparta	300 391	Samsun	822 318
Balıkesir	752 595	Istanbul	2 995 191	Sıvas	729 233
Bilecik	138 754	İçel	596 324	Siirt	330 111
Bingöl	178 331	İzmir	1 430 368	Sinop	264 653
Bitlis	185 284	Kars	663 088	Tekirdağ	296 898
Bolu	402 774	Kastamonu	446 864	Tokat	544 442
Burdur	210 515	Kayseri	610 287	Trabzon	662 412
Bursa	847 605	Kırklareli	257 477	Tunceli	159 672
Çanakkale	360 337	Kırşehir	212 083	Urfa	542 128
Çankırı	263 479	Kocaeli	383 552	Uşak	208 388
Çorum	521 277	Konya	1 289 500	Van	326 069
Denizli	511 804	Kütahya	482 553	Yozgat	469 520
Diyarbakır	575 283	Malatya	515 003	Zonguldak	742 255 +
Edirne	318 318	Manisa	793 366		
Elazığ	378 349	Maraş	523 153	*Türkiye*	*35 666 549*

ANSİKLOPEDİK SÖZLÜK

A

ada: Her yanı su ile çevrili kara parçası.
afyon: Haşhaş bitkisinin başlarında yapılan çizintilerden sızarak pıhtılaşan bir süt. Afyonun içinde uyuşturucu maddeler vardır. Şiddetli bir zehirdir. Hekimlikte çok değerli bir ilâç olarak kullanılır.
akaryakıt: Ham petrol ve ham petrolden çıkarılan benzin, gazyağı, mazot, fuel oil gibi yakacakların genel adı.
anayönler: Kuzey, güney, batı ve doğu yönleri.
arayönler: Kuzeybatı, kuzeydoğu, güneybatı, güneydoğu yönleri.
aşar: Eskiden toprak ürünlerinden alınan vergi.

B

baç: Savaşlarda üstün gelen devletlerin yendikleri devletlerden aldıkları bir çeşit vergi.
baklagiller: Bakla, fasulye, nohut, mercimek, börülce, bezelye gibi büyük taneli bitkilerin genel adı.
baraj: Ekili dikili yerleri sulamak, şehirlere içecek ve kullanacak su vermek veya elektrik üretmek amacıyle, bir akarsuyun sularını biriktirmek için yapılan ve makine ile açılıp kapanan kapakları ve gözleri bulunan su bendi.
bayındırlık: Bir yerin güzelleşmesi, yaşama şartlarının uygunlaşması için, üzerinde çalışılması.
bedevi: Arap göçebesi.
belediye: Bir şehir veya kasabanın temizlik, aydınlatma, su, esnaf kontrolü gibi hizmetlerine bakan ve üyeleri halk tarafından seçilen bir yönetim.
benzin: Petrol, taşkömür veya linyitin damıtılması, veya buharlarının toplanmasıyle elde edilen bir akaryakıt. Renksiz, uçucu parlayıcı bir sıvıdır. Motorları çalıştırmakta ve leke çıkarmakta kullanılır.
bey: Küçük devlet veya boy ve oymak başkanı.
Birinci Meşrutiyet: Yurdumuzda 1876 tarihinde ilân edilen ve ancak bir yıl kadar süren ilk meşrutiyet yönetimi.
boğaz: İki kara arasındaki dar deniz geçidi veya iki dağ arasındaki dar geçit.
boy: Büyük Türk topluluklarının en büyük kolları.
burun: Karanın denize doğru uzanmış parçası.
buzul: Yüksek dağlarda ve kutup bölgelerinde eriyip kalkmayan karlardan meydana gelmiş buz tabakaları veya alanı.
bütçe: Belli bir zaman içindeki gelir ve giderlerin bölümlerini tasarlayan hesap cetveli.

C

Cebrail: Peygamberlere Allah'ın buyruklarını, yasaklarını ve kutsal kitapları getiren melek.
cumhuriyet: Devletin, halkın seçtiği kimselerden meydana gelen bir meclis eliyle yönetilmesi. Cumhuriyetle yönetilen ülkelerde hükümdar yoktur. Belli bir zaman için seçilen cumhurbaşkanı vardır.

Ç

çağ: Tarih zamanlarının ayrıldığı dört bölümden her biri.
çap: Bir yapı veya arsanın boyutlarını ve sınırlarını gösteren harita.
çay: Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu.
çeltiklik: Pirinç yetiştirilen sulak tarla.
çimento: Killi taşları özel fırınlarda pişirip ezmekle elde edilen kül renginde bir toz. Çimentonun su ile karıştırılıp yapılan çamuru çabucak kuruduğu için yapılarda harç olarak kullanılır.
çini: Duvarları kaplayıp süslemekte kullanılan, bir yüzü sırlı, çoğu da çiçek resimleriyle bezenmiş pişmiş balçık levha.
çöl: Kumluk veya taşlık susuz ve ıssız geniş topraklar.

D

demokrasi: Halkın kendi kendini yönetmesi.
demokratik: Demokratlığa uygun.
deprem: Yerkabuğunun derin tabaka-

larının kırılıp yer değiştirmesi yahut yanardağların püskürmeye başlaması yüzünden meydana gelen sarsıntının yeryüzünden duyulması.

dere: Birçoğu yazın kuruyan küçük akarsu.

destan: Yiğitlerin hikâyelerini, kahramanların savaşlarını, eski insanların inandıkları tanrıların başlarından geçenleri anlatan yazı.

devlet: Sınırları belli bir yurt üstünde bağımsızlığını ve ülke içinde düzeni sağlayacak bir hükümet kurabilen ve başka devletlerce de tanınan insan topluluğu.

devrim: Pek kısa bir zaman içinde meydana gelen temelli ve önemli değişiklik.

dış ticaret: Bir ülkenin başka ülkelerle olan ticareti.

dış turizm: Yurt sınırlarının dışına yapılan geziler.

dispanser: Hastalara ayakta, parasız bakılan ve ilâç verilen yer. Bakımevi.

divan: Eskiden devlet adamlarının kurdukları büyük meclis.

döviz: Yabancı devlet parası.

E

egemenlik: Buyruğunu yürütme hakkı. Hâkimiyet.

ehliyetname: Taşıt kullanmak için verilen yeterlik belgesi.

ekonomi: İçte ve dışta her türlü alışverişi düzenleme ve harcamalarda tutumlu olma.

encümen: Meclis, kurultay gibi toplantıların, birtakım sorunları inceleyip hazırlamak üzere kendi üyeleri arasından ayırdığı topluluk. Komisyon.

endüstri: Hammaddeleri yapılmış eşya haline getirme işleri. Sanayi.

enerji: Bir cisimde taşınan ve iş çıkarmaya yarayan kuvvet. Elektrik enerjisi, ısı enerjisi gibi.

enstitü: Bilimsel araştırmalar yapan bir çeşit kurum. Yahut öğretim, eğitim ve pratik çalışmalar yapılan bir çeşit okul.

Ergenekon: Milâttan önce II. yüzyılda Hun Türklerinin Altay dağları arasında sığındıkları bölgeye verilen ad.

erozyon: Toprağın su ve rüzgâr gibi tabiat kuvvetlerinin etkisiyle aşınması, kayması, bulunduğu yerden başka yerlere sürüklenmesi.

eyalet: Kimi zaman kendine göre yürütüm bağımsızlığına da sahip olan büyük il.

F

firavun: Eski Mısır hükümdarlarına verilen ad.

fuar: Belli bir yerde, belli zamanlarda yabancı alıcı ve satıcıların mallarını sergiledikleri, kimi zaman satış da yaptıkları bir pazar yeri.

G

gazi: Düşmanla kahramanca savaşarak savaştan sağ çıkan kimse.

grafik: Bir olayın gidişini göstermeye veya birkaç şey arasında karşılaştırma yapmaya yarayan türlü çizgilerden meydana gelmiş şekil.

H

Haçlılar: Ortaçağda, Hıristiyanların kutsal saydıkları Kudüs'ü ve bulunduğu bölgeyi Müslümanların elinden almak için, Hıristiyan Avrupalı ahaliden kurulmuş olan ordulara verilmiş olan ad.

hakan: Türk imparatorlarına verilen unvan.

halife: Hz. Muhammed'in ölümünden sonra devlet ve din başkanı olarak, onun yerine seçilen kimselere verilen ad. Daha sonra, kendilerini Peygamberin vekili ve yeryüzündeki Müslümanların koruyucusu sayan hükümdarlara da halife denilmiştir.

hammadde: Yapılmış bir şeyin çıkarıldığı veya yapıldığı madde.

hassa askeri: Hükümdarın özel ordusu.

hemşire: Diplomalı hastabakıcı kadın.

Hıristiyanlık: İsa Peygamberin kurmuş olduğu dinin adı. Bu dinin başlıca kolları Katoliklik, Ortodoksluk ve Protestanlıktır. Kutsal kitabı İncil'dir.

hicret: Hz. Muhammad'in Mekke'den Medine'ye göç etmesi.

hiyeroglif: Eski Mısırlıların kullandıkları yazı.

höyük: İnsan eliyle yapılmış yayvanca tepe. Kazılınca, çoğu zaman altından eski yapı kalıntıları, eski eserler, mezarlar çıkar.

I

ılıca: Suyu sıcak olarak yerden çıkan hamam, kaplıca.

ırmak: Su, dere, çay gibi akarsuların en büyüğü.

İ

ibadet: Tanrı'ya kulluk etmek.

içme: İçinde birtakım tuzlar bulunan, suyu ilâç olarak, çoğu zaman sürgün yaparak bağırsakları temizlesin diye içilen kaynak.

iç ticaret: Ülke içinde yapılan ticaret.

iç turizm: Yurttaşların kendi yurt sınırları içinde yaptıkları geziler.

ihracat: Bir ülkenin başka bir ülkeye mal satması.

ihtiyar meclisi: Köylerin yönetimi için, halkın seçtiği muhtara yardımcı olarak, yine o köy halkının oyları ile seçilen kimselerden meydana gelen kurul.

İkinci Meşrutiyet: Yurdumuzda 1908 yılında ilân edilip cumhuriyetin ilânına kadar süren ikinci meşrutiyet yönetimi.

il daimi encümeni: İl genel meclislerinin toplu bulunmadıkları zamanlarda onların işini yürüten ve il genel meclisinin kendi üyeleri arasından seçtiği kimselerden meydana gelen kurul.

ilelebet: Sonsuzluğa kadar, dünya durdukça.

il genel meclisi: İl özel idarelerini çevirmek üzere, o bölgede oturan her 25 bin kişi için bir üye seçilerek meydana getirilen meclis.

il genel yönetimi: İllerdeki devlet yönetimi.

ilkçağ: Yazının bulunuşundan Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışına kadar süren tarih zamanı.

il özel yönetimi: Her ilin halk tarafından ve yalnız ille ilgili işlerin çevrilmesini düzenleyen özel idare.

imarethane: Yoksullara parasız yemek dağıtılmak üzere kurulan hayır yeri.

imece: Köylülerin köy işlerini birlikte yapmaları.

imparatorluk: Kendi topraklarında oturan çeşitli ulusları yönetimi altında toplayan devlet şekli. Egemenliği altında çeşitli küçük devletler bulunan büyük devlet.

İslâm: Müslümanlık. Müslüman.

istatistik: Sayılama. Bir ülkenin nüfus hareketlerinin, ekonomik ve sosyal değişmelerin incelenerek sayılarla belirtilmesi. Doğum istatistikleri, fiyat değişimi istatistikleri, turizm istatistikleri gibi.

istiklâl: Bağımsızlık.

ithalât: Bir ülkeye başka bir ülkeden mal alınması.

izci: İzden anlamaya, onun arkasına düşüp aradığını bulmaya ve askerler gibi çadır hayatı yaşamaya, her işini kendisi görmeye alıştırılan öğrenci.

J

jandarma: Yurt içinde güvenliği sağlamak için meydana getirilen ve ordunun kuruluşunu andıran silâhlı kuvvet. Veya bu kuvvette görevli kimse.

K

Kâbe: Mekke şehrinde bulunan kutsal yapı. Burası, Müslümanlıktan önce bir tapınaktı. Yapılış tarihi çok eskidir ve kesin olarak bilinmemektedir. Din kitapları, Kâbe'nin 11 kere yeniden yapılmış olduğunu yazmaktadır.

kabile: Boy, oymak, soy sop topluluğu.

kabotaj: Bir ülkenin iskele veya limanları arasında gemi işletme işi.

kadastro: Bir ülkedeki her çeşit toprak ve yapıların yerini, alanını, sınırlarını ve değerlerini belirtip plana bağlama işi.

kadı: Eskiden Osmanlılarda ve başka Müslüman ülkelerinde hâkimlik görevi yapan kimse.

kamu hizmetlerinden yasaklılık: Birtakım suçları işleyen kimselere mahkemede ceza verilirken, bu cezaya bağlı olarak «kamu hizmetlerinden yasaklılık» da konur. Yani, bu kimselerin artık devlet memurluğu, milletvekilliği, avukatlık... gibi işler yapması da yasaklanır. Böyle kimseler, seçmen de olamazlar.

kapitülasyon: Bir ülkede yurttaşların zararına olarak yabancılara verilen üstün haklar.

kaplıca: Suyu sıcak olarak yerden çıkan hamam. Buna «ılıca» da derler.

Kavimler Kapısı: Ural dağları ile Hazar gölü arasından geçen kuzey göç yolu.

kendir: Kenevir. Kenevir sapından çıkarılan iplik, kaba keten.

kımız: Eski Türklerin göçebelik dönemlerinde kullandıkları ve çok sevdikleri bir içki. Kısrak sütünün ekşitilmesiyle elde edilen kımız, hem keyif verici hem de besleyici olduğu için, yüzyıllar boyunca Türklerin ulusal içkisi olarak kalmıştır.

kısıtlılık: Akıl hastalığı, hükümlülük, sarhoşluk, kötü davranışlar yüzünden hâkim kararıyle medenî haklarını kullanma yeterliği kaldırılma durumu.

komisyon: Bir kurulun içinden seçilen üyelerden meydana gelen küçük topluluk. Encümen.

koşma: Türk halk şairlerinin yazdıkları bir şiir çeşidi.

koy: Küçük ve az kapalı körfez.

körfez: Karanın içine sokulmuş deniz parçası.

krom: Makine endüstrisinde kullanılan bir maden. 1 514 derecede sıvı haline gelir.

kronoloji: Tarih rakamlarını en eskisinden en yenisine doğru sıralayarak yapılan cetvel.

Kur'an: İslâm dininin kutsal kitabı.

kurgan: Tepe şeklinde mezar.

kültür: Dil, görenek, eğitim, ahlâk gibi, insanlar arasında duygu ve düşünce birliği meydana getiren şeylerin hepsi.

kümbet: Kubbeli, tepesi yuvarlak şekilde olan yapı. Eski türbeler, yani mezarlar üstüne kurulan yapılar bu biçimde olduğu için, bu türbelere «kümbet» denilegelmiştir.

L

lav: Yanardağın ağzından fışkıran, ateş seli halinde akan ve soğuyunca donan erimiş maddeler.

Lozan: İsviçre'de bir şehir. Kurtuluş Savaşımızdan sonra yapılan barış antlaşması 24 temmuz 1923 tarihinde burada imzalanmıştır.

M

maki: Yaz, kış yeşil duran, sert yapraklı küçük ağaçlar.

medrese: Eski zaman okulu. Bu okullarda daha çok din dersleri ve Arapça okutulurdu.

meşrutiyet: Bir hükümdarın başkanlığı altında, millet meclisi yönetimi.

Mezopotamya: Anadolu'nun güneydoğusunda, bugünkü Irak ülkesinde Dicle ve Fırat ırmakları arasındaki verimli bölge.

milât takvimi: İsa Peygamberin doğduğu yıldan başlayan ve bütün uygar milletlerce kullanılan takvim.

motel: Motorlu taşıtlarla gezen turistlerin konaklaması için yapılmış otel.

muhafaza: Koruma, saklama.

muhafız: Bir şeyi veya bir kimseyi korumakla sorumlu olan kimse.

Musevilik: Musa Peygamberin kurduğu din. Bu dinin kutsal kitabı Tevrat'tır.

mutlakıyet: Bir hükümdarın kayıtsız şartsız yönettiği devlet şekli. Bu devlet şeklinde hükümdarın sözü kanun demektir.

müdafaa: Savunma.

Müslümanlık: Hz. Muhammed'in kurduğu din. İslâm dini. Bu dinin kutsal kitabı Kur'an'dır.

müze: Sanat ve bilim eserlerinin halkın görmesi için sürekli olarak sergilendiği ve korunduğu yer.

N

nadas: Tarlayı iyice ve derince sürdükten sonra, bir şey ekmeden bir yıl kendi haline bırakmak. Nadasa bırakılan tarla ertesi yıl daha iyi ürün verir.

nispî temsil usulü: Seçime katılmış olan partilerin ve bağımsız adayların, aldıkları oy oranında üyelik kazanmaları usulü.

nüfus kütüğü: Nüfus dairelerinde nüfus kayıtlarının yazıldığı defter.

nüfus yoğunluğu: Bir ülkenin nüfusunu, yüzölçümünü gösteren kilometre kare sayısına bölerek bulunan sayı. Bir yerde kilometre kare başına kaç kişi düştüğünü anlatır.

O

okyanus: Kıtaları birbirinden ayıran büyük denizler: Atlas okyanusu, Hint okyanusu, Büyük okyanus.

olimpiyat: Dört yılda bir, her seferinde başka bir ülkede yapılan uluslararası spor yarışma ve şenlikleri. Türk sporcuları ilk defa 1924 yılında Paris'te yapılan olimpiyat oyunlarına katılmışlardır.

ortaçağ: Batı Roma İmparatorluğunun yıkılışından Türklerin İstanbul'u alışına kadar geçen tarih zamanı.

ova: Akarsuların derinlemesine yarmadığı geniş düzlükler.

oymak: Boy veya uruk denilen insan topluluğunun ayrıldığı bölümlere verilen ad. Kabile. İzci birliği.

Ö

ödül: İyi bir iş veya başarı karşısında verilen karşılık. Mükâfat.

örgüt: Genişçe bir işin şurada burada yapılmasını sağlamak için meydana getirilen kollardan her biri. Teşkilât.

P

panayır: Belli zamanlarda, günlerce sürmek üzere kurulan ve sergi durumunda da olan büyük pazar.

papa: Katolik Hıristiyanların en büyük din adamı. Papalar, Roma şehrinin Vatikan bölgesinde hüküm sürerler.

papirüs: Nil ırmağı kıyılarında yetişen bir bitki. Bu bitkinin saplarından çıkarılan kalınca yapraklar üzerine eski Mısırlılar yazı yazarlardı. Bunlara da papirüs denir.

parti: Aynı siyasal düşünceler üstünde toplanan kimselerin meydana getirdiği topluluk.

petrol: Madensel bir akaryakıt. Yerden çıkarılan ham petrol, rafineri denilen fabrikalarda arıtılarak benzin, gazyağı, mazot gibi çeşitli kalınlıkta akaryakıtlar elde edilir.

piramitler: Eski Mısır krallarının piramit şeklinde yapılmış olan büyük taştan mezarları. Tahta çıkan her firavun önce kendi mezarını yaptırmaya başlardı. Asıl mezar piramidin ortasında, toprağın altındaydı. Ölen firavunun mumyalanan ölüsü, bütün değerli eşyaları bu oda biçimindeki mezara konurdu. En büyük üç piramit Nil'in batı kıyısında, Kahire şehrinin karşısındadır.

plaj: Kumsal kıyı. Böyle kumluk kıyılar denize girmeye elverişlidir. Plajlarda kum ve güneş banyosu yapılır. Plajlar, turizm bakımından çok değerlidir.

plato: Akarsuların derinlemesine yardığı geniş düzlükler.

put: Birtakım insanların tapındıkları ve çoğu zaman gerçekte rastlanmayan şekillerde yapılmış heykel.

R

rafineri: Yerden çıkarılan ham petrolü arıtarak benzin, gazyağı, mazot, fuel oil gibi yakıtlarla yol yapımında kullanılan asfalt elde edilen fabrika.

S

salamura: Peynir, turşu, asma yaprağı, zeytin, balık gibi şeylerin, bozulmasın diye, içinde tutuldukları tuzlu su.

salma: Köy işleri için köylülerden toplanan para. Bir eve salınan para yılda 20 liradan çok olamaz.

savcı: Mahkemelerde toplum adına dava açan ve cezaevlerini emri altında bulunduran adalet memuru.

sayman: Hesap uzmanı. Muhasebeci.

seki: Düz ve yüksekçe yer parçası. Set.

seramik: Arı kilden yapılmış tabak, çanak gibi şeyler.

sıradağ: Az yükseklik farkıyle, aralık vermeden uzanan dağlar.

sıtma: Anofel denilen bir çeşit sivrisineğin sokmasıyle insandan insana bulaşan bir hastalık. Bu hastalık titreme ve ateş nöbetleriyle kendini gösterir. Bakılmazsa insanı öldürür. Sivrisinekler bataklıklarda ürediği için, sıtma ile savaşta ilk yapılacak iş, bataklıkları kurutmaktır.

sicil: Resmî belgelerin kaydedildiği kütük.

sipahi: Atlı asker.

site: Küçük şehir devleti.

sosyal: Toplumun yararlarını ön plana alan. Topluma uygun.

sultan: Padişah adları başında ve padişah karıları ile çocuklarının adları sonunda kullanılan bir unvan. Sultan Murat, Cem Sultan, Fatma Sultan gibi.

Ş

Şamanlık: Eski Türklerin gök, yer ve yeraltı tanrılarına tapma temeline dayanan dinleri.

şehit: Savaş meydanında ölen kimse.
şeyh: Arap kabilelerinin başkanlarına verdikleri ad.

T

tabip: Hekim. Doktor.
takımada: Birbirine yakın büyüklü küçüklü birkaç adanın hepsine birden verilen ad.
takvim: Zamanı yıllara, aylara ve günlere ayırmak için düzenlenmiş olan bir kılavuz.
talan: Yağma etmek.
tanrıkut: Hun hükümdarlarına verilen ad.
tapu: Bir yapının veya toprağın kimin malı olduğunu gösteren resmî kâğıt.
tapu kütüğü: Tapu dairelerinde tapu kayıtlarının yazıldığı defterler.
tarih zamanları: Yazının bulunuşundan sonraki zamanlar. Dörde ayrılır: İlkçağ ortaçağ, yeniçağ, yakınçağ.
tarihten önceki zamanlar: Yazının bulunuşundan önceki zamanlar. Üçe ayrılır: Yontma taş devri, cilâlı taş devri, maden devri.
tekel: Bir malın tek elden satılması hali.
tımar: Beslediği belli sayıda atlı askerlerle savaşa katılan beylere, ürününün onda biri alınmak üzere ayrılan toprak.
ticaret: Kazanç için yapılan büyük ölçüde alışveriş.
Türkiye Büyük Millet Meclisi: Türk milleti adına Türkiye Cumhuriyetini yöneten kanunları yapan ve bu kanunların yürütülmesini denetleyen en büyük devlet organı. 23 nisan 1920 tarihinde kurulmuştur. İki meclisten kuruludur: 1) Millet Meclisi, 2) Cumhuriyet Senatosu.

U

ulaştırma: İnsan, eşya ve haberlerin bir yerden bir yere gitmesini sağlayan işlerin ve araçların hepsi.
uygarlık: Medeniyet.
uzay: Bütün varlıkları kaplayan sonsuz boşluk.

Ü

ülkü: İnsanların, uğrunda ölmeye bile hazır oldukları en büyük dilekleri. Gaye. İdeal

V

vatan: Üstünde bir milletin barındığı ülke. Yurt.
vatandaş: Yurttaş.
verem: Bulaşıcı bir hastalık. Koh basili denilen bir mikropla bulaşır. Bu mikroplar bütün organlarda, daha çok da akciğerlerde yerleşip ürer. Bakılmazsa insanı öldürür.
vergi: Millet hizmetlerinde kullanılmak üzere halktan toplanan paralar.
veteriner: Hayvan hekimi. Baytar.
vezir: Osmanlılar zamanında devletin bakanlık veya valilik gibi yüksek görevlerinde kullanılan kimse.
volkan: Yanardağ.

Y

yakınçağ: Fransız Devriminden zamanımıza kadar geçen tarih zamanı.
yanardağ: Zaman zaman coşup tepesindeki bir ağızdan ateş, taş, kül ve yanar gazlar püsküren dağ. Buna volkan da derler.
yarımada: Yalnız bir yanından karaya bağlı, öbür yanları denizle çevrelenmiş kara parçası.
yatırım: Bir işe para yatırma.
yavrukurt: İlkokul izcisi.
yeniçağ: Türklerin İstanbul'u alışlarından Fransız Devrimine kadar geçen tarih zamanı.
yönetim: Devletin ve devlete bağlı kuruluşların devlet hizmetleri içinde yerine getirdikleri işler. İdare.
yörük: Hayvancılıkla geçinen göçebe Türk.
yurt: Üstünde bir milletin barındığı ülke. Vatan.
yurttaş: Yurtları veya yurt duyguları bir olan insanlardan her biri. Vatandaş.

Z

Ziraat Bankası: 1868 yılında Mithat Paşanın kurduğu, köylülere az faizle uzun zaman için borç para vererek yardım eden bir devlet bankası.
zorunlu: Zorla yaptırılan. Mecburi.

3 Ocak 1979
Devlet Müshası
K-182-979-A-00127-00D
J07979100127003